INSTITUTIONUM MEDICINAE PRACTICAE QUAS AUDITORIBUS FUIS...

N. I. S. 3.
P. S. N. 3.

11. 4. 88

XV

INSTITUTIONUM MEDICINAE PRACTICAE

QUAS

Auditoribus suis praelegebat

JO. BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD,

VOLUMEN PRIMUM. PARS PRIMA.

DE FEBRIBUS.

PRAEMITTITUR COMMENTARIOLUM

DE

INFLAMMATIONE.

MEDIOLANI. MDCCLXXXV.

Typis Imperialis Monasterii S. Ambrosii Majoris.

BIBLIOTH. MED. PRACT. MAI.

LECTORI.

Non temere, nec inconsulto Medicina deducta est in *Theoreticam*, & *Practicam*, quarum prior ea omnia, quae praescirí debent, opportunissime docet, totiusque disciplinae veluti fundamenta jacit; altera universam prope artem complectitur, & quodammodo aedificii ipsius molem extruit, & complet. Etenim Theoretica penitus tota versatur in anatome, physiologia, pathologia, semeiotica, hygiéne, & therapeutice generali tradenda, atque explicanda, non omissa medicamentorum omnium, quae e tribus Naturae regnis promuntur, ordinata, diligentique recensione. Quia vero prima artis rudimenta ipsa pertractat, & Tironibus, antequam ad Practicam evehantur, in quavis bene constituta studiorum universitate exponi solet, *Institutionum*, etiam *Medicarum* nomen apud plerosque obtinuit. Haec praecedat, ut patet, necesse omnino est; sequatur vero altera. Quis enim morbum, ejus causas, effectusque mente assequi poterit, aut opportunis adjumentis corpus integrum servare, aut labefactatum restituere, de quibus omnibus in Practica proprie agitur, nisi fabricam, & constructionem hominis viventis, & sani, facultates, vires, actiones, functionesque naturales prius cognoverit; nisi salubria, & insalubria distinxerit,

& demum, quibus ſignis ſecunda, atque adverſa valetudo internoſcatur, quibuſque auxiliis utraque egeat, prope didicerit? His enim rite praecognitis, planior, certiorque patet aditus ad utiliorem, potioremque Medicinae partem, quae Practica audit, quaeque ſingulorum morborum hiſtoriam, & naturam ob oculos ponit, multiplicem eorum originem expendit, ſigna peculiaria, & propria cujuſque cum diagnoſtica, tum prognoſtica commemorat, ſingulares elicit, quas vocant, indicationes, & quae unicuique convenientior curatio ſit, ratione, atque experientia duce perquirit, & prudenter decernit, ut ſic dupliei officio tuendae ſcilicet, & reſtituendae valetudinis, quoad fieri poteſt, accuratiſſime ſatis fiat. Haec dein ad aegrotos ipſos translata, quando ſuam iis adhibet opem, clinica tum appellatur, cui tres aliae quaſi adminiſtrae ſubſerviunt, Diaetetice nimirum, Chirurgice, & Pharmaceutice, prout victu, aut manu, aut medicamentis utendum ei eſt. Ex duabus itaque illis Medicinae partibus cum poſteriorem tradere mihi conſtitutum ſit, exordiar a Febribus, communiſſimo videlicet morbi genere, & maxime obvio, quod non modo per ſe homines ſaepiſſime corripit, verum cum aliis etiam malis bene multis conſociari conſuevit. Rem equidem magnam, & perdifficilem mihi ſumo, fortaſſe inconſiderate nimis, nec ſatis proſpiciens, *noſtri quid valeant humeri*,

quid ferre recuſent; cum in tota hac Medicinae Practicae ampliſſima provincia nulla ferme alia res extet, quae plane aut obſcurior, aut implicatior iſta ſit; quod jam ab eo tempore, quo primum adhuc adoleſcens medicinam exercere coepi, non modo ſenſi, ſed ex uſu etiam ipſo comprobavi. Nam quo plures auctores, qui de febribus ſcripſerant, conſulebam, eo majoribus, denſioribuſque tenebris pene involvebar; adeo diſcordes, pugnanteſque in ſtatuendis plerumque earum notis, cauſſis, & curationibus mihi videbantur. Nec deerant praeterea, qui omnes, eaſque permultas febres, quales reapſe exiſtunt, ad pauca quaedam genera contrahere nitebantur, dum contra alii ad multo plura extendebant, multiſariam eas dividentes, & ſubdividentes, ita ut non leve negotium tot partitionibus mihi faceſſerent. Nam ſi primos ſequi volebam, illud maxime obſtabat, quod experientia jam compereram, paucis omnino generibus febres omnes, quas Clinicis in dies videre contingit, comprehendi non poſſe, cum revera non paucae mihi occurrerent, quas, etſi natura, & ſymptomatibus diſcretae eſſent, confundi una oporteret, ſi hujuſmodi diviſionibus ex ſolo arbitratu profectis ſtandum fuiſſet. Quare conſequebatur, ut ad alteros me converterem, eorumque amplecterer partes; ſed, ne quid praetermittam, ſubverebar tamen, ne non

diviſiones ab iis excogitatae, & traditae plures eſſent, quam naturae conſonum foret, aut plus ſubtilitatis, quam veri haberent. Hinc vehementer ambigebam, quo mihi conſiſtendum eſſet. Accidebat etiam non raro, ut uno, eodemque nomine deſcriptas invenirem febres, quae inter ſe conlatae, comparataeque ita diſcreparent, quam quae maxime: & contra unam, ipſiſſimamque febrim, ut ex deſcriptione, ſymptomatibuſque liquebat, diverſis ſaepe, & variis nominibus a ſcriptoribus inſignitam. Haec, atque alia ejuſmodi profecto faciebant, ut quotidie novae mihi cauſſae eſſent, quo minus e dubiis, incertiſque hujuſmodi vadis emergere poſſem. Non tamen hic animo cecidi. Spem enim omnem, quae mihi ſupererat, in eo locavi, & poſui, ut libros omnes de febribus agentes, qui ſubinde a doctiſſimis viris ederentur, quotquot poſſem, undique conquirerem, legerem, & perlegerem; & quibus in rebus conſentirent, quibuſque nequaquam, aſſidue adnotarem, cauſſaſque perveſtigarem, cur, ubi diſcordes videbantur, in contrarias iviſſent ſententias. Continuato ad annos aliquot improbo, pene dixerim, hujuſmodi labore, mecum deinde conſtitui ſingula aliorum de febribus cogitata, & commenta ad lydium quaſi lapidem experientiae revocare, atque expendere, ut quaenam earum propius vero accederent, quaenam ab eodem longius aber-

rarent, lueulenter appareret. Quidquid igitur multorum annorum ſtudio, meditatione, atque uſu mihi conſtitit, aut rectius his de rebus viſum eſt, id nmne, qualecumque demum ſit, hoc volumine comprehenditur, in Tironum, dicerem, commodum, niſi arrogantius id dictum exiſtimarem. Neque pluribus verbis utar, ut quid ego in eo praeſtiterim, ſignificem. Cuicumque liberum eſto judicare, poſtquam totum legerit. Cur enim alils id non liceat, quod mihi licere ubique arbitratus ſum? Non patiar tamen, pauca quaedam, quibus apud lectores de non nullis me purgem, deſiderari, ne prorſus mei oblitus videar. Itaque nolim mihi vitio vertatur, quod praecipuas febrium diviſiooea, & differentias a veteribus mutuatus ſim, etſi non ab omnibus hodie probentur; nam ſi ab illis medicinae proceribus procul diſceſſiſſem, mihi ſane a natura ipſa, quam illi proximlus ſequuti ſunt, deſciſcere viſus eſſem. Quod ad nomina attinet, ea plerumque retinui, quae jamdiu uſu recepta ſunt, atque in ore plerorumque medicorum a multis jam ſeculis verſantur; nec novis locum dedi, niſi uti ſynonymis, aut ad novas res, novoſve morbos indicandos neceſſariia, & quidem eo conſilio, ut quae inter nos, & majores illos conjunctio, & affinitas intercedere debet, nominum mutatione nequaquam diſſolveretur. Syoonyma autem ubique, quando aliqua

febris nominibus variis nuncupari visa est; adjicere optimum duxi, ne diversa denominatio auctores legentibus errandi caussa esset: sed in eorum delectu, & recensione malui meo, quam aliorum judicio uti, quia saepenumero perspexi, aut perfunctorie; aut perperam a plerisque quaesita, & posita. Potuissem, fateor, quaedam febrium genera missa facere, tamquam ad aliquod aliud genus specierum instar facile revocanda, sed satius mihi visum est aliquid consuetudini dare, quam nimio genera reformandi studio molestiam titonibus, aut difficultatem augere. Quoties tamen sine ullo eorum taedio, aut ulla rerum perturbatione licuit sub unum veluti caput febres aliquas, quasi ejusdem stipitis ramos, redigere, libentissime id quidem feci, aut saltem, quo modo, & quando fieri posset, subindicavi. Nullius porro me sectae tradidi in potestatem, nec unquam valde solicitus fui, doctrinae, aut dogmata unde essent, sed quaenam essent, & qua probabilitate fulcirentur. Cumque discipulorum praesertim institutio, atque exercitatio curanda mihi fuerit, nemo, ut spero, mirabitur, me quandoque paullo minutius quaedam persecutum esse, quae theoreticis studiis petfunctos non ignorare nporteret; nam etsi eos, antequam ad medicinam practicam aggrediantur, egregie illis institutos, & praemunitos (quod legibus prudentissime cautum est) & velim, & reputem; tamen non nulla esse

verſi, & doctrinae quaſi ſemina fum ratus, quae iterato, in mentem revocati, atque altius animo defigi nunquam inutile videatur. Fortaſſe quibuſdam ipſe videbor plus temporis, verborumque, quam par erat, in aetiologiis exponendis, aut dijudicandis quaeſtionibus impendiſſe, aut paullo liberius, quam deceat, in ſententiis ferendis me geſſiſſe; ſed aliquid dandum, concedendumque eſt loco, tempori, & conſuetudini, & praelegentis profeſſorio muneri, a quo, quid ſentiat ipſe, quid ſtatuat, quid judicet, auditores jure prope ſuo non modo petunt, ſed etiam efflagitant: quamquam id raro, & parce factum a nobis ſit, & tum ſolum, cum res obſcurae, & difficilis indaginis ſe ſe obtulerunt, de quibus exercitationis cauſſa aliquando diſceptare nec inutile, nec injucundum adoleſcentibus exiſtimavimus, ut ſcilicet, qua ratione, & ordine incedendum, quibuſque argumentationibus utendum ſit ad cauſſas ab effectibus deducendas, divinandaſque, aut nodos quaeſtionum ſolvendos, exemplo aliquo edoceantur. Medicamenta ubique quam plurima in ſingulis curationibus tam ſimplicia, quam compoſita commemoravimus, ne in ſumma auxiliorum, quibus hodie medendi ars abundat, ubertate egeni atque inopes videremur, aut neceſſariis adjumentis, ſive armis deſtituti, quibus hoſtes transfoderentur. Monitos tamen tirones velim, ne ſibi perſuadeant, me in illis enumerandis,

& proponendis aliquanto longiorem fuiſſe, ut cuncta ſemper, aut promiſcue adhiberi debeant, quaſi ex eorum numero ego eſſem, qui ita aegros remediorum copia, & frequentia aſſidue onerant, ut nullam pene ipſis, nec naturae quietem relinquant. Hanc enim pharmacorum cujuſque generis ſive profuſionem, ſive abuſum ſemper reprobare, & vitare conſuevi, paucis, ſed lectiſſimis contentus, naturaeque viribus maxime confiſus. Scio equidem aeque vitioſum eſſe ram penuria auxiliorum, ubi in primis cum morbo decertandum valide eſt, laborare, quam nimia eorum copia, atque exceſſu delinquere, quaſt natura, cui major curationum pars debetur, nihil per ſe efficere poſſet; quorum vitiorum alterutrum perſaepe in juvenes medicos cadit. Quamobrem eum veri, & peririſſimi medici ab empiricis, & circulatoribus diſtinguantur morborum, & cauſſarum diagnoſi & pro earum varietate, indicationumque ratione modo iſto, modo illo remedii genere indigeant, opportuneque uti norint, ideo praeſtantiora, tironibus in promptu eſſe volui, quae vel ab auctoribus probatiſſimis ad quamlibet febrim, & ſingula ejuſdem ſymptomata propoſita ſunt, aut a me opportuniora reputantur. Sic quiſque initio morbi, ejuſque cauſſarum examine poterit ex multis pauca quaedam ſeligere in ſuos uſus, aut ab omnibus temperare, atque abſtinere, & quodammodo conquieſcere, ubi vitae vires morbo

ſubigendo pares eſſe deprehenderit. Formulas, ſive compoſitiones medicamentorum, quod alias multi faciunt, non addidi multis de cauſſis, ſed praecipue, ne Juvenes medicinae ſtudioſi plus operae formulis exſcribendis, & memoriae mandandis adhibeant, quam cognoſcendis morbis, eruendiſque ſingularibus indicationibus, ſine quibus empiricorum more, quod turpiſſimum, & ſummopere noxium judico, medicinam facerent. Verum enim, rationalemque medicum oportet indicationibus mature, & ſcite praefinitis ſimplicia medicamenta prudenter accommodare, aut, ſi compoſitus opus ei ſit, talia conjungere, & commiſcere, quae non ſolum peculiari morbo, ejuſque cauſſis, verum etiam aetati, temperamento, ſexui, regioni, anni tempori, aliiſque circumſtantiis conveniant; neque iſtud difficillimum erit ipſis, ſi medicamentorum naturas, & vires, atque formulas conſcribendi, formandique praecepta, quae omnia in therapeutice generali, aut pharmaceutice tradi ſolent, aut certe deberent, probe memoria teneant. Quod ſi exemplis aliorum velint etiam inſtrui, atque adjuvari, aut ſuas formulas ad eorum exempla conficere, non deerunt apud doctiſſimos ſcriptores tam veteres, quam recentiores, qui de hiſce rebus praecepta tulerunt, aut ſuis operibus proprias formulas adjunxerunt, elegantiſſimae compoſitiones, quas conſulant, atque imitentur. Nonnullas tamen ex aliorum libris deſumptas

interdum, fateor, protuli, adjecique, at tum praecipue, cum mentio alicujus medicamenti universim laudati facta a nobis est, ne tirones eas aliunde magno incommodo sibi conquirere cogantur. Stilum, si quaeras, planum, facilem, perspicuum ubique praetuli sublimi, diserto, & figurato, quem semper ab adolescentium institutione alieniſſimum putavi. Hinc sententiarum ornamenta, quae ad aures tantummodo oblectandas facta videntur, oratoribus sine invidia prorsus reliqui; quoniam plerumque, ubi artes, & disciplinae expetuntur, *ornari res ipsa negat, contenta doceri*. Illud vero dumtaxat cordi mihi fuit, ut barbara illa vetus, & communis loquendi licentia, quae in scholasticis disceptationibus olim locum habebat, quoad a nobis fieri potuit, exularet. Non tamen a vocibus quibusdam, aut dicendi formulis, quae universim jam probantur, aut artis ipsius propriae sunt, etsi minus latinis abstinui, nec a novis omnino, quamvis barbaris unquam abhorrui, cum de rebus novis, aut recens inventis loqui necesse fuit. Nolui enim, ut purioris sermonis studiosissimus viderer, illos imitari, qui, ne Latii fines transcendant, plerumque obscuri admodum fiunt, aut verborum ambagibus sic evagantur, ut auditoribus stomachum moveant. Haec habebam, quae benevolum lectorem admonerem. Unum supereſt, ut studia nostra, quaecunque fuerint, aequi, obsecro, bonique faciat, & consulat.

Digitized by Google

DE INFLAMMATIONE

Commentariolum.

I. Non paucos equidem fore praevideo, qui, cum primum ex iis, quae praefatus sum, non obscure compererint, nemini unquam licere ad Medicinae Practicae disciplinam se applicare, nisi prius in *Institutionibus medicis* multum operae, & studii collocaverit, continuo dicturi sint, supervacaneum omnino, si non inutilem, dum de Inflammatione disserere instituo, a me suscipi laborem; quod in ea Institutionum parte, cui nomen Pathologia est, ut aliorum morborum, & symptomatum, sic Inflammationis etiam natura, causae, effectus, & differentiae jam satis & exponi, & describi soleant.

II. Quae res etsi a me neque ignorari, neque ullo negari modo queat: illi tamen animadvertant velim, de his quidem cunctis Pathologos agere consueviſſe, sed brevi adeo, pressoque sermone, ut non modo multa, quae ceteroquin sunt Clinico scitu necessaria, silentio praetereant, sed etiam universam curationis rationem omittant. Neque vitio id vertendum Pathologiae, ipsi profecto intelligent, si ea suos intra limites se continere debeat, & nihil sibi arroget, quod ad Medi-

cinam Practicam aequissimo jure * tantum pertineat.

III. Ne igitur Tirones, quorum caussa haec scribo, audito Inflammationis verbo, cujus saepe in febribus, aliisque morbis pertractandis mentio mihi facienda est, novitate quasi perculsi haereant, non satis gnari, quam late ea pateat, quantum discriminis afferat, quorsum inclinet, quos exitus habeat, & qua demum ratione imminens praecaveri, aut praesens tolli possit; non modo utile, sed necessarium duxi, antequam ad febrium recensionem descendam, generatim de *Inflammatione*, quemadmodum Medicum Practicum decet, aliquanto plenius, susiusque disputare. Sic enim nulla illis occasio, qua confundantur, supererit; mihi vero nulla caussa, cur deinceps hac super re molestissimis repetitionibus conterere tempus debeam.

* Pathologia proprie dicta differt non parum a Medicina Practica, sive Praxi, ut ajunt, Medica. Nam *Praxis medica* tam a BOERHAAVIO (*De cogn. & curand. morb. Prolegom. §. 2.*), quam ab HAENIO ejus discipulo (*Prolog. Praelect. Haën. in Herm. Boerhaav. Patholog. pag. 7. §. 2. Vienn. 1779.*) est *ea Disciplinae Medicae pars, quae docet morbum in ipso aegroto praesentem detegere, curareque detectum.* Contra Pathologia etiam peculiaris, & ne illa quidem diffusior, ampliorque FERNELII, septem numerum libris comprehensa, quanquam singularium morborum persequatur naturam, nullum tamen verbum facit de eorumdem curatione. Non igitur satis assequor, cur non nulli Boerhaaviani hodie Pathologiam cum Praxi Medica unam, eamdemque rem putent, atque habeant.

IV. Itaque eo ipso servato ordine, quo singuli morbi a Clinicis explicantur, initium faciam a nomine, & natura inflammationis; prolatisque breviter tam veterum, quam recentium scriptorum praecipuis de ea cogitationibus, consistam in illa sententia, quae mihi probabilior videbitur. Hinc evolutis, quantum per me licet, ejus effectis, indicatisque causis remotioribus, & antecedentibus, utpote minus controversis, ad multiplices differentias constituendas progrediar; nec praetermittam, prout res postulabit, significare, quos exitus sive bonos, sive malos habeat, quibusque notis omnia internosci possint. Postremo indicationes quas vocant, adjiciam, quarum ductu curatio instituì, atque instrumenta ad id apta opportune, & rite adhiberi queant.

V. Quando aliqua corporis pars praeter naturam intensius calet, rubet, tenditur, tumet, dolet, & molesta quadam pulsatione intus quasi pertunditur, ea tum *inflammari*, sive incendi dicitur; quod similia ferme patiatur iis, quae ab igne gignuntur. Quare, ubi omnia haec, aut pleraque conveniunt, morbum plane efficiunt, quem *Inflammationem* nostri, Graeci vero Φλεγμονὴν * vocant. Cujus causam proximam obscuram admodum, & pene reconditam esse, argumento non levi erit vel ipsa inter scriptiores opinionum dissensio. *Phlegmonen.*

* Φλεγμονὴ ducitur a verbo φλεγμαίνω, id est *inflammari*.

VI. Atque ut ab antiquiſſimis exordiar Medicinae Proceribus, pauca omnino apud HIPPOCRATEM invenio, quae ad inflammationem, ejuſque geneſim reſpiciant. Locus autem, in quo paullo clarius, ſi ullibi unquam, de inflammationis ortu, & ratione loquitur, eſt in libro *de Capitis vulneribus (a)*, ubi ait: *partes ulcus ambientes inflammantur, ac intumeſcunt propter ſanguinis influxionem*. Diſcipuli vero ejus ab inſtitutore ſuo paullulum recedentes, quaſi *ſanguinis influxionem*, quam ille aſſumſerat, obiter eſſent, aut non ſatis eam eſſe crederent, inflammationem gigni docuére, *ſi fluxio multa, & acris* aliquam partem invaſerit, *manſeritque acris, & glutinoſa (b)*, itemque, ſi *pituitoſa & multa, ac lenta* etiam *fuerit fluxio (c)*. Denique de iis, quae ruptam venam intra pectus, ſi febris ſupervenerit, aut peccatum in potu, aut venere aliquo modo fuerit, ſubſequuntur, alibi (*d*) differentes, aliam explicandae inflammationis rationem iniverunt, quae eſt hujuſmodi: *Caro ſauciata ſubreſiccatur, & ſubcaleſcit, & humiditatem in ſe ipſam a vicinis tum venis, tum carnibus trahit. Ubi autem attraxerit, intumeſcit, & inflammatur, & dolorem exhibet &c.* Ex quibus plane liquére arbitror, non modo ſanguinis ipſius, verum etiam cujuſque humoris acris, & glutinoſi,

(*a*) N. 18. *ed Marinell.* (*b*) *Libr. de glandul n.* 4. (*c*) *Ib. n.* 6. (*d*) *Lib.* 2. *de morb. n.* 21.

tinosi, aut pituitosi, & lenti copiosiorem influxum, imo attractionem quoque humiditatis e vicinis partibus caussam inflammationis priscis illis temporibus habitam fuisse.

VII. Sed alia omnino fuit opinio ERASISTRATO cum antiquitate, quoniam certe vixit Seleuci Nicanoris aevo, tum medicinae scientia percelebri. Is inflammationem oriri existimavit, motumque per eam cieri, qualis in febre est, quando *sanguis in eas venas, quae spiritui accommodatae sunt*, transfunderetur (*e*). Spiritus autem contineri olim credebatur in iis venis, quas nos arterias vocamus. Cum enim hae in cadaveribus plerumque vacuae deprehendantur, pronum fuit eas spiritui continendo dicatas existimare; & si quando sanguine featere inventae sunt, protinus conclusum est, sanguinem in alienas vias irruisse, ideoque inflammationem excitasse, qualem Boerhaaviani hodie *per errorem loci* fieri dicerent.

VIII. Post hos GALENUS (*f*), ORIBA-

(*e*) C. CELS. *de Medicin. l. 1. in praefat. p. 5. ed. Cominian.*

(*f*) *Method. med. l. X. cap. VI.* ubi ita scriptum reliquit; „ cujusmodi autem sit phlegmones affectus, tum „ in libro de inaequali intemperie, tum vero in eo, „ qui de tumoribus praeter naturam est inscriptus, do„ cuimus. Admonuisse tamen & nunc te non sit inutile. „ Cum sanguis calidus copiosior in aliquam animalis „ partem procubuit, majora ejus vasa protinus exten„ duntur, utpote abundantiae continendae non sufficien„ tia, ab his deinceps, quae minora sunt. Mox ubi „ nec in iis satis continetur, exsudat foras in ea ampla „ spatia, quae inter vasa sunt, sic ut etiam omnia,

stius (*g*), Aetius (*h*), Paulus Aegineta (*i*), & cum his reliqui principes Galenicorum (*l*), inflammationem paullo altius rimati, eam constituendam duxerunt in sanguine calidiore copiosius ad aliquam partem confluente, & vasa ita opplente, ut roris instar guttatim ex iis exsudet, atque hinc in vacua spatia vehementer illapsus omnia loca, quae in circumposita carne sunt, occupet, urgeatque. Imo non nemo addidit (*m*), morbum invalescere, & incrementa accipere, quando *id, quod est in loco affecto, incipit putrescere, caloremque praeter naturam invehit*. Hinc facile sibi persuadebant, assequi posse, unde calor, rubor, dolor, tumor, aliaque phaenomena orirentur. Illud tamen, ni fallor, non satis intellexerunt, quam ob rem sanguis in affectum locum uberius influeret; vel si intellexerint, non satis perspicue, & distin-

„ quae in composita carne habentur, loca occupet. Atque „ haec quidem est phlegmones affectio.

Et *lib. XIV. cap. 2. ubi* ita subdit: „ cum sanguis „ copiosius in aliquam partem procubuit, sic ut ab ejus „ particulae vasis nequeat contineri, exiliique aliquid „ instar roris ex ipsis vasis in ea musculorum spatia, „ quae similaribus corporibus, ex quibus componuntur, „ interveniunt, utique tumor ex plenitudine oritur; „ cui succedit cutis tensio, & in alta carne cum pulsu „ dolor, & tangenti renixus quidam, & rubor, & calor, „ ipsa nimirum cute ea, quae subjecta sibi caro patitur, „ sentiente. Similis jam dicto & in visceribus affectus &c. Et *ad Glaucon. l. 2. cap. 1.*

(*g*) *Synopsi. l. VIII. c. 24.* (*h*) *Tetrabibl. IV. serm. 2. c. 31.* (*i*) *De re med. l. IV. c. 19.* (*l*) Fernel. *Pathol. l. VII. cap. 2.* River. *Prax. med. l. 1. cap. XI.* Sennert. *Med. Pract. l. V. P. I. cap. V. & reliqui.* (*m*) Oribas. *l. c.*

ête ab iis propoſitum, deſcriptumque fuiſſe, dixerim.

IX. Praeterea cum animadvertiſſent, inflammationem modo repente, & cito, modo ſenſim, & lente enaſci: alterum *per fluxionem*, alterum *per congeſtionem* fieri reputarunt. Deinde prout ſanguis vel purus, vel ſincerus, vel aliis admixtus humoribus eſſet, varias etiam inflammationis differentias conſtituerunt. Ideo a ſanguine puro *phlegmonen exquiſitam*, ab eodem cum bile, aut pituita, aut melancholia conjuncto *phlegmonem eryſipelatódem, oedematódem, aut ſcirrhódem* dimanare rati ſunt: contra vero, ſi bilis, aut pituita, aut melancholia ſanguinem, ſive cruorem proprie dictum excederet, eoque modo, quem expoſuimus, inflammationem faceret, *eryſipelas*, vel *oedèma*, vel *ſcirrhum phlegmonodta*, ſive *inflammatoria*, non phlegmonen, procreari.

X. At ſuccedente Chimicorum ſecta, WILLISIUS (*n*), qui, cum illa inclareſceret, floruit, aliter explicationem inflammationis aggreſſus eſt. Si tamen ejus opinio recte perpendatur, continuo apparet, eum vix, ac ne vix quidem a GALENICORUM documentis diſſentire. Ipſe enim ſanguinem aſſumit *febriliter* ita *efferveſcentem*, ut aegre ob ὀργασμον partis alicujus minora vaſcula tra- *Orgeſmen.* jiciant, imo in iis haerens obſtructionem

(*n*) *Pharmacop. Ration. P.* 2. *ſect.* 2. *cap. VIII.*

primo, deinde aggeſtus, atque e vaſis effuſus phlegmonen pariat. Monet autem, duo requiri ad efficiendam inflammationem, ſanguinis nempe fervorem, & vaſorum minorum obſtructionem una concurrentem; ſi alterutrum deficiat, neutrum ſufficere ad eam inducendam, idque opportunis, accommodatiſque exemplis illuſtrat.

XI. A Galenicis paullo longius diſceſſit Willisii aequalis, eidemque ſectae addictus Sylvius de le Boe, qui etſi ſanguinem non ſolum in vaſis capillaribus, verum etiam cum Galeno in adjacentium partium ſpatiis incluſum ſtagnantemque, aut etiam extra proprias vias effuſum ponat; *ſponte* tamen, & *mox* cum *excandeſcere & caloris ſenſum moleſtum in parte ſenſili*, & proinde inflammationem ciere autumat, *quatenus ex ipſo ſanguine in vaſis ſuis valde diſtentis, partibuſve quibuſvis aliis ſubſiſtente, hoc eſt, ſtagnante mox incipiunt evaneſcere partes ſpirituoſæ, magiſque volatiles, ac ſubtiles tum acidas, tum ſalinas* (alkalinas nimirum) *temperare ſoliuæ; unde utræque acriores factæ acrius in ſe mutuo inſurgunt, efferveſcentiamque ob partes ſanguinis oleoſas præſentes* (utpote phlogiſto ſcatentes) *calidam excitant* (*o*). Hinc patet, *ſtaſim* ſanguinis, ejuſque fervorem a Sylvio quidem exigi, ut inflammatio fiat, ſed ſimul expoſci, ut *ſtaſis*

(*o*) *Prax. Med. L. 1. cap. 40. §. XIV. & XV.*

antecedat, non vero ſubſequatur; contra profecto quam GALENICIS, & WILLISIO ipſi viſum eſt. Propius tamen ad Galenicos accedit, quando ab effervescente ſanguine calorem, atque inflammationem proficiſci contendit: nam illi, dum ab eo calidiore inflammationem, & ab eodem deinde ſtagnante, & putreſcente caloris augmentum repetunt, non re, ſed verbis, atque explicationis modo a SYLVIO diſcrepare videntur.

XII. Nunc vero nullo modo reticendum eſt, quid de inflammatione ſenſerit ETTMULLERUS, ratione temporis, & celebritate doctrinae prioribus illis proximus, & chymicae ſcientia aeque conſpicuus. Etenim duas de ejus natura ſententias diverſis, ut arbitror, temporibus protulit, utraſque dignas, quae a nobis paullo accuratius, diffuſiuſque referantur. In priore calor auctua, veluti praecipuus inflammationis effectua, proponitur: ſed ut ejuſmodi caloris incrementum quale ſit, undeque excitetur, comprehendi poſſit; diſquirit primo, undenam ſit calor naturalis corporis vivi, & animati, eumque eſſe affirmat ab *acido volatili ſpirituoſo temperato*, dum exiſtit in ſuo *ſtatu naturali*, *ſeu oleoſo*, *& concitatiori motu* agit in *compar ſuum Alcali*. Ex mutua igitur eorum inter ſe actione ſtatuit calorem naturalem profluere. At intenſioris illius caloris, qui praeter naturam in inflammationibus evolvitur, aliam omnino

rationem esse. Spiritui enim *influo*, aut *insito* vehementius in motum actis, sive ambobus veluti congredientibus acceptum refert. Atque ut rem clarius proponat, exemplo utitur vulgatissimo, quod ab HELMONTIO mutuatur. *Ponamus*, inquit, *Spinam digito infixam, cujus occasione excitatur dolor; hinc æstus, rubor, & denique sequitur tumor. Spina non est calida: igitur ne superventantis intemperiei erit caussa efficiens formalis, sed saltem occasionalis, & ratione læsionis tantum intemperiem calidam post se trahit; ratione doloris concitatius movendo spiritum influum ad partem affectam tam per nervos, quam per vasa; ex cujus cum insito (spiritu) motu concitatiori, & quasi collisione tam aciditas antea occulta, fit manifesta, quam calor ante temperatus, fit intensior, & præternaturalis. Talem autem spinam in omni calore auctio, & inflammatione partium deprehendimus: talis spina est, e. g., in grumo lactis in mammis coagulati; talis spina est acidum istud in pleuritide, quod pungit pleuram, & pulmonum alteram partem affligit, cujus vellicationis occasione inflammatio, & suppuratio earum partium supervenit. Talis spina est in ictu apum &c.* in pulviculo in oculos illapso, in acido varioloso ophthalmiam excitante, atque in multis aliis ejusmodi (*p*).

(*p*) *Inst. Med. Therap. sect.* III. *oper. omn. T.* I. *P.* I. *p.* 413.

XIII. Quare non dubitat decernere, *ſanguinis coacervationem* in tumore phlegmonode accipiendam eſſe, ut *Symptoma ſuperveniens*, non ut *cauſſam ardoris*. Nam, inquit, *propter dolorem ſtringuntur fibræ, arctantur venæ, impeditur reditus humorum, unde ſtagnatio, & ſic tandem ſupervenit tumor ſanguineus, & inflammatio. Hinc evulſa ſpina ceſſat omnis inflammatio, & dolor.* Et paullo poſt ſubjicit: *ergo cauſſa tumoris non eſt ſanguis, ſed irritatio dolorosa, ſeu ſpina, quæ in cauſſa interna ſemper eſt acidum partibus corporis extra ventriculum hoſtile, & quod in ſpiritu inſito motum concitatiorem facit, quo ipſo ſpiritus ante temperati, fiunt intemperati, & aciditas antea quoque temperata, fit intemperata, & manifeſta.*

XIV. Quam igitur alii ſanguinis congeſtionem, aut ſtaſim, vaſorumque obſtructionem, veluti proximam inflammationis cauſſam habent, ETTMULLERUS in ſua hac prima de inflammationis origine, & natura diſquiſitione, tamquam effectum cauſſae inflammationis, atque adeo inflammationi ſupervenientem tantummodo conſiderandam eſſe cenſet. Cauſſam vero omnem, &, uti ajunt, proximam in *ſpina infixa*, id eſt, in aeri quodam principio, quod ſenſibilitatem alicujus partis afficiat, ſitam eſſe ſtatuit. Nam excitato doloris ſenſu, *ſpiritus influus*, nempe, ut ego interpretor, nerveus, atque ipſemet ſanguis

undique illuc allicitur, & confluit. Sed simul *spiritus influus*, sive ut sermone utar hodiernis auribus magis accommodato, *vis irritabilitatis* vasorum, fibrarumque omnium *elasticitas* ad motum, actionemque adiguntur. Ex mutuo ejusmodi nisu, & reniſu, sive conflictu, & *collisione* calor, aestusque consequitur. Praeterea nervis dolore affectis, & fibris muscularibus vehementer irritatis spasmi, sive contractiones insolitae, & tonicae in parte laborante oriuntur, quibus sanguinis cursus, & praesertim reditus per venas non modo difficilior redditur, verum etiam interdum penitus intercipitur. Hinc ejus mora, congestio, tumor, tensio, ruborque partis inflammatae facile deducuntur. Atque haec est summa, ut mihi videtur, primae cl. auctoris de inflammatione sententiae.

XV. Nunc ad alteram progredior. In hac vero, contra ac supra consuit, nimirum opinatur, tumores, *qui vocantur inflammationes*, a congestione, & coacervatione sanguinis *in vasis capillaribus venosis, & partium spatiolis* haerentis, ibique mox exeandescentis, & *molestum doloris sensum in parte quadam* sensili excitantis esse (q) derivandos. Congeri autem, & coacervari sanguinem ex eo putat, quod sanguinis plus influat per arterias, quam per venas recipi, revehique possit. *Causa* igitur *materialis proxima* inflammationis hoc

(q) *Oper. med. T. 2. P. 2. Collect. Practic sect. XVIII. p. 595.*

loco ab eodem dicitur *ſanguis collectus*, *& ſtagnans in parte quadam ob impeditum ſuum ex arteriis in venas refluxum ita, ut plus influat, quam refluere valeat per venas.* Quot modis porro refluxus iſte per venas retardari, inhiberique ſoleat, diligentiſſime ipſe inquirit, & explánat. Deinde ad praecipua, & propria inflammationis phaenómena, ealorem videliect, ruborem, tumorem, & dolorem ſe convertit, eaque ſic explicare conatur: *Cum ſanguis, qui dat inflammationem, ſit materia rubra ſpirituoſa, & calida, ergo caleſaciet partes, & pars neceſſario exinde rubet; quia vero plus influit ſanguinis, quam refluit, dum ita ſtagnat, & in parte hæret, neceſſario pars intumeſcit, & cum a tumore diſtendantur partes fibroſæ, & hinc neceſſario excitabitur dolor, & conſequenter inflammatio.* Demum in ſuppurationem, ſive abſceſſum inflammationem verti tum dicit, eum ſtagnans ſanguis corruptionem ſubeat; quemadmodum paullatim id fieri conſuevit. Quod ſi *in parte inflammata nihil omnino refluere queat, adeoque reciprocus ſpiritus influi fiat motus, a quo ſuſtentetur influs, neceſſario* ſupervenire *tandem gangrœnam, dum ſanguis ſpiritu vitali influo privatus corrumpitur, & putreſcit, indeque pars ſuppreſſo ſpiritu inſito, emoritur*, acute, & ſubtiliter pro ſui temporis phyſiologicis doctrinis commentatur.

XVI. Inter haec SYDENHAMIUS (*r*), qui rariſſime theoreticis aliorum ſpeculationibus utitur, ſed ſuas ſibi ipſe confingit aetiologias, prout aſſidua obſervatio, & magiſter uſus ei indicare videntur, peculiarem humorum diatheſim in inflammationibus ſibi viſus eſt reperiſſe, eum eam in ipſa ſanguinis accenſione, effrenatqua ſervore conſiſtere paſſim tradat. Neque ſollicitus eſt, motuſne in aliqua parte, aut pluribus retardetur, an augeatur. Sanguine tamen ſic inflammato, atque effervescente, motuque febrili circumquaque acto, quaſdam ejus partes accenſas, aut praecalidas putat modo ad cerebrum, modo ad pleuram, modo ad pulmonem, modo ad exteriora, & cutim transferri, ibique deponi, & ſic phrenitidem, pleuritidem, peripneumoniam, atque erysipelas enaſci. Quod quidem etſi non raro eveniat in febribus acutis, & quandoque etiam evenire poſſe non negem in ſingularibus quibuſdam inflammationibus, quae ſine ullo morbo antecedente oriuntur; tamen ſi rem penitius intueamur, non eamdem in omnibus originis rationem eſſe, comperiemus. Nam ſaepe nulla eas antecedit inflammatoria diatheſis ſanguinis, ſed tantummodo conſequitur.

XVII. Iam vero quaerendum eſt, quid illi, qui omnia ad mechanicas, hydraulicaſque leges exigere ſolent, excogitarint. In hia

(*r*) Speciatim *ſect. 11. cap. 2. pag. 122. & ſect. VI. cap. 3. pag. 305. oper. ed. Patav.*

Bellinius (*f*) primas propemodum tenens, ubi inflammationis meminit, auctum quidem sanguinis calorem cum veteribus assumit, sed una cum eodem capillarium vasorum obstructionem conjungit. Haec autem obstructio tanti facta est a Pitcarnio (*g*), ut non aliunde inflammationem, quam a sanguine in *arteriis capillaribus* stagnante, atque haerente manare crediderit. Fridericus vero Hoffmannus ejusmodi obstructionem non modo in arteriis rubris agnovit, verum ab his ad laterales serosas, & lymphaticas arterias, imo ad venas etiam produxit. Nam inflammationem ipse definivit *(u) stasim non tam in tubulis arteriosis, & venosis, qui sanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob angustiam diametri non rubicundos sanguinis globulos, sed tantum tenuem lymphaticum humorem secundum naturam admittunt.*

XVIII. Hinc non arduum ei videtur mente assequi, cur *rubore* pars inflammata suffundatur. Neque difficilius intellectu reputat, quam ob rem *ardor*, & *flammae* sensus in ea percipiatur. Nam *partim*, inquit, *affluens jugiter sanguis per canales semiobstructos, vel constrictos, majori celeritate fertur, partim*

(*f*) *De Febrib. Propositt. XXI. pag.* 237. *De morbis pector. de Peripn. p.* 403. & alibi passim.

(*g*) *Element. med. Physic. mathemat. lib.* 2. *cap. IX. & XIV.* (*u*) *Medicin. Systemat. T. IV. P.* 1. *sect.* 2. *cap.* 3. §. *V.*

etiam libero tranſitu excluſus, ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diaſtolen facit, ac ſyſtolen; unde magna accidit partium ſulphurearum attritio mutua, & calor maximus, qui eo ſenſibilior, quo magis exquiſito ſenſu pars eſt, in qua malum conſiſtit. Dolorem demum tribuit *preſſioni* nervorum, quam hi patiuntur a *minimis* aeque, ac a *majoribus vaſis nimium diſtentis*; lentorem vero, & craſſitiem ſanguinis, quo vaſa obſtruuntur, aut minimorum vaſculorum ſpaſticam conſtrictionem, qua tranſitus humoribus denegatur, uti cauſſam accipit, cur *liber & æquabilis ſanguinis curſus per minima arteriarum, & venarum intercipiatur, iſque in exiliora aquoſi tenuis humoris recepiacula præter naturam impingatur*. Quibus in rebus quid veri, quid falſi deprehenderint viri medica ſcientia praeſtantiſſimi, infra patebit.

XIX. Hinc tamen univerſim illud profluxit, & potiſſimum apud reliquos mechanicis diſciplinis addictos obtinuit, ut crederent, cauſſam cujuſque inflammationis proximam eſſe arteriolarum rubrarum, aut rubris propiorum obſtructionem, utcunque natam, ſive a mole, aut lentore ſanguineorum globulorum auctis, ſive ab imminuta canalium capacitate, & diametro: atque ab bujuſmodi obſtructione neceſſario ſanguinis motum, impetumque increſcere in obſtructa, tanto videlicet vehementiorem, quanto majus ſe ſe eidem objiciat obſtaculum

ſuperandum; augerique ſimul in vaſis liberis ejuſdem velocitatem, ideoque ad cor etiam reditum, quo in celeriores, validioreſque ſyſtoles adigatur; indeque praecipua inflammationis phenomena, calorem puta, dolorem, tumorem, febrimque facile explicari, intelligique poſſe.

XX. Hanc ipſam inflammationis explicationem probavit etiam, amplexuſque eſt Cl. HERMANNUS BOERHAAVIUS, a ceteris nihil, aut parum diſcedens (*x*). Quae enim habet de inflammatione *per errorem loci*, & de ſeriebus decreſcentium vaſculorum, in quae aut globulus ſanguineus, aut ſeroſus, aut quicunque alius mole majori, quam vaſis amplitudo capere naturaliter poſſit, irrepſerit, ita hypothetica videntur, atque anatomiae, & phyſiologiae veriori magnam partem contraria, ut, poſtquam HALLERUS (ζ), SENACIUS (ζ*), CALDANIUS (*y*), & AZZOGUIDIUS (*yy*), quibuſcum vetus me neceſſitudo conjunxit, in ea animadverſiones ſuas ediderunt, pluribus non opus ſit, ut refellantur. Ceterum ſenſit vir ſummus, quantis premeretur difficultatibus, ſi vellet a ſola arteriolarum obſtructione inflammationem deducere. Videbat enim nec inde peculiaria inflammationis ſymptomata oriri, nec intelligi poſſe, nec a ſimplici eam ob-

(*x*) *Aphoriſm. de cognoſc. & curand. morb.* §. 370. 371. (ζ) *Element. Phyſiolog. T.* 2. *l. VI. ſect.* 2. §. *XIV. ed. venet. p.* 176. (ζ*) *Del cuore T.* 2. *nel ſupplim. cap. VIII. p.* 342. *& ſegg.* (*y*) *Inſtitut. Pathолog. cap. IX. n.* 122. (*yy*) *Inſtitut. medic. vol.* 2. §. 522. *& ſeq.*

ſtructione ſatis bene diſtingui. Quas ob res addidit obſtructioni attritum, quo ſe commode tueretur; & inflammationem dixit eſſe *cruoris rubri arteriosi in minimis canalibus ſtagnantis atritum a motu reliqui cruoris moti, & per febrim fortius acti*.

XXI. Verum non animadvertit perſpicaciſſimus alioquin naturae ſcrutator, minimas arterias rubras, quas perfecte ubique conicas, & convergentes aſſumpſit, tales nequaquam eſſe, cum magna ex parte cylindricae anatomicis examinibus inventae ſint, nec ideireo in earum finibus ob anguſtiorem diametrum globulos ſanguineos, ubi ſemel in eos penetraverint, ſubſtituros, inhaeſuroſque eſſe, uti falſo ſibi perſuaſerat. Neque aperte ſignificavit, aut ſignificare potuit, qua ratione *attritus* in ſtagnante ſanguine fieret a *motu reliqui cruoris*, cum nullam indicet cauſſam, qua cruor a tergo impellatur in vas obſtructum, neque ad id ſatis valeat cordis impellens vis, ut capta in vivis animalibus experimenta oſtendunt; neque ipſa febris, quam in auxilium hic vocat, ſupplementum ullum ſuppeditare poſſit, quia ſaepe ipſa ab inflammatione abeſſe viſa eſt. Haec tamen Boerhaaviana inflammationis illuſtratio, quam ſuſe in *aphoriſmis de cognoſcendis, & curandis morbis* perſecutus eſt (*a*), ita pleriſque ſui temporis Medicis placuit, ut non alia in publicis ſcholis majori cum plauſu excepta, & multos annos exculta fuerit.

(*a*) §. 372. *uſque ad* §. 386.

XXII. At primus, qui contra eam caput extulerit, fuit certe Jo. Gorterius, Boerhaavii ipsius olim auditor, fama deinde excellentis medici clarus, & multorum voluminum scriptor illustris. Is phaenomena inflammationis diligentius excutiens, cognovit primum, pulsationem arteriarum, in quibus antea vel nulla, vel certe multo minor percipiebatur, sensibilem in inflammatione, majoremque reddi, idque, ut plane manifestum est, contingere non posse, nisi aucta arteriarum actione. *Hanc autem (b) pulsationem fieri non posse ex uno, alterove ramo arteriæ* obstructo, ostendere conatus est experimentis hydraulicis, *ex quibus*, inquit, *constat, liquorem fluentem per canalem ramosum a trunco per ramos, ut fit in arteriis ab obstructo uno ramo, vel orificio, quod non plus, quam centesimam partem liquoris transmittit, in reliquis ramis, vel orificiis velocitatem non ultra centesimam partem augere, atque non plus urgere in hoc orificium clausum, quam in reliqua latera omnium ramorum, & trunci, quæ exigua mutatio percipi non potest, ut fieret in minimæ partis inflammatæ obstructione. Imo experimentis anatomicis* demonstrari, *si comprimatur ramusculus minor arteriæ, sanguinem antea per apertum ramum fluentem derivari per anastomoses, quæ inter mi-*

(b) *Chirurg. Repurgat. lib. III. cap. 3. & compend. Med. Tract. 47.*

nimas arterias ſunt copioſiſſimæ, eompertumque eſſe, *ex obſtructo*, *vel compreſſo ramo parvæ arteriæ partem non rubere vel tumere, ſed ſequi ſanguinem ſuam viam per alias anaſtomoſes*.

XXIII. Quapropter induci ipſe non potuit, ut crederet *pulſationem, & inflammationem fieri ab obſtructione arteriarum*. Neque valde permotus eſt objectatione, quod *ligata arteria major pulſet vehementius ſuper ligaturam; nam inflammationis obſtructio*, ut recte reſpondet, conſtituitur in *arteriis minimis*, non in truncis earum, in quibus experimentum habet quidem alium, quam in ramulis, eventum. In his enim, eum longiſſime a corde, ejuſque impulſu abſint, & multis anaſtomoſibus inter ſe communicent, ſanguis ſi obſtaculum offendat, poſt leves quaſdam, ut ita dicam, oſcillationes refluit verſus truncum, & per alios ramos apertos, & liberos ſuum iter proſequitur, vaſculo, in quo obſtructio eſt, tamquam pleno, & ſolido derelicto. Contra in illis ob vehementem proximi cordis impulſum, copiamque majorem ſanguinis ab eo projecti, quam in paucos, & laterales ramos divertere poſſit, neceſſe eſt, ut *ligata arteria major pulſet vehementius ſupra ligaturam*, id quod nemo non facile largietur. Quo enim ſe recipiat, divergatque tanta ſanguinis copia magna vi projecta, in truncis majoribus locus eſt nullus. Calorem porro adurentem, qui inflam-

inflammationem ſequitur, procul dubio evincere putat, *motum vitalem auctum* in peculiari loco, *eſſe inflammationis cauſſam, cum* contra *obſtructio ex ſua natura inferat frigus*. Nam *motus vitalis in nobis* videtur ei eſſe *naturalis caloris cauſſa*. Hinc a Praeceptoris opinione deſciſcens inflammationis cujuſque *particularis ab interna cauſſa natæ proximam cauſſam* profitetur eſſe *motum vitalem validiorem in quodam ramo arteriæ, quo urgetur ſanguis ruber in arterias lymphaticas, ſanguiſque compingitur reliquus in lentorem:* generalem vero inflammationem, ſive febrem *inflammatoriam*, quae *ardens* dici ſolet, exſuſcitari, eum non in uno ramo, ſed in univerſo arteriarum ſyſtemate fiat concitatior.

XXIV. Ex his igitur colligit, omnia ea, quae ad motum majorem compellunt arterias, inflammationem pro majore, vel minore locorum ſpatio eum *generalem*, tum *particularem* inferre poſſe; exemplisque adductis, quae apud ipſum legi merentur, rem illuſtrare voluit. Ergo ex GORTERII ſententia inflammatio ea eſt ſanguinis rubri in arterias lymphaticas, ſive ſeroſas violenta introductio, quam efficit motus vitalis alicujus arteriae, aut alicujus ejus rami validior, & concitatior. Per motum autem vitalem hic intelligit actionem illam tantummodo, quam, dum vivit animal, edunt vaſa arterioſa alternatim ſe contrahendo, & dilatando, ut ſanguinis cir-

cuitum, vitamque ipſam ſuſtineant. Cum hoc *motu vitali validiore* GORTERII magnam habet affinitatem *auctus tonicus vaſorum motus*, quem ad inflammationem efficiendam neceſſarium praedicant STAHLIANI (*c*), praeter notiſſimam illam animae vim, ſive providentiam, qua volunt principium vitale, ſive cordis actionem incitari, atque adeo ſanguinis motum augeri, & in obſtructos canales dirigi, excrcerique.

XXV. At contra HOFFMANNUM, reliquoſque omnes, qui, poſita arteriolarum rubrarum obſtructione, docent, celeriorem per vaſa ſemiobſtructa, aut coarctata, aut per reliqua aperta, & libera ſanguinis motum evaderc, atque in obſtructos canales ſanguinem a trunco decurrentem vehementius impingi; multo acrius, & confidentius invehitur SAUVAGESIUS (*d*), contendens mechanicis, hydraulicisque legibus omnino repugnare, celeritatem, aut moventes vires pro aucta obſtaculorum poteſtate intendi, ut vulgo credebatur. Etenim apud quoſque hydraulicarum rerum peritiſſimos certiſſimum, inquit, theorema eſt, ſi media ramorum ex aliquo ſingulari tubo prodeuntium pars obſtruatur, velucitatem, qua liquor in trunco excurrebat, dimidio minorem reddi, niſi vis impellens ita augeatur,

(*c*) STAHL, *de Inflam. Patholog.* & JUNCHER *Tab. XX.*
(*d*) *Diſſert. ſur l'inflammation* §. 43. 44. & *Noſolog. method. claſſ. III. N. 31. ad 102.*

ut quadrupula evadat; ac, si duae tertiae ramorum paries occludantur, vis eadem ad octuplum, aut nonuplum augeatur oportere, ut liquor ea celeritate, qua antea pollebat, omnino moveatur. Non ergo ex obstructione minimorum canalium celeritas in reliquis liberis, aut vis movens in truncis increscit, ut passim sibi finxerant non pauci medicorum mechanicis disciplinis non satis instituti. Neque quis objiciat, vasa obstructa *elastica* esse, ideoque quo magis distenduntur, eo validius se se restituere: nam tunicae eorum, etiamsi vera, & perfecta *elastra* essent, & ejusmodi humorum infarctu distraherentur, urgerenturque, non tamen possent se se restituere, quandiu stagnans, aggestusque humor in easdem vim faceret. Quod si humor recederet, minusque urgeret; non tamen se se restituerent, nisi tantum, quantum fuissent distentae; neque possent, quod summum est, contento liquori, nisi eam celeritatem impertire, quam ab eo accepissent. Id autem nequaquam sufficeret ad augendam celeritatem humorum fluentium, ut petebatur. Atqui in quavis graviore inflammatione sanguinis motum, celeritatemqua (quando cum febre est) augeri, intendique, non modo ex una omnium observatione constat, verum etiam ultro fatetur ipsemet Sauvagesius. Quare ut aliquam aucti hujusce motus caussam adducat, quoniam neque ab hydraulicis legibus, neque ab elasticitate derivandus

erat, ad animae confugit poteſtatem, cujus voluntate, & juſſu eum STAHLIANIS putat, cor ad ſe ſe vehementius movendum impelli, ſieque auctо humorum motu eniti, ut oppoſita obſtacula ſuperentur, & tollantur.

XXVI. Haec a SAUVAGESIO ſubtiliter diſputata quanquam vero proxima ſint, conſentianique prorſus eum obſervationibus, quae a cl. viris in vivis animalibus habitae ſuetunt; non tamen ejuſmodi nobis videntur, quae cogere eum debuiſſent ad amplectendam STAHLIANORUM ſententiam de anima ſcilicet omnium, & praecipue cordis, motuum efficaciae, quo commodius auctum ſanguinis ad partem inflammatam appulſum tueretur. Debuerunt potius eum ad ſuſpicandum compellere obſtructionem, cui inflammatio tribuebatur, commentitiam eſſe, utpote phaenomenis inflammationis praeſtandis ineptam, vel rectius interdum pro inflammationis effectu habendam, vel ſi quando cauſſae proximae loco eſſe poſſit, aliquid aliud obſtructioni adjungi, quod motum vitalem in ea parte, quae obſtructione laborat, concitatiorem faciat. Haec unice conſequi videbantur, recte cogitanti, neque opus ei erat ad STAHLII deflectere opinionem, quae non ſolum apud eordatos viros jam eviluit, verum etiam vel uno HALLERI experimento (*), ut figmentum, & ſomnium exploditur facile.

* Experimentum eſt hujuſmodi. In Rana, cui caput

XXVII. Sed posita etiam obstructione, ut caussa inflammationis, quamvis ex ea augmentum motus concipi non posset, non tamen isto animae adjumento egussset doctissimus SAUVAGESIUS, si praeter *elasticitatem*, quam quidem per se augendo motui non satis valere noverat, vim illam vasis insitam, quam *vitalem* alii appellant, alii *organicam*, animalium potissimum propriam, quamque verisimillimum est ab *irritabilitate* fibrarum *Hallerana*, aut a nervorum *sensibilitate*, aut ab utrisque simul junctis proficisci, si, inquam, hujusmodi illam vim, ut par erat, aestimasset. Nam hac aliqua in parte excitata, valentiusque agente, quod facile usuvenit, arteriae crebrius, fortiusque alternatim subsilientes sanguinis motum ibidem intendunt, incitantque manifestissime, quin cordis actio ne hilum quidem increverit, aut increscat. Testantur id clinici, qui sine ulla motus cordis mutatione saepissime in aliqua parte arteriarum micatus sic auctos repererunt, ut febrem topicam imitari viderentur: imo experientia edocti assevérant, varium in diversis corporis partibus esse posse sanguinis motum, atque adeo velocitatem, frequentiamque pulsus in morbis pro partium

amputatum, & medulla spinalis excisa sit, si aorta vinculo intercipiatur, aut cor ipsum cum vasis ligatum de pectore evellatur, perinde cor contra obstaculum nititur, etiamsi animae consilium, aut imperium tunc nullum supersesse possit. Vid. HALLER. *Elem. Physiol.* l. IV. p. 322. *not. K. p. 323. not. i. Item T. a. l. VI. sect. a. §. XIV.*

affectarum ratione (*a*) variari. Concitatior in primis arteriarum motus deprehendi solet nedum in partibus inflammatione correptis, verum in proximis etiam, in artubus arthritide, aut podagra, aut quovis alio doloris genere laborantibus, in capite hemicrania, aut cephalalgia affecto, in latere pleuritide excruciato, & sic porro. Id autem adeo certum est, ut in ipsis animalibus vivis sectioni anatomicae subjectis cerni possit. In his enim Cl. HALLERUS (*b*) saepe vidit sanguinem in aliqua parte lentissime fluere, imo etiam omnino subsistere, & conquiescere, dum in alia veloci cursu agebatur.

XXVIII. Demum non video, qua ratione excusari Cl. auctor possit, quod inconsulto, & temere nimis speraverit, per motum cordis auctum omnem difficultatem * sublatum iri. Hoc enim fieri potest, ut sanguis majori vi, & velocitate per universum quidem corpus projiciatur; non vero, ut peculiariter in ob-

(*a*) BORDEUX *Recherch. sur les pouls p. 313. & seq.* PEHLIN *observ. 2. L. 5.* HOFFMANN. *Medicin. system. T. 2. p. 215.* ALBERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T. 1. p. 387.* &c. (*b*) *Second. Mémoir. sur le mouvement du sang, experienc. 90.*

* STAHLIANORUM de animae in tuenda restituendaque valetudine officio fictitia pene omnia sunt. HEISTERUS in *Dissert. de Medicin. Mechanic. praestantia* multa contra eos disputavit. Idem fecere alii bene multi. Contra vero SAUVAGESIUM extat Epistola JOSEPHI ANTONII PUJATI ad filium, qua illius de caussa inflammationis, & febrium sententia refellitur. Vid. *Raccolta d' Opuscoli del P. Calogera T. 50.*

ſtructas arterias, quaſi mente valeret, validius ſuam vim exerceat, nitaturque obſtacula removere. Rationis lumine caret tum cordis, tum ſanguinis motus. Obſtant hydrauheae leges, quas ne animae quidem liceret pro arbitrio ſubvertere, aut immutare. Quid ubi nulla febris, id eſt, ut rectius loquar, nulla cordis, & arteriarium aucta velocitas, excepta parte inflammata, inflammationem conſequitur, ut ſaepe a Clinicis obſervatum? An tum anima cordis adauget motum? Num ſorte oblita ſui muneris eſt? Quaero tandem, cur anima eodem auxilii genere non utitur in ceteris vaſorum, & viſcerum obſtructionibus? cauſſa eadem, idemque finis nonne eamdem ab anima opem efflagitarent? At vereor, num inflammationi, ſive vaſorum obſtructioni remedio ſemper eſſet auctus hujuſmodi cordis, & ſanguinis motus, ita ut eo ſolo praeſidio vitae incolumitati anima proſpicere tentaret. Ego certe nollem, ut mihi ſic anima ſemper proſpiceret.

XXIX. Atque hae ſunt praecipuae, celebrioresque Medicorum de inflammationis natura commentationes, a quibus reliquae, ſi quae aliae memoratu dignae exiſtunt, profectae eſſe videntur. Quapropter non eſt, cur in his ſingillatim referendis ad nauſeam uſque, faſtidiumque progrediar. Miſſas quoque faciam nuperiorum quorumdam noviſſimas & ſingulares de eadem re cogitationes, eorum in

primis, qui ut novi aliquid proferant, ingenio nimium suo indulgentes inflammationem in nescio qua oleosae sanguinis partis, aut adipis ipsius * fermentatione, vel in tenuitate majori, quam soleat natura esse, concrescibilis, & fibrosae sanguinis partis **, vel in majori ignei principii copia, vel in phlogisti evolutione, vel in diathesi inflammatoria locandam, ponendamque volunt; eum non minoribus implicatae difficultatibus prope videantur. Ab earum autem examine temperandum maxime ducimus, ne doctissimis auctoribus, a quibus editae, & propugnatae sunt, bellum indicere credamur, & propterea, quid unaquaeque valeat, tempori decernendum relinquimus.

* Si quis cupiat scire, quae adversus hujusmodi opinionem dici possunt, legat duo Opuscula, alterum *Anonymi* mihi amicissimi, quod extat in *Diario Medico* PETRI ORTESCHII Tom. IV. N. LXV., alterum FRANCISCI PANCIATICHI Medici Forolivienſis, ad me perscriptum, quod Forolivii anno 1771. prodiit hoc titulo: *Confutazione d' una lettera ec.*

** HEWSON, quem secutus est etiam CALLISENIUS, opinatur imminutam in inflammationibus esse *sanguinis coagulescibilitatem*. Praecipuum argumentum, quo ambo hi utuntur, est *crustae inflammatoriae*, qua sanguis missus contegi solet, tardior, & lentior, quam crassamenti rubri, coagulatio. Eam enim a *lympha* coagulabili *valde attenuata*, adeoque serius insistanda formar ajunt. Quae contra afferri possunt, infra, ubi de diathesi inflammatoria agemus, indicabuntur. Hic solum satis nobis est admonere, inflammationes pleraſque sanguinis missione curari. Quis autem aliquid boni, ubi imminuta sit sanguinis concrescibilitas, sive cohaerendi vis, a sanguinis missionibus sibi polliceatur?

XXX. Ceterum etſi pleraeque iſtarum opinionum inter ſe quodammodo pugnare videantur, ſibique propemodum adverſentur: ſi quis tamen eas pacato, aequoque animo perpendere velit, comperiet facile, alias non exigua affinitate convenire; alias verbis magis, quam re ipſa diſcrepare; alias etiam, quae primo intuitu minus fortaſſe probandae videntur, non prorſus, aut certe non longiſſime a veri ſimilitudine diſſidere. Ex iis quoque, quae aut a nobis in aliquarum expoſitione dicta ſunt, aut ex anatome, & phyſiologia comperta habentur, expeditiſſimum erit cuicunque hiſce diſciplinis vel leviter imbuto diſpicere, quid in qualibet offendatur, aut reprehendi, aut deſiderari queat, quid approbari, & retineri debeat. Itaque relicta aliis longiori hujuſmodi diſquiſitione, quod ſupereſt, quodque ab initio recepi, potius ipſe perſolvam, ea inflammationis propoſita explicatione, quam magis rationi, & naturae legibus conſentaneam exiſtimavero.

XXXI. Convenit plane inter omnes, partem inflammatione correptam, quando ea oculis patet, rubére praeter morem, calére, intumeſcere, dolere, & pulſatione quadam intus pertundi. Hinc evidentiſſime colligere eſt, ſanguinem late ſumptum in illam uberius, vehementiuſque influere, quemadmodum jam ab Hippocrate primum, ejuſque diſcipulis (§. VI.), deinde a Galeno, ejuſque aſſeclis

(§. VIII.) bene multis & cognitum eſt, & traditum. At, ſi quantum per arterias adfertur, tantum per venas reveheretur; tum veri ſimillimum crederem, nullam profecto inflammationem fore. Nam copioſiorem, vehementioremque ſanguinis in omnes corporis partes projectionem, quae in quacunque febre acutiore fit, nulla neceſſario ſingularis alicujus partis inflammatio conſequitur, quamdiu videlicet a venis tantumdem recipitur, quantum advehitur ab arteriis. Ergo ut pars aliqua inflammetur, tumeat, caleat, doleatque, alterutrum ſequi neceſſe eſt, nempe vel ſanguinem ab arteriis advectum non totum in venas recipi, quod pluribus ex cauſſis accidere poteſt, vel ita in eam impelli, ut orificia vaſorum lateralium, vel meatus, quos poros inorganicos vocant, urgeat, dilatet, & ſibi in aliena loca viam faciat. Utroque autem modo ſanguis influens, vaſa minima mirifice replet, diſtenditque, imo quae ſingulos rubros globulos admittere ſolita eſſe creduntur, jam plures ſimul recipiunt, ampliantur, & rubore, qui antea inconſpicuus erat, quodam inſigniori ſe ſe oculis objiciunt, & patefaciunt. Neque infrequens ſane eſt, ſanguinem ex hujuſmodi vaſculis rubris unum alioquin globulum ferentibus per exhalantes canaliculos aeque, ac per reſeratos tunicarum inorganicos poros in proxima telae cellulosae ſpatiola adigi, &

depluere *, quod GALENUS olim (§. VIII. not. f.), hodieque cum multis aliis HALLERUS (c) cadaverum sectionibus innixus, luculenter docuerunt; nec fortasse a natura alienum omnino est, cum in *ferosas arterias*; si quae tamen sunt, quae ab arteriolis globulum unum ferentibus, ideoque non rubentibus differant, intrudi, ibi haerere, accumulari, & proxima quaeque loca premere, sicuti HOFFMANNO (§. XVII.) & GORTERIO (§. XXIII.) visum est.

XXXII. A dilatatis, repletisque minimis vasculis, atque ab effuso interdum in aliena loca sanguine ut facile rubor, tensio, & tumor partis proficiscitur, sic a velociori, uberiorique sanguinis appulsu major arteriarum pulsatio, quam ex consuetudine, dependet.

* Cellulosum textum oppletum, dilatatumque in inflammatis partibus ostendunt ipsae cadaverum sectiones. Id etiam confirmatur attenta observatione membranarum, quae magnam aliquam inflammationem passae sunt; nam hae plerumque multo crassiores, duriores, pleniorescque, quam naturalis earum constitutio ferat, remanent, dilatatis nimirum, turgentibusque adhuc cellularis telae loculis. Quando autem sanguinem dico in cellulosa spatia effundi, non ejus rubram tantum partem intelligo, sed reliquas etiam ejus partes, ex quibus ipse coalescit, serum nempe, & lympham. Imo probabile omnino est, interdum tenuem ejus partem, quam fibrosam, aut concrescibilem vocant, ni solam, potissimam certe emitti, atque exsudare. Id comprobare videntur concretiones illae albidae, aut ex albo flavescentes, quae membranarum instar inveniri solent circa viscera inflammationem passa. Ad rem faciunt quae habet Cel. PALLUCIUS in *Arte Nuova &c. pag. 94. 95.*

(c) *Opusc. Patholog. Observ. XIV.*

Quod ad calorem, ardoremque ſpectat, qui inflammationem comitatur, ſcio equidem, quoniam Phyſiologi ejus cauſſam in corpore animali nondum bene ſe noſſe fatentur, difficilis eum eſſe explicationis *. Non tamen valde abeſſe a vero videretur qui dixerit, a ſanguinis rubri copia, accumulatione, & motu aucto, aut a partium ejus, vaſorum continentium mutua, intimaque colliſione, ſive attritu, aut ab ignei principii, aut, ſi mavis, phlogiſti evolutione, & motu, quod eodem ferme recidit, eum excitari **. Dum vero

* Vid. HAEN. *rat. med. P. 2. cap. 10. p. 124. & P. 3. cap. 3. p. 129.* ubi extant multa, quae animadverſione digniſſima videntur.

** QUESNAEUS ſtatum naturalem ignei elementi in frigore ponendum arbitrabatur, neque illud calere per ſe ipſum, niſi quibuſdam cauſſis in motum calorificum ageretur. Revera ſola ejus praeſentia, aut copia non ciet calorem, ut Phyſicis jam notum eſt. Duplicem praeterea in corpore humano calorem agnoſcebat, *naturalem* nempe, & calorem ex *acrimonia*, ſive ad ſenſum. Ille ab igneo elemento in motum calorificum acto, hic ab acribus rebus in nos agentibus, & ſenſum caloris excitantibus gigni videtur. *Traité des fievr. T. 1. chap. 3. artic. 1. §. IV. V. p. 112.* Simílem caloris humani diſtinctionem habet etiam GORTERIUS, &, ni fallor, ſatis recte. Notatu quoque dignum eſt, interdum magnum calorem motui aucto circulationis ſuccedere; interdum ingentem calorem cum moderato arteriarum micatu conjungi. Non ergo in ratione directa motus, ſaltem progreſſivi, increſcit calor, ſed corporis forſaſſe moti, & motus ipſius varietas differentiam facit. Eſt quoque caloris genus quoddam, quod Thermometro non deprehenditur, ſed ſenſui ſolum innoteſcit, quale illud eſt, quod ab acrimonia appellavimus. Hujuſmodi ſane eſt calor ille moleſtus quo excruciamur ob impeditam perſpirationem, aut quem, ſimul ac in aerem phlogiſticatum in-

haec fiunt, nervea filamenta diſtrahantur, divellanturque, neceſſe eſt. Hinc dolor multiplex ***, punctioniſque, vel alius cujuſvis moleſtiae ſenſus pro vario inflammationis genere, & gradu, pro varia humoris indole, loci natura, ſenſibilitatis ratione ſaepe diverſus exoritur. Dolor demum, ubi vehemens eſt, diuque trahitur, ſpaſmum excitat, qui vaſorum replectioni contra nitenti adjunctus cauſſam probabiliter continet pulſus duri, & vibrantis, quem crebro inflammationis comitem eſſe, medici norunt.

XXXIII. Ut vero copioſior, velociorque ſanguinis arteriosi fiat in aliquam partem influxus, nequaquam neceſſe eſt, quemadmodum ſupra demonſtravimus, cum Sauvagesio ad auctam cordis vim confugere; neque haec, etiamſi augeretur, illico inflammationem efficeret. Nam, ſi haec ſatis eſſet ad inflammationem excitandam, omnis ſimplex obſtructio, ſuperveniente undecunque febre, id eſt, aucto cordis, & arteriarum motu, ut plerumque in febre evenit, inflammationis naturam acquireret, & vera inflammatio evaderet, quod tamen generatim falſiſſimum eſt. Neque pariter ſatis eſt, per venas retardari ſanguinis

gredimur, ſenſu percipimus, dum interea thermometro vix ullum diſcrimen inter hunc, & atmoſphaericum invenitur.

*** Dolor modo inflammationis effectus eſt, modo cauſſa. Heic, uti effectus, conſideratur, infra (§. XXXV.) uti cauſſa.

reditum, uti ETTMULLERI fuit opinio: nam id quidem congeſtionem, obſtructionisque quoddam genus praeſtaret, non vero inflammationem. Haec ſiquidem non tantum copiam, ſed impetum influentis ſanguinis videtur expoſcere: qui impetus eſſe nequaquam poteſt, ubi venae non ſatis celeriter depleantur. Retardato per venas reditu, quaſi obex ſanguini influenti opponitur, ideoque etiam in arteriis, quibuſcum venae communicant, remora aliqua naſcatur, neceſſe eſt; niſi aliunde per arterias ſanguinis curſus incitetur.

XXXIV. Quaenam vero erit cauſſa, ex qua ſanguinis curſus per arterias in aliquam partem uberius, velociuſque advocetur? Si conjecturis uti hic fieet, ex hydraulicis illud praemonendum cenſeo, fluida eo ferri copioſius, & facilius, quo minorem inveniunt *reſiſtentiam*. Imminuitur autem reſiſtendi vis in arteriis multis quidem de cauſſis, ſed praecipue, ſi arteriarum lumina ampliantur, aut citius ſolito, in dato temporis ſpatio, quem illae continent, humorem emittunt, expelluntque. Sed ſcire convenit, non omnem earum dilatationem, aut celerem earumdem evacuationem, etſi multum ſanguinis utraque alliciat, inflammationem efficere poſſe. Repleri enim vaſa plus ſolito, ſanguiſque in iis congeri poteſt, unde locus rubeat, atque intumeſcat, quin tamen dolor, & calor, atque alia inflammationis phaenomena acce-

dant. Id in rubore chronico oculorum ab *adnatae* vaſorum laxitate orto, aut ab ophthalmia graviore relicto manifeſtum eſt; in quo vaſa certe majori ſanguinis copia admiſſa turgent, rubentque; at nullus ſive dolor, ſive calor cum ejuſmodi vitio conjungitur. Replentur quoque largiori ſanguinis unda vaſa cutanea per cucurbitulas, balneum, ſomentum, calorem, ſolis radios, ita ut cutis intenſiſſime rubeat, & tumeat, imo quandoque etiam nigricet; nec tamen inflammatio haec eſt. Rubet quoque fricata paullo aſperius cutis, fricatione nimirum accelerato ſanguinis curſu, imminutaque ad eum, qui influxurus eſt, reſiſtentia, quin ipſa inflammetur. Requiritur ergo quidpiam aliud praeter uberiorem ſanguinis in vaſa influxum, & coacervationem, ut inflammationis ſymptomata oriantur.

XXXV. Id ipſum animadverterat ETTMULLERUS (§. XII. XIII.) cum ſanguinem eo impetu in partem aliquam irruere vellet, qui dolorem, & calorem inferat; hoc eſt, qui ab irritatione quadam aut excitaretur, aut irritationem ipſe faceret, ſi congeſtio inflammationis nomen promeritura eſſet. Opinioni ejus ſuffragatur experientia. Rubet, & calet, uti ſupra dictum eſt, perfricata cutis, nec tamen adhuc inflammatio eam tenet. At, ſi fricatio rudius, diutiuſque producatur, jam dolet etiam, & tumet, & vere tum inflammatur. Si ſabuli granulum, aut quodcunque corpuſ-

culum, quod irritare poſſit, intra oculum, & palpebras ſe ſe intruſerit, paullo poſt oculus dolet, rubet, illacrymat, calet, demum tumet, & inflammatur. Educto ſtimulo dolorifico, univerſa ceſſat inflammatio. Puncto, vel quacunque alia ratione laceſſito nervulo, mox dolor *, rubor, calor, tumor partis affectae ſe exſerunt; hoc eſt, inflammatio ſe prodit. Exemplum habes in ſpina illa Ettmulleriana digito infixa, aut in paronychiis acus punctionem ſubſequentibus. Idem accidit ex acri quolibet cuti applicito, ibique diu detento: rubor enim, calor, tumor, dolorque illinc conſequitur. Ergo ſtimulo, irritamento, vellicatione opus eſt praeter ſanguinis uberiorem influxum, ut inflammatio fiat.

XXXVI. Revera corpus animatum, & vivens ita a Natura confictum, conſtructumque eſt, ut, ſi alicubi quodpiam ſtimuli genus applicetur, eo ſtatim uberior, citatiorque ſanguis irruat, & conſertim accumulatus nervos tendat, ſenſibilitatem augeat, & calorem, rúborem, dolorem, tumoremque pariat. Idque adeo certum, conſtanſque eſt, ut neminem latere queat. Illud potius obſcurum, ignotumque hactenus eſt, qua nempe ratione tam varia, & mira praeſtet. Qui enim nervorum, aut fibrarum, quibus vaſa inſtruuntur, actione excitata

* Duplex dolor in inflammationibus eſt, alius uti ejus effectus, quod ſupra (XXXII.) adnotavi, alius uti cauſſa. De hoc poſteriore hic ſermo eſt.

excitata ſtimulum agere dixerunt; hi profecto, ut ego judico, nihil, quod quaeſtioni faciat ſatis, dixerunt. Reſtat adhuc ſepulta, atque obvoluta tenebris arcana vis ſtimuli. WINTERLIUS *(d)* aliquanto longius progredi tentavit, conquiſitiſque undique rationum momentis non paucis ſuadere allaboravit, arterias, irritatis per ſtimulum aliquem nerveis furculis, qui ad eas feruntur, aut in earum tunicis perreptant, laxari, dilatarique ſic, ut ſanguis in eas minus reſiſtentes copioſe, & velociter confluat. WINTERLIT opinioni quanquam pene ſingulari, & non ſatis firmis argumentis comprobatae adhaeſit nuper CALLISENIUS *(e)*, nec doctrinae inſolentia, nec aliorum prope omnium Phyſiologorum reprehenſione deterritus *.

XXXVII. At qui *irritabilitatem Halleri-anam* ſequuntur, cum fibras irritatione vellicatas contrahi noverint, adduci haud poſſunt, ut credant, ſtimulo arterias dilatari. Sunt enimvero arteriae, ſaltem majores, fibris ubique muſcularibus praeditae, atque ideireo irritabilibus. Nihilque vetat, quo minus per

(d) Diſſert. De Inflammatione. Winterlianam hypotheſin nervoſe confutavit RICKERUS in peculiari Diſſertatione pro *Boerhaaviana Doctrina*, quamquam non pari robore ſuam cauſſam tueatur. Diſſertatio exſtat in *Faſciculo IV. Opuſcul. & Diſſertat. &c.* FRANCISCI XAVERII DE WASSERBERG p. 212. *(e) Inſtitut. Chirurg. Modern. §. 197.*

* Hactenus fibra muſcularis per irritationem contrahi viſa eſt. Contrarium in arteriis fieri, nondum demonſtratum vere ab ullo eſt.

analogiam etiam in minimis eae ponantur. Siquidem conſtat ex obſervationibus SENACII (*f*), HALLERI (*g*), aliorumque (*h*) arterias etiam minimas irritabilitate donari, atque ad ſtimuli vim contractiles eſſe, uti cor. Natura vero irritabilitatem ea lege cordi, arteriiſque inſeruiſſe videtur, ut ſtimulo accedente contraherentur quidem, ſed paullo poſt laxarentur, ſive, quod idem eſt, ſyſtole, & diaſtole ſibi alternatim ſuccederent. Id fere perpetuum eſt in iis partibus, quae vitalibus functionibus inſerviunt, nec voluntatis imperio ſubjiciuntur. Cor igitur irritatum, ſive ceſſet, ſive perſtet irritatio, huic naturae legi obtemperare cogitur; nec minus eidem obtemperant arteriae perpetua ſyſtoles, & diaſtoles alternatione*. At illud ſciri oportet, celerius,

(*f*) *Trattat. della ſtruttura del cuore T. 3. l. 3. cap. 2. p. 240. & ſeq. edit. di Breſcia.* (*g*) *Element. Phyſiolog. T. 1. lib. 2. Sect. 1. §. 13.* (*h*) *Vid.* BALDINGER *Diſſert. de arteriar. & venar. vi irritabili 1766.* In arteria aorta abdominali, in cruralibus, in venae cavae candice ſummam irritabilitatem deprehendit UICQ D' AZYR, *Mém. de la Soc. Roy. de Med. vol. 1. p. 343.* Similia jam multo prius expertus eſt Medicus Romanus non inceleber, MAXIMUS. Id vero confirmatum eſt a cl. viris PETRO MOSCATI (*Oſſervazioa. ed Eſperienz. ſul ſang. fluid., e rappreſ., ſopra l' azione delle arter. &c. Milan. 1783.*) & BASSIANO CARMINATI (*Riſultati di ſperienz. e oſſerv. ſu i vaſi ſanguigni, e ſul ſangu. ec. Pavia 1783.*) nuperrime editis, quibus evidentiſſime demonſtratur arterias propria, inſitaque vi ſubſilire; ideoque irritabilitate praeditas eſſe.

* Similem *antagoniſmum* in univerſa fere oeconomia animali obſervat Cl. METZGERUS. Vid ejus Adverſar. Medic. N. III. P. 1. *De Antagoniſmo naturae ſolenni*

validius, & crebrius tam cor, quam arterias alterne contrahi, quo vividius ſtimuli vis agit, aut major eſt in utriſque irritabilitas.

XXXVIII. Itaque liceat animo concipere arterias aliquas minores inſolito, & peculiari quodam ſtimulo affectas; ſive ſtimulus iſte proxime earum fibras muſculares, ſive nervos tantum, qui ad eas pertinent, ſive utraſque partes ** (nam haud facile id definiri poteſt) afficiat, neceſſario ſequitur, ut illae

Diatribe. Nec de alterna hac *contractionis*, & *relaxationis* ſucceſſione dubitare licet, tum etiam, cum ſtimulus nondum ceſſaverit. Exemplo id patet luculentiſſimo ſternutamenti. Quamdiu vis irritans pituitariae membranae inhaeret, dilatatur quam maxime thorax, fitque ampliſſima inſpiratio; mox vero laxatis muſculis intercoſtalibus, & diaphragmate, ſubita, & vehemens ſubſequitur thoracis depreſſio, atque exſpiratio. Hae ſibi mutuo valide, & celeriter ſuccedunt, quamdiu pituitaria membrana irritari pergit. Alia hujuſce rei exempla videri poſſunt apud Cl. DE LA ROCHE, *Analyſ. des fonctions du ſyſtem. nerveux T. 1. p. 261. 262. 263.*

** Cl. SENACIUS (*De cœur T. 2. p. 169.*) tantum virium nervis tribuit, ut ab horum actione maximam partem arteriarum motum pendere perſuaſum ſibi habeat. Neque prorſus id negat HALLERUS (*Element. Phyſiolog. T. 2. p. 206. 202. 252. & oper. min. T. 1. p. 223. & alibi*), eamdemque ſuſtinuit ſententiam MORGAGNIUS (*De ſed. & cauſ. morb. Epiſt. 24. n. 20. & 23.*). Oſtendunt hujuſmodi nervorum vim pulſus languidiores, aut deficientes in membris paralyticis, & gangraena inferiorum artuum a laeſa ſpinali medulla &c. His addi debet TISSOTIUS, *Tratt. de' Nerv. T. 1. P. 2. artic. 6. §. 226. & ſeq.* Neque diſſentire ab iis videtur COMPARETUS, qui (*Occurſ. medic. &c. §. 111, n. 47. & ſeq.*) nervos quamplurimos non modo arteriis circumdari, verum etiam cum earum fibris complicari, & commiſceri intime vidit.

validius, veloeiusque contrahantur, & laxentur; atque ideo citius solito, & frequentius dato tempore depleantur. Si vero citius solito deplentur, & vacuae fiunt, minus etiam resistentiae influxuro sanguini opponant, necesse est. Ergo copiosior, celeriorque in eas erit, quam in reliquas partes, sanguinis influxus. Ergo stimuli ope planum, expeditumque illud conficitur, quod in inflammatione explicatu videbatur difficillimum.

XXXIX. Hic porro stimulus si peculiarem partem, nec valde cum aliis consentientem irritet, nec ipse vehemens sit, nec diu persevéret, eam quidem inflammat, non tamen febrim movet. Rarum enim non est, inflammationem sine febri (i) existere. At ubi stimulus, sive irritans principium, partes exquisito sensu praeditas, facileque consentientes diu, aut vehementer exagitat, facile ad alias quoque cum proximas, tum diffitas nervorum consensione, quod verosimilius videtur, vel vasorum communicatione ita suam vim, quin e loco dimoveatur, producit, ut cor ipsum ad crebriores, validioresque contractiones sollicitetur, & febris oriatur frequentissima inflammationis aut comes, aut pedissequa. Interdum tamen istiusmodi stimulus non tantum parti alicui peculiari insidet, verum etiam cum universo sanguine communicatus, aut per totum pene corpus diffusus omnia vasa,

(i) Vid. VANS-WIETEN §. 372. *in Boerhaav.*

& cor praeſertim afficit. Tunc, licet inflammationis locus neque ſenſu exquiſitiori polleat, neque admodum acriter irritetur, ut conſenſione partium febrim accerſere per ſe queat, eum febri tamen conjungitur: ſed tum febria non ab ipſa inflammatione particulari, ejuſve effectis oritur. Nam ea a diffuſiori inflammationis fomite, aut a plurium cauſſarum, quae ex ſe febri excitandae valent, conjunctione excitari videtur, aut etiam aliunde genita inflammationem ipſam antecedit, & comitatur; imo, inflammatione ipſa particulari etſi diſcuſſa, omnino non deſinit. Verum tunc inflammatio nec ſola & pura, nec primaria, nec particularis fortaſſe, aut certe non ſimplex erit, de qua hic potiſſimum verba fiunt.

XL. Nec abſurdum crediderim, aucto totius ſanguinis motu ſedem, in qua inflammatio, ſive vehementior, uberiorque humorum appulſus eſt, aliquomodo fortius impeti, urgerique, atque hinc aliquod doloris, ruboris, tumoris, caloriſque in ea fieri incrementum; quin imo ita excruciari, & tendi, ut demum ſpaſmus eam occupet, alternoſque arteriolarum meatus, quos naturae legibus reſpondere ſupra poſuimus, pertinax tonica contractio ſine relaxatione excipiat. Cumque velocior ſanguinis circuitus attritum augeat, tenuiſſima diſſipet, ſecretionibus minime faveat, cerebrum quatiat, pulmones praegravet; nil mirum erit, ſi calor inde ingens; cutis, linguae, & faucium ſic-

citas; sitis; urina rubra, & pauca; consuetarum excretionum omnium inopia; sanguinis lentor, majorque ejus ad cohaerendum proclivitas; cephalalgia; pervigilium; mentis emotio; anxietas; respiratio anhelosa, aliaque motus aucti symptomata cito * superveniunt.

XLI. Stimulo igitur, uti exposui, inflammatio excitatur. At multa sunt stimulorum genera, quorum tamen quaedam dumtaxat eidem gignendae idonea esse videntur; neque haec cuncta ad aerium, & caustieorum ordinem pertinent, neque omnia, quae aeria vere sunt, ad id apta inveniuntur. Nam quaedam acritatis expertia ferme reputantur, dum tamen aliquibus nostri corporis partibus admota stimulorum effecta praestant. Hujus generis sunt aër atmosphaericus, aqua tepens, sanguis ipse, & fortasse suceus nerveus, si magnis viris credimus; quae nullum quidem molestiae sensum reliquis partibus inferunt, sed cordis irritabilitatem ita percellunt, ut, quando etiam torpescceret, illico ipsa revivisçat. Quaedam alia manifestam acritatem prae se gerunt, & quandoque tantam, ut exurere videantur.

* Specimen hujusce pathologiae jam anno 1771. die 4. Quinctilis publice propugnavit Genesius Rossi, tunc auditor meus, ut constat ex opusculo, qui ita inscribitur: *Disputatio Academica ex Clinice de praecipuarum partium inflammationibus habita a* Genesio Rossi *Mediolanensi in Aula majore Almi Collegii Ghislerlorum &c. Praeside* Jo. Baptista Burserio *Clinices &c. P. Professore, data cuilibet oppugnandi facultate. Ticini Regii ex Typographia Haered. Ghidini Impress. Curiae Archiepisc. Episc.*

Haec tamen arteriarum, aut cordis, aut cujusque fibrae muſcularis irritabilem vim deſtruunt potius, atque extinguunt, quam excitant: talia autem ſunt Acidum Vitrioleum, Nitroſum, Butyrum antimonii, Lapis infernalis **, aliaque id genus. Quaedam item, etſi actitate non careant, quibuſdam tamen partibus pateunt, dum alias irritant, & laedunt. Exemplum habemus in croco metallorum, & Cantharidibus. Ille oculis nullam ferme inferre vim dicitur, ſed ventriculi fibras ita pungit, atque extimulat, ut vomitum moveat; hae contra ventriculo fere pateunt; renes vero & veſicam urinariam adeo laceſſunt, ut inflammationis phaenomena in iis ſaepe enaſcantur. Hoc ipſum multa alia oſtendunt. In primis vero illud compertiſſimum eſt, a Tartaro emetico in venas infuſo ventriculum dumtaxat affici, vomitumque (*a*) cieri; ab extracto Pulſatillae nigrae ore ſumpto oculos potiſſimum laceſſi, inflammarique (*b*), & demum tantam cum eiſdem oculis affinitatem habere ſolanum furioſum, ſive *Belladonnam*, ut ejus dilutum, & pulvis intrinſecus datus iridem ita corrigat, ut penitus eam obliterare videatur (*c*).

** Acerrima haec, & cauſtica ſpaſmum fortaſſe primo tonicum fibris inducere, mox eaſdem adurere, & deſtruere etiam videntur.

(*a*) LORRY *Memoir. de la Soc. Roy. de Médec. vol. 2. pag. 162.* (*b*) STÖRCK, *De uſu med. Pulſatill. nigricant.* Vindob. 1771. & SPALOWSKI, *Diſſert. de cicut. &c. p. 20.* (*c*) TISSOT, *de' Nerv., e loro malattie T. 1. part. 2. artic. 6. p. 31. ed. venet.*

XLII. Hinc ſingula ſtimulorum genera, a quibus inflammatio procreari poteſt, definire arduum ſane eſt; cum certis ex obſervationibus cuncta non innotuerint. Itaque non nulla tantum attingam, de quibus fere convenit inter Clinicos. A LANCISIO, & GORTERIO arteriae intus muco quodam mitiſſimo obliniri creduntur, ne praeterfluens ſanguis eas laedat. Si is vere exiſtat (quod alii negant) aerimoniamque contraxerit, atque alicubi vaſorum tunicis adhaereſcat, irritationemque faciat, eo certe in loco irritabilitas concitabitur, atque ideirco arteriae ibidem validius, velociuſque micabunt. Is pariter ſi alicubi defideat ſic, ut arteriarum interior facies nuda ſit, & irritabilior, ſenſibiliorque evadat, ſanguis praeterlabens ſtimuli vice ibi fungetur, atque adeo motum earum ſyſtalticum intendet, accelerabitque. Hoc ipſum praeſtabitur a quocunque alio humore qui proxime arterias, aut nervos ad eas quocunque modo ſpectantes, aut cum eiſdem communicantes pungere, aut vellicare prava ſua qualitate poſſit. Huc pertinent acritates ſanguinis variae tam ſpontaneae, quam adventitiae; phlogiſti copia, aut ſubita ejus alicubi evolutio; impedita ejus diſſipatio; aura frigorifera admiſſa; acre epidemicum inſpiratum, & fortaſſe *diatheſis* ipſius ſanguinis, ut dicitur, *inflammatoria*, undecunque ea ſit.

XLIII. Ac, quoniam de diatheſi inflam-

matoria ſanguinis ſermo incidit, non erit ab inſtituto noſtro alienum in ejus naturae inveſtigatione aliquantiſper verſari. Quando igitur ſanguis e vena eductus in denſam, tenacemque maſſam cogitur, & quadam veluti cuticula alba, dura, compacta tegitur, protinus nedum medici, verum etiam adſtantes omnes, eo quod plerumque id in inflammationibus appatet, clamitant, ſanguinem inflammatoria diatheſi peccare; habentque plerique pro certo, quemadmodum ſaepe egomet ipſe audivi, ſanguinem ita craſſum, denſum, & cohaerentem in vaſis eſſe, dum adhuc calens in circuitum agitur, ut in minimis arteriolis rubris, quas perfecte conicas, ſive convergentes putant, haerere, & conſiſtere cogatur; quod a vero plurimum abeſſe videtur. Nam etſi ſanguis, poſtquam reſrixerit, craſſus, tenax, coactuſque ſpectetur, tamen ridiculum hercle foret, ſi quis cogitaret, talem etiam exſiſtere intra vaſa, dum vitali motu pellitur, decurrit, calet, & fluit. Deinde certum omnino eſt, non ſemper, ubi inflammatio eſt, in ſanguine detracto hujuſmodi corium, ſive coagulum (a) offendi; neque, ubi diatheſis iſta in ſanguine ſe prodit, ſemper inflammatio cum ea copulatur. Saepe in ſanis, & bene valentibus, ſaepe in arthriticis, ſcorbuticis,

(a) HAEN *Rat. medend. P. 1. cap. IV. p. 74. n. 6.* BOERH. *Prax. med. T. 1. p. 265.* SWIETEN. *T. III. p. 169. T. 1. p. 177.* PISONI *ſpicileg. curat. p. 122. &c.*

aut lue venerea infectis, in intermittentibus febribus, in colico dolore, in rheumatiſmo, in podagra, in febre maligna, in hydrophobia, in foeminis chloroticis, aut utero gerentibus hujuſmodi diatheſis deprehenditur (*b*), quin ulla inflammatione laborent (*). Cum igitur cuticula iſta, ſeu cruſta phlogiſtica, firma, & tenax, qua ſanguis interdum obducitur, modo cum inflammatione conjungatur, modo ſine inflammatione ulla inveniatur, vere diatheſis inflammatoria ſanguinis nec dici, nec haberi poteſt, niſi alia phaenomena, inflammationis magis propria una concurrerint.

XLIV. Itaque ad omnem avertendum errorem ſapientiores Clinici conſiderare ſolent duo genera lentoris in ipſo ſanguine frigefacto; alterum videlicet *calidum*, ſive *inflammatorium*; alterum *frigidum*, ut vocant, ſive *ſpontaneum*, ſive *mucoſum*. Illud ab aucta, validaque ſolidarum partium actione, hoc ab imminuta, & languente pendere exiſtimant. In illo ſanguis valde firmus, tenax, diviſioni reſiſtens, & fortaſſe magis phlogiſto ſcatens,

(*b*) Vid. HALLER. *Phyſiol. T.* 2. *lib. V. ſect.* 3. *pag. mih.* 87. In ſanis hominibus inflammatoriam ſanguinis diatheſin invenit etiam BALLONIUS, *epid. l.* 2. *p.* 235.

(*) Sanguis equorum, cum etiam optime valent, e vena detractus, ſimul ac refrixit, cruſtam hujuſmodi, laridi ſimilem exhibet. Eritne inflammationis, aut inflammatoriæ diatheſeos indicium? Nequaquam; nam peculiaris, naturaliſque eſt illius ſanguinis craſis, & conſtitutio. Non tamen inficior, in equis etiam, quando aliqua inflammatione tenentur, cruſtam illam craſſiorem firmioremque reperiri.

ideoque acer etiam, atque irritans; in hoc potius laxus, viſcidus, iners, mucoſus, plerumque acritatis praeſertim *calidæ*, ſive ingneae expers eſſe perhibetur. Quamquam non diſſimulandum eſt, in hoc quoque genere interdum cruſtam illam polypodem, & firmiſſimam, de qua ſupra diſſeruimus, obſervari, cui tamen quae ſubeſt inſula, ſive craſſamentum, plerumque parcior, mollior, laxior, & multo ſero innatans eſſe conſuevit. Rurſus ſcire intereſt, prioris generis diatheſim modo praecedere inflammationi, modo, imo plerumque, ſupervenire. Quando praecedit, acritatemque aliquam conjunctam habet, ſic ut ſtimuli vice alicubi fungatur, pro cauſſa inflammationis, ſi qua eam ſubſequitur, habere tum poterit: quando vero eidem ſuccedit, jam patet, tum ejuſdem effectum, non cauſſam eſſe. Quod clarius fiet exemplo. Digitus homini ſaniſſimo graviter contundatur. Mox ei vena ſecetur, ut, quoad fieri poteſt, inflammationis metus anteverratur. Sanguis ſic primum eductus nec juſto denſior, nec juſto firmior, nec ullum vel leve cruſtae inflammatoriae indicium praebet. Sed intumeſcente nihilominus poſtea, & acriter dolente digito, inflammationemque ſubeunte, ſanguis iterum mittatur. Is tum in denſam, tenacem, firmamque maſſam coneresceit, & deſuper cruſta illa craſſa, fibroſa, dura, & corio ſimili obducitur. Idem omnino contingit in pleuritide, aut alia quacunque

inflammatione repente oborta: nam ſanguis, qui primum, & mox, antequam morbus invaleſcat, detrahitur, vix, & ne vix quidem a naturali craſi deflectit; qui vero ſecundo, vel tertio * emittitur, diatheſim plerumque phlogiſticam nactus eſt, cruſtamque illam eorii inſtar oſtendit. En diatheſim inflammatoriam, inflammationis effectum, nequaquam cauſſam.

XLV. Quo autem modo ſanguis per inflammationem ſic permutetur; ambiguum plane, incertumque (*b*) adhuc eſt, quanquam in id magni, & perdocti viri (*c*) diligentiſſime incubuerint. Qui ſerum ſanguinis ab aucto per febrem calore condenſari, & cogi cum Que-

* Haec fere omnium Clinicorum obſervatio eſt. Sed Cl. HAENIUS (*Rat. med. P. 1. cap. VI. p. 74.*) prae ceteris rem eamdem confirmat, inquiens: *Nonnunquam ſanguis initio febris acutae, aut etiam topicae inflammationis, miſſus cruſta caret, habetque eamdem aut in altera, aut in tertia, aut in quarta venae ſectione. Imo*, addit, *in morbis maxime inflammatoriis in nullo ſanguine, quocunque miſſo, aliquoties cruſta ulla eſt.*

(*b*) HALLER (*Elem. Phyſiol. T. 2. lib. V. ſect. 3. p. 87.*) *Multa quidem*, inquit, *in hac cruſta paradoxa ſunt, quorum cauſſas nondum rectae tenemus.* HAENIUS, (*Rat. medend. cap. 2. p. 21.*) expoſitis cauſſis, quae *eiuſmodi in nobis* materiam gignunt, *utinam*, inquit, *ſimul conſtaret, quae arcana lege dictae cauſſae hanc materiam producant!* Et MICH. SARCON. (*Ephor. ration. dell' Epid. ſofferta in Napol. nel 1764. Part. 2. p. 330. not. (1).*) fatetur, ſe in ſumma de cruſtae inflammatoriae geneſi ignoratione verſari.

(*c*) Vid. HALLER *l. c. p. 85.* ubi citantur quam plurimi, qui in id inquiſiverunt. Nec ab eorum numero excludi volo HEWSONIUM recentiſſimum ſcriptorem, cujus neque experimentis, neque argumentationibus quidquam permoveor.

SNAEO tradiderunt, ut inde cruſtam inflammatoriam deducerent, ignoraſſe prorſus videntur, nunquam in vivente corpore tantum caloris excitari poſſe, quantum ad ſerum coagulandum opus (*) eſt. Qui vero a vehemente cordis actione plerumque illam naſci (*d*), aut a motu ſanguinis aucto (*e*), aut a ſpaſmis, aut convulſione (*f*), aliſve cauſſis vaſorum contractionem inferentibus (*g*) gigni dicunt, cauſſas quidem indicant, poſt quas

(*) Calor, qui ad coagulandum ſerum requiritur, eſt grad. 148. *Thermom. Fahrenheyt.* (HALLER, l. c. pag. 80.) ad quem nunquam pervenit in febribus acutiſſimis. VIX enim in pleuritide ad grad. 102. 104 obſervante CLEGORNIO attingit. Cl. XAVERIUS MANETTI, cujus ſingulari amore, & amicitia jamdiu pro ſua in me humanitate perfruor, in notis ad *Diſſert.* SAUVAGESII a ſe anno 1764. editas p. 79. Reaumuriano uſus Thermometro, haec habet: *il più alto calor febbrile, inclusive nelle febri acutiſſime, non oltrepaſſando il grado quarantesimo del Termometro del Sig. Reaumur, e trovandoſi ne' pleuritici la cotenna del ſangue aſſai denſa, benchè il calor loro febbrile non ſoglia paſſare il grado 31., manifeſtamente ſi conoſce, che un tal effetto nel corpo umano non dipende dal ſolo diverſo grado di calore, ma che differenti altre cauſe e circoſtanze devono concorrere a coteſta produzione. Il calor delle febbri mantenendoſi ſempre tra i gradi 28, e 30, ed il grado 40, che è quello al quale arrivar poſſono le più acute, e veementi, ſempre lo credo a portata di poter piuttoſto produrre un effetto ſalutifero rendendo il ſangue più fluido ec.* Et infra. *La noſtra linfa fuori del corpo umano non ſi coagula che ad un grado di calore intorno ai gradi 56. ec.*

(*d*) HALLER *l. c. p. 88. ed. venet.* (*e*) BOERHAAV. *de cogn. & curand. morb. §. 100. & Inſtit. §. 820.* (*f*) SARCONI *Iſtor. ragionat. dell' epidemie ſofferta in Napoli ec. part. 2. p. 370. not.* (*1*) inquit: *una delle potenti cagioni della produzione di detta croſta gelatinoſa, e della ſua moltiplicazione è la ſpaſimo, e la convulſione.* (*g*) HAL-

diatheſim phlogiſticam natam obſervarunt, non vero rationem expliçant, qua illae cauſſae eam efficiant. Verum quomodocunque id fiat, (nam in hujuſmodi quaeſtione nolo poſt tot acutiſſimos inveſtigatores operam perdere) illud certum, firmumque eſt, ex ſanguine recens e vena miſſo, & adhuc calente, ſi virgula ramoſa agitetur, aut lagena aliqua incluſus concutiatur, parari telam quamdam fibroſam, albicantem, tenacem, cruſtae phlogiſticae perſimilem, quae a RUYSCHIO, primo inventore, nomen habet. Ergo in ipſo ſanguine naturaliter conſtituto ineſt materia quaedam ad cohaerendum prona, a globulis rubris diſtincta, fibras, & laminas praebens, ad concreſcendum paratiſſima, atque ideireo *fibroſa*, & *concreſcibilis* a pleriſque nuncupata. Hinc veriſimillimum videtur in hac ſanguinis parte fibroſa, & concreſcibili naturalem modum excedente, & majore cruoris proprie

LERUS l. c. haſce cauſſas redigit ad vires vitae, ad morbos, ad calorem vehementem, ad ſpiritus acidos, ad vim ſpiritum rectificatiſſimum, & ibi citat HELVRTIUM, PETITUM, QUESNAEUM, & SENACIUM in ſuae ſententiae confirmationem. HAENIUS porro (*Rat. medend. P. 2. cap. 2. p. 19. & ſeq.*) materiam cruſtae inflammatoriae generari ait ex frigore calente corpore ſuſcepto, ex motu nimio; ira; vinoſo potu in plethoricis, acrimonia venerea, arthritica, rheumatica; miaſmate varioloſo, ſcarlatino, morbilloſo; victu lauto; otio, vita molli; graviditate; & peculiari nativa ſanguinis in quibuſdam diatheſi, aut ab ignoto aëris contagio. Ex his putat fluida condenſari, ſolida conſtringi, & hic exprimi materiam glutinoſam, & phlogiſticam cruſtam conſtituentem.

dicti quantitate, auctoque globulorum rubrorum mutuo contactu (*h*) inflammatoriam ejus diathesim contineri; indeque fieri, ut sanguis ad concrescendum, firmiusque cohaerendum, ubi quies accesserit, igneumque principium multum avolarit, proclivior reddatur; non vero eamdem consistere, ut vulgo putatum est, in ipsius sanguinis coagulatione, aut concretione, quae intra vasa, dum calet ipse, & movetur, nulla esse potest. Haec siquidem aucta partis fibrosae, & concrescibilis copia non modo in sanguine extracto, uti dictum est, se prodit, verum etiam in visceribus ipsis inflammatione occupatis; eum in eadaveribus jam frigefactis glutinosa, alba, aut flava pellicula obducta inveniantur, parte nimirum fibrosa, & concrescibili, quae in vivo animali adeo fluida est, ut per exhalantia vasa, & per ipsa membranarum interstitia exsillet, effluatque, coacervata, atque in densam membranam frigore compacta, & concreta. Neque fortasse a vero longe aberit qui diathesim inflammatoriam hujusmodi non solum in excessu glutinosae, & concrescibilis partis, & majori copia cruoris, & ipsius ad cohaerendum proclivitate reponeret, verum etiam hisce adjungeret facilem, & promptam

(*h*) Nobis quodammodo assentitur etiam celeberrimus SWIETENIUS (*in Boerhaav. Comment. T. 1. §. 75. p. 88.*) ubi inquit: *naturaliter .... inest sanguini in concretionem proclivitas: quae in morbis acutis inflammatoriis augetur.*

albidi, & coagulabilis illius humoris a craſſamento rubro ſeceſſionem (*), quamquam haec poſtrema conditio plerumque ab ejuſdem copia, atque exceſſu profluere videatur. Ceterum multa in cauſſa eſſe poſſunt, cur hae duae diverſae partes ſegregentur, & ſenſim ſecedant. Id comprobant quodammodo fluida compoſita, nempe ex variis diverſi generis liquoribus coaleſcentia, cujuſmodi reapſe eſt ſanguis. Iſta enim, ſi motum, caloremque, quibus in fluore ſervantur, amittant, non eodem tempore tota, atque univerſa concreſcunt, ſed pars quaedam prius, quaedam poſterius. Sic vini pars aquea citius a frigore afficitur, ſecedit, & cogitur; vinoſa vero, & mera tardius, & ſerius. Sic frigus rubram ſanguinis partem citius compingit, ſerius albidam, fibroſam, lymphaticam, ſive concreſcibilem dictam: quae ideo ſurſum in ſanguine extracto, aut quieſcente effertur, ſuperiora petit, fluitat diutius, donec & ipſa conſiſtat, & conſolidetur. Cur quid ſimile intra canales vel a frigore, vel a calore, vel a motu, vel a quiete, vel a quacunque alia cauſſa eidem non eveniat? Numquid intima mixtio duarum partium diſſimilium aliqua ex cauſſa earum, quae in nobis exiſtunt, aut circumſtant, perverti poſſit, ut altera ab altera ſejungatur?

XLVI. Nemo autem iſtam diatheſim ſanguinis

(*) In hanc opinionem inclinare videntur HAENIUS, & SARCONIUS *l. c.*

guinis inflammatoriam, quam expoſui, cum ipſa inflammatione confundat. Supra enim (§. XLIII.) animadverſum eſt, non in omni inflammatione, nec ſemper in eadem ſanguinem e vena miſſum phlogiſticum gluten praeferre, in primis ſub inflammationis initium, dum nimirum nondum illud genitum eſt, vel dum rubra ſanguinis pars, utpote ad concreſcendum promptior, cum albida, & concreſcibili intime permixta ante concreſcit, quam haec ſecedere, ſurſumque evehi poſſit. Atque id quidem elúcet ex ipſomet ſanguine, qui tunc in firmam, tenacemque inſulam coactus, & ſeri ferme expers apparet. At morbo progrediente, ſpatioque per venae ſectiones ſanguini facto, aut calore adaucto, rareſcit cruor ita, ut ubi e vena miſſus fuerit, lentius cocat, interimque ſinat concreſcibilem, fibroſamque partem a ſe ſejungi; quae lege gravitatis ſpecificae ſuperiora petat, ibi confluat, & demum coaguletur in cruſtam corio plus minus tenaci ſimilem *. Non tamen univerſa,

* Fibroſam hanc, albidamque ſanguinis partem, ex qua cruſta inflammatoria conflatur, leviorem eſſe craſſamento rubro, nemo unus negaverit. Ex eo autem, quod tardius cruore ipſo concrefcat, & ſpecifice levior ſit, complures hodie cum HEWSONIO opinantur, drachmam inflammatoriam, quae ex ea potiſſimum coalefcat, *in lympha coagulabili valde attenuata, adeoque lentius inſpiſſata* (*Callisen Inſtit. Chirurg. mod. §. CC.*) ponendam eſſe; experientiaque demonſtrari, effectum verae inflammationis eſſe *imminutam ſanguinis concreſcibilitatem*. Verum hoc cum duri, & firma ſanguinis rubri e vena extracti compage, & concretione, cumque tenaciori

& tota hujuſmodi concreſcibilis materia ſurſum fertur, & ibi coadunatur; ſed tanta ejus copia eſt, ut aliqua portio in ſanguine remaneat, qua globuli ipſius trectantur **, atque

cruſtae phlogiſticae cohaerentia, quam in inflammationibus veris ut plurimum videmus, vix conciliari poteſt. Nam ſi recta, ut effingitur, eſſet eorum argumentatio, ſequeretur etiam, ut oleum, quod vino, & aqua levius eſt, tenuitate vinum, & aquam ſuperaret, lentiuſque coagularetur. Quod nequaquam eſt. Si pariter difficilior concretio levitatis, & raritatis eſſet ſignificatio, nihil profecto exiſteret argento vivo rarius, & levius, utpote quod difficillime cogitur, & concreſcit; cum tamen poſt aurum, & *platinam* ſit foſſile omnium ponderoſiſſimum. Quapropter major, vel minor ad concreſcendum proclivitas non a majori, vel minori pondere, non a tenuitate, aut denſitate, ſed a majori, vel minori mutua partium attractione videtur potius derivanda.

** Peto veniam abs TURRIO, & HEWSONIO, ſi vetere utor nomine globulorum ſanguinis. Quae enim de eorumdem figura ab utroque dicta ſunt, non ita certa nobis videntur, ut receptam jam doctrinam, nuperiſque noſtrorum iteratis obſervationibus confirmatam deſeramus. Cl. CALDANIUS, cujus auctoritatem plurimi facio, hac ſuper re a me ſententiam rogatus, reſpondit, repetitis pe. nulis ſe comperiſſe aut globoſam revera eſſe figuram rubrarum ſanguinis molecularum, aut, ſi talis nequaquam ſit, nihil omnino microſcopicis obſervationibus eſſe credendum. Quantum autem a vero aberrent microſcopica experimenta, quantumque illudant opticae hujuſmodi imagines, jam cognoverat Cl. SENACIUS, qui p. terea docuit (*della ſtrutt. del cuore T. 2. ſupplim. all' Iſt ria del cuore cap. VIII. §. VII. & VIII.*) quot modis figuram in globulis mutent microſcopia, & ſpeciatim modo foramen in medio, modo monticulum exhibeant, dum tamen nihil aliud quam opticas illuſiones ibi omnino fuiſſe, perſpicue demonſtravit. Nec a CALDANII ſententia quidquam differt judicium Cl. HALLERI, qui in poſtremo etiam opere *de part. corp. human. praecip. fabr. & functionib.* Tom. 2. *ſanguis*, ſic de hac re concludit: *Legi & cum ea fide, quam claris viris* (TURRIO,

una ſtricte conferruminentur. Hactenus de diatheſi inflammatoria, quam dicunt ſanguinis. Ab hac enim diſtinguendam eſſe puto diatheſim inflammatoriam proprie, & generatim dictam; utpote quae non ad fluidas tantum, ſed ad ſolidas etiam partes extenditur. Itaque haec, ut ego quidem arbitror, exiſtere vere nequit, niſi ſtatui illi ſanguinis phlogiſtico ſolidarum etiam partium vis aucta, concitatiorque motus adjungatur. Sed jam ad inflammationem ipſam, a qua paullulum diſceſſimus, revertamur.

XLVII. Expoſita, quod ſupra pluribus verbis factum eſt, inflammationis natura, ejuſque ratione, unuſquiſque perſpiciet, quando minimorum vaſorum, quae ſanguinem, aut tenuiorem etiam humorem, ut paſſim putant, vehunt, obſtructio, aut cruoris in celluloſum contextum ſtillicidium, aut effuſio inflammationem faciat, quando fit inflammationis effectus. Nam ſimplex obſtructio nullo modo, ut jam oſtenſum fuit, inflammationi procreandae par eſt. Alioquin viſcera obſtructa, ligaturae fortes, thrombi in arteriis alicujus membri amputati, quoniam vaſa obſtruunt, inflammationis naturam, & effecta prae ſe ferrent. Ergo tum ſolum materia obſtruens inflammationis cauſſa erit, cum propria acri-

& HEWSONIO) *debemus. Neque tamen poſſum de mea ſententia diſcedere, qui numeroſiſſima ejuſdem ſemper eventus experimenta fecerim, & conſentientes viros peritiſſimos habeam* FONTANAM, SPALLANZANUM, *Caſarcum* POZZI.

monia, offendat, aut ex mora acrimoniam contrahat, ut ſtimuli inſtar agere queat. Si vero ſtimulus quicunque alius inflammationem pepererit, tunc quae ſubſequetur vaſorum obſtructio, aut ſanguinis effuſio, & congeſtio effectus locum obtinebit. Sic quoque ſanguis effuſus in cellulotae telae ſpatiis ecchymoſim tantummodo facit, ſugillationem, vibices, maculas ſcorbuticas, & fortaſſe ipſas peticulas pejoris notae. Quod ſi acritatem acquirat ſtagnando, inflammationem primum, deinde etiam ſuppurationem ſubire ipſe poterit. Hinc facile conjicitur, quando lentor ſanguinis, aut minuta canalium diametros inflammationi, quando obſtructioni dumtaxat cauſſam praebeant. Stimuli praeſentia primam, abſentia alteram progignit.

XLVIII. Poſita igitur uberioris, vehementioriſque ſanguinis in aliquam partem influxus proxima cauſſa, nempe irritatione (§. XXXIV. XXXV. XXXVI.); reliquum eſt, ut remotae etiam cauſſae enumerentur, & primum quidem illae, quae inflammationi quodammodo viam parant, ideoque προκαταρκτικαι vocantur. Sunt autem temperamentum ſanguineum & biliofum; aetas juvenilis, & media; phlethora; ſanguis concreſcibili, & fibroſa, ut ajunt, parte dives, vi vitae, & muſculorum valide ſubactus, compreſſus, elaboratuſque, partis aqueae indigus; vel ad acritudinem vergens, vel acer jam factus; principio inflammabili

onuſtus; acrimoniae multiplices; ſolidarum partium robur, firmitas; elaſticitas aucta; irritabilitas, aut ſenſibilitas ingens; itemque ſingularis alicujus partis debilitas, laxitas, aut quaecunque alia ad congeſtiones aptitudo; victus lautus, opiparus; regio frigida, & ſicca, aut ventis borealibus obnoxia. His addunt non nulli ſanguinem nimis tenuem, minuſque cohaerentem; ſed niſi ab acritate aliqua ſingulari talis ſit, atque ideireo irritationem alicubi praeſtare poſſit, non video, quomodo ſola tenuitate inflammationibus accommodatus, aptuſque haberi queat.

XLIX. Secundo loco veniunt cauſſae προκαταρκτικαὶ, quae nimirum occaſionem morbo ſuppeditant. Inter has recenſentur ſubitum frigus, * praeſertim calori, aut ſubitus calor ingenti frigori ſuccedens; potus frigidus aeſtuanti corpori ingeſtus, aut frigida lavatio adhibita; motus, curſus, ſaltatio vehemens; liquorum fermentatorum, & rerum calefacientium acriumque abuſus; conſuetae evacuationes interceptae; febris ardens; aëris quaedam & tempeſtatum conſtitutiones, praeſertim aquilonares; miaſmata; venena; & medicamenta inconſulto, aut ultra modum ſumpta; dolores

* Frigore pars fibroſa, ſive concreſcibilis ſanguinis pars cogi poteſt, & coacta haerere, & conſiſtere, & praeſertim cum frigore vaſa ſtringuntur & arctantur. Muſcula etiam lymphae pars frigore, & quiete cogitur, quae in hoc tamen a priori illa diſcrepat, quod ipſa etiam calore in illo minori condenſetur, & concreſcat.

paullo vehementius excruciantes, aut diutius protracti; ligaturae dolorificae; contuſiones; fracturae; luxationes; vulnera; punctiones; acria retenta, aut abſorpta, aut applicita.

L. Propria vero inflammationis ſedes videtur eſſe quaecunque pars, ad quam ſanguinis rubri non deſideratur appulſus. Arteriolae igitur rubrae, & vaſcula his minora unum globulum dumtaxat ferentia, atque adeo pellucida, aut flaventia, quae ſi laxentur, aut urgeantur vehementer, globulos plures recipere idonea fiunt, & tota celluloſa tela qua latiſſime patet, in cuius intervalla per relaxata oſtia, vaſorumque poros ſanguis effundi poteſt, inflammationi potiſſimum * ſubjiciuntur. Sed non deſunt, qui venas quoque eidem

* In vaſis quoque ſeroſum, lymphaticumque humorem ferentibus inflammationes fieri ſeroſas, & lymphaticas vulgo dictas, quorumdam ſcriptorum opimo eſt. Sed falſa id nititur doctrina decreſcentium ſerierum tum canalium, tum globulorum ſanguineorum: neque ibi unquam inflammationis phaenomena exorientur, niſi vaſa ſanguinem vehentia ſimul afficiantur. Sed, inquies, vaſa minima arterioſa eſſe non poſſunt inflammationis ſedes, quia, ut ex HALLERO habemus, non ſatis probatum eſt, minimas arteriolas motu ſyſtoles, & diaſtoles praeditas eſſe. In his igitur vis ſtimuli locum habere nequit. Verum quando dicimus, a ſtimulo motum arteriarum incitari oportere, ut inflammatio oriatur, de iis intelligendum arteriis eſt, quae ſyſtole, & diaſtole non carent; quanquam probabile eſt, minimas etiam arterias eo non carere, licet non ſatis perſpicuo, quia in parte inflammata, quando ſtimulum patiuntur, eas moleſte pulſare, nemo inficiabitur. Cl. etiam TISSOTIUS (*De Nerv. T. 1. p. 2. artic. 8. §. 266.*) minimas arterias irritabiles eſſe, fibriſque muſcularibus donari oſtendit.

morbo obnoxias praedicent, saltem secundario (*a*). Nec omnino absurdum istud ego crediderim, si venae quoque irritabilitate sua, ut non nulli perhibent, non careant. Quod si ullibi quandoque eveniat, in vena portarum praecipue, quae arteriae fungitur munere, locum habere, credibile est. Argumenta autem, quae ab haemorrhoidibus tumentibus, inflammatis, atque in abscessum abeuntibus ducuntur a quibusdam, vix quidquam ad inflammationem venosam, de qua quaeritur, comprobandam valent. Quis enim non videat, tunc etiam arteriolas minimas, quae venarum tunicis insident, aut circumjacent, contextumve cellulosum inflammatione occupari? At frequentissimam venosam inflammationem, inquies, sectiones anatomicae evincunt. Saepe enim in cadaveribus reperiuntur intestina, praesertim tenuia, mesenterium, pulmones, hepar, cerebrum venis sanguine turgidis exterius quasi picta, & consperſa. En venosas inflammationes, quae cum in vivente homine nulla sui indicia exhibuerint, aut exhibere soleant, *clandestinae* idcirco ab illustri WALTERO nuncupantur. Fateor equidem frequentissime hujusmodi venarum repletiones occurrere in cadaveribus eorum, qui malignis, &

(*a*) PLATNER (*Ernest.*) *supplement. in J. Zach. Platneri Institut. suppl. I. cap. 2. p. 25.* Inter eos, qui venas quoque irritabiles esse credunt, VERSCHURIUM citat LA ROCHE, *Analyſ. des fonct. du syſt. nerv. preface, p. 13. du T. I.*

putridis morbis perierunt; sed iteratis accuratissimis convictus observationibus Cl. Ludwigius (*b*) negat, eas veras esse inflammationes. Cognovit enim manifestissime, pro effectis habendas esse dissoluti sanguinis, & virtuti vitalium deficientium; quam ob causam sanguis a tergo languide propulsus, in venis prope totus congeritur, easque replet, & praetumidas reddit. Huicque enimvero cogitationi maxime favent 1. laxitas, & dilatatio venarum se exonerare impotentium; 2. sanguis in iis fluidus, resolutus, nullo modo, aut certe tardissime concrescens; 3. tempus, quo hujusmodi venosae congestiones contingunt, nimirum in summo malignitatis, & putredinis gradu, & paullo ante mortem; 4. pulsus parvus & debilis in hisce morbis deprehensus; 5. nullus dolor, nullaque alia inflammationis phaenomena; 7. demum noxa a sanguinis missione.

LI. Ad has fortasse venosas tantum congestiones referri debent pleraeque illarum inflammationum, quae sub finem febrium acutarum mali moris supervenire dicuntur, quaeque in cadaverum extispiciis circa viscera inveniri, ut diximus, solent. Nam non ignotum est, quantum aegrorum exitium accelerarint illi, qui ab inspectis in cadaveribus falsis hujusmodi inflammationibus permoti, & decepti,

(*b*) *Adverf. medic. Practic. Vol. I. P. I. articul. VII. p. 178. & sequ.*

ut eas aut præcaverent, aut tollerent, largiter, & iterato in morbis malignis, aut putridis illius generis sanguinem mittere non dubitarunt. Norunt id Clinici exercitatiores, & nunquam monitis desinunt juniores medicos a perniciosissima hac sanguinis profusione absterrere. Quesnaeus etiam, qui vasorum hasce repletiones in malignis morbis saepissime conspexit, nequaquam pro inflammationibus accipiendas arbitratur, quia non ad arterias, sed ad venas spectare ei visae sunt. Putat enim sic vasa sanguine turgida, & plena in viscеribus demortuorum apparere, non quod inflammatione affecta essent, sed quod venarum truncis spasmo, qui in malignis morbis potissimam partem habet, affectis, & contractis, reliqua vasa omnia se deplere nequeant, ideoque retento, accummulatoque sanguine (*a*) turgere debeant. Quocunque autem modo phaenomenon istud explicetur sive ex mente Ludwigii, quod vero similius videtur, sive ex mente Quesnaei, quod interdum etiam probabile est; hoc sane experientia perspectum, comprobatumque est, noxiam in utroque casu sanguinis missionem deprehendi. Etenim per hanc chirurgiam vel putrida sanguinis dissolutio promovetur, & vitales vires simul magis, magisque prosternuntur; vel spasmodicae vasorum affectiones, imminuta sanguinis resistentis

(*a*) *Traité de fievres T. 2. chap VII. art. 2. p. 444. 445. & seq.*

copia, & cordis propellentis virtute, neceſſario invaleſcunt. Reapſe non raro res aegrotantium in praeceps ruere poſt ſanguinis miſſionem vidit egomet ipſe, imo delirium, motuſque convulſivos, ad quos praecavendos ſanguis miſſus erat, confeſtim ſubſequi. Nec longe abſum, ut credam per venae ſectionem ſanguinem attenuari, & diſſolvi ita, ut altius in vaſa cerebri, fortaſſe etiam ſeroſa ſi qua ſunt, penetrans, medullareſque fibras urgens, aut divellens, delirium, ſoporem, convulſioneſve non parum acceleret, aut acerſat.

LII. Ut cuique morbo, ſic inflammationi non deſunt ſuae differentiae. Prima a locorum, quae inflammatione tentantur, varietate permanat. Hinc diſtingui apte, opportuneque ſolet in *internam*, & *externam*. Externa ex iis, quae jam expoſita fuere, facillime dignoſcitur: interna vero paullo abditior eſt. Certiſſimas tamen ejus notas exhibent calor, & dolor acutus, & pulſans uni, eidemque parti prope affixus, functionem ipſius non leviter laedens, febris vehementior cum pulſu duro conjuncta, itemque ſanguis e vena miſſus quiete, & refrigeratione in maſſam firmiorem, diviſioni reluctantem, & pauco ſero circumdatam concreſcens, cruſta quadam, de qua ſupra ſpeciatim, albida, interdum ſubflava, ſaepe ex albo rubente, valde tenaci, & compacta, ſebum concretum, aut corium referente deſuper obductus. Atqui hujuſmodi ſigna

neque ſemper, neque omnia ſimul ita concurrunt, ut illico ex his inflammatio patefiat. Opus igitur eſt magna medici exercitatione, & prudentia, ne larvata, atque obſcura morbi natura eum nimis ſecurum, & ne ſuſpicantem quidem deludat. Interdum enim clanculo malum accedit, ſerpitque; neque ullam, aut tantummodo levem febrim movet; neque acutum, & pulſantem dolorem illum, quem paullo ante indicavi, comitem habet, vel ſi aliquem, obſcuriſſimus is quidem eſſe conſuevit. Monent vero qui artis uſu ceteros antecellunt, tunc doloris acuti loco anxietatem quamdam, aut moleſtiae cujuſdam inexplicabilis, aut ponderis, & gravitatis ſenſum in ea parte, quae laburat, percipi, aut tactui inſolitam tenſionem reniti, & preſſam doloris cruciatum excitare. Id praeſertim uſuvenit in peripneumoniis malignis, quae ob ſubitam gangraenam accedentem *gangrænosæ* a Medicis recentioribus dicuntur, aut a metaſtaſi oriundis, aut morbos putridos, peſtilenteſve ſubſequentibus; itemque in quibuſdam ventriculi, inteſtinorum, meſenteriique inflammationibus, veris nimirum, nec ad venoſas congeſtiones ſpectantibus, ſi tamen profectoribus fides habenda eſt, nec una pro alia ſaepe accepta ſit. Dolor praeterea aut abeſt, aut obſcurus, & levis in inflammationibus earum partium, quae ſenſibilitatem aut amiſerunt, aut ſenſu omnino per ſe carent, aut

obtusiori tantummodo donantur, quales sunt peritonoeum, pleura, mediastinum, pericardium, dura, & pia meninx, tendines, cartilagines, aliaeque hujusmodi, nisi simul ita tumeant, ut proximae partes sensu acutiori praeditae una premantur, aut consentiant, aut qua nervi decurrunt, aut pertranseunt, inflammatione speciatim occupentur.

LIII. Pulsus saepenumero nec durus in his, nec vehemens est multis profecto de causis, sed praecipue tum, cum pars, quam inflammatio tenet, sanguinis transitui magnum objicit impedimentum, uti pulmo, cor, hepar; aut cum nervorum systéma ita afficitur, ut summo spasmo cor, arteriaeque quasi suffocentur, aut resolutis veluti viribus torpeant: quo in casu pulsus exilis & varius, & febris, & reliqua symptomata ab inflammationis natura maxime dissidere videntur.

LIV. Dividitur quoque inflammatio in *benignam*, & *malignam*; in *sporadicam*, & *epidemicam*, ut plerique alii morbi. *Benigna* ea est, quae consuetis, & propriis stipatur phaenomenis, neque vires prosternit, neque clam vitae sub levioris morbi specie insidiatur: *maligna* contra, quae benignitatis speciem induit, quae cum notabili virium lapsu conjungitur, quae non omnia inflammationis signa praefefert, atque a venenata plerumque causa dependet, aut a putrida humorum diathesi

fovetur *. *Sporadica* vero paucos eodem tempore invadit, ex privatis, singularibusque causis orta, & fere vagatur. *Epidemica* denique complures eodem tempore infestat, causamque agnoscit communem, sive haec in tempestatum variatione, aut peculiari aëris vitio, sive in alimentorum, & potuum prava natura contineatur.

LV. Alia item *primaria* est, alia *secundaria*. Illa sanum alioquin hominem adoritur, atque a nullo alio morbo derivat: haec alii morbo succedit, puta catarrho, rheumati, colicis doloribus, dysenteriae &c. Si vero alius morbi veluti symptoma sit, puta luxationis, vulneris, febris continuae, vel intermittentis &c. *symptomatica* rectius vocatur. Nonnullis etiam placet eam, ut alia morborum genera in *idiopathicam*, & *sympathicam* dividere. Idiopathicae causa in eodem loco, in quo inflammatio se prodit, omnino insidet; sympathicae alibi sedem habet, & consensione aliam, dissitamque partem inflammat. Posterior haec nervorum potissimum, qui ad aliquam partem protenduntur (a), irritatione ** pro-

* *Malignam* cognosci docet nuperrimus scriptor, *si causa ignota, stimulus validus, non tollendus, ignotus; si post multas venaesectiones sanguis semper pleuriticus; pulsus semper durus sit; si inflammatio viscus totum vitale occupet, si corpora cacochymica invadat.* Jo. Veisz *Pyretolog. Practic. p. 9.* Sed lethalem potius morbi, quam malignam, & subdolam indolem per istas notas patefieri crederem.

(a) Callissen Instit. Chirurg. §. CXCVI.

** Sympathiam ejusmodi per nervorum actionem rejicit

gignitur. Alia demum ratione partium, quas tenet, vel *universalis*, vel *particularis* dici poterit, si nimirum vel totum corpus, vel partem tantum obsideat. *Particularis* varia deinde nomina specialia recipit, a partibus ipsis affectis deducta, uti *cephalitidis*, *anginæ*, *pleuritidis*, *peripneumoniæ*, *carditidis*, & sic porro. Rursus haec vel *fixa* est, vel *erratica*, prout uni loco constanter inhaeret, vel de loco in locum vagatur.

LVI. Pro vario etiam symptomatum, quae inflammationem comitantur, gradu non nullae aliae ab auctoribus differentiae statuuntur, quae externis praesertim, visuique subjectis inflammationibus videntur magis accommodatae. Nam si symptomata levissima fuerint, si locus inflammatus rubeat quidem, sed vix doleat, vix tendatur, aut tumeat, calorque fit omnino exiguus, affectio haec uti initium inflammationis, sive primus ejus gradus con-

Phlegmasia. siderari solet, atque a plerisque hodie φλόγωσις * nominatur. Si vero calor, rubor, dolor, tumor, tensio gravius, manifestiusque se exferant, tum inflammatio vera, sive

Phlegmone. φλεγμονὴ proprie dicitur, respondetque secundo veluti inflammationis gradui. Chirurgi id nominis κατ' ἐξοχὴν tribuunt inflammationi

Catexochen id est per excellentiam. cuidam peculiari, in qua pars in tumorem Jo. Veisz supra citatus, contenditque semper diffitas partes per metastasim affici. Sed vereor, ne ipse inconsulto, & temere id credat.

* Vox ducta a φλέγω, id est uro.

circumſcriptum, & rotundum attollitur, qui non modo intenſius rubet, atque ad adipoſam uſque membranam pertingit, ſed etiam in hac ipſa ſedem habet, doletque vehementer cum pulſationis moleſtiſſimae ſenſu.

LVII. Ceterum quando pars inflammata tumet enormiter, & ſanguis in vicina ſpatia effuſus, collectuſque ob inflammationis impetum videtur, hujuſmodi ſtatus pro tertio inflammationis gradu habetur, & paſſim *inflammatio ſyſtrophica* appellatur. Facilis demum, & cita inflammationis in gangraenam degeneratio, ad quam natura quaedam inflammationes proniores ſunt, in cauſſa plane ſuit, ut *inflammatio* etiam *gangrænoſa* a ſcriptoribus memoretur, quae quartum & ſummum inflammationis gradum conſtituit.

LVIII. Interdum quoque evenit, ut roſeus quidam rubor in ſumma cute appareat, qui tamen vix eam attollat, & ardoris potius, quam doloris ſenſum inferat, preſſuſque albicet, & quodammodo huc illuc vagetur. Haec inflammationis ſpecies ἐρυσίπελας nomen habet **. Cauſſa ejus paſſim reputatur vel ſanguis tenuior, biliosus, acerque (*a*), vel *Eryſipelas.*

** Eryſipelas ducitur ab ἐρύω, & πέλας, vel ἐρυθρός, quaſi *vicinitraha*, aut *vicinirubra*. GAL. *def.* 1.

(*a*) GALENUS (*Method. med. lib. XIV. cap.* 2.) poſtquam *phlegmonen*, ut ſupra, deſcripſit, hunc in modum proſequitur: „ Atque hic unus affectus eſt ſangui„ neae fluxionis ſoboles in carnoſa corpora maxime „ incidens. Secundus alter biliosae fluxionis germen eſt, „ ac circa cutim maxime conſiſtens, tum hanc externam,

ſecundum alios ſerum flavum, vitioſum, peculiari acritate praeditum, ad vaſa cutanea alicubi confluens, textumque cellulosum ipſius cutis afficiens. Prout vero inflammatio ad phlegmonis, aut eryſipelatis, aut oedematis naturam propius accedit, diſtinctionis ergo appellatur vel phlegmonódes, vel eryſipelatodes, vel oedematódes. Addunt non nulli *ſcirrhodem*; rectene, an perperam, non deſintam, niſi hoc nomine eam velis inflammationem ſignificare, qua ſcirrhi in cancroſum ulcus vertuntur, ſi tamen id malit licеat ſic nominari. Nec deſunt qui interiores etiam inflammationes pro humoris natura, unde fiunt, diſtinguant in *ſanguineas*, in *feroſas*, in

„ quae omnium partium commune eſt tegumentum; tum „ membranoſam, & tenuem, quae ſingulis internarum „ eſt circumdata. Ergo ſicuti prior affectus etiam cutis „ aliquid apprehendit, ita hic quoque aliquid ſubjectae „ ſibi carnis occupat. Quod ſi craſſior humor, acriorque „ ſit, ſummam cuticulam (Graeci φλυκτίδια vocant) „ excoriat, ſpatioque ad profundum aliquando cutis exul- „ ceratio pervenit. Atque hic quidem affectus eryſipelas „ nuncupetur, duplicem (ut jam dictum eſt) habens „ differentiam: quod vel abſque exulceratione, vel una „ cum hac incidat. Prior autem affectus unius rationis „ eſt, voceturque phlegmone. Cum ergo nec plane „ biliosa, nec ſanguinea fluxio eſt, ſed ex ambabus „ mixta: utique ab eo, quod in mixtura exſuperat, „ nomen ipſi indatur, an dicatur de eo id, quod ex- „ ſuperat, nomen ipſi indatur, an dicatur de eo id, „ quod exſuperatur: ſic ut vel phlegmonem eryſipela- „ toſam id vocemus, vel Eryſipelas phlegmonoſum. „ Ubi autem neutrum vincit, ibi vitium phlegmones, „ eryſipelatoſque medium nominetur.

in *lymphaticas*, & ex vario nexu compoſitas; ſed fictitiae prope ſunt, & arbitrariae ex praeconcepta opinione hujuſmodi differentiae, quarum cauſſa ſaepe a recta, utilique medendi ratione aberrare vidi non paucos.

LIX. Praeterea aliae differentiae deſumuntur a tempore, quo perduranr. Vel enim cito & celeriter decurrunt, vel lento paſſu, & diutius rahuntur. Illae *acutae*, & *celeres*; hae *lentae*, & *chronicae* vocantur. Poſteriorum exempla porrigunt lentae quaedam glanduloſarum partium inflammationes, uti pancréaris, meſenterii, mammarum, parotidum, axillarum, inguinum &c. Chronicae plerumque a dyſcraſia, & labe ſcorbutica, ſcrophulari, venerea, ſcabioſa, herpetica, ſimilique alia & foventur, & gignuntur. Demum quando aliquot inflammationis notae deficiunt, vel minus conſpicuae ſunt, *ſpuriae* tum inflammationes dicuntur, ſive ſimpliciter phlogóſes. Majora enimvero, vel minora ſymptomata facile in ſenſus incurrunt, inflammationiſque naturam, gradumve tuto definiunt; non vero humor, & cauſſae, cum ſaepe ille certo conjici nequeat, hae plerumque lateant.

LX. Ad morbi prognóſim quod attinet, in univerſum inflammatio morbus acutus eſt, ideoque non levis, ſed dubii eventus; tanto periculoſior, quo plura, & graviora ſymptomata adſciſcit. Maligna, & putridis morbis ſuccedens, aut cum putredine primarum via-

rum complicata, aut corporibus cacochymicis, scorbuticisque supervenientes, itemque epidemica, plus discriminis habet, difficiliusque curatur. Exteroa plerumque tutior, quamquam haec quoque erysipelatis maligni speciem induens, interdum cito mortifera evadit. Exempla apud HIPPOCRATEM (*a*), aliosque auctorea bene multos extant. Singularum vero prognósis a partium, quas afficiunt, diversitate dependet, prout eimirum functiones plus, minusve vitae necessariae laeduntur. Sed de his fusius alibi.

LXI. Ex temporum etiam constitutionibus aliquando praevideri possunt inflammationes, & morbi inflammatorii, qui subsecuturi sunt. Utilia hac de re oobis reliquit monita Cl. HILARYUS in *supplemento ad Tractatum de variolis* (*b*), quorum summa haec est. Tempestates calidae, & siccae, diutius persistentes, morbos procreant inflammatorios, in quibus caput praesertim offenditur: item frigidae, & siccae diuturniores eisdem morbis originem suppeditant, a quibus utique caput, sed frequentius abdomen laborat. Si vero fuerint frigidae & humidae; serosae potius congestiones, glaodularum inflammationes, peripocumoniae, anginaeque * fiuot. Cum autem calidae, &

(*a*) *Epidem.* l. 1. (*b*) *Essays & observ. de Médecin. d' Edimb. T. VII. p. 95.*

* Hieme proxime elapsa post autumnum humidum, & frigidum, frigida & humida permanente tempestate, & nive permulta delapsa frequentes vidimus cephalitides, & dolores capitis vehementes, anginas, erysipelata capitis, & faciei; contra quam ex Hilaryi observationibus fuisset expectandum.

ficcae in frigidas, & humidas mutentur, afferunt febres inflammatorias, quae in primis partes membranoſas. corripiant, laryngem, pleuram, pulmones, ventriculum, ligamenta articulorum, aut eorumdem involúcra. Hinc anginae, pleuritides, peripneumoniae, gaſtritides, arthritiſque acuta profluunt. Hactenus ex HILARYI praeſagiis. At HIPPOCRATES etiam (*c*) admonuit opportune medicos, inquiens: *Si vero æſtas ſicca, & aquilònia fiat, autumnus autem pluvioſus, & auſtrinus, capitis dolores ad hiemem fiunt, & tuſſes, & raucedines, & gravedines, quibuſdam etiam tabes.* Neque oblitus ipſe eſt eorum morborum, quae hiemali praeſertim tempore oriuntur, quorum maxima pars ad inflammationes pertinent. Ait enim: *Hieme vero pleuritides, peripneumoniæ, lethargi, gravedines, raucedines, tuſſes, dolores pectorum, & laterum, & lumborum, & capitis dolores, vertigines, apoplexiæ* (*d*).

LXII. Unaquaeque autem inflammatio varios exitus habet. Communior ſententia eſt, eam finiri vel reſolutione, ut loquuntur, vel ſuppuratione, vel gangraena, vel ſcirrho **.

(*c*) *Aphor. l. 3. n. 13.* Quae in hoc aphoriſmo praedicuntur, hoc ipſo anno experientia comprobantur. (*d*) *Aph. lib. 3. n. 26.*

** His quatuor modis finiri inflammationem univerſa fere medicorum ſchola hactenus docuit. Sed quidam ex recentioribus (HELD *Differtat. inaugural. medic. de tempeſtiv. cortic. peruvian. uſu in febrib. inflammator. Gotting.* 1775.) aliter ſentiunt, & per *experientiam* conſtare

Resolvi dicitur, quando ex toto malum se remittit, & desinit, nulla partis inflammatae labe superstite; suppurari, quando inflammatio tanta fuit, ut humor haerens, aut congestus concoqui incipiat, purisque naturam pedetentim acquirat, & cavo veluti quodam coacervetur, aut intra vasa ipsa colligatur: gangraena autem terminatur, quando, omni motu vitali, & sensibilitate deficientibus, pars emoritur, vel ita spasmo tonico strangulatur, ut omnis in ea vita pereat. Id autem postremum vel inflammationis vehementissimae quandoque effectus est, vel quod frequentius puto, malignae, & venenatae quasi humorum depravationis. Nam saepe, benignis, infontibusque humoribus existentibus, cum vehementissima

dicunt, *sex modis* eam *finiri* posse nempe 1. *benigna* sanguinis *inflammati resolutione*; 2. *criticis humorum* non resolubilium *evacuationibus*: 3. *metastasi*; 4. *suppuratione*; 5. *gangraena & sphacelo*; 6. *induratione*, & *scirrho*. Verum secundus modus aeque bene comprehendi potest sub ipsa *resolutione*; tertius autem non proprius inflammationis est, sed aliis etiam morbis communis; nec tollitur, finiturque inflammatio mutatione loci. Quod si absessu alicubi nato inflammatio finiatur, tunc hujusmodi finis ad suppurationem facile redigitur, vel ad suppurationis effectum. Addunt alii (RICHTER *de duplic. inflammat. exitu desquam. & rigescent. 1788. Gotting.* & GATTENHOFIUS *Dissert. sist. inflammation. caussas & eventus. Heidelb. 1765.*) *desquamationem*. Sed haec quoque non omnibus convenit inflammationibus; sed tantum aliquibus, v. g. erysipelati, purpurae scarlatinae, variolis &c. Non idcirco generatim inter proprios cujusque inflammationis exitus locum habet. Variolarum porro desquamatio spectat potius ad suppurationis, exsiccationisque consequentia.

licet inflammatione gangraena nequaquam conjungitur; & contra non raro leviſſima febris, & non magna inflammatio tranſit in gangraenam, ob ſcilicet pernicioſam, & deleteriam ejus cauſſam, quae vires vitae proſternit, nervos, & fibras ſenſu, motuque exuit, aut partem, ut cauſtica, cito aduſit, deſtruit, corrumpit. In ſcirrhum denique abit, ſi locus ab impacta materie nec reſoluta integre, nec ſuppurata induratur, ſenſu ferme omni deperdito, quod in glanduloſis preſertim corporibus fieri conſuevit. Omnium ſaluberrima eſt *resolutio*; diſcriminis plena *suppuratio*, niſi exteriora occupet; in *scirrhum* converſio vitae quidem pareit, ſed alias, lentaſque acrumnas poſt ſe relinquit, morte, ni extirpari poſſit, plerumque finiendas. *Gangræna* demum, ſi interiora praecipue corruperit, lethalis omnino eſt.

LXIII. Reſolutio ſperari poteſt, ſi inflammatio recens, nec valde magna ſit; ſi ſanguis nec concitatiſſimo motu feratur, nec contra ſatiſcente cordis vi pene ſubſiſtat; ſi corpus bono habitu, boniſque ſuccis polleat, nec denſum nimis, neu nimis laxum; ſi malignitas, ſi putrida diſſolutio, ſi acrimonia inſignis abſuerint; tandem, ſi cito opportuna adhibeatur curatio. Quocunque tamen modo ſe malum offerat, reſolutio quanto maximo poſſumus ſtudio tentanda eſt. Quamobrem protinus ab initio oportet uberiorem ſanguinis ad

partem inflammatam influxum imminuere, auctum motum vitalem tam ibi, quam alibi compescere, acre quodcunque obtundere, removere, educere. Itaque primum sanguis liberali manu, & pro re nata iterato etiam mittendus est; quousque videlicet phaenomena inflammationis urgent, & pulsus durus, & validus morbi cruditatem, & nimiam circuitus vim ostendit *. Neque id solum fiat venarum, sed arteriarum etiam sectione; nam has quoque, ubi per loci conditionem licet, utiliter incidi, experientia compertum est. Cauto tamen opus est, nec temere, si vires reapse deficiant, aut malignitas, aut corruptionis indicia, aut putrida primarum viarum saburra subsint, aut peculiare epidemicae constitutionis ingenium obstet, aut nimia humores tenuitate peccent, aut praegressi morbi diuturnitas aegrum fregerit; nec temere, inquam, si aliquid horum acciderit, sanguis profundi

* Jubent non nulli eo usque mittendum sanguinem esse, donec crusta phlogistica penitus evanescat. Verum id nequaquam necesse est; imo interdum non innoxium. Saepe ultima sanguinis missio crassiorem, tenaciioremque crustam exhibet, & nihilo secius morbus cito resolvitur, & judicatur feliciter, quin iteretur phlebotomia. De hac prava quorumdam consuetudine querebatur saepe BALLONIUS (*epid. l. 1. p. 88. & l. 2. p. 225.*) sic inquiens: cum hodie demitur sanguis, & ultimum vas corruptissimo sanguine (*id est crusta inflammatoria, & albida tecto*) plenum est, tum incitantur medici ad iteratam, imo tertiam, & quartam venae sectionem, & quo magis corruptionis particeps sanguis est, eo de secanda vena audacius cogitant, & sic misere in humani generis sanguinem conteditur, & statuitur!

debet. Minus etiam ſanguinis detrahendum eſt, ubi inflammatio *oedematódes* (§. LVIII.) videatur, aut temperamentum pituitoſum fuerit, aut laxa nimis ſolidarum partium compages.

LXIV. Quonam vero ex loco mitti ſanguinem magis expediat, non una, eademque omnibus ſententia eſt. Quidam enim ſecandas primum venas praecipiunt, quae a parte affecta quam maxime diſtant; alii vero quam maxime proximas. Prima ratione avocari ſanguinem, avertique dicunt aliorſum utiliter; altera ex ipſa ſtatim inflammata parte detrahi, vimque reliqui ſubſequentis in obſtructa augeri, dirigique, ut referentur: obſtructionem enim in inflammatione ſemper praeſto eſſe opinantur. Illam *revulſionem* vocant, hanc *derivationem*. Verum rariſſime quae propius ſit laboranti loco venarum ſectio, veram *derivationem* efficit, nec, ſi efficeret, eadem vere opus eſſet, nulla plerumque exiſtente vaſorum obſtructione, ut ſupra pluribus demonſtratum eſt. Vigente ergo inflammatione ſemper revulſione utendum eſt, ut ſcilicet vehementior ſanguinis concurſus, in quo inflammationis natura poſita videtur, retundatur, aliorſum quodammodo avocatus. *Revulſionem* vero eo majorem obtineri, quo propiores venae ſecentur, quam ſi diſſitae eo & remotiores, dummodo illae cum arteriis, in quibus inflammatio inſidet, continuae ne-

quaquam ſint, luculentiſſime demonſtravit argumentis ab anatome in primis depromptis Cl. PLACENTINIUS (*a*), confirmavitque immortalis HALLERUS (*b*) innumerabilibus in vivis animalibus factis periculis. Hinc profecto manat eximiae utilitatis laus illa, qua experientia convicti clinicorum principes extulerunt ſanguinis e propioribus venis emiſſionem. Attamen ubi ſumma vaſorum plenitudo cum morbo conjungitur, nec morbus adhuc multum invaluit, tutiſſimum nobis videtur revulſionem moliri paullatim, ſectis nempe primum venis, quae procul abſunt, deinde iis, quae propius exiſtunt, ne repente ad partem affectam, facto in viciniam impetu, exuberans ſanguinis copia irruat. Praeterea quo majores venae inciduntur, quo amplius vulnus infligitur, eo certiorem, promptioremque *revulſionem* fieri, creberrimae, imo quotidianae evincunt obſervationes.

LXV. Quanquam vero revulſioni primum locum demus, & plerumque eam quoque ſanguinis miſſionem revellere, quae proxime e loco affecto evacuationem praeſtat, credamus: non tamen ii ſumus, qui omnem derivationem numquam poſſibilem, aut ſemper ſupervacaneam judicemus. Namque imminutae ſanguinis copia, avocatoque aliorſum ejus

(*a*) *Diſſertat. de vena, quae in morb. particular. parcorpor. ſit ſalutarius incidenda. Propoſit. 6. & ſeq.* (*b*) *Mémoire ſur le mouvement du ſang, & ſur les effets de la ſaignée ſect. VII.*

impetu, ſi nihilominus inflammationis effecta perſiſtant, cur non erit derivatio tentanda, ut effuſus ſanguis, aut errore loci evagatus in propria vaſa revocetur, aut congeſtus, haerenſque loco dimoveatur? Quod ſi nullae venae, quae continuae ſint *immediate*, ut loquuntur, cum arteriis, in quibus inflammationis ſedes eſt, pateant extrinſecus, ut ſecari poſſint derivationis cauſſa, non alia ſuppetit derivandi ratio, quam ſcarificatio ipſiuſmet inflammatae partis, ſi manui ſubjacet, aut hirudinum ſuctio, quibus vaſa extemplo liberentur, detumeſcant, laxentur, humorumque circuitus, qui videlicet videbatur ſuffla-minari, redintegretur. Scarificationem ſaepiſſime in tonſillarum, columellae, faucium, palati, linguae, palpebrarum, conjunctivae oculorum, muſculorum intercoſtalium inflammationibus provectioribus magno eum emolumento adhibitam recordamur; hirudines tum maxime profuiſſe, ubi ſcarificationem aut partis natura, & conſtitutio, aut aegrotantis timor, & averſatio prohibuit.

LXVI. Praeter revulſionem, in qua praecipuum curandae inflammationis extat auxilium, illud etiam ſanguinis miſſio praeſtat beneficii, ut pars aliqua cauſſae inflammationem efficientis, nempe acris, atque irritantis principii detrahatur, & minuta ſanguinis quantitate amplius in vaſis majoribus ſpatium paretur, minor fiat preſſio,

atque attritus, calor temperetur *, vasa laxentur, reviviscat eorum elastica vis, irritabilitas, & sensibilitas mitigetur, sanguis rarescat, attenuetur, recta magis procurrat, minus ab axi divergat, secretiones, excretionesque felicius peragantur, quae omnia profecto maxima sunt ad inflammationem discutiendam, resolvendamque adjumenta.

LXVI. Revulsionis genus quoddam etiam faciunt ea, quae alvum molliter ducunt; sed blanda sint oportet, talia tamen, quae humores attingant, & solvant, & leniter ad intestina alliciant, atque ano deturbent. Quo nomine commendantur subacida, & refrigerantia, quae nimirum nec sanguinem exagitant, neque admodum solidas partes irritant, neque motum adaugent, sed potius sedant, & compescunt calorem, uti Tamarindi, serum lactis, Cremor tartari, Cassia, Manna, atque his similia. Huc spectant clysteres ex iis parati, quae molliunt, temperant, & laxant. Hi enim tutissimi semper habentur, modo acritate calida, irritandique potestate careant. Si quid stimuli iis adjiciendum sit, mel, nitrum, cassia satis erunt. Cathartica ergo vera, acria, validiora, itemque emetica, ut noxia, vitari debent; &, si quando accidat, ut peculiaris

* Calorem ex sanguinis missione minui, quocunque id modo praestetur, experimentis rite institutis evicit Cl. Antonius Martin anno 1765. Vid. *Acta Academ. Reg. scient. Suecic. ann. 1767. vol. XXVIII. p. 165.* itemque *Comment. Lipsi. vol. XVI. p. 397.*

epidemica conſtitutio, in qua miaſma putridum, aut venenatum primas vias invaſerit, aut morbi fomes a bile corrupta, aut exuberante, aut a cacochylia quacunque originem ducat, émeſim efflagitet, tunc mitioribus, temperatiſque medicamentis ea leniter cieatur, & quidem poſt ſolutam per venae ſectionem vaſorum plenitudinem. Ab omnibus tamen hiſce revulſionum generibus eavendum omnino eſt, ſi ventriculus ipſe, aut inteſtina, aut viſcera his contigua, & communicantia inflammatione exardeſcant. Tum enim, ſi quid purgationem indicet, ſolis clyſteribus, aut aqua tepenti, aut oleo, aut ſero lactis ſimplici, aut ſimili alio leniſſimo pharmaco eam praeſtat moliri. Patet quippe, tunc revulſionis genus, quod contrarium revulſioni effectum pareret, tuto adhiberi minime poſſe.

LXVIII. Revellendi pariter indicationi inſerviunt balnea tepida manuum, & pedum, fomenta extrinſecus calide admota, utpote quae fibras nimium rigentes, aut ſpaſmo contractas, aut nimium irritabiles egregie molliunt, relaxant, atque adeo ſtimulis minus idoneas percipiendis reddunt, ſanguiniſque curſum, & copiam, ampliatis canalium ſpatiis, aliorſum proliciunt. Aliorſum etiam, extrorſumque *επισπαστικὰ* varii generis pro varia morbi ſede, modo remotis, modo proximis partibus extrinſecus opportune impoſita morbidum humorem revocant, revellunt, educuntque, teſte

experientia optima etiam in rebus medicis magiſtra. Inter haec excellunt cantharides, euphorbium, ſinápi fermento panis excepta, acetoque aut vini ſpiritu ſubacta, aut aliter in cataplaſmatis, emplaſtri, cerati, aut unguenti formam redacta. Aliquid etiam in ſanguinem iſta, praeſertim cantharides, immittunt, quod languentem nervorum, & fibrarum vim, & actionem ſollicitet, & nimiam humorum ad coeundum propenſionem, aut lentorem, ſi quis eſt, tollat, aut ſolvat, aut incidat *. Sed

* Riſum, & ſtomachum movent nuperiorum non nulli, qui uno, vel altero fallaci experimento confiſi protinus decernere non dubitant, a cantharidibus ſanguinem, humoreſque reliquos condenſari, non diſſolvi. Reperant, quaeſo, ſua experimenta, adhibeantque eam in perclitando prudentiam, animique attentionem, quae phyſicos deoet veri ſtudioſos, & ſpero fore, ut, niſi ſponte delirare velint, errorem facile detegant ſuum, & deteſtentur. Qui vero omnia, quae aut ſcripta, aut tentata hactenus ſunt de natura, viribus, uſuque cantharidum, ſcire cupit, perlegat librum, cui titulus: *Diſquiſitio Medica cantharidum hiſtoriam naturalem, chemicam, & medicam exhibens, Auctore Rudolpho Forſten M. D. Argentorati 1776.* Speciatim vero de uſu earum in inflammationibus & morbis acutis legenda eſt: *Commentatio de uſu veſicantium in febribus acutis, & ſpecialim in ſananda pleuritide accuratius determinando, Auctore B. L. Tralles. Uratislaviae 1778.* His addendae ſunt hinae aliae ſequentes Diſſertationes: I. CAROLI CHRISTIAN. ENGEL. *de explicandis generalibus veſicantium effectibus, eorumque ſpecialı in inflammationibus uſu. Halae d.* 11. Nov. 1774. Extat haec in cl. BALDINGERI *ſylloge ſelector. opuſcul. vol. IV. p. 126.* 2. JO. CARSON *de Cantharidum hiſtoria, operatione, & uſu.* Edimburgi 1776. Extat in *Sylloge* modo citat. *eod. vol. IV. p. 182.* Auctor CULLENII diſcipulus putat cantharides agere vi ſtimulante, evacuante, & antiſpaſmodica. Quidquid ſit de ejus opinio-

quoniam aeri quodam volatilique principio id exequuntur, cavendum ab eorum usu est, ubi solidae partes nimis aridae, atque exsuecae rigent, aut nervea sensibilitas jam excedit, aut vasa adhuc nimis turgent, aut humores nimio motu concitantur, aut calor, sitis, vigiliae, spasmi urgent, aut utina flammea, aut sanguinis alkalescens tenuitas adversantur.

LXIX. Ut porro motus quicunque vitalis auctus compescatur, & quodvis stimuli, atque aeritatis genus contemperetur, dimoveatur, & extra corpus exeernatur, in primis aqua assatim potui danda est. Haec diluit egregie, calorem, & motum, & attritum minuit, irritabilitatem demulcet, aerimoniam enervat, crassa, & densa solvit, sectetiones, & excretiones adjuvat, uno verbo post sanguinis missionem fere sola reliquam curationem perficit, atque absolvit. Ubi fervet nimium sanguis, atque ad rarescendum inclinat; aetas juvenilis, temperamentum cholericum, regio calida, tempestas aestiva est; aut humorum

nibus, vesicantium usum in *Synochis inflammatoriis*, in *Typhis, febribusque lentis, in febre putrida*, in *variolis*, in *apoplexia*, in *paralysi &c.* satis docte definire contendit. Consuli etiam potest *Dissert. de tuto, & eximio vesicatoriorum usu in acutis* praesid. cl. VOGEL, auct. J. H. STRUVE Götting. 1768. Quae porro loca vesicantibus accommodata sint, eruditissime ostendit THEOD. GERH. TIMMERMAN, & GUIL. LUD. HOELCKE in *Dissert.* de Vesicantium locis. Riutel. 1771. ubi usus vesicantium ad locum affectum antiquior asseritur, quam vulgo creditur. Extat haec quoque in *Silloge* BALDINGERI, *vol. 1. p. 326.*

tenuitas erysipelatodes deprehenditur, actu frigida praefertur: ubi vero laxandum magis, molliendum, solvendumque est, aut ad vias sudoris, aut sputi ducendum; calida, aut saltem egelida convenientior esse consuevit. Aquoso potui, ut facilius sanguini, reliquisque humoribus, praesertim oleosis, aut pinguibus misceatur, faciliusque irritabilitatem cordis resringat, igneum elementum arripiat, aut ejus evolutionem coerceat, alkalescentiae, ut vocant, a nimio motu, aut attritu ortae obsistat, indeque pendenti dissolutioni froenum injiciat, aut phlogisticam diathesim sanguinis emendet, sive id concrescibilis & fibrosae partis cum rubra mixtionem adjuvando, sive ejus copiam, lentoremque imminuendo, attenuandoque praestet, adjici solent acescentia, acida, saponacea, refrigerantia, farinosa, mellita.

LXX. Hinc laudatur aqua succo mali medici, citrei, aurantii, & sacebari, aut mellis tantillo ad gratum saporem condita; aut aceto, aut spiritibus acidis leviter, prudenterque imbuta; aut ex pane triticeo albo, hordeo, avena, fructibus subacidis, vel herbis refrigerantibus gramine, cichoreo, soncho, borragine, tragopogone, intubo decocta, itemque emulsa ex seminibus frigidis ita dictis. Quibus nitrum, oxymel, défruta, sive *rob* baccarum sambuci, ribesiorum, bérberum, rubi idaei, & fructuum similium, subinde parca, & pru-

denti manu pro rerum circumſtantium ratione admiſcentur. Si haec non ſufficerint, quod lentus, tenaxque humor exuberet, coacervatuſque alicubi haereat, vireſque cordis excitandae etiam ſint ad morbum penitus extirpandum ſolveodumque, tum camphora quoque, kermes minerale, radix polygalae virginianae, ſtipites dulcamarae, herba Genepi, ſive abſynthium alpinum incanum flore chamaemeli; aliaque hujus generis in auxilium vocantur. Sed non haec promiſcue, & indiſcriminatim uſurpari licet; cum rationalem, & therapeutices legum, & praeceptorum apprime memorem eorum uſus expoſtulet.

LXXI. Interdum vero dolor ita ingraveſcit, ſaevitque, ut nervorum diſtentio prope timeri inde poſſit. Tunc ille aliquantulum leniri debet anodynis medicamentis, iiſque etiam, quae opium habent; quidquid temere his utentes, aut non ſatis opportune experti, contra opinentur. Praeterea parti, quae inflammatione vexatur, extrinſecus admovenda pro re nata ſunt modo ea, quae molliunt, modo quae leniter reprimuot, modo quae humectant, modo quae blande ſiccant, & diſcutiunt, prout tenſio, dolorque, aut fervor, laxitaſque, aut ſiccitas, aut humida temperies, illuvieſque ſeroſa videntur expoſcere. Plerumque 10 initiis, & fine quae reprimunt, roborantque adhiberi ſolent, niſi quid aliud morbi ratio, experientiaque ſuaſerit.

LXXII. His igitur resolutionem molimur, sed in singulis opportune administrandis cura quam maxima adhibenda est, ne justi moderationis fines excedantur. In primis naturae motus ita temperandi sunt, ut tam qui nimii videntur, quam qui deficientes ad auream illam mediocritatem, quam ubique commendavit SYDENHAMIUS, redigantur; utpote qua opus est, ut morbus ad felicem exitum perducatur. Non ergo improvide vires vitales profligandae sunt, neque calor extinguendus ita, ut subigendo morbo, coctionique perficiendae non valeant. Nam quadam solidarum partium vi, & moderato quodam caloris gradu opus est, ut irritans causa edometur, aut diathesis phlogistica, aut effusi, stagnantesque humores, qui forte discuti nequiverunt, coctionem, ut vocant, purulentam, sive pepasmum subeant, & per sputi, aut urinae, aut sudoris vias expellantur, aut ad loca alia per διαδοχην transferantur, finemque morbo feliciter imponant.

LXXIII. Id praecipue in febre, quam *ardentem* GORTERIUS nuncupavit, alii vero inflammatoriam, in qua nimirum nulla singularis pars, sed universum fere corpus afficitur, accidit: inflammatoria enim sanguinis diathesis coctione ita mutatur, ut prius saepe speciem referat, prodeatque cum urinis, in quibus sub forma sedimenti albi, laudabilis, critici

critici (a) fundum petit. Dum haec aguntur, imperanda etiam est cum animi, tum corporis quies, victus ratio tenuissima, atque aëris purioris, & temperati crebra renovatio *. Et si quando vires evacuationibus immodicis, aut putrida accedente liquatione dejiciantur, cardiaca tunc, atque antiseptica, & praesertim vinum mirifice profuisse visa sunt. Saepe enim accidit, ut diutius protracto vehementioris febris impetu, & nimio inde orto calore, sanguis, humoresque reliqui alkalescentem naturam acquirant, & ad putridam dissolutionem quandoque transeant. Quod ubi evenit, quamquam multo rarius, quam existimatur, eveniat, mutata mali facies antiseptica potentiora, praesertim acida fossilia requirit.

LXXIV. Animadvertendum tamen est, non raro, coctione peracta, retardari materiae morbificae separationem, excretionemque; quod ubi incidit, eam promovere student plerique lenibus eccoproticis; imo quando suspicantur, non satis solutum malum esse, ad eadem confugiunt, ut relapsus praecaveatur.

(a) GORTER *Dissert. de sitî* §. 32.

* Nisi aer cubiculi, ut par est, renovetur, ita effluviis ex aegrotantis, assidentiumque corporibus emissis inficitur, ut ineptus tam respirationi, quam perspirationi perficiendae evadat. Phlogisto, aliisque exhalationibus, & vaporibus onustus calet tunc, aestuat, foetet, perspirabilem humorem non allicit, sed reprimit, noxia effluvia corpori iterum infundit, anxium aegrum, & anhelosum reddit, nerveae, & musculari faculiati nocet, putredini favet &c. Hujusmodi erem *phlogistizatum* hodie vocant. In hoc conclusa animalia propriis halitibus enecantur.

Atque haec ipſa, aut non abſimilia conveniunt etiam eryſipelati, praeſertim phlegmonodi. In puro tamen eryſipelate parcius ſanguis effundi debet, & maturiori conſilio, quam in phlegmonode, nam, niſi caput occuparit, facile intra paucos dies quasi per ſe diſcutitur, & evaneſcit. Minus item ſanguinis extrahi debet in eryſipelate oedematode; imo ſaepe nulla id eget ſanguinis miſſione. Purgantia potius antiphlogiſtica, & ſubacida eryſipelas expoſcit, quae, inclinato jam morbo, etiam propemodum neceſſaria ſunt. Non tamen praepropere iis uti licet; nam ſaepe purgatione eryſipelas intro vertitur, quod ſane non ſine magno vitae diſcrimine fit.

LXXV. Quod ſi malo fato inflammatio naturae, artiſque conatus ſuperet, nec tamen occidat, imo aliquandiu in ancipiti ſtatu perſeveret, deinde aliquantum remittere videatur dolore miteſcente, & febris inaequalibus, erraticiſque acceſſionibus, horroribuſque ** adſcitis novam curſus induat rationem, & rubor, & tenſio, ſi oculis patet, ſubſidere quodam-

** HIPPOCRATES ſapientiſſime ſcripſit. *circa puris generationes*, ſive ut alii vertunt, *dum pus conficitur, dolores, & febres magis accedunt, quam confecto. Aphor. 47. ſect. 2.* Sed non perpetuum hoc eſt. Neque perpetuum eſt, ſuppurationem horroribus, febribuſque inaequalibus comitari. Interdum enim ſuppuratio fit ſine ullo hujuſmodi ſymptomatum. Legi merentur quae *de puris generatione* habet HAENIUS *Rat. medend. P. 2. cap. 2.*

modo incipiat, ſuppurari jam inflammationem, indicium eſt. Quod ubi contingit, prudenter naturae motus regendi ſunt, nempe nec incitandi nimis, nec nimis infringendi. Plerumque, ea quae molliunt, atque ad exterinra revocant, & corruptionem avertunt, tutiſſima exiſtimantur.

LXXVI. Pure molli fluctuatione ſe exterius prodente, ſi malum ſuſpectae, & venenatae indolis fuerit, etiamſi nnn perfecte maturuerit, parandus ei exitus eſt cita, & ſatis alta inciſione; contra, ſi benignae naturae extiterit, & pars, in qua pus conficitur, conſentiat, expectanda nmninn ejus maturatio eſt, antequam ſectione aperiatur abſceſſus. At, ubi ſuppuratio interiora occupat, nec ſecari locum impune licet, pus, quoad fieri pnteſt, ad alias vias, quibus excerni queat, diligenter prnliciendum eſt, additis ſemper antiſepticis remediis, ut purulenta cacochymia arceatur. Sed rarum tum eſt, rem ad proſperum finem perduci.

LXXVII. Si vero ex dolore evaneſcente, pulſu parvn, inaequali, phlegmonis calore in pallidum, lividum, aut nigricantem mutatn, viribus reſolutis, extremis frigefactis, vultu tetro, & plumben, mentiſque ſubobſcura perturbatione ad gangraenam vergere malum dignoſcatur, ad cardiaca, atque antiſeptica valentiora, in primis ad corticem peruvianum, camphnram, ſerpentariam virginianam, arni-

cam, ſcordium, flores chamaemeli, aliaque hujus cenſus properandum eſt, non omiſſis interim iis, quae ex chirurgico fonte peti poſſunt, ſi loci conditio ferat.

LXXVIII. Delitum ſi in ſcirrhum inflammatio terminetur, quod facile tactu detegitur, aut functionibus in integrum non redeuntibus innoteſcit, etſi fere ad deſperationem res pervenerit, mitiſſimis tamen, & ſimul efficaciſſimis ſolventibus, ſapone videlicet, cicuta, gummi ferulaceis, imo hydrargyro ejus curationem tentare non erit alienum, ne hominem, qui ſervari ſemper non poteſt, deſerere videamur. Sed tutius eſt, antequam ad validiora deveniamus, tempori, & naturae negotium comittere, ſerum lactis gramineum, ſuccos plantarum temperatiorum, & reſolventium, aquas thermales, aëris mutationem experiri, corpuſque leniter exercere. Atque haec de inflammationis natura, differentiis, exitu, & curatione in univerſum. Quae ad particulares quaſque inflammationes proprie ſpectant, & reſpiciunt, tradentur alibi, ubi de ſingulis erit dicendi locus.

DE FEBRE GENERATIM.

§. I.

FEBRIS nomen alii a verbo *ferbeo*, sive ferveo, alii a *februo*, id est expio, derivatum volunt. Si quis etiam malit ab utroque, per me quidem licet. Nam & in plerisque febribus, praesertim cum ad *augmentum*, & *statum* pervenerint, sanguis, universumque corpus incalescit, ac fervet; & febris ad expurganda saepe cum sanguinis, tum ceterorum humorum inquinamenta accendi, cierique videtur. Quos enim morbos medicamenta non sanant, interdum curat febris *. Hinc non immerito HIPPOCRATES, GALENUS, CORNELIUS CELSUS, aliique bene multi eam non modo supervenire quibusdam morbis exoptarunt, verum etiam de industria excitandam quandoque praeceperunt. Hac quippe impuri, crudi, superflui, aut stagnantes humores subiguntur, attenuantur, coquuntur, moven-

Febris nomen unde derivetur.

tur, excernuntur. Quare plerique ſcriptores ſalubritatem febrium ita celebrarunt, ut veri etiam terminos exceederent. Quo factum eſt, ut WERLHOFIUS ſuarum, & periti medici partium eſſe duxerit, tantam laudantium licentiam docto, utilique opuſculo (a) refrenare.

* Febri quandoque curantur apoplexiae, paralyſes, epilepſiae, convulſiones, arthritides, obſtructiones &c.
(a) *De limitandis febris laudibus.*

§. II.

Febris frequentiſſimus morbus.

In hanc adeo frequenter incidunt homines, cujuſcumque aetatis, ſexus, temperamenti, aut habitus fuerint, ut una tertia pars GORTERIO (a), duae vero SYDENHAMIO (b) tertiae morborum, quibus obnoxii ſumus, ad febres ſpectare videantur. Non ergo quemquam admiratio ſubeat, ſi communior Medicorum opinio ſit, febre amplius dimidium generis humani occidi (c).

(a) *Compend. medic. Tract. 52. §. 1.* (b) *Diſſert. epiſtol' mihi aper. omn. p. 444. & epiſt. reſponſor 1. p. 361.* (c) GUILL. BUCHAN *Médecin. Domeſtiq. T. 2. chap. 2. p. 14.*

§. III.

Febris nomen quam late patet.

Sunt autem tam multa, tamque varia morborum genera, quibus nomen febris inditum eſt, & cauſſarum, & ſymptomatum tam magna diverſitas, ut eam recte definire ſe poſſe de-

ſperaverint ſapientiſſimi, expertiſſimique Medicorum. *In uno* enim *genere*, inquit modo laudatus GORTERIUS *(a)*, *dantur quædam, quibus febris præſentia dignoſcitur: hæc deficiunt prorſus in aliis.*

(a) l. c. §. 2.

§. IV.

Febris definitio ſecundum Galenum.

Quod ut cuique manifeſtius pateat, proferendae tantummodo ſunt nonnullae celebriores ex innumeris propemodum, quae extant apud ſcriptores, febris definitionibus. GALENUS in primo *De differentiis febrium* (*a*) libro definivit febrem *calorem præter naturam*. At non in omni febre calor, nec omni ejus tempore modum excedit: nam in *algidis febribus* TORTII, in *ſyncopalibus*, in initiis acceſſionum quarumdam febrium intermittentium *, in malignis quibuſdam, aliiſque non paucis iſtiuſmodi morbis calor vel naturali minor, vel certe nequaquam major eſt. Praeterea in *Epialis* non caloris dumtaxat, ſed eodem tempore etiam frigoris ſenſum queri ſolent, ut nihil dicam de *Lipyriis*, in quibus dum interiora uruntur, exteriora, praeſertim extrema algent. Denique ſi quid vitii in caloris exceſſu eſt, id ad febris potius effecta, quam ad ejus, ut vocant, eſſentiam ſpectaret, cum ſaepe, prout paullo ante animadverſum

eſt, a febri *calor ille præter naturam* abeſſe deprehendatur.

(*a*) *Cap. 1. de generali febr. diviſion.*

* Initio acceſſionum, quae a frigore incipiunt, quamquam frigere ſe ajant aegrotantes; nuperi tamen ſcriptores thermometri ope contendunt oſtendere, tunc etiam auctum caloris gradum eſſe. Vera quidem dicunt, ſi periculum in iis fiat acceſſionibus, in quibus, antequam frigus aggrediatur, quod ſaepiſſime vidimus, aliquot horis aegri primum incaleſcunt, citatioremque pulſum exhibent; aut in eo frigoris febrilis tempore, quo jam miteſcit, calorque ſeſe exferere incipit, aut demum in eo caſu, in quo illi horrent quidem, ſed vere non frigent; nam ſaepe frigoris ſenſu percelluntur, quin tamen frigeant. Verum ſi nullo praecedente caloris augmento in ipſo veri frigoris febrilis initio, atque incremento, quo quartanarii, pura, aut tertianarii vexantur, aut in iis, quorum membra, dum febris accedit, aperte pallent, & tactui vere frigent, periclitatio inſtituatur, & thermometro algenti corpori admoto calor exploretur, certo certius imminutus invenietur, quemadmodum iteratis periculis in magna diſcipulorum frequentiâ non ſemel expertus ſum.

§. V.

Alia Galeni definitio.

In pervetere libro (*a*), quem GALENI eſſe perhibent, quatuor aliae definitiones febris traduntur, quarum prima, nam reliquae brevitatis cauſſa omitti facile poſſunt, ſic effertur: *Febris eſt innati caloris declinatio ad ſtatum, qui præter naturam ſit, pulſibus quoque vehementioribus ac crebrioribus redditis.* Haec profecto, quoniam tam frigus quam calorem, algidas aeque, ac ardentes, variumque febrium intermittentium tempus complectitur,

& ſimul pulſum vehementiorem, crebrioremque, ex quo de febre judicium ferri ſolet, una conjunctum ponit, ut vero propior eſt, ſic a Medicis non facile deferi, aut deſpici debuiſſet. Attamen nec ipſa, ſi quid judico, febris naturam ſatis attingit: 1. quia calor, & frigus effecta potius febris videntur; 2. quia calor non ſemper in ea deprimitur, aut augetur, uti patet ex calore prorſus naturali, quem non raro habent quaedam febres malignae; 3. quia non in omni febre, nec in ſingulis ejus ſtadiis arteriae vehementius, crebriuſque ſubſiliunt; ut poſtea demonſtrabitur.

(s) *Definit. medic. inter Opera Galeni Claſs. 1. p. 46. C.*

§. VI.

Ad *efferveſcentias* alii, ut febrim quodammodo e tenebris in lucem producerent, non ſine laudis ſpe aliqua confugerunt. Cum enim ab efferveſcentiis modo calorem, modo frigus * gigni viderent, magnam harum cum febre affinitatem eſſe rati, eam definire non dubitavére *efferveſcentiam* ſanguinis *praeter naturam*. Proprie autem *efferveſcentia* dicitur ſubita, & ſenſibilis duorum corporum valde amicorum, quorum unum ſaltem ſit liquidum, mutuo congredientium commotio, atque, ut vocant, *expanſio*, qua magna vis aëris inſiti, alio-

Febris efferveſcentia ſanguinis praeter naturam dicta.

rumque halituum ſub bullularum, & guttularum ſpecie plerumque cum ſibilo, & ſtrepitu, & calore non exiguo, interdum etiam ſine calore, imo cum frigore corporis effervescentis exploditur. Acidi in primis ſales cum alkalinis, aut terreis corporibus, quae abſorbentia nuncupantur, eam efficiunt. Hinc olim habita eſt *Acidi*, & *Alkali* tantummodo congreſſus, & lucta. Sed non ſatis animadverſum fuerat, *effervescentiam* praeterea naſci ex acidis ſpiritibus, metallis, & ſemi-metallis affuſis, vel etiam ex acidis meracioribus inter ſe commixtis, uti quando miſcetur oleum vitrioli cum ſolutione argenti, vel ex acidis potentioribus eum aqua ſimplici, aut eum oleis aethereis, & ſpiritibus inflammabilibus, vel ex ſalibus alkalinis liquidis cum alkalinis ſiccis, & conſiſtentibus, ſive concretis, uti quando oleum tartari per deliquium inſtillatur ſali tartari ſicco, vel ex aquae ſimplicis eum corporibus terreis alkalinis, in calcem praeſertim redactis commixtione.

* Pleraeque *effervescentiae* calorem cient. Exemplum vero frigoris ab *effervescentia* excitati vulgatiſſimum habetur in oleo vitrioli ſali ammoniaco affuſo. Mirum enim eſt, frigidam *effervescentiam* in hujuſmodi mixtione oriri, dum vapores ex ea manantes calidi percipiuntur. Sed, igne expulſo, cur relicta mixtio non frigeat? Nec unicum frigidae effervescentiae exemplum eſt illud. Acetum etiam alkalinis terreis corporibus, non in calcem redactis, inſtillatum effervescentias frigidas parit.

§. VII.

Doctrina vero iſtiuſmodi *effervescentiarum*, quas olim mediei in ſanguine poſſibiles exiſtimabant, a Phyſiologis poſterioribus adeo refutata eſt, ut hodie jam pene exoleverit. Nemo enim potuit unquam in ſanguine, reliquiſque vivi animalis humoribus *Alkali* purum, *Acidumque* manifeſtum, atque evolutum detegere, quae una congredi, atque effervescere poſſent. Quod ſi unquam alterutrum in quibuſdam morbis deprehenſum fortaſſe eſt, quod quaedam obſervata medica innuere videntur; plerumque morbi effectus illud fuit, non cauſſa; nec unquam obſervatum eſt, quod noverim, utrumque una, & ſimul, ut effervescere junctim poſſent. Quas vero aliunde oriri poſſe effervescentias memoravimus, nullum intra ſanguinem locum illas habere, protinus quiſque perſpiciet. Quis acidum fortiſſimum, puriſſimumque, quale vitriolicum, aut nitroſum meráeum eſt, in corpore humano invenit unquam, quod cum alkalinis ſalibus, aut terreis abſorbentibus, aut metallicis corporibus, ſi qua in nobis eſſent, aut cum aqueo humore congrediens calorem, aut cum ſale ammoniaco, nobis quidem non alieno copulatum, frigus exeitet? Ubi in nobis olea *eſſentialia*, ſive aetherea, aut ſpiritus inflammabiles praeſto ſunt, cum quibus aei- *Refutantur.*

dum illud effervescat? Ubi salcs alkalini sicci, qui cum liquidis coëant, atque ebulliant? Quis demum effervescentiam frigidam vidit unquam calidae anteire, calidamque frigidae succedere, sic, ut frigus in tertianis, quartanisque febribus, & subsequens calor ab hujusmodi effervescentiis deduci queat?

§. VIII.

An febris sanguinis fermentatio.

Itaque effervescentiis diffisi quidam alii febrem *sanguinis fermentationem* esse malunt, inter quos WILLISIUS primas certe tenet, & febris effecta cum musti comparant fermentantis * phaenomenis. In hanc prope partem vergunt Nuperorum complures, quibus omnia videntur plena fermentationum. Sed quo minus haec quoque probetur opinio, multa profecto obstant, & 1. summum discrimen, quod inter sanguinem intercedit, & mustum, aliosque succos vegetabiles fermentationi idoneos; 2. defectus in vasis corporis animati, & vivi conditionum, quae ad fermentandum requiruntur, quietis nimirum, mitissimi caloris gradus, quem viventis hominis calor naturalis longe superat, & liberae cum aëre exteriore communicationis; 3. nulla in humoribus a febre mutatio, qualis fermentationem subsequitur, cum neque vini, neque aceti, neque spiritus inflammabilis indicia ulla sanguis prae-

beat, poſtquam febris, ſive, ut iis placet, fermentatio deſierit.

* Fermentationis nomen adhiberi video ad res multas & quidem natura diverſas deſignandas. Sed hic ea a nobis intelligitur, quae propria vegetabilium rerum eſt, quaeque ſola vera fermentatio eſt. Haec autem diſtinguitur in *vinoſam*, *acidam*, atque *acetoſam*. Nulla ex his in ſanguinem, corpuſque humanum, exceptis primis viis, cadit. In omni vera fermentatione mixtio vetus mutatur, & nova inducitur. Contra evenit in *putrefactione*, in qua mixtio univerſa deſtruitur, & diſſolvitur, elementa omnia ſecedunt, olea foetida redduntur, ſal volatile oritur, & avolat, & ſic vera corruptio totius mixti, & reſolutio fit. Non ergo *putrefactio* quidquam habet commune cum vera fermentatione, ut ipſa cum Recentioribus *fermentatio putrida* dici poſſit, niſi nominibus abuti velimus.

§. IX.

Latiorem febris definitionem excogitavit LAURENTIUS BELLINIUS in hunc modum: *Febris eſt vitium ſanguinis aut in motu, aut in quantitate, aut in qualitate, aut in horum aliquibus, aut in omnibus* (*a*). Quae tamen definitionis amplitudo non modo nihil certi, & proprii exhibet, verum etiam adeo patet, ut multis aliis morbis, a ſanguine oriundis aeque bene accommodari poſſit. Quapropter ne hac quidem contentus ſummus ille vir BOERHAAVIUS, cui ceteroquin BELLINII noſtri auctoritas magno ſemper in pretio fuit, nec apud quemquam alium naturam febris dilucide expoſitam inveniens, ſingula febrium ſymptomata examinanda ſuſcepit, rejectiſque

Bellinii definitio.

Quid Boerhaavius ſenſerit.

iis, quae in febre nequaquam perpetua ſunt, retentis vero, quibus praeſentibus febris adeſſe, abſentibus, aut ceſſantibus abeſſe, aut deſinere dicitur, ſe hac ratione veram, intimamque febris naturam aſſequi poſſe ſperavit. Hinc tria in omni febre a *cauſſis internis orta* occurrere (*b*) detexit, *horripilationem* videlicet, *pulſum velocem*, & *calorem*, ſed *vario febris tempore* varia. Ex his vero iterum diligentius perpenſis, ſolam velocitatem pulſus * in omni febris tempore ſibi viſus eſt reperiſſe, ideoque in hac ſola *febris acutae ideam* contineri demum affirmavit.

(*a*) *De Febrib.* (*b*) *De cognoſc. & curand. morb.* §. 563.

* Quiſnam pulſus velox dicendus, quiſnam tardus, aut rarus ſit, non ita expeditum eſt ſcitu; nam pulſus differt, ut differunt homines ipſi, eorumque circumſtantiae. Generatim in pueris frequentior eſt, quam adultis, rarior in ſenibus, quam in utriſque illis. In adulto bene valente, quieſcente, tranquillo, & jejuno pulſuum micatus numerantur a ſexaginta ad ſeptuaginta intra minutum primum. in infantibus, & pueris eodem modo conſtitutis, eodemque rerum ſtatu poſitis ab octoginta ad nonaginta quinque; in ſenibus a quinquaginta ad ſexaginta. Scire autem licet, adultos interdum exiſtere, quorum pulſus micatus in naturali ſtatu ſunt octoginta, aut nonaginta, imo etiam plures intra idem temporis minutum primum, dum in aliis non ultra quinquaginta numerantur; & tamen utrique recta valetudine fruuntur. Quod ſaepe expertus ſum. Niſi igitur pulſus cujuſvis hominis antea innotuerit, ex ſola ejus frequentia febris certo diſcerni nequit. In univerſum ut dici jure poſſit pulſus naturali eſſe frequentior, debet, ſi DUPLANILIO credimus, intra datum tempus tertia plus parte pulſare, quam ſano ſolet; id eſt, ſi in ſano pulſus micatus erant ſeptuaginta, in febricitante erunt nonaginta quinque, ſumpto ſemper minuto primo pro temporis ſpatio utrique communi, ut dimetiendi ratio non fallat. Quamquam ne-

ceſſaria mihi non videatur ſemper hujuſmodi pulſationum proportio: ſatis enim eſt, pulſuum numerum aliquot ictibus naturae modum excedere, & talem diutius permanere, ut naturali frequentior pulſus habeatur. Citiſſimus porro dicitur, ſi in eodem ſubjecto pulſus ſint quinque, vel decem ſupra centum. Extremus ferme gradus celerrimi, & citatiſſimi eſt, cum intra minutum primum pulſationes centum, & quadraginta, aut quinquaginta diſtinguuntur. Sed tum ob velocitatem, & frequentiam vix numerari & diſtingui illae poſſunt, quidquid alii contendant. Vid. DUPLANILIUS *in not. ad pag. 621. Tom. 5. Table des matieres* operum BUCHANII. Illud autem hic advertendum eſt, quod ſupra celeritas, velocitas & frequentia, pro una, eademque re accepta eſt, contra quam a quibuſdam accipiatur, ut alibi deinde palam fiet.

§. X.

Quaenam Boerhaavio adverſantur.

At non omnis febris a cauſſis internis, ſenſu Boerhaaviano * ſervato, oritur, nec omnis ab hiſce cauſſis orta febris, ne intermittens quidem, (nam ſaepe, quae aeſtate ingruunt, protinus a calore exordiuntur) ſemper incipit ab horripilatione (*a*); neque omnis *horripilatio* ſemper a febre proficiſcitur. Id norunt vel ipſae mulierculae hyſtericae, quas frequens ſine febre horripilatio ſpaſtica corripit. Neque pulſus velocitas **, aut calor auctus ſtatim febrem adeſſe ſignificat. Multa enim, uti exercitatio corporis, curſus, ira, gaudium, ſubita e ſomno excitatio, lecti calor, largior vini, liquorumque fermentatorum potus, plenior, lautiorque cibus, atque alia hujus generis pulſum velociorem reddunt, caloremque adaugent, quin tamen ex his fe-

bricitare quiſquam diei poſſit ***. Saepe etiam calor vix, ac ne vix quidem naturalem gradum exſuperat, imo interdum naturali minor (*b*) eſt. Id frequentiſſime in malignis, & peſtilentibus febribus, atque in principio acceſſionum, ſive in ipſo frigore febrili contingit; nam tum ſive tactu, ſive thermometro exploratus, plerumque aut nullo modo naturali major reperitur, aut certe (*c*) minor. Id ipſum de pulſus velocitate non raro evenire obſervatum eſt.

* Febrem *a cauſſis internis ortam* vocat BOERHAAVIUS eam, quam non evidentes, & leves cauſſae excitavere. Voluit enim ſic excludere ephemeras, quae plerumque ſine horrore aggrediuntur, atque a cauſſis levioribus, atque evidentibus originem habent.

(*a*) GORTERIUS, *Compend. medic. Tract. 52. §. 3. febres*, inquit, *a ſtimulo calido excitatae ſine frigore praecedente aggrediuntur.*

** Pulſus velocitas, ſive frequentia quamquam a BOERHAAVIO, aliiſque pro inſeparabili febris ſigno ponatur, non ita tamen conſtans in ea eſt, ut ſaepe non abſit, quod clarius patebit in ſequentibus. Multis etiam modis hujuſmodi velocitatem intendi ſine febri, ſupra indicavimus: ex quo liquet, ni fallor, non ita cum ea febrem, ut quidam reputarunt, neceſſario connecti. Paullo ante etiam (§. IX. *in not.*) generatim monitum eſt, pulſuum frequentiam pro aetatis ratione variam admodum eſſe. Nunc addo, variare etiam non parum pro ſexus, regionis, tempeſtatis anni, temperamenti, animique motuum ratione, ne quid dicam de cauſſis eam augentibus, quas modo (§. X.) commemoravi, quin tamen febris praeſentiam ſignificent. Attuli praeterea, quid DUPLANILIUS definiverit de frequentiae pulſus gradu, qui febrim deſignare debent; ſed ſimul innui, rationem, quam ipſe poſuit inter frequentiam naturalem, & febrilem, incertam eſſe, nec tutam. Accedit, quod hac ipſa de re plurimum inter ſe diſſentiant celeberrimi ſcriptores, nec

propterea

propterea quidquam certi, & perpetui ſtatui liceat. HALLERUS certiſſimum, tutiſſimumque febris indicem reputavit pulſum illum, qui intra minutum primum centies pulſet. Sed fallaciſſimus eſt hujuſmodi pulſationum numerus. Saepiſſime indubia febris exſtitit cum longe minori pulſuum numero, aut abeſſe etiam poteſt cum eodem, aut etiam majore. Pulſum ſanorum pulſui non abſimilem in graviſſimo febris genere obſervavit SYDENHAMIUS (*oper. mihi p. 650.*), eumdemque notavit WERLHOFIUS (*de caution. p. 39. de variol. p. 37.*) itemque GREDINGIUS in febre maligna putrida contagioſa cum puſtulis miliaribus albis, quae ſub finem anni 1756. (LUDWIG. *Adverſar. med Practic. vol. 1. P. 1. cap. 1. p. 22.*) graſſata eſt. Rariorem vero naturali in febribus malignis, in Typhis, in Hemitritaeis, aliiſque pernicioſiſſimis, & peſtilentibus fere omnes Clinici tam veteres, quam recentiores invenerunt, inter quos nominabo dumtaxat PROSPERUM ALPINUM (*Medic. Aegypt. l. 1. cap. 14.*) NICOLAUM MASSAM (*de Febr. peſtilent.*), RYE (*Medic. Static. Britannic.*), RUSSELIUM (*Nat. Hiſtor. of Aleppo p. 230.*), BORDEVIUM (*Recherch ſur les pouls p. 309.*), SAUVAGESIUM (*Noſolog. method. T. 2. p. 307.*). Ita tardum & rarum in quadam epidemica febre Neapolim devaſtante deprehendit SARCONIUS, ut pulſationes intra minutum non plures eſſent, quam quadraginta, aut quadraginta quinque (P. 2. §. 357. & 704). In puero febre varioloſa laborante pulſum adultorum pulſu multo rariorem, itemque in febre ſcarlatina commemorat TREMELIUS (*Exam. frigor. febril. p. 7*). Neque tantummodo in febribus malignis ita dictis pulſus rarior, aut naturali ſimilis eſt, verum etiam in aliis febribus mere acutis. Sic HAENIUS (*Rat. medend. P. XII. cap. 2. p. 50. & 117*) in juvene viginti quatuor annorum febre acuta inflammatoria laborante, in quo pulſus frequentior eſſe debuiſſet, nunc tertia, nunc quarta parte rariorem, modiceque febrilem invenit. Sanatus paullo celeriorem pulſum habebat, quam erectus in morbo; nam erecto celerior erat, ſive frequentior, ita tamen, ut nunquam ultra quinquagies quinquies intra minutum micaret. Sed ante hos, referente SARCONIO (l. c.), jam GALENUS, aliique antiquiores fallacem hujuſmodi pulſum in febribus mali moris adnotarunt. Non diſſimulaverim tamen hiſce omnibus, ut ſupra in-

dicavimus, adverſari cl. HALLERUM, & negare palam, pulſus ita raros, & tardos reapſe reperiri, ſi horologii ope numerentur, niſi peculiare pulmonis, aut cordis vitium cum febre ſit conjunctum, quod ſanguinis e pulmonibus ad ſiniſtram cordis caveam reditum, aut e corde in aortam tranſitum (*Phyſiol. T. 2. l. VI. ſect. 2. §. XV*) impediat. Verum etſi id, quod ſuſpicatur HALLERUS, eveniſſe interdum, non auſim inficiari; nunquam tamen concedam, omnes obſervationes doctiſſimorum, atque exercitatiſſimorum Medicorum, quos adduxi, in dubium revocandas eſſe. Qua de re teſtimonium ſufficiat cl. LE ROY, qui etſi alicubi HALLERO quaſi adhaerere videatur, quodam tamen in loco (*Melang. de Phyſ. & Méd. Prem. Mém. des ſievr. aigües p. 204. not. cc.*) fateri cogitur, febres aliquas ſe obtendiſſe, in quibus pulſus multo rarior, quam in naturali ſtatu, erat, ita ut cuidam pulſus intra minutum non plures, quam quadraginta, aut quadraginta quinque, *horologio adhibito*, micare reperirentur; quod cum HAENII, & SARCONII obſervationibus non ſine horologii adjumento inſtitutis, omnino convenire, manifeſtum eſt. Non negandum tamen videtur, *peculiare pulmonis, aut cordis vitium* quandoque varietatem aliquam pulſibus inducere poſſe; ſed illud veroſimilius exiſtimo, tunc pulſum ab hujuſmodi cauſſa inaequalem potius, aut intermittentem fieri, quam ſimpliciter naturali rariorem. Hactenus exempla pulſus naturali rarioris in febricitantibus protulimus: modo ad ea, quae frequentiorem ſine febre oſtendunt, progredior. CL. RYE (*l. c. p. 224.*) in dolore colico deprehendit ſine febre pulſum, qui centies in minuto primo pulſabat; & FLOYERUS pulſum ab ira centies octies ſine febre intra idem tempus ſubſilientem (*l. c. p. 87*). Pulſum naturalem, cujus ictus erant centum & quindecim, imo plures, recenſet HAENIUS (*Rat. med. P. XII. p. 88.*), itemque ſine febre centum viginti *Whytius* (*Malad. hypochondr. p. 90*). Praeterea demum auctum enormiter pulſuum numerum a cauſſis externis, nimirum a motu corporis, calore balnei, cibo, potu ſic, ut quandoque centum & triginta, aut centum & quadraginta pulſationes uſque intra minutum obſervatae narrentur, quin ulla tum febris adeſſet. Quas ob res non immeritò CL. TODE in *ſpecimine inaugurali de duplici febrium indole* (*Hafniae*

1769) pulſus frequentiam a multis pro febris ſigno pathognomico habitam rejicit, idemque facit *Anonymus* Varſavienſis (*obſervat. clinic. ad duct. medicat. in Noſocomio general. Varſav. Faſcic. 1. p. 15.*) quoniam in vere febricitantibus, quos ex aliis ſignis febricitare cognoverat, interdum defuiſſe pulſus frequentiam celeritatemve obſervavit.

*** Qui febrim in aucta pulſus frequentia, & velocitate ſitam volunt, etiam tum febrim, ne de ſententia diſcedant ſua, adeſſe affirmant, cum a cauſſis evidentibus pulſus acceleratio accidit. Sed ignoſcant, precor, ſi ab iis tam diſſentio, quam hujuſmodi pulſus acceleratio a vera febre diſſentit. Videntur enim febris veram naturam nunquam comprehendiſſe, quando res adeo diverſas una confundunt.

§. XI.

Quid interſit inter frequentem pulſum & celerem?

At quae hactenus contra pulſum frequentiam dicta ſunt, nequaquam opponi poſſunt iis, qui non in ſola eorum frequentia, ſed in ipſa etiam celeritate febrim quaerendam ſtatuunt. Diſtinguunt enim alteram ab altera cum veterum pleriſque, ſed potiſſimum cum *Stahltanis*, qui per celeritatem intelligunt, notantque breviſſimum tantummodo tempus illud, quod inſumitur, dum arteriae ſe ſe dilatantis ictus ferit, pellitque digitos tangentis. Celeritas igitur pulſuum tanto major erit, quo minor erit diaſtoles duratio. Hanc auctam pulſui febrili adjiciunt, tamquam perpetuam febris ſociam, atque inſeparabilem. Neque ullo modo eos audire volunt, quibus ea diſtinctu difficillima videtur. Enimvero minimum illud tempuſculum, quo arteria

ſalit, praeſertim ſi pulſus ſimul frequens ſit, vix, & ne vix quidem animadverti, & determinari poteſt. Hujuſmodi tamen celeritatem a frequentia diſtingui poſſe teſtantur BELLINIUS (*a*), HALLERUS (*b*), SAUVAGESIUS (*c*), MORGAGNIUS (*d*), HAENIUS (*e*), aliique experientiſſimi, & probatiſſimi viri, a quibus, ſi meam quoque licet experientiam afferre, non ego ipſemet diſſentio.

(*a*) *De urin. & pulſ. p.* 72. (*b*) *Element. Phyſiol. T.* 2. *p.* 248. (*c*) *De febrib. n.* 10. (*d*) *De cauſ. & ſed. morb. epiſt.* 24. & 32. (*e*) *Ratio medend. P. XII, p.* 27.

§. XII.

An in celeritate pulſus eſſentia febris?

Hanc ergo pulſus celeritatem numquam a febri ſejungi aſſerunt qui frequentiam, velocitatemque tueri non poſſunt. Inter hos TREMELIUS (*a*) eam adeo febris eſſe propriam profitetur, ut rarum, vel naturalem pulſum in febre numquam ipſe repererit, quin *iſta ictus celeritate* ſe febrilem oſtenderet. Attamen paullo poſt hoc ipſo etiam ſigno diffidere videtur, eum ultro concedat, ſaepe a debilitate ingenti, quae pulſum celerem comitatur, celeritatem ipſam, febris comitem obſcurari, fereque aboleri. Imo, ſi quid ego clinico exercitio valeo, propria obſervatione ſuffultus fidenter poſſum aſſeverare, hanc eamdem celeritatem, a me ſaepius animadverſam ſine febre, & ſaepe etiam in ipſa

febre minime deprehenſam eſſe. Adſtipulatur mihi experientia ANONYMI paullo ante commemorati, qui ſine ulla haeſitatione negat, ſolam pulſus celeritatem ad febrim indicandam ſufficere, exempliſque in medium prolatis dicta (*b*) confirmat.

(*a*) *Frigor. febril. exam. p. 9.* (*b*) *Obſerv. clinic. ad duct. medicat. in Noſoc. General. Varſavienſ. faſc. 1. p. 16. & 17* ubi ſic ſcribit: *pulſus autem* (in febri ardenti) *nec plenus ratione habitus, nec durus, nec celer, nec dicrotus, nihilque cum febrili commune habuit.*

§. XIII.

Quoniam igitur neque frequentia, neque celeritas pulſus quidquam certi habet, quo febris deſignetur, has notas ſupplere parant nonnulli aliis pulſuum affectionibus, debilitate nimirum, aut inaequalitate, aut parvitate, aut ſimili praeter naturam mutatione; nec ſatis perſpiciunt, ſe ad eas convertere pulſuum affectiones, quas jam, ut ineptas, ineonſtantes, aut communes a febre ſegregarunt, excluſeruntque omnes illi, qui ſolam frequentiam, aut celeritatem pro ſigno febris pathognomonico retinendam duxerunt. Praeterea directe refelluntur auctoritate, & fide cl. LA ROY, qui in ſingulis febrientibus, quibus fuiſſe pulſum rarum narrat, tamen nullo modo aut debilem, aut inaequalem, aut parvum (*a*) deprehendere unquam potuit. Quae cum ita ſint, non erit profecto, cur

An in aliis pulſuum affectionibus quaerenda?

in ulla harum pulſus affectionum febris *eſſentia*, ſive natura colloceetur. Id jam optime cognovit ab antiquiſſimis uſque temporibus ſcientia medicinae non minus quam ingenio, & recta judicandi ratione admirabilis C. Celsus, qui pleraque ſupra a nobis ſuſius exeuſſa ſumma, ut ſolet, brevitate, atque elegantia (*b*) contraxit in haec verba: „ Non eſt „ expeditiſſimum ſcire, quando aeger febri„ citet, quando melior ſit, quando defeiat... „ Venis enim maxime credimus, fallaciſſimae „ rei; quia ſaepe iſtae lentiores, celerioreſve „ ſunt & aetate, & ſexu, & corporum natura. „ Et plerumque ſatis ſano corpore ſi ſtomachus infirmus eſt, non numquam etiam „ incipiente febre, ſubeunt, & quieſcunt: „ ut imbecillus is videri poſſit, cui facile „ laturo gravis inſtat acceſſio. Contra ſaepe „ eas concitat, & reſolvit ſol, & balneum, „ & exercitatio, & metus, & ira, & quilibet „ alius animi affectus, adeo ut, eum primum „ medicus venit, ſolicitudo aegri dubitantis, „ quomodo illi ſe habere videatur, eas mo„ veat. Ob quam cauſſam periti medici eſt, „ non protinus ut venit, apprehendere manu „ brachium: ſed primum reſidere hilari vul„ tu, preeunctarique, quemadmodum ſe „ habeat; &, ſi quis ejus metus eſt, eum „ probabili ſermone lenire; tum deinde ejus „ carpo manum admovere. Quas venas autem „ conſpectus medici movet, quam facile

„ mille res turbant! Altera res eſt, cui ere-
„ dimus, calor, aeque fallax. Nam hic quo-
„ que excitatur aeſtu, labore, ſomno, metu,
„ ſolicitudine. Igitur intueri quidem etiam iſta
„ oportet: ſed his non omnia credere. Ac
„ protinus quidem ſcire, non febricitare eum,
„ cujus venae naturaliter ordinatae ſunt,
„ teporque talis eſt, qualis eſſe ſanis ſolet:
„ nec protinus etiam ſub calore, motuque
„ febrem ſe ſe concipere: ſed ita &c.

(*a*) L. c. (*b*) *De Medicin. l. 3. cap. 6. mihi p.* 228, 229.

§. XIV.

Quae febris cauſſa proxima ex Boerhaavio.

Quid de febre, ejuſque natura generatim cogitatum ſit, hactenus expoſui. Supereſt modo, ut etiam, quae cauſſa, aut ajunt, proxima eam effíciat, quoad quidem ſciri poteſt, inveſtigemus. Itaque ad BOERHAAVIUM, a quo, antequam hac ſuper re ejus mentem aperiremus, paullo longius diſceſſimus, revertamur oportet. Is, praeſtituta pulſus velocitate, tamquam unica, perpetua, inſeparabili, atque *eſſentiali*, ut loquuntur, cujuslibet febris, proprietate, ſive poſita in hac pulſus velocitate febris individua natura, atque exiſtentia, inquirit deinde in proximam ejuſdem cauſſam, nec dubitat, hanc eſſe eamdem, quae memoratae pulſus velocitatis eſſe videtur, nimirum *velociorem cordis contractionem*

cum aucta reſiſtentia ad capillaria (*a*); in qua *febris omnis acutæ ideam* contineri ſibi perſuaſerat. Cumque initio acceſſionis febrilis *pro varietate ſubjecti, cauſſæ, febris ipſius*, vario itidem gradu, modo, & duratione ſe exhibent *velox, parvus, ſæpe intermittens pulſus, pallor ſæpe extremorum, frigus, rigor, tremor, inſenſilitas*: hinc perſpicuum eſt, inquit, *ſtagnare tum humores ſanguineos in extremis vaſculis, & ſimul tamen cauſſam cor irritantem* (*b*) *adeſſe*. En lentorem ſanguinis extrema arteriolarum quodammodo obſtruentem, qui *reſiſtentiam* cordi validius ſe ſe contrahenti (*c*) objiciat, augeatque.

(*a*) *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 572, & 581. (*b*) *L. c.* §. 576. (*c*) *Ibid.* §. 587.

§. XV.

Quæ contra dici poſſunt.

Quemadmodum vero ſupra oſtenſum eſt, *pulſus velocitatem* nec in omni febre, nec in omni ejus tempore reperiri; ſic etiam ſubito patet, ne *velociorem* quidem *cordis contractionem*, quae illam efficiat, aſſumi, nec eſſe poſſe pro proxima febris cujuſque cauſſa, quam quaerimus. Deinde, quoniam vir clariſſimus lentorem ſanguinis, imo ipſius ſtagnationem in vaſis capillaribus hic ponit, parum ſane diſtat ab ea cogitatione, quam habet de inflammatione, cum tamen inflammatio, & febris non una, eademque res

cuiquam visa sit. Quapropter non pauca ex iis, quae, ubi de inflammatione differuimus, adversus prolata sunt, huc quoque opportune traduci poterunt. Praeterea absurdum, rationique repugnans est, hic ab *aucta resistentia ad capillaria, velociorique cordis contractione* frigus, & pallorem extremorum derivari velle, dum alibi ab eisdem omnino caussis ruborem, calorem, tumoremque inflammatae partis explicavit. Illud etiam accedit, quod *frigus*, & *pallor*, quae incipiente febre se exserunt, haudquaquam ab haerente in vasis capillaribus sanguineo humore oriri potest. Nam dum pallor, & frigus corpus occupat, arteriae omnes a corde ad extrema usque vascula, in quibus sanguis sisti dicitur, ita repletae turgerent, ut pulsum magnum, plenum, vehementemque ederent, non vero parvum, debilem, obscurum, intermittentem, qualis eo tempore esse solet, assumiturque; nec ideo *frigus*, nec *pallor*, sed calor, aestus, & rubor in universum corpus se se diffunderet. Demum, si darem etiam, quam vult BOERHAAVIUS, proximam febris caussam revera esse, an ea, quaero, cuicunque febri (quae nostra est investigatio) in universum accommodari posset, eum vel ipsemet BOERHAAVIUS, quasi suae opinioni diffidens, ad *febrem* tantummodo *acutam* postremo eam restringere debuerit?

§. XVI.

Quid de aliis causis sentiendum?

Neque, ut opinor, felicius scopum attingere videntur ii, qui a spastica nervorum, & fibrarum omnium contractione (*a*) originem febris proximam petunt: nam etsi multa, quae in febribus intermittentibus eveniunt, talia propemodum videantur, quae illorum faveant opinationi; tamen haec ipsa aut deficiunt in reliquis febribus, aut minime earumdem propria sunt, aut nullo modo singulis harum omnium temporibus ita respondent, ut quae in uno genere verisimilitudinem quamdam continent, in alio etiam probabilitate firmentur; ne quid dicam de falsitate hypotheseos, qua nervos arbitrantur se se contrahendi facultate donatos. Quis enim ignoret hodie, hujusmodi vim solis fibris muscularibus insitam esse, aliis vero sive nerveis, sive membraneis non item? Eodem ferme vitio notantur qui duplicem motum in febre agnoscunt, alterum a corde ad partes, alterum a partibus ad cor; illum videlicet a vi cordis sanguinem in arterias propellente; hunc a spasmo reliquarum partium, qui non modo illi contra nitatur, verum etiam venosum sanguinem urgeat corversus, deducentes. Neque quid sibi velint, satis assequor, illi, qui *velocitatem* pulsus *spasticam*, & *convulsivam*, ut ajunt, omnium febrium causam (*b*) cen-

ſent. Non enim, quocunque modo rem explicent, effugere poſſunt ea, quae contra pulſus velocitatem ſupra diſputata ſunt, neque unquam oſtendere, iſtiuſmodi ſpaſticam, & convulſivam pulſus velocitatem ſaepe ſine febre non occurrere in aliis quoque morbis, praeſertim hypochondriacis, hyſtericiſque, in quibus quantum ex pulſu & aegroti ſe febricitare falſo ſaepe credant, & medici non ſatis cauti decipiantur, non attinet dicere.

(a) HOFFMANNUS *Med. Rat. Syſtem. T. IV. ſect. 1. §. 11.* princeps, a quo haec opinio proſluxit. (b) In his QUESNAEUS *der Fievr. contin. T. 1. chapit. 1. p. 80.*

§. XVII.

Quas ob res factum eſſe arbitror, ut nuperrimi quidam Scriptores, rejectis majorum placitis, plurimum operae, ſtudiique collocarint in aliis cauſſis febrium proximis indagandis, quamquam, ut mihi videtur, infeliei plane eventu, atque ab eorum etiam votis perquam alieno. Ex his quid noviſſime ſcripſerint duo Medicinae lumina, TODIUS, & CULLENIUS; alter in Hafnienſi, in Edimburgenſi alter Academia Profeſſor, viri ambo & ingenio praeſtantes, & doctrinae fama illuſtres, & experientia aeque inſignes, non equidem ſilentio praeteribo, ne videar aut novas doctrinas deſpicere, aut ignorare, aut aliorum inventis quodammodo invidere. Itaque TODIUS in

Quid Todius docuerit.

libro, quem edidit annn 1769 *de duplici febrium indole*, non aliunde febrim proxime oriri putat, quam ex ſenſorio communi, quod aliquo ſtimuli genere irritetur, irritationemque ſuam vario modo ad reliquas totius corporis partes tranſmittat, protendatque. Addit praeterea, ſi ſtimulus iſte naturam ipſam inveniat obſequentem, hoc eſt, promptam, expeditamque ad agendum, febres naſci *inflammatorias*; ſin vero contra ſtimulus aut prae magnitudine morbi, aut prae languentis naturae imbecillitate quodammodo infringatur, tum *putridas* tantum gigni: haeeque eſſe duo ſumma genera febrium, quae ipſe agnoſcit, & probat. Ergo cauſſa febrium proxima TODIO eſt irritatio generis nervoſi, non in corde, non in minimis vaſis, non in membranis, aut nervorum ramulis, ſed in ipſo cerebri meditullio exorſa, & deinde ad ceteras partes propagata (*a*). Qua in opinione quid commune habeat eum aliis, quid proprium, non puto quemquam fore, qui non facile ex praemiſſis intelligat.

(*a*) *Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hafniae 1769.* pag. 19. & ſeq.

§. XVIII.

Quid Cullenius. Jam vero ad CULLENIUM venio, qui ſingularem, novamque ſuam ſententiam anno tantummodo 1777 typis evulgavit (*a*), quamquam aliquot jam ante annis publice ſuis au-

ditoribus eam praelegere ſolitus eſſet, ita ut ANONYMUS quidam, uti ſuam & propriam, non ita pridem omiſſo, unde acceperat, auctoris nomine proferre non dubitaverit (*b*). CULLENIUS igitur, & qui eum ſequutus eſt, ANONYMUS vaſorum minimorum atoniam neſcio quam, ſuccedentemque ſpaſmum ſibi confingunt, & pro cauſſa habent proxima febrium omnium. En quomodo rem CULLENIUS ipſe proponit, ſi tamen ejus mentem (nam ſubtile quid habet, nec ſatis planum) recte aſſequor. Cauſſae, inquit, remotae, a quibus febres quaecunque excitantur, omnes ita in univerſum nervorum ſyſtema, atque adeo in cerebrum ipſum agunt, ut utrorumque potentiae, vires, actioneſque diminuantur. Hinc omnes corporis functiones, ſed praecipue arteriolarum minimarum motus, ſive alterna contractio, qua fluida propelluntur, quam maxime langueant, neceſſe eſt. Ita vero animalis oeconomia conſtituta, atque ordinata a natura eſt, ut languor, ſive debilitas iſtiuſmodi quemdam quaſi ſtimulum vaſis ſanguineis omnibus indirecte inferat. Nam frigore, & ſpaſmo, qui languentem minimorum canalium, & ſanguinis per eos fluentis motum ſubſequitur, cum cordis, tum arteriarum majorum actio ſollicitatur, augetur, intenditurque, donec paullatim aucta eo perveniat, ut cerebro, nerviſque priſtinam vim, facultatemque reſtituat. Hac autem inſtaurata

fieri non poteſt, quin minima etiam vaſcula ſuas functiones & recuperent, & obeant valtdius, ſpaſmumque proinde, quo afficiebantur, evincant, & ſuperent. Spaſmo ſic remoto, ſudor undique erumpit cum reliquis ſignis, quae edocent, laxatos omnes ductus eſſe ad quaſvis excretiones dicatos (*c*).

(a) Firſt. Lines of the Practic. of Phyſic for the uſe of ſtudents in the Univerſity of Edinburg 1777. (b) Reflexions on the general Treatment &c. London. Vid. *Comment. Medic. e filoſofie. d' una ſocietà di Med. d' Edinburg. Vol. 1. Part. 1. cap. 1. Venez. 1775.* (*c*). Vid. etiam *Raccolta d' apuſcoli ſcelti ſulle ſcienze, ed arti fatta in Milano Tom. 2. P. 6. p. 419.* ubi CULLENII diſquiſitio in cauſſam febris proximam italice verſa habetur. Hanc ipſam Cullenii theoriam amplexus eſt HENRICUS FOUQUETUS (*in not. 11. ad* LINDII *Mémoir. ſur les Fievr. p. 226.*) qui aliquanto eam clarius expoſuit. *Si ſymptomata*, inquit ipſe cum quibuſdam Medicis Anglis, *conſiderentur, quae communiter cernuntur in variis febris periodis, facile patebit, actionem ejuſmodi venenatae, aut mephiticae materiae, quae, eum corpus ingreſſa eſt, cauſſam praebet febribus gravibus, conſiſtere in depreſſione virium nervearum, & naturalis cerebri tani, quemadmodum id oſtenditur ab infirmata actione cordis, & majorum arteriarum, quae ſimilibus in caſibus animadvertitur. Hinc quoniam ſanguis non amplius ea, qua par eſt, vi projicitur in vaſa minora habitus externi corporis, haec ipſa ſpaſmodice contrahuntur, concurrente ad id ſpectatum frigoris ſenſu, quem corpus in ſuperficie experitur, ſive quod motus, calor, atque humores ad centrum compellantur, ſive etiam quod tonus ſyſtematis nervei languerit. Hinc pallor, laſſitudo, conſtrictio ſpaſtica ambitus totius corporis, atque inſignis contractio, quae exoritur initio frigoris febrilis, debent haberi tamquam effecta ſpaſmi, cui cauſſam praebet debilitatio ſyſtematis nervei proprie dicti, & diminuta actio cordis, & arteriarum.... Solidae enim partes in animalibus ſunt elaſticae, & vaſa ſanguinea prae ceteris naturaliter conſtituuntur in quodam ſtatu diſtentionis ex impetu ſanguinis, qui continenter in eorum cava impellitur, per-*

venitque ad extremos usque canales capillares. Hoc posito, manifestum est, sanguine motu quodam retrogrado versus cor refluente, tempore frigoris febrilis, distentionem extremorum harum canaliculorum imminui debere ob eorumdem nativam insitamque elasticitatem; sed simul, quia hæc minima vasculæ præditæ sunt vi quadam musculari se se contrahendi, sequitur, ut non modo generalem spasmodicam constrictionem, quæ in frigore accessionum contingit, persentire debeant, verum etiam in eodem contractionis statu diutius manere, secus ac si elasticitate sola donarentur. Revera, etsi, durante paroxismo, tempus aliquod existat, qua calor omnino se declaret, & actio cordis, arteriarumque reviviva appareat; tamen contractio in extremis vasculis persistere adhuc videtur notabili plus minus tempore, ut cluea ex sitientate linguæ, & cutis, urinarum inopia, ulcerum aridutate, aliisque signis, quæ cuncta indicant, constrictionem spasticam totius ambitus nondum cessasse. Itaque liquet, debilitatem totius systematis nervei propriæ dicti, & actionis cordis, atque amplioris arteriarum excitare protinus in febrili accessione constrictionem spasticam peripheriæ, & extremorum canaliculorum, unde pendent pleraque symptomata, videlicet tremor, horripilatio, frigus, inertia ad motum, cum sensu anxietatis, & nodesiæ conjuncta. Tremarem vero, v. g., non supervenire nisi debilitati, ostenditur ex difficultate, quam ægri patiuntur, quando movere aut dimovere membra conantur. Nec aliunde dentium collisio permanat, quam ex alterna debilitatis virium muscularium, & conatus voluntarii vicissitudine. Verum cum reflexus iste humorum, caloris, & virium a circumferentia ad centrum sub frigore febrili parat demum irritationem in partibus interioribus, sequitur, ut post aliquod tempus plus minus longum oriatur reactio quædam a centro ad peripheriam, ex qua actio cordis, arteriarumque majorum revivisceat, illa vero systematis nervei increscat, ut tandem spasmus vasorum capillarium desinat, sicque calor magis magisque in universum corpus diffundatur, & brevi tota cutis sudore madefiat, accessione finiatur. Atque haec est Cl. FOUQUETI commentatio, quae etsi paulo artificiosius, & verosimilius, quam illa CULLENII, elaborata sit, eisdem tamen argumentis, quibus CULLENIUS refellitur in seq. paragrapho n. XX., impugnari strenue potest, praeterquam quod multa symptomata, quae ipse tribuit spasmo, aeque tribui possunt concretioni humorum motui, & demum eorumdem attenuationi.

§. XIX.

Tedio cur non assentiendum.

His utriusque opinionem adumbrasse sit satis. Quae contra animadverti possent, lubens, scienſque magna ex parte praetereo. Nolo enim cum viris, qui plurimum auctoritate, & doctrinae laude apud omnes valent, pluribus verbis decertare. Illud tantum non praetermittam, neminem sanae mentis esse posse, qui TODIO assentiatur. Nam quis tam hebeti, crassoque ingenio est, ut non videat protinus, irritato *communi sensorio*, quemadmodum pro certo ille assumit, mentis ideas, facultatesque omnes ante perturbari, & spasmos, & convulsiones, doloresve excitari debere, quam motus febriles, sicuti jam acute, sapienterque objectavit (*a*) GORTERIUS? Quis, amabo, unquam credat, cunctas remotas causas febrium istiusmodi esse, ut continuo cerebrum, sive sensorium commune afficiant, & eo stimulo, qui ceteris partibus, humoribusque parcat, sensorio vero communi vim inferat, aeque sint praeditae? Praeterea si ita esset, quemadmodum ipse efflagitat, sequeretur procul dubio, ut omnes cujuscumque generis febres, chronicae, aut acutae; mites, aut graves; benignae, aut malignae; gastricae, aut venosae; primariae, aut secundariae; intermittentium variae species, aut continuae, aut remittentes, quoniam unam eamdemque causam

ſam proximam haberent, uno eodemque pharmaco, cortice videlicet peruviano depellerentur. Quod tamen abſurdiſſimum eſt. Sed de hac hypotheſi plura, ubi peculiariter de febribus intermittentibus diſſeremus.

(a) *L. c. §. IX.*

§. XX.

Eiſdem ferme difficultatibus impliceari CULLENIUM, qui mox non perſpiciat, arbitror eſſe neminem. Sed in eo maxime a TODIO diſcrepat CULLENIUS, quod, etſi cerebrum, nervoſumque genus a remotis febrium cauſſis impeti & ipſe velit, contraria tamen omnino effecta ab eiſdem contendit. Nam ille vim nerveam irritatione quadam concitari; hic deprimi, obtundique opinatur; unde non levis inter utrumque dimicatio, qua ſe ſe mutuo conficiant, oriatur neceſſe eſt. Deinde ſi nerveae imminutio virtutis talem atoniam in minimis arteriis efficeret, ex qua frigus, ſpaſmi, febris procrearentur; illud etiam certe ſequeretur, ut in morbis omnibus paralyticis, in quibus de hujuſmodi atonia dubitari nequit, febris multo certius, & frequentius accederet. Cur vero in apoplexia, in hemiplegia, paralyſi, ſaltem in membris reſolutis, in quibus vim nerveam languere nemo ignorat, adeo raro febris obſervatur? Praeterea notum eſt, non omnes febres a frigore incipere. In iis

Diſcrimen inter utriuſque opinionem.

Quaedam contra Cullenii opinionem.

igitur, quae ſine frigore invadunt, deerit cauſſa primaria, a qua, ſecundum Cullenium, cordis, arteriarumque actio redintegratur, & febris accenditur. Quaenam ergo erit iſtarum proxima cauſſa? Demum earum ortum explicet velim intermittentium febrium, quarum ſingulae acceſſiones, quod alibi oſtendemus, a calore principium ducunt, eum calore invaleſcunt, & tandem frigore terminantur. In his enim febris ſymptomata ordine ſic inverſo ſe habent, ut eum ejus hypotheſi qua ratione conciliari queant, prorſus me lateat.

§. XXI.

Nulla cauſſa proxima febrium in universum aſſignare poteſt.

Supereſſent adhuc alia quorumdam Pathologorum delramenta, in quibus refercndis operam, & tempus, ſi vellem, perderę poſſem: ſed taedet jam hujuſmodi occupatione me diſtineri. Quod prae oculis habebam, id mihi videor conſequutus. Oſtendere enim fuit animus, nullam conſtitui cauſſam proximam poſſe, quae omnibus ſimul febribus, quotquot ſunt, eum genere, tum ſymptomatum multiplicium ratione diverſiſſimis communis revera eſſet; nec, ut puto, inanis, & caſſus labor extitit. Quare cum nulla hujuſmodi cauſſa hactenus inventa ſit, nec fortaſſe inveniri, ut el. Gregorius (*a*) autumat, unquam poſſit: cumque nulla earum generica definitio, quae ſingulas comprehendat, poſſi-

bilis visa nobis sit : reliquum est, ut in historica tantum descriptione, quae praecipua febris phaenomena oculis subjiciat, consistere debeamus. Apposite GORTERIUS (*b*): *de multis*, inquit, *rebus nihil aliud constat, quam quædam phænomena. Cur ergo his non erimus contenti de febre?* *Descriptio febris.*

(*a*) *Prax. Med.* (*b*) *L. c.*

§. XXII.

At descriptio, quae definitionis defectum suppleat, primum brevis sit, oportet; deinde cuncta phaenomena, quae cujuscumque febris communia videntur, complectatur. Quod probe animadvertens SAUVAGESIUS (*a*) febrem dixit esse *syndromen frigoris, successivique caloris cum arcuum debilitate, & pulsus vi adaucta, sæpe quo ad frequentiam*. Verum satisne accurate eam descripsit? Plane non, satis. Nam 1. eas videtur omittere febres, quas nullum, ne minimum quidem, frigus antecedit; de quibus supra mentionem feci, faciamque alibi. 2. Calor non semper frigori, quando etiam febres a frigore incipiunt, succedit; in algida enim TORTII numquam recalescunt aegri, nisi tota accessione, & proinde febre discussa. 3. Pulsus vigor non semper increscit, ne *quo ad* quidem *frequentiam*; quoniam in malignis quibusdam febribus saepe vires ejus imminuuntur, tantumque abest pul- *Descriptio quales a Sauvagesio data?* *Quæ pugnent contra Sauvagesium.*

ſus a frequentia micatuum, ut vel naturali ſimilis, vel etiam tardior, rariorque (§. 10) plerumque ſit. Sic etiam in principio febrium intermittentium pulſus non ſolum deprimitur & languet, verum etiam rarior, & tardior fit, quod ſaepiſſime horologii etiam ſubſidio certum cognovi. Remanet ergo ſola artuum debilitas; quae tamen quam ſit aliis morbis communis, quiſque intelligit.

(a) *Noſolog. method. claſs. 2. Febres, character.* Sauvageſianae deſcriptioni perſimilis eſt, quam habet CULLENIUS: *Poſt horrorem pulſus frequens, calor major, viribus artuum imminutis. Gen. morb. claſs. 1.*

§. XXIII.

Sellii febris deſcriptio.

Haec febris deſcriptio a SAUVAGESIO tradita neque SELLIO, qui poſt eum ſuam *Pyretologiam methodicam* conſcripſit, omnino placuit. Quapropter aliam ipſe condidit, quae rem aptius, rectiuſque exprimeret. Febris igitur ei eſt *morbus cum frigore, æſtu, & pulſu, naturali nunc frequentiori, nunc tardiori, vario gradu, atque tempore ſtipatus (a)*. Addit autem, nunquam *febris præſentiam* a quopiam in dubium vocatam eſſe, *ſi hominem a ſymptomatibus modo recenſitis vidit correptum*. Quod etſi concederem, petere tamen liceret, utrum, ubi hujuſmodi ſymptomata deſiderantur, certum aeque ſit, febrem omnem abeſſe. Nam ſaepe evenit, ut praeſentia quaedam ſi-

gna morbum singularem denotent, abſentia tamen certo non eum exeludant. Dubito etiam, num illa ſymptomata ſemper, atque in omni febre praeſto ſint, numque, ubi adfuerint, non alium morbum etiam ſignificare poſſint. Quae ſupra (§. XXII.) in SAUVAGESIUM animadverſiones adductae ſunt, non ita alienae videntur, ut SELLIO quoque non adverſentur. Sed hoc unum addo, ſaepe in hyſteriſmis corpus frigere, & ſubinde calere, & pulſum modo frequentiorem, modo tardiorem naturali eſſe, & quidem vario gradu, & tempore, quin tamen mulierem tunc febricitare quis jure dixerit. Hinc fortaſſe, re melius conſiderata, ipſemet ille, qui hujuſmodi febris deſcriptionem dedit, de phaenomenis hiſce, quae primum probaverat, dubitare deinde videtur, ut ex iis, quae paullo poſt in eodem loco commentatur, facile eruitur.

(a) *Pyretolog. method. p. 83.*

§. XXIV.

Vogelii dicta deſcribuntur.

Multo minus probandum videtur id, quod de febre habet VOGELIUS, ubi ait, eam eſſe *innati caloris augmentum praeternaturale cum oris ſiccitate, & gravitate corporis* (a). Quod ad caloris augmentum attinet, repeti hic poſſunt ea, quae (§. IV. & V.) adverſus GALENUM allata fuere. *Oris* porro *ſiccitatem*, & *gravitatem corporis* communem eſſe aliis mor-

bis, ac in primis hydropi conſtat; eaſque ſaepe a febri etiam abeſſe, vel una hectica febris, qua laborantes vix ſentiunt aliquam moleſtiam ſic, ut ſe febricitare haud credant, luculentiſſime demonſtrat.

(a) *Definit. Gener. morb. cl. 1.*

§. XXV.

Alia non minus infirmantur.

Quid demum dicendum erit de iis, alioquin doctiſſimis viris, qui febrim ita concipiunt, ut *velocior ſit pulſus cum aliquarum corporis actionum, vel fere omnium* (a) *laeſione?* An ſic ſatis diſtinguitur ab affectionibus hypochondriacis, in quibus adeo ſaepe *velocior pulſus* cum plurium *actionum laeſione* conjunctus occurrit? Quis eſt, qui neſciat, in praecordiorum organicis vitiis, praeſertim aneuryſmaticis ſaepiſſime cum reſpirationis, abdominaliumque viſcerum laeſionibus, imo totius habitus depravatione pulſuum velocitatem, crebritatemque copulari ſic, ut pulſus febrilis * videatur?

(a) Schachtius *Inſtit. med. Pract. p. 4. aliique.*

* Tanta eſt in hiſce interdum pulſus frequentia, & magnitudo, ut cl. Cocchius (*Bagni di Piſa p. 155. & 156.*) hanc *febrem aneuryſmaticam* nominare non dubitaverit.

§. XXVI.

Qualis febris deſcriptio eſſe debeat.

Atque ex paucis his (nolo enim plures de hujuſmodi argumento ſententias perſequi)

satis puto intelligi posse, quantum difficultatis habeat brevis, absoluta, & generica febris descriptio, quae definitionis loco sit. Itaque cum summam febres sive in accessione, sive in augmento, aut inclinatione, decessioneque pro generis, causarum, symptomatum, & subjectorum ratione varietatem praeferant, quae paucis verbis apte nequit comprehendi; magni interest, ampliorem, diligentioremque febris tradere descriptionem, aut ab symptomatibus, propriisque affectionibus, quae tamen sensibus & obviae sint, atque a medicis attendi queant, aliqua absolutior, certiorque ejus notitia habeatur, quo facilius de ea praesente judicium ferri possit.

§. XXVII.

Quae considerentur in febre.

Medici autem, ubi ejusmodi judicium ferendum est, arteriarum motum explorant in carpis manuum, quandoque etiam in temporum alterutro; calorem cutis, pectoris, ac frontis tentant manibus; urinas inspiciunt; faciei, oculorum, & linguae colorem, habitumque contemplantur, & totius corporis functiones quo se modo habeant, diligenter disquirunt; atque his, vel horum pluribus a naturae ordine, & consuetudine aberrantibus, febrim adesse pronunciant.

§. XXVIII.

Qui pulſus; qui calor.

Pulſus vero ſummopere varius eſſe ſolet, nempe vel parvus, debilis, tardus, rarus, contractus, & inaequalis; vel magnus, validus, celer, frequens, amplus, ordinatuſque; vel durus, vel mollis, prout febris in initio eſt, aut in augmento, & ſtatu, vel in remiſſione, & fine; vel prout differt ipſius febris genus, ingeniumque. Item calor modo aequaliter diffunditur, modo inaequaliter partes occupat; modo exteriora frigent, dum interiora interim calent, vel urumtur; modo omnia algent; modo frigoris & caloris ſenſu ſe ſubinde excipit; modo calor acerrimus, atque urentiſſimus, modo mitis eſt, & ferme naturae morem aemulatur.

§. XXIX.

Urina, facies, oculi quales.

Urinae quandoque crudae, aqueae, quandoque rubrae, flammeae, & tenues prodeunt, ſaepe craſſiores, jumentorumque ſimiles, eito perturbabiles, & ſubſidentes, interdum naturalium inſtar. Facies quando pallet, quando rubet, quando intumeſcit; nunc quamplurimum a ſaeorum ſpecie, nunc quam minimum, aut ne vix quidem diſcrepare videtur. Oculi vel graves & triſtes languent, vel rubent, vel lucem averſantur, aut prominent,

vel torvi, & truces, vel lucidi nimis, vel turbidi, & luridi exiſtunt; interdum illacrimant, nitoreque ſuo orbantur.

§. XXX.

Lingua, oris ſapor, ſpiritus, cibi fastidium, alique alia conſideranda.

Lingua plerumque areſcit, ſiti ſinditur, ſcabra, & aſpera fit, rubet, aut albicat, aut variegato obducitur muco; ſed non raro humida & naturalis eſt, nec ulla ſitis vexat. Os amarum ut plurimum, aut alius ejus ſapor pravus moleſte percipitur. Spiritus frequens, calidus, inaequalis, difficilis trahitur. Saepe halitus foetet. Cibi deſiderium fere perit; interdum id nauſea etiam excipit. Raro appetitus aliquis manet. His praeterea accedunt dorſi, artuum, capitis dolor; virium languor, vigiliae, aut contra ſopor; mentis ſtupor, aut imbecillitas; delirium; alvi fluxus, vel adſtrictio; vomitus; hypochondriorum tenſio; tendinum ſubſultus; macies, aliaeque affectiones, quae aut cum febre ipſa junguntur mox inter initia, aut eidem ſenſim ſuperveniunt. Antecedunt vero laſſitudo ſpontanea, ſomnus imminutus, & perturbatus, capitis, & corporis gravitas atque inertia, naturalium, animaliumque laeſio functionum, aut grave aliquod in *ſex rebus non naturalibus* erratum.

§. XXXI.

Diagnosis febris.

Horum (§. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX.) examine diligenter instituto, facile comperitur, febrisne corpus teneat, aut absit. Non enim pulsus rarus, aut tardus, aut velox, & frequens, non tepor, non urinarum color naturali similis, non sitis absentia, non virium languor, aut integritas medentem in errorem perducent, nisi singulis seorsum acceptis nimium tribuerit. Conjuncta enim, & una concurrentia sint oportet, si aliquid certi significare debent. Sunt tamen quaedam, fateor, peculiaria, quae plerumque, & generatim homo patitur, quem febris invasit. Initio ut plurimum vel cohorrescit, vel riget, vel friget, rarius animi deliquio corripitur, aut in somnum propendet; paullo post calore ingenti, & diutius protracto cum anxietate quadam, atque in primis virium languore, siti, orisque siccitate, capitis dolore *, aut gravitate, aut aestu, ahisque afficitur molestiis. Quod si ad haec pulsus frequentia, aut celeritas se adjunxerit, certius, non inficior, erit de febre judicium. Quare non immerito a cl. BUCHANIO (*a*) praecipuae, & constantiores febris notae statuuntur *calor excedens, pulsus creber, appetitus deficiens, totius corporis debilitas, & quaedam in obeundis functionibus tam vitalibus, quam animalibus difficultas* **.

Signa frequentiora & magis propria.

* Tanti hoc signum, referente DUPLANILIO, faciebat Cl. LE ROY, ut quando in pulsu non apparebant signa, quibus febris esse indicatur, ad dolorem capitis se converteret, qui dolor, ubi non manifestus est, motu aliquo corporis, aut capitis imperato, facile se se prodit, & detegit. DUPLANIL. *in not. ad* BUCHAN. *l. c. p. 15.*

(a) *L. c.*

** Quamquam febrim in universum rite, & plene definiri posse, vix licet sperare, ut supra indicavimus; attamen a symptomatis & effectis descriptio aliqua deprompta non videtur reprobanda, cum unica haec sit ratio, qua febris generatim enunciari possit. Talis fortasse est haec: *Totius corporis morbus plerasque functiones laedens, modo acutus, modo lentus, modo assiduus, modo intermittens, & periodice recurrens, a rebus praeter naturam excitatus, ut plurimum cum virium animalium imminutione, pulsu celeri, aut crebro, calorisque naturalis mutatione conjunctus, coctione, aut critica aliqua excretione solvendus, quando primarius est, & in salutem finitur.*

§. XXXII.

De febris natura, & caussis conjectura.

Patuit, ni fallor, ex superioribus (§. IV. ad XX.) non modo initam febris naturam, verum etiam caussam ejus proximam obscurissimam esse, vixque divinari a quopiam posse. Si quis tamen conjecturae locus detur, liceatque aliquid in tanta rerum ambiguitate, suspicantis in modum dicere, ea probabiliter partim in fluidis, partim in solidis nostri corporis partibus, & reciproca earumdem actione quaerenda est. Sanguinem enim, reliquosque ab eo derivatos humores ita a naturali statu copia aut cohaerentia, aut mixtura, aut qualitate, & acritudine tum spon-

tanea, tum adventitia, deſciſcere, veriſimile eſt, ut motus cordis, atque arteriarum multiplici ratione perturbetur, atque adeo univerſa circulationis, & ceterarum functionum oeconomia. Nec minus rationi conſentaneum videtur, omne fibrarum genus cum muſcularium, tum nervearum ita affici, ut ſpaſticae, ac inordinatae quarumdam partium contractiones, inſolitaeque affectiones inſurgant, quae non ſolum priori malo vires addant, verum etiam totum nervorum ſyſtéma ita percellant, ut hoc prope unum laborare videatur.

§. XXXIII.

Explanatio ſymptomatum.

Hinc (§. XXXII.) ſi motus humorum retardatur, aut inaequalis redditur, aut fibrae ſpaſmo contrahuntur, aut nervea ſenſibilitas irritatur, aut aliter male afficitur; planum, atque expeditum eſt intelligere horripilationem, horrorem, rigorem, frigus, aut apparentis frigoris, debilitatis, quin etiam caloris ſenſum, itemque pallorem, livorem, anxietatem, pectoris oppreſſionem, oſcitationem, nauſeam, vomitumque ſine ventriculi ſordibus, pulſum tardum, inaequalem, varium, humorum congeſtiones, fluporem, ſoporem, ſitim, aliaque ſymptomata, quae inter initia, vel etiam in progreſſu, febricitantium adeo communia eſſe ſolent. Si vero, *irritabilitate*, & *ſenſibilitate* ineitata, cordis, arteriarumque

motus augeatur, & circuitus humorum omnium acceleretur, commodiſſime inde explicari poterunt pulſuum velocitas, magnitudo, impetus, calor, aeſtus, rubor faciei, dolor capitis, vigiliae, paraphroſyne, inflammationes, aliaque auctae circulationis effecta, quae ſaepe febrim comitantur, aut ſubſequuntur. Nec arduum ſane erit ei, qui Pathologiae generali operam dederit, cujuſque alius febrilis ſymptomatis rationem invenire.

§. XXXIV.

Cauſſae remotae.

At manifeſtiores, etſi pene innumerae, videntur cauſſae remotae, in quibus continentur cum *proègumenae*, tum *procatarcticae*. Harum autem aliae ab animo, aliae a prava corporum conſtitutione proficiſcuntur; aliae extrinſecus, aliae intrinſecus adveniunt, febrimque movere poſſunt. Quae ab animo proceduntt, ſunt graviora animi pathemata, ira, moeror, triſtitia, ſtudia immodica, metus, amor, qui ad febres praeſertim lentas ciendas ſolet eſſe paratiſſimus, ſi cum moeror ex negata rei amatae poteſtate ſubſequatur. Turbato enim cerebri, & nervorum ſtatu, pervertitur motus cordis; ſecretiones, excretioneſque omnes, in primis ſucci gaſtrici, bilis, lymphae pancreaticae, tranſpirationis imminuuntur, aut depravantur; ſolidarum partium robur ſolvitur; digeſtio, ſanguinis craſis, & motus vitiatur, ſicque via febri aperitur.

Ab animo cauſſae.

§. XXXV.

A corpore. Quae a corpore ipſo dimanant, ſunt quaedam pravae affectiones tam fluidarum, quam ſolidarum partium, propter quas ad febrim quidam magis, quidam minus inclinant. Huc ſpectant aetas, temperamentum, plethóra, viſcerum labes, paſſio hypochondriaca, aut hyſterica, ſcorbutus, cacochymia, cachexia, lues venerea, rheumatica diatheſis, atque alia his ſimilia.

§. XXXVI.

Vis cauſſae procatarcticae interdum maxima. Reticendum vero non eſt, vim cauſſae procatarcticae interdum tantam eſſe, ut quamlibet optimam valetudinem, firmamque corporis conſtitutionem illico evertere, atque in adverſam commutare poſſit. Spina digito pedis infixa tantum excitare poteſt doloris, ut febris oriatur, totum corpus rigeſcat, & ſpaſmo inducto, aut gangraena ſuccedente, ad interitum perducatur aegrotans. Propinata venena, & venenati halitus, maligni, peſtilentes ore inſpirati, aut deglutiti, aut cutis vaſculis abſorpti ſanguinem, lympham, & ceteros latices quoſcunque celeriter inficiunt, corrumpuntque; aut villos cordis, arteriarum, aut ventriculi, aliorumque viſcerum varie irritant, & contrahunt, aut contra relaxant, & ſol-

vunt; aut mox nervorum originem, vimque laedunt, convellunt, aut deſtruunt, prout nempe fert propria ſingulorum natura, & potentia.

§. XXXVII.

Quam maxime inferendae febri etiam valent crapula, ebrietas, incontinentia, & venus immoderata; ingeſta item, ingenita, aut retenta aeria, putrida, corrupta; nimium otium; ſomnus diutius protractus; violenta exercitia; deambulatio ſub ſole; mora in hypocauſto, aut alio loco praecalido, & ſubitus in aerem frigidum tranſitus; habitatio in regione humida, paluſtri; aër pinguibus, uliginoſis, aut aliter noxiis vaporibus refertus; quidquid uno verbo humorum, aut ſolidarum partium naturalem modum poteſt ſubvertere, aut labefactare. *Exempla cauſſarum peculiarium.*

§. XXXVIII.

Verum ad ipſam febrim revertamur. In hac quidem Natura adniti videtur ad cauſſam, aut materiam morbificam ſic permutandam, ut non amplius noceat, extorſumque per aliquam excretionem feratur. Motu igitur febrili ita ea ſubigitur, ut vel emendetur, vel expellatur, vel talem ſubeat mutationem, qua non amplius infenſa ſit; vel natura nequidquam proficiente, ita deterior evadit, ut *Effecta febris.*

Febris quæ medis fit servat.

obruat, & deſtruat. Quare febris vel in ſalutem, vel in alium morbum, imo in mortem ipſam finitur. Si vires vitae vigeant, nec cauſſa, ſive ſomes modum excedat, neu adeo maligna, aut reluctans ſit, ut ab iis permutari, ſubigi, aut expelli nequeat, tunc ſpes affulget, nullo opus fore medici adjumento.

Quando auxilio opus egeat.

Sin vero illae deficiant, aut langueant, aut morbi cauſſa, ſive ſomes ejuſmodi ſit, ut difficillime tolli, aut emendari poſſit; tunc medentis opera, regimen, & medicamenta illud perficiant, quod fruſtra Natura, & vitae vires molirentur *.

* Lectu digniſſima eſt Diſſertatio PLANCHONII *Le Naturiſme, ou la Nature conſiderée dans les Maladies, & leurs traitement conforme à la doctrine, & à la pratique d'Hippocrate, & de ſes ſectateurs*, in qua doctiſſime, quando naturae res committenda ſit, quando arti agere expediat in morbis, definitur, decerniturque.

§. XXXIX.

Signa vigentis naturæ.

Vitae vires vigere, & ſufficere reputantur, quando eor, arteriaeque tanto motu, & robore pollent, ut cauſſas reſiſtentes, quas ſanguinis copia, acritas, lentor, aut ſpaſmi praebent, exſuperare poſſint. Tunc valide ſanguis per vaſa omnia projicitur, atque inſignis humorum omnium tum in ſe ipſos, tum in canales mutuus, & reciproeus attritus conſequitur. Hinc calor ubique ſe ſe expandit, qui humorum attenuationem, reſolutionem, eo-

ctionem,

ctionem, permutationemque mirifice adjuvat *; hinc omnis ab illis labes decedit, aut quidquid impuri, noxiique ineſt, per excretionem urinae, ſudoris, ſputi, vomitus, dejectionum alvi effunditur, febriſque evaneſcit.

* Calorem magni faciebat GALENUS, nec minori in pretio eum habuére multi alii, & noſtra aetate in primis QUESNAEUS; & LIEUTAUDIUS, viri ſane & doctrina, & artis uſu, & fama celeberrimi.

§. XL.

Itaque calor non ſemper formidandus eſt, ſpeciatim in febribus coctionem, ut ajunt, purulentam poſtulantibus, dummodo nimius haud ſit, nec plurimum naturae modum exceſſerit. Sine ejus auxilio materia, ſi qua * morbum facit, ſaepe cruda remanet, nec ullam ſubit mutationem; imo ipſa intus reſtitans vel motus vitales ſuffocat, vel non ſatis commota, nec emendata, nec cocta reliquum ſanguinis, atque humorum, cum quibus conſunditur, penitus infecit, & corrumpit. Calor ergo moderatus, qui a libero humorum circuitu, atque a ſolutis ſpaſmis dependet, generatim exoptandus eſt. Eo enim non ſolum horror, & frigus avertitur, verum etiam coctio, & criſis promovetur. *Calor quinam utilis.*

* Fruſtra interdum quaeritur cruditas in aliqua qualitate materiae morbificae in ſanguine exiſtentis. Recte

idcirco Jo. NATHANAEL PEZOLDUS *in ſpecimine Pathologico de Prognoſi in febribus acutis Lipſiæ an. 1771.* mavult crudilatem in duratione, & vehementia ſpaſmorum plerumque reponendam eſſe, quam in humoribus ſolis, putatque, non raro corruptam illam materiam, quae aliquando excernitur ſub ſpecie criſeos, & puris naturam referi, effectum potius eſſe motuum irregularium naturae, quam cauſſam eorumdem. Hoc enimvero, ſi unquam evenit, tum in primis evenire mihi videtur, cum in febribus quibuſdam malignis, & putridis urinae flocculentae, & hypoſtaſim copioſam habentes minguntur, dum interim morbus crudiſſimus eſt, viresque acquirit eundo, malo aegri omine. Quod ſaepe incautos decipit, opinantes, coctionis ſigna illa eſſe. Hypoſtaſim autem ejuſmodi fallacem, & minime bene ominantem nihil aliud eſſe ego quidem judico, quam ſanos humores febri ſolutos, & attenuatos, invicta, atque integra adhuc vera morbifica cauſſa.

§. XLI.

Vires vitae nimiae quid praeſtent.

Interdum vero vires vitae non modo non deficiunt, nec tantummodo vigent, ſed juſto majores evaduni, vehementiuſque concitantur. Tum nimius motus, attritus, calorque timorem incutiunt, ne univerſum corpus inflammatione, aut inflammatoria diatheſi occupetur, aut *alkaleſcenti* acrimonia peſſundetur.

Prognoſtica alia.

Sunt etiam qui putridam inde metuunt humorum diſſolutionem, quod tamen rarum ab hujuſmodi cauſſa ſola eſt. Illud autem eo magis timendum, quo intenſiori calori ſupervenerit inexpectata horripilatio, & frigus, in primis exteriorum partium. Cl. SWIETENIUS fere ſemper lethales (*a*) ait eſſe illas febres, in quibus calor ſummus circa vitalia pereipi-

tur, dum simul extrema corporis frigent; quod non semel & ipse vidi. Gangraenae enim, aut sphaceli plerumque imminentis ad interiora id indicium est. Item periculum grave portendunt in febre acuta urinae tenues, pereolatae, pervigilium, alvus perturbata, mentis emotio, anxietas, & multo magis, si his accesserit extremorum frigus. GALENUS (b), praecipuum, & maximum signum mortis sine bona erisi subsecuturae est, inquit, virium imbecillitas; secundum vero eruditas perfecta: praesertim si praetetea morbus sit magnus, & malignus, & celeriter * moveatur.

(a) *In Boerhaav. §. 579. De crisib. l. 3. cap. 10.*

* Quoniam supra (§. XXXVIII.) dictum est, febrem vel in salutem, vel in mortem, vel in alios morbos desinere, non praetermittam quaedam ex Hippocraticis oraculis decerpere, atque hic adnotare, quorum ductu, & praesidio Medicus facilius futura praenoscat. Sed primum dicam, quibus morbis superveniens febris remedio sit; nam salutaris interdum, quod alibi jam (§. I.) innuimus, deprehensa est. *Si ebrius*, inquit HIPPOCRATES, *repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, quo solvuntur erapulae, vocem recuperet. Aph. sect. v. 5. Qui a distentione, aut rigore nervorum tenetur, febre superveniente liberatur. Sect. IV. 57. Quicunque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit. Sect. VI. 56. Quibus hepar circumcirca dolet, his febris superveniens dolorem solvit. Sect. VII. 52. Sed dolor sine inflammatione* esse debet; *sect. VI. 40.* Id saepe in colica icterica a calculis felleis verum deprehendi. Item *volvulum* ex urinae stillicidio obortum, *sect. VI. 44. Coac. 475.*, *lippitudinem*, *corporis impotentiam* ex vulnere *coac. 222. 477. fiderationem coac. 473.* febris accedens sanat. Nunc ali-

quid addam de variis febrium judicationibus. *Febres mitissimæ, & securissimæ die 4., aut ante desinunt; maximæ vero malignæ, & gravissimæ die 4., vel prius interficiunt. Prænot. 122. Primus febrium insultus ad dies 4, secundus ad 7, tertius ad 11, quartus ad 14, quintus ad 17, sextus ad 20 dies excurrit. Prænot. 122. Quibus per febres sexta die rigores fiunt, difficulter judicantur. Sect. IV. aph. 29. Febricitare incipientibus sanguinis stillationes cum sternutatione accedentes, & quod in urina desidet album, quarto die visum, septimo solutionem adfore denunciant.* Coac. 149. *Urina in febre album, & læve depositum habens sedimentum, celerem liberationem denunciat; celerem quoque, quæ deluta indiscretam quandam habet pinguedinem.* Coac. 575. *Quæ aliquantulum rubet, subrubrum habet sedimentum, & leve, liquidem ante diem septimum apparet, septima die solutionem fore designat; post septimam autem, tardiorem, aut plane diuturnam.* Coac. 575. *Quæ quarta die subrubram nubeculam capit, septimo die liberat, dum reliqua pro ratione habeant.* Ibid. *Febricitantium nan omnina leviter, permanere corpus, & nihil minui; vel etiam plus quam ratio postulat, contabescere, malum. Illud enim morbi longitudinem, hoc vero ægri imbecillitatem significat.* Aph. 28. sect. 2. *In febribus abscessus, qui ad primas judicationes* (idest evacuationes) *non solvuntur, morbi longitudinem significant.* Aph. 51. sect. IV. *Sudores febricitantium extra dies criticos orti, laborem significant, & morbi longitudinem, & recidivas.* Aph. 36. sect. IV. *Febricitanti sudor supervenions, febre non remittente, malum. Prolongatur enim morbus, & copiosiorem humiditatem indicat.* Aph. 56. sect. IV. *Quibus febricitantibus in urinis subsidentiæ fiunt crassiori farinæ similes, longam infirmitatem significant.* Aph. 31. sect. VII. Longitudinem quoque febrium indicant *dolores ex glandularum tumoribus, judicationis cessationes*, origo ex *doloribus vehementibus*, quod habemus ex *Coac. 73. 75.*

Quod attinet deinde ad notas salutares, consuli possunt aphorismi 26. sect. II. 43. sect. IV. 62. sect. VII. 36. sect. IV. 69. sect. IV. *Qui ex morbo superstituri sunt, facile spirant, dolore vacant, noctu dormiunt, altaque securissime signa habent.* Præenot. 126. *Quibus in febre die 7 aut 9 aut 11 aut 14 morbus regius supervenit, bonum est: nisi dextrum hypochondrium durum sit, alioqui non*

bonum. Aph. 64. sect. IV. *Quibus ex febre aures obsurduerint, his sanguis e naribus effluens, aut alvus exturbata, morbum solvit*. Aph. 60 sect. IV. Periculum vero significatur in sequentibus: *Dejectiones nigrae, qualis sanguis niger, sponte prodeuntes*, malae. Aph. 21. sect. IV. *In febribus circa ventrem aestus vehemens, & oris ventriculi dolor, malum*. Aph. 65. sect. IV. *In febribus ex somnis pavores, aut convulsiones, malum*. Aph. 67. sect. IV. *In febribus spiritus offendens* (id est intercisus) *malum; convulsionem enim significat*. Aph. 68. sect. IV. Videantur etiam *Praedict. c. 56. 74. Coac. 3c. 2. 30. 34. 42. 44. 55. 78. 145. 242.*

Pernaciem, & mortem ex his, quae modo adducam, conjicere possumus. *Si a febre detento, tumore in faucibus non existente, suffocatio ex improviso superveniat, lethale*. Aph. 34. sect. IV. *Si a febre detento, collum derepente inversum fuerit, & vix deglutire possit, tumore non existente, lethale*. Aph. 35. sect. IV. 58. sect. VII. Coac. 277. *Ubi livores in febre fiunt, prope adsore mora significatur*. Coac. 66. *Febrium inutio si atra bilis sursum, aut deorsum prodeat, lethale est*. Coac. 68. *Quibus per febres assiduas pustulae toto corpore enascuntur, lethale est, nisi quid purulentum abscedat. In his vero precipue adnasci ad aures tubercula solent*. Coac. 114. *Vocis defectiones in febre, quae convulsionis speciem praeseferunt, & in mentis emotionem cum silentio desinunt, perniciem ostentant*. Coac. 248. Recidivarum multa indicia sunt, sed haec praecipua. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus dimiserit febris, reverti solet*. Aph. 61. sect. IV. Coac. 80. *Quibus febres cessant neque apparentibus solutionis signis, neque diebus judicatoriis, iis recidiva expectanda est*. Praenot. 138. Coac. 146. Signa abscessus superventuri vid. in *Coac. 143. Praenot. 139. Coac. 422. 141. Aph. 3c.* IV. Convulsionis *in prænot. 1. 115.* Doloris capitis *Aph. 70. sect. 1v.* Doloris ad coxas, *Coac. 297.* Diarrhoeae *Aph. 73.* IV. *Coac. 29c. Aph. 27.* IV. *Coac. 153. 142.* Dysenteriae *Coac. 124.* Erysipelatis in facie *Coac. 200.* Haemorrhagiae *Coac. 168. 149. 142. 555. Praedict. c. 142. Coac. 298.* Phrenitidis *Coac. 79. 95. 228.* Vomitus *Coac. 142. &c.*

§. XLII.

Præcepta, quibus Naturæ motus regendi, aut incitandi sunt.

Curandum igitur est, ut motus febrilis nec nimis excedat, nec justo citius langueſcat, aut deficiat. Si moderatus fuerit, ſinendus; ſi immodicus, compeſcendus; ſi torpeat, aut intempeſtive deferveſcat, incitandus eſt, prout vitae viribus, & morbi ſtatui expedire magis videbitur. In hoc febris moderamine torus fere elinicorum nervus conſiſtit, quem nemo ſatis noverit, niſi qui attente, & pluries naturae motus ſalubres, ac inſalubres obſervarit: illis enim Natura ſaepe uritur, ut a plurimis ſe morbis liberet. Hanc ergo Medicus imitari debet vel quieſcendo, ubi ipſa per ſe ſufficit, vel febrim lenirer excitando, ubi motus languent, proritandique ſunt. Tumorum quorumdam indoles, & ſuppurationis doctrina moderatam inflammationem, adeoque febrim ſaepe utilem oſtendir, requiritque. Id etiam in vulneribus, in abſceſſibus, aliiſque ſimilibus morbis non raro neceſſarium eſt. Sed multo luculentius id uſui erit in morbis lentis, & diuturnis, in quibus, quia morbida materies iners eſt, & lenteſcit, aut haeret, concitatiores ſanguinis motus ſive ab interna cauſſa, ſive ab externa orti adeo ſalubriter cedunt.

§. XLIII.

Ante omnia ad eauſſas manifeſtas, & procatarcticas reſpicere oportet. Pro harum enim varietate vel vomitus proliei, vel alvus ducj, vel ſudor promoveri, vel aliqua alia evacuatio, ubi natura deſit, tentari debet. Sed haec ita Medicus moliatur, & praeſtet, ut virium aegri, temporis, malignitatis, morbi denique ipſius debita ratio habeatur. His autem caeochyliae primarum viarum, & cacochymiae totius habitus providentiſſime occurritur. Si vero plethora cauſſam febri dare videatur, ea protinus ſolvenda eſt ſanguinis miſſione.

Quid cauſſa procatarctica poſtulent?

Quando purgandum.

Sanguinis miſſio ubi conveniat.

§. XLIV.

Contra, ubi pulſus celer, aut tardus, & ſimul debilis eſt, aut parvus, aut humilis, & depreſſus, vireſque etiam animales languent, tunc excitandus eſt juſculis, medicamentiſque analepticis, & cardiacis, quandoque vel calidioribus; uti vino, quod non raro magno uſui eſt. Sin vero aeſtus eum pulſu vehementiore extorreat, ut ob nimium ſanguinis motum metuendum ſit, ne viſcera inferciantur, aut minima vaſa diſrumpantur; venae ſectione huic infortunio egregie proſpicitur. Intereſt tamen ſcire, pulſum interdum obſcurum, parvum, depreſſumque vi-

Ex pulſu quaenam noſcantur?

deri, talemque esse a nimia vasorum plenitudine vim cordis, ac arteriarum elidente, aut a spastica fibrarum affectione, quae, maxime inter initia, fere numquam deesse solet. Quando id incidit, atque aetas, temperamentum, habitus corporis, vitae genus anteactum copiam boni sanguinis praemonstrant; non modo tutissime tunc sanguis detrahitur, pulsu nequidquam reclamante, sed etiam ejus detractio vim cordis, & pulsuum erigit, & spasmos relaxat. Quantitas vero mittendi sanguinis ex aetate, temperamento, & plethorae signis aestimanda est.

§. XLV.

Cautela circa sanguinis missionem.

Interdum largius eum mitti oportet, ac si causae, & symptomatum vis, & continuatio postulet, etiam iterum, iterumque. Rectius generatim initio detrahitur, dummodo non id fiat in ipso accessionis exordio, nec in ipso frigoris tempore; nam tum plena res esset periculi: quamquam non desint hodie qui audeant (quid enim non audendum hodie?) illo etiam tempore sanguinem profundere. Quod si aut neglectum id fuerit in initiis, aut malum progressu invalescat, aut quod primum non licuit, deinde & liceat, & indicetur, in summo etiam vigore, quo alias quiescere ex Hippocratis consilio expedit, opportunum est facere.

§. XLVI.

Hue quoque reſpiciunt ea omnia, quae ad nimium febris impetum refrenandum, cum de inflammatione ſupra (*a*) ageretur, commendavimus. Nec praetermittenda omnino ſunt medicamenta, quae anódyna vocantur, & quae opium etiam habent. His enim & nimia ſenſibilitas nervorum minuitur, & ſpaſmi * ſolvuntur, & perſpiratio ** provocatur. Abſint vero ab his cuncta, quae caleſaciunt, aut quae vulgo adjici opio ſolent, ut narcóſim emendent, aut antevertant. At vaſa prius deplerí, & ſordes, ſi quae ſunt, e primis viis deturbari debent, quam ad iſthaec remedia deveniatur. Adhibenda vero ſunt refracta, ut ajunt, doſi, & partitis vicibus, ne motus febriles, ſaepe neceſſarii, ante tempus ſupprimantur, aut nervea vis, aut irritabilitas plus juſto (*) infirmetur. Cavere autem oportet ab hujuſmodi auxtliis in quavis cephalitidis, ſive cerebri inflammationis ſuſpicione non tantum metu eam augendi, ſed ne ſenſibus obſtupefactis, morbus clam quaſi ſerpens arma, quibus oppugnari deberet, uti ſupervacanea e manu mediei prope dejiciat, aut eum negligentiorem, ſecurioremque, quam decet, faciat.

Compeſcentia, & ſedantia.

Quaedam de Opio.

(*a*) *De inflamm. Commentariolum n. 68. 69. 70.*

* Tartaro emetico uti ad vomitum ciendum, novum

non eſt; at eum parciori manu, & per epicraſim, quod vocant, adhibere ad ſpaſmos ſedandos, diaphoreſimque movendam, quemadmodum hodie, ab Anglis potiſſimum, video proponi, novum quidem eſt. Tempori igitur relinquatur dijudicandum, jure ne, an perperam id celeberrimi quidam ſcriptores extollant. Quod ad diaphoreſim attinet, nulla quidem lis, aut controverſia incidere poteſt. Blanda enim ſtimulandi, attenuandique virtute, qua pollet epicratica tartari emetici exhibitio, ita augetur vis circulationis, & ita ſolvuntur humores, ut facile per cutim excretio conſequatur. Spaſmos vero hujuſmodi remedio etiam ſedari, ſi cauſſa eos excitans primis viis inſit, eaque aut vomitione, aut dejectione auferatur, non repugnat rationi. Ceterum non ita facile ſtimulo ſtimulum adjungerem. Sunt etiam alii, qui has exiguas, partitaſque Tartari emetici exhibitiones eumdem in finem commendant quidem, ſed cum opio praecipiunt permiſceri remedium, ut ejus acritas, irritandique facultas, conſopito per opium ſenſu, refringatur. Quod fortaſſe tutius eſt. Sed quibuſnam fides major debeatur, iterata pericula declarabunt. *Nota*. Quam tempori quaeſtionem de minuto, atque epicratico Tartari emetici uſu in prima hujus voluminis editione dijudicandam reliqueram, tempus revera poſt breve intervallum rem pene confecit: In duobus enim Regiae ſocietatis medicae conventibus, altero ſub die XV. Januarii, altero ſub die IV. Februarii ann. 1782. habitis Cl. MAJAULTUS, MORTSOTUS DESLANDES, DESESSARTZIUS, & TENNEURIUS multa exempla malorum effectuum, quos Tartarus emeticus ſic datus praeſtitit, protulerunt. Et, ut ſummatim dicam, omnes propria, & longa experientia didicerunt corruptionem humorum ab hoc remedio promoveri, ut patuit ex foetidiſſimo odore foecum, qui in dejectionibus percipitur diebus, quibus illud remedium ſumitur, & coctionem, criſimque veram impediri. DESESSARTZIUS praeterea addidit, poſtquam ab annis jam quatuordecim hoc remedio uti deſtitit, ſe laeto animo vidiſſe morbos vulgo putridos, itemque malignos citius, & ordinatius finiri; id quod etiam a TENNEURIO aſſeveratum eſt. Cum nuper hac de re ſermonem cum JO. BAPTISTA CAMEIERO auditore olim meo, nunc amico, & medico magnae expectationis haberem, is narravit, ſe non modo in excrementis alvinis foetorem illum

putridiſſimum, quem Academici Pariſini memorant, verum etiam in urinis, & ſudoribus praeter conſuetudinem deprehendiſſe ſub ejuſmodi medicamenti uſu, imminutum vero, imo penitus depulſum diebus, in quibus illud omitteretur. Vid. *Journ. de Méd. T. LVII. p. 274.*

** Non nulli etiam ad ſpaſmum vaſorum capillarium tollendum, perſpirationemque adjuvandam praecipiunt, laterculos coctos in aquam calentem demiſſos, deinde limeo raro, & tenui involutos pedibus, & brachiis admovendos eſſe (*Comment. Med. e Filoſofic. d' una Compagnia de' Med. d' Edimb. Vol. 1. P. 1. cap. 1*). An id praeſtantius fomentis humidis, quibus in Italia utimur? De hoc quoque judicium eſto tempori.

(*) Non me latet, opium vim irritabilem cordis prius excitare, quam nerveam ſenſibilitatem conſopiat. Id enim tot factis periculis demonſtratum eſt, ut ne dubitare quidem nobis liceat. Attamen nihil eo ad ſpaſmos ſedandos efficacius uſus detexit. Senſu enim imminuto, ſtimuli, acritateſque enervantur; ideſt, fruſtra partes, quae obtuſiore ſenſu ſunt, irritant. Fortaſſe etiam cor ipſum, nervis ad cor tendentibus minus ſenſibilibus redditis, aliquid ſuae irritabilitatis deperdit.

§. XLVII.

Acrimoniae varia, & ſanguinis lentor qui tollendus?

Acrimoniae, & lentoris varia genera ſuis ſe notis produnt, quemadmodum ex Pathologia, & Semeiotica generali compertum eſſe debet. Pro diverſa autem utriuſque indole peculiaria quoque medicamenta deligenda ſunt, quae ſcilicet ſingulari acritudini, & lentori adverſentur. Generatim conveniunt diluentia aquoſa, leniter reſolventia, attenuantia, aperientia, ſed temperatiora; quibus optimum eſt acida tam e vegetabilibus, quam e foſſilibus deprompta admiſcere, in primis ſi aeſtus moderandus eſt, aut antevertenda proclivitas

ad putrefcendum. Conſtat enim, & refrigerare mirifice, & antiſeptica eſſe; ſive id praeſtent nervorum ſenſibilitatem obtundendo, & fibrarum irritabilitatem coëreendo, ſive ſales alkalinos volatiles invertendo, & ſaturando, ſive igneum elementum, aut ſi mavis, phlogiſton arripiendo, ſibique aſſociando, ſive fibras, & humores denſando, ſive omnibus hiſce modis, non valde laboro.

§. XLVIII.

Quomodo ſymptomatibus proſpici debeat.

Symptomatibus quoque prudenter, atque opportune occurrendum eſt, ita tamen, ut ſolum gravia, & urgentia mitigentur, aut tollantur, non vero ea, quae a febris peculiari natura ſejungi nec poſſunt, nec debent, & quae ſalubres Naturae motus eſſe conſueverunt. Quae autem ſingulis curatio convenientior ſit, tradam deinceps, ubi ſpeciatim de quovis febrium genera verba fient. Sed multa, quae hic locum habere poſſunt, jam in *Commentariolo de inflammatione* pertractavimus. Interim monebo etiam, alvo adſtrictae enemata tutiſſime adhiberi, dolori capitis cucurbitulas, hirudines, balnea pedum; ſoporoſis affectibus epiſpaſtica, & cantharides, ut veſicam excitent, occipiti, brachiis, aut eruribus admotas, caſtoreum *, ſpiritum cornu cervi, liquorem ejuſdem *ſuccinatum*, ſuccini ſalem volatilem; delirio fere eadem, & in

primis camphoram; & convulſionibus inter cetera Moſchum opitulari. Sed non ſine delectu, & rerum omnium, & cauſſarum conſideratione his temere, & promiſcue utendum eſt. Qua in re nemo delinquet, qui remediorum facultates ex Materiae Medicae ſcriptoribus, & recte iis utendi rationem ex Therapeutice prius, ut oportet, apprime didicerit. Reliqua, quae ex pathologia particulari potius pendent, aliunde petenda ſunt.

* Anonimus quidam Anglus omnino rejicit caſtoreum, crocum, valerianam, contrayervamque in cujuſque febris curatione. Solam camphoram admittit, ut praeſentiſſimum delirii ferocis, quod febribus interdum ſupervenit, remedium. *Comment. Med. e Filoſ. d' una Compagnia de' Medic. d' Edimburg. Vol. 1. P. 1. cap. 7.* Sed neque ſemper illa noxia ſunt, neque haec ſemper optato effectu potitur.

§. XLIX.

Retenta morbifica materia quae mala praeſtet, & quid tum faciendum.

Verum ſi materia morbum faciens nec potuit ex toto emendari, aut inverti, nec expelli e corpore; tunc retenta vel alicubi per metaſtaſim deponitur, ibique defigitur, unde nova ſaepe febris facies, majuſque vitae periculum enaſcitur, quod in exanthematicis frequentiſſimum eſt; vel occaſionem morbis chronicis diverſi generis praebet. Cauto igitur opus eſt, ne motus febrilis ante omnino deſinat, quam morbi fomes ſit penitus ablatus, aut ejectus; imo ſi febris intempeſtive & praemature ſe ſe remiſerit, iterum aut febris,

si fieri possit, revocanda est, ut ejus actione corpus ab omni noxio humore liberetur; vel lenibus evacuationibus subinde procuratis, & recta diaetae ratione diu servata mala, quae ab imperfecta febris solutione impenderent, provide arceantur.

§. L.

Haenii utilis observatio.

Pauca haec de febris natura, & curatione in universum. Quae vero cujusque febrium generis propria sunt, tradentur uberiori sermone suis locis. Antequam tamen huic capiti finem imponam, tironibus perutile me facturum existimo, si quae cl. Haenius *generali* quadam *animadversione in Recentium Scriptorum medendi methodum* breviter, atque appositе complexus est, hic repetantur, utpote ad evitandos errores quam maxime accommodata. *Inchoant*, inquit, *continuantque curam venae sectione perquam numerosa: iterato exhibent vomitoria: quotidie hi, illi die saltem alterno, corpora purgant; sic autem, ut apozematibus suis, quo humores efficacius movere, solidaque stimulare potentius possent, aliquid Tartari emetici perpetuo jungant, donec demum praetensa sua cruciorum pulsuum signa insurgant. Praxin hanc ex Chiraciana schola natam; ac dein Gallias, finitimasque regiones veluti illuvie facta inundantem, in utroque tractatu & de pulsibus, & de crisi-*

bus *, *innumeris confirmatam, laudatamque teſtimoniis eſſe deprehendimus. Hos autem Practicos rogatos volo primo, utrum pulſuum, quas deprehendunt, mutationes, ſerio credant ordinatos naturæ motus, an vero ſæpe non convincantur eas cuncta perturbanti methodo tribui, adſcribique oportere? Nos ſaltem ſæpe ab errore aut medici, aut ægri, aut adſtantium pulſuum genus mutationis omne experti ſumus. Secundo, ex præpoſtera ſua medicandi ratione Naturæ opera turbantes, ac confundentes, jure merito credant, ſe Hippocraticam ſcholam falſi taxare, erroriſque adeo enormis; in qua ſchola ipſa obſervationum Hippocraticarum veritas negatur; quando Medicus naturam (a) ** perturbaverit?*

* Doctrinam hic de pulſibus criticis, & organicis a BORDEVIO, FOUQUETIO, MICHELIO, aliiſque inductam, & propugnatam mordicus, intelligit.

(a) *Rat. medend. P. XII. cap. IV. p. 207.*

** Nemo unus Hippocratis oraculis magis ſe addixit, quam HAENIUS, ſi Italos clinicos exceperis. Hi enim, in Bononienſi in primis, Florentina, & Romana ſchola enutriti, atque inſtituti, nihil ſibi antiquius eſſe putant, quam naturam contemplari, ejus motus cognoſcere, ſalubribus obſequi, noxiis occurrere, deficientibus opem ferre; uno verbo Naturae ſe miniſtros, non dominos gerere. Hinc plerique medendi ratione ſimpliciſſima utuntur, caventque a nimia medicamentorum copia, aut farragine, non quod *materiam medicam*, ut a quibuſdam aniqué inſimulantur, ignorent, nam cum ſimplicia, tum compoſita, eorumque facultates norunt & ipſi, ſed quod nolint naturam morbum medicatricem perturbare, & probe ſciant, plurima medicamenta, quae a quibuſdam tranſalpinis mirifice extolluntur, plerumque periclitantium votis minime reſpondere. Fabulis, & prodigiis, quae *Monita ſeluberrima.*

paſſim narrantur, non facile credunt, a REDIO, & VALLISNIERIO viris ſane ſapientiſſimis, & prudentiſſimis admoniti, & cum de remediorum viribus periculum faciendum eſt, tantam circumſpectionem diligentiamque adhibent, ut nullum errori, aut praejudicatae opinioni locum relinquant. Quare ſaepe aliorum periclitationibus decepti, ſuam propriam experientiam conſulunt, & plerumque, licet inviti, ad priſtinam medendi ſimplicitatem, qua ſummopere Natura delectari conſuevit, redire coguntur. Id in primis animadvertant Tirones, ne credulitatis nimiae eos tandem poeniteat.

DE FEBRIUM DIVISIONE, ET DIFFERENTIIS.

§. LI.

Cum non modo frequentiſſimum (§. II.), ſed multiplex etiam morbi genus ſint febres; in id, quanta maxima potuerunt cura, omnium aetatum Medici incubuerunt, ut ſingularum diverſam rationem, & differentias cognoſcerent, & diſtincte adnotarent. Quo factum eſt, ut brevi tempore febrium numerus tantus iis viſus ſit, quantus a nemine ſatis deſcribi, ordinarique poſſet, niſi in ſumma quaedam genera, ſive claſſes, atque in peculiares quoque, diſtinctaſque ſpecies tribuerentur. At ſingulas ſingulorum diviſiones ſectari, hominis profecto eſſet ab omnigena eruditione paratiſſimi, otioque, quo maxime egeo, prae primis abundantis. Dabo tamen operam, ut unuſquiſque illico perſpiciat, quid

quid hac in re tam veterum, quam nuperorum ſollertia effecerit, quidque de cujuſque laboribus nobis videatur.

§. LII.

Itaque communior, generaliorque febrium diviſio, quam plerique probarunt, vel a periculo, & celeritate, vel ab origine, vel a numero eorum qui eodem in loco, eodemque tempore laborant, vel a pravo ingenio, maloque more ducta eſt. Hinc diſtingui ſolent in *acutas*, & *chronicas*, in *eſſentiales*, ſive *primarias*, *ſecundarias*, ſive *ſymptomaticas*; in *epidemicas*, *ſtationarias*, *endemicas*, & *ſporadicas*; in *malignas*, & *benignas*; &, ſi malignitas paullo gravior fuerit, peſtiſque quaſi perniciem aemuletur, in *peſtilentes*. Verum, quoniam ejuſmodi diviſio reliquis prorſus morbis etiam convenit, nec propria febrium ipſarum eſt, nequaquam ad eas ſive diſcernendas, ſive ordinandas videtur accommodata. Praeterea celeritas, tarditas, malignitas, benignitas, gravitas, aut epidemica, ſtationaria, endemica, ſporadica natura, & conſtitutio non genus quoddam morbi peculiare, ſed generis ipſius modum, affectionem, & ſpecialem veluti differentiam potius deſignant. Nam *acutum* *, & *chronicum* tam late patet, ut quam plurima morborum genera complectatur, natura, qualitate, ſymp-

Prima diviſio, ejuſque vitia.

tomatum ratione, exitus diversitate omnino distincta. *Maligni* vero, aut *benigni* adjunctum nomen, aut *epidemici*, aut *stationarii*, aut *endemici*, aut *sporadici*, itemque *primarii*, aut *secundarii* addita conditio, aut si qua alia est denominationis similitudo, genera ipsa non mutat, neque ex se constituit, sed rectius generis indicat majorem, vel minorem pravitatem, vel ejusdem frequentiam, vel raritatem, dominium, sedem, originem, & sic porro.

* Quotidie non modo ignarum vulgus, verum etiam Medicos ipsos audio hujusmodi nomine abuti. Quum primum febrem continuam liquanto graviorem vident, mox hominem febre acuta laborare proclamant, quasi genus aliquod peculiare febris aut singularis species ea esset a reliquis prorsus diversa, ac differens, ut diversa est exempli causa ephemera ab hectica, a tertiana, a quartana, pleuritis ab angina, angina ab apoplexia, apoplexia ab hydrope, & sic deinceps. Sed nihil profecto dicunt, quod non commune sit plerisque cum febribus, quae graves existunt, & celeriter, & cum vitae periculo suum curriculum absolvunt. Nam id nominis commune pluribus morbis est, etiam febris experibus, & *collectivum* potius videtur; & quando febribus accommodatur, non unam singularem febrem, sed omnes, quae celeriter decurrunt, & vitae periculum afferunt, complectitur. Hinc febris acuta & *Synochus putrea* veterum, & *Gestricae* Ballonii, & *lentae nervosae* Anglorum, & *Tritaeophyas*, & malignas, pestilentesque quascunque, imo interdum *ephemeras* ipsas, atque intermittentes, quando *perniciosae* sunt, aliasque bene multas, de quibus alibi fermo erit, reapse comprehendit. Commodissima autem denominatio facit, ut in ea Medici plerumque consistant, neque quidquam aliud quaerant, quod ad intimam, & peculiarem febris indolem, naturamque definiendam perineat. At illudne aeque commodum aegrotantibus? An Medicinae praeceptis consentaneum?

§. LIII.

Et reapſe ephemera, Synochus, tertiana febris, quotidiana, quartana genere eaedem ſunt ſemper, ſive benignitatem, ſive malignitatem praeſeferant, ſive epidemice, ſive endemice, ſive ſporadice vagentur; non ſecus ac dyſenteria, pleuritis, catarrhus, quae mala idem morbi genus, & nomen ſervant, quocumque modo ſe habeant, benigna ſint, aut maligna, epidemica, aut ſporadica, brevia, aut diuturna. Ab his enim qualitatum, & circumſtantiarum diſcriminibus differentiae quidem aliquae permánant, non genera. Quid vero benignum, malignum, epidemicum, ſtationarium, endemicum, ſporadicum ſignificent, in Pathologia explanatum ſatis eſſe arbitramur. De malignitate vero * non una eſt apud omnes cogitatio, & ſententia. Apud pleroſque tamen hodie *malignae febres* habentur illae, quae inſidioſe, ſubdole, & ſub ſpecie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico ſine manifeſta cauſſa proſternunt, nervorum in primis, & cordis actionem laedunt, & ſymptomata inſolita, repugnantia, atque a morbi ſimplicis, & puri indole non parum aliena ſecum trahunt. Exempli cauſſa in ſumma virium tam vitalium, quam animalium deſectione, repentina, atque inopinata, & pulſu parum febrili, aut naturali proximo exiſtente

Quid malignae febres nomine veniant.

saepe ingens sitis, interiorque caloris sensus exurit; vel contra nulla sitis tenet, lingua interim sicca, atque arida; vel vires languent citra causam evidentem, vigiliae urgent, aut insolita quaedam inquietudo, & jactatio aegrum exagitat, quae cum exigua ad pulsum febre, & leviori ad speciem morbo minime consentiunt, & sic porro **. Addunt non nulli, malignitatem contagione propagari; quod tamen perpetuum non est. Sunt etiam qui malignas cum putridis febribus confundunt, aut ex putridis peculiare genus conficiunt. Verum differt malignum a putrido, & quemadmodum malignitas febrium quarumcunque comes esse potest, sic putredo.

Contagiosa febris, & putrida.

* Universa fere schola Monspessulana, ut auctor est Cl. le Roy (*Melang. de Physiq. & Médecin. p. 232.*) febres omnes acutas, quo nomine classis continuarum gravium, & celerum comprehenditur, dividit in *benignas*, & in *malignas*. Benignae sine periculosis symptomatibus incedere, malignae contra, nimirum vehementes, & valde periculosae, ibi passim dicuntur. Hae tamen, qua vere malignae dici nequeunt, ideoque a vere malignis quodam modo distingui debent, *malignae ratione symptomatum* a plerisque appellantur. Ceterum malignitate eo, quem supra posui, sensu accepta, nulla est propemodum febris, quae maligna interdum esse non possit. Maligna ephemera, maligna synochus, maligna quotidiana, tertiana, quartana tam intermittens, quam continua, maligna gastrica &c. non raro est; malignus quilibet alius morbus ut pleuritis, morbilli, variolae, erysipelas, phlegmone &c. Malignitas enim, ut jam ostensum est, speciem, non genus constituit. In hac ipsa opinione, utpote vero innixa, versatur etiam Cl. Haenius (*Ration. Medend. continuat. T. 1. cap. 2.*), quamquam fortasse malignitatis vocabulum deinde (*ibid. cap. 3.*) paullo latius, quam oportet, extendere videatur.

** Sunt igitur quaedam quasi propria, ex quibus malignae febres, morbique maligni dignoscuntur. In primis subita, atque inexpectata illa virium dejectio, & symptomata, quam in affectu simili esse soleant, longe graviora animadversionem merentur. Vires autem proferri in malignis morbis non modo animales, verum prae ceteris vitales dictae, solent; quas imbecillas esse universi corporis languor, facilis, & frequens lipothymia, pulsus mox vel a principio valde debilis, vel cito languens, vel etiam cita, inopinataque mortis accedens imago patefaciunt. Opportune huc referri possunt quae in hanc rem habet HAMILTONIUS: *Non desunt*, inquit, *qui febres solummodo pestilentes, petechialesque opinantur malignis adnumerandas. Censeo tamen & alias, specie diversas, malignarum classi debere referri. Primo, quascunque febres vel contactu, halituve, vel quavis alia contagione tralatitias; deinde & ejusmodi febres, quas statim ab initio dolor vehemens, & alicui parti affixus comitatur, videlicet capiti, aut intestinorum, renumque regioni, aut etiam artubus, pariter ac si aegrotus cephalalgia, vel dolore colico, aut nephritico, vel podagra, aut rheumatismo, vel etiam doloribus parturientis, tamquam originali morbo laborasset; cum tamen ejusmodi symptomata haud ita cessura sint remediis, quae, ubi morbi ita nominati primarii sunt, valere solent.* (Id Auctor in miliari febre saepe vidit, ego vero & in miliari maligna, & in variolis pessimi moris, aliisque perniciosis morbis non semel observavi). *Porro & in quibus spiritus animales subito opprimuntur, & deficiunt; & ubi praedicta symptomata a nulla causa evidenti, sed a veneno latente pendere videntur: ab antiquis occultae qualitatis, a Neotericis vaporum nomine designato. Vel demum, ubi ex causa, ut videtur, non absimili, spem salutis subitanea mors excipit. Quae omnia .... malignitatem ostendunt &c. De Prax. Regul. & Febr. miliar. p. 46.* Haec autem in universum de Malignitatis notis. Speciatim vero, ut ex SENNERTO, RIVERIO, SYLVIO, aliisque videre est, signa malignarum febrium, quarum diagnosis plurimum interest, sunt hujusmodi: Levis *horror* praecedit, cui *calor* succedit, raro magnus, saepius mitior. *Urinae* ab urinis sanorum parum, vel nihil ut plurimum differunt. Pulsus *frequens* quidem, sed *parvus* simul, & *debilis*, & multimodis *inaequalis*, quandoque *intermittens*, aut

deficiens est, interdum etiam rarior, & sano similis. Saepius *somnus*, aut *veternus*, rarius *vigiliae* occupant. *Turbulenta insomnia* crebro, corporis *inquies*, *cardialgia*, *nausea*, quin *vomitus* frequenter excruciant, ut & *capitis dolor*, interdum *delirium*, aut *vertigo*, sitis major, quam *corporis*, & *faucium ardor* postulat. *Membra delassata* quasi, & *fracta* sentiuntur. *Biliosi*, *foetidique* alvi *fluxus* accedunt. *Sanguis e naribus*, aut utero *fluit*, vel ubertim *erumpit* subinde. *Sanguis solutus* apparet, & plerumque *concrescere* nescius. *Maculae* ad cutim, vel *vesiculae* efflorescunt multiformes; nec desunt *tremores*, *subsultusque* tendinum, & *convulsivi motus*, itemque *tumores* plerumque glandularum, extremorum *frigus*, & *calor* sibi succedens, *sudores* vel nimi, saepe symptomatici, atque inutiles vel interdum etiam omnino absunt. CL. SWIETENIUS (*in Boerhaav.* §. 950.) paucis febrium malignarum notas recenset, vires nempe illico prostratas, calorem mitiorem, saepe frigus extremorum, anxietatem magnum, pulsum celerrimum, debilem, maxime inaequalem sub digitis Medici interdum quasi evanescentem, sitim plerumque nullam. Nec absimilia a supra memoratis sunt signa malignarum febrium a SCARDONA (*De Febrib.* cap. I. §. VI) tradita, videlicet ab initio imbecillitas, & dejectio virium; languor universi corporis cum pulsu debili, parvo, & quasi deficiente; calor ad tactum mitis; urina sanorum similis, & fallacissima quaedam species benignae febris, quae cum aegrotantes, tum medicos ipsos non semel deludit; progressu morbi intensus calor, interior potius, quam exterior, parva sitis, anxietates, vigiliae, delira, convulsiones, lethargi; in augmento & statu corpus immobile, cutis maculis varii coloris foedata, profusi sudores, diarrhoeae, haemorrhagiae &c. CL. LE ROY, etsi aliam de febrium malignitate opinionem, ut monuimus, habere videatur, tamen fatendum cogitur, malignarum febrium complura esse symptomata, sed modo haec, modo illa ex iis occurrere, imo saepe inter initia hujusmodi febres sic latitare, ut aegre discerni possint: frequentiora tamen & certiora esse insolitam, & subitam virium dejectionem, pulsum vere debilem, qui scilicet compressioni non remittitur, atque inaequalem; nauseam, vomitum pertinacem, fluxum alvi serosum, biliosum, fluidissimum. His addi posse etiam faciem tumidam, furditatem ab initio, & soporosos af-

fectus (*Melang. cit. p.* 169. & 170). Ex cauſſa communi eas fieri *epidemicas* cum plerique exiſtimat, ex ſingulari *ſporadicas*, & *privatas*. Veneni nomine hujuſmodi cauſſam donari. Contagioſas modo eſſe, modo non contagioſas. Si epidemice graſſantur, plurimoſque enecant, & bubones, aut carbunculos, gangraenaſque afferunt; gradu tunc atrociores, peſti quodammodo ſimiles, *peſtilentium* nomen aſſumere, quarum ſummus gradus peſtis habetur, quamquam hodie vera Peſtis e febrium claſſe excludi ſolet. Quibuſdam *peſtilens*, & *maligna* febris una eademque eſt; ſed commode gradu diſtingui poſſunt. Atque haec uberius fortaſſe, quam locus exigeret, de febrium malignarum diagnoſi dicta videbuntur; ſed eo conſilio id factum eſt, ut, quoties earum mentio in poſterum fiet; fiet autem ſaepenumero; quid malignitatis, & febrium malignarum nomine intelligendum ſit, quiſque continuo perſpiciat.

§. LIV.

Neque rectius diſpeſcuntur febres in ophthalmicas, anginoſas, phreniticas, peripneumonicas, pleuriticas, arthriticas, aliaſque a ſingularium partium inflammationibus oriundas. Nam, quia morbus primarius non eſt febris, ſed ipſa inflammatio, ideo perperam febribus ſingulares hi, peculiareſque morbi adnumerantur; quod jam veteres medici probe animadverterant, cum hujuſmodi mala ophthalmias, anginas, pleuritides, peripneumonias, arthritides, & ſic porro appellare ſatius duxerint. Quod ſi SYDENHAMIO interdum placuit quaſdam febres nominare pleuriticas, peripneumonicas, dyſentericaſque; ſcire omnino licet, eum hiſce vocibus alia ſignificatione, quam ſumi ſoleant, uſum fuiſſe. Pleuritide enim, aut Peripneumonia, aut Dyſen-

Diviſiones aliae inipte.

téria epidemice graſſantibus cum ſaepe cerneret, febres ſubinde intercurrere, aut ſubſequi, quae eamdem prorſus curationem poſtulabant, quam Pleuritis, aut Peripneumoniâ, aut Dyſenteria, etſi nec pleuritis, nec peripneumonia, nec dyſenteria eas comitaretur, aut gignetet, eas pleuriticas, peripneumonicas, dyſentericas, ut peculiarem earum indolem ſignificaret, quoniam communis, & ſtationarii morbi participes erant, vocandas cenſuit.

§. LV.

Et febrium generibus expungenda, quae a ſymptomatibus appellantur.

Nec probandus quoque eſt mos ille majorum, quorumdamque noſtrae aetatis Medicorum, qui febrium genera, & numerum ex peculiari aliquo Symptomate, quod in iis manifeſtius ſe exſetit, auxerunt. Quis enim non videat, ſymptoma quidem aliquod inſignius gradum variare, aut varietatem facere, non vero febrem, nec genus, nec interdum ſpeciem ipſam conſtituere? E generum ergo, & ſpecierum numero expungenda videtur *Epiala* Hippocratis (*a*), in qua frigus cum perpetuo rigore obtinet, itemque Galeni (*b*), in qua aegri ſimul & calere, & frigere ſibi videntur, licet exteriores partes caloris gradum, Haenio obſervante (*c*), naturali majorem exhibeant. Quo ex Symptomate etiam *horrificae* hujuſmodi febres dicuntur. Exulet quoque *Lipyria*, in qua extrema, atque ex-

teriora algent, interiora vero uruntur; *Assodes*, quam nausea summa, & perpetua corporis jactatio distinguit; *Typhodes*, quae cum ingenti aestu, & stupore conjungitur; *Causus*, sive *Febris ardens* *, in qua calor intolerabilis, & sitis inexplebilis hominem angit; *Elodes*, sive *sudorifera*, quod perpetuis sudoribus ea detentus diffluit, dicta; *Fricodes* in qua medium aestum subitum frigus interciput; *Lyngodes*, ideſt *singultuosa*, a singultu nomen habens, aliaeque similes **.

(*a*) *Epid. VI. p. 1127. edit. Foëſii.* (*b*) *De Febr. differ.* cap. V. (*c*) *Rat. Medend. P. II. p. 165.*

* *Causi*, sive *ardentis febris* meminit HIPPOCRATES (*lib. 3. epid. sect. 3. Hist. 1.*) si CL. LE ROY judicio standum est, uti vehementioris cujusdam febris gradus, non uti peculiaris alicujus febris, genere distinctae. Generatim enim hac voce usus esse videtur, ut febres acutissimas, mortiferasque significaret. Paullatim vero factum est, ut *ardentes* demum a plerisque vocarentur, quas *summus ardensque calor*, & *sitis inextinguibilis* comitatur (*Mémoir. 2. sur les Fievr. aigües p. 232., & seq.*). Quare monet idem LE ROY, Prognostica HIPPOCRATIS ad febres ardentes spectantia universim de quacumque febre acuta intelligenda esse, non de peculiari specie, quam ipse nec posuerat, nec indicaverat. Sunt tamen quaedam loca apud HIPPOCRATEM, quae docere videntur, ab eo descriptum sub hoc nomine fuisse quandoque peculiare quoddam febris acutae genus, ut ostendam in *not.* * ad §. CCCCXIX.

** De his procul dubio, nec injuria, loquitur CL. QUARINIUS, ubi ait: *plurimae apud Auctores sunt febrium divisiones, sed* FRIENDIUS *asserit, symptomata saepius pro ipsis morbis curari, adeoque plures, quam natura fecit, morbos confingi a quibusdam. Et* TISSOTIUS *notat enormem febrium catalogum Medicinae progressibus obstare, nullatenus vero morborum numerum augere. De medend. Febrib. cap. I. p. 4.*

§. LVI.

Divisio in exanthematicas reprobatur.

Vitio non absimili laborat alia febrium divisio, qua in *exanthematicas*, & *non exanthematicas* a quibusdam partiuntur, qua partitione febribus perperam accensentur morbi, qui minime ad eas pertinent, aut febrium symptomata, & accidentia pro tot febrium generibus accipiuntur; quo fit ut febrium numerus praeter naturae modum immodice increscat. Nam exanthemata vel primaria, sive, ut vocant, essentialia sunt, vel secundaria. Primi generis universim habentur variolae, morbilli, purpura scarlatina, urticata, interdum miliaris, & peticulae, & plerumque erysipelas, aliique morbi exanthematici, quos febris modo antecedit tantum, modo etiam comitatur, modo nec antecedit, nec comitatur, imo quandoque, exanthematis facta eruptione, febris, si qua antecesserat, prorsus deserit, & nihilo tamen minus exanthema, sive morbus primarius permanet, &, prout ejus fert natura, pergit ad suum terminum decurrere. Istiusmodi morbi, etsi plerumque febriles, a Clinicis prudentioribus, Nosologisque peritioribus e febrium classe excluduntur, & quidem jure optimo. Ad secundaria vero exanthemata quod attinet, haec, meo quidem judicio, distingui debent in critica, in symptomatica, atque in epigenomena,

prout nimirum morbum, cui superveniunt, vel levant, & solvunt, vel nec levant, nec solvunt, aut deteriorem reddunt, vel cum priore morbo, cui accedunt, uti novum malum superveniens complicantur; nempe quando exempli causſa variolae, aut morbilli, aut miliaria puerperio, aut febri cuicunque se se immiscent. Primaria iterum nec critica, nec symptomatica proprie dici possunt, quia alias *criticum*, *symptomaticum*, & *morbus* unum, idemque esset, quod contradictionem involvit, sed rectius benigna, regularia, vel maligna, atque anomala appellanda sunt; cum critica esse, vel symptomatica secundariis tantumodo * conveniat. Itaque si primaria exanthemata a febrium generibus secernenda sunt, quanto magis ab iis aberunt secundaria, uti periculae, & miliaria, quae febrium accidentia sunt? Notum enim est, periculas, miliaria, aliaque exanthemata quibuscumque febribus tam continuis, aut remittentibus, quam intermissionem habentibus cujusque typi interdum supervenire, earumque gradus, complicationes, aut differentias quasdam facere, quin genus ipsum febris quidquam mutetur. Ideoque cum singulis fere febribus communia esse possint, non genus aliquod peculiare, & multo minus classem ullam, quae ex variis generibus notam fixam, & stabilem communem habentibus constitui solet, unquam efficient. Exanthemata autem, cum instabilia,

ac incerta ſint, & modo adeſſe, modo abeſſe poſſint, notam hujuſmodi communem, qua in claſſem febres coaleſcant, praebere nequeunt. Alias unum idemque genus ad utramque claſſem ſpectaret.

* Si ad hujuſmodi diſtinctiones ab ipſius naturae ſinu petitas animum advertiſſent Medici Vindobonenſes, nec *criticum*, & *ſymptomaticum* in alium, quam decet, ſenſum adhibuiſſent, nulla inter ipſos de exanthematis, an nempe critica, aut ſymptomatica, cum febribus ſuperveniunt, dici debeant, diſceptatio, ceterum interminabilis, exorta eſſet.

§. LVII.

Nec Hippocratis arridet diviſio.

Neque pro peculiaribus febrium generibus aut ſpeciebus habendae illae ſunt, quas HIPPOCRATES (*a*) vocavit *mordaces*, in quibus nimirum calor manum tangentis quodammodo mordet, & pungit; aut *mites*, in quibus calor mitior eſt, & non ita mordax, nec ita acer. Neminem quippe fugit, varium caloris gradum varietatem ſolummodo facere; quantitatis enim diverſa ratio, ut convenit inter omnes, per ſe nec genus, nec ſpeciem mutat, nec facit. Idem dicendum arbitror de iis, quae apud eumdem Medicinae parentem dicuntur *increſcentes*, *acutae*, *ardentes*, *rubicundae valde*, *praepallidae*, *lividae* &c. Ut enim tres priores gradum intenſionis, & magnitudinis dumtaxat enuntiant, ſic poſteriores coloris varietatem unice exprimunt. Nemo

autem a magnitudine, aut intenſione, aut a coloris variatione ſua genera, ſi de febribus ſermo ſit, duxerit, conſeceritque.

(a) *Epid. l. VI.*

§. LVIII.

GALENUS *eſſentiales* febrium differentias a *ſubjecto*, quod vocant, caloris morbidi, unde febres oriri putabat, deducendas exiſtimavit. Quod vero eas deinde non a calore, in quo præter naturam aucto *eſſentiam* febris (§. IV) poſuerat, petere voluerit, vitio ſane ei vertitur a non nullis. Verum ipſe, poſtquam juxta HIPPOCRATIS mentem differentias a calore ductas recenſuit, videtur ſatis bene ſe purgare hiſce verbis. *Differentiæ vero caloris, & ex eo quod majoris, minoriſque rationem admittat, ſumuntur, & ab ipſa materia, in qua calor ille præter naturam exiſtit, & ab ipſo movendi* (a) *modo*. Et ſtatim in ſequenti textu addit: *Quæ vero differentiæ a materia ſumuntur, in qua calor ille præter naturam conſiſtit, maxime propriæ caloris præter naturam differentiæ ſunt: ſive corpus ipſum cordis prehenderit, ſive humores conditos in ipſius ventriculis*. Quare omnes, quotquot ejus veſtigiis inſtiterunt, univerſam febrium multitudinem diviſerunt in *Ephemeras*, *Hecticas* & *Humorales*, priores a ſpiritibus*, alteras a ſolidis partibus præter naturam in-

Differentiæ Galenicæ.

calescentibus, postremas ab humoribus putrescentibus derivantes. Ideo has etiam *putridas* generatim nominarunt. In his porro calorem a putredine humores non quidem universos, sed ex parte tantum corrumpente proficisci credebant. Perfectam enim, atque absolutam putredinem nec in fluidis, nec in solidis partibus existere posse, vita superstite, probe noverant.

(a) *De Differ. febr. l. 1. cap. I. text. 4.*

* GALENUS (*De dif. febr. l. 2. cap. 9.*) ephemeras fieri a sanguine nec putrescente, nec *putrefacto*, sed *tantummodo calefacto* docuit, ab hoc vero *calefieri spiritus*, & sic ephemeram gigni.

§. LIX.

Differentiæ a peculiari humore putrescente quænam?

Cumque in *humoralibus* febribus varia caloris *subjecta*, nempe totidem, quot humores agnoscere cogerentur: alias, atque alias pro *subjectorum* putrescentium diversitate earum divisiones instituerunt. Hinc a sanguine putrescente *Synocham* sive *Synochum*; a bile *Tertianam* intermittentem, continuam, & *Causum*; a pituita falsa, acida, & vitrea *Epialam*; ab insipida, *Quotidianam* tam continuam, quam intermittentem; a melancholia *Quartanam*, & *Tetartophyam*; a bile, & pituita simul mixtis *Hemitritæum*, sive *Semitertianam* oriri asserebant *. Verum facile cuiquam rem perpendenti constabit, putredinem, ipsis etiam fatentibus, tantam in ejus-

modi febribus non esse, quae calorem febrilem excitare possit; utpote qui interdum tantus plane est, ut ab ea nullo derivari modo queat; deinde hypotheticum, fictitiumque videri, spiritus modo, modo totum habitum excalescere; vel hunc, vel illum humorem peculiarem putrescere, atque adeo hoc, vel illud febris genus putrescendo movere; demum nullam intercedere connexionis rationem inter pituitam v. gr., & Quotidianam, inter melancholiam, & Quartanam &c., quando etiam quatuor illos humores, quales Galenici in sanguine, & corpore animali confinxerunt, existere revera concederemus. Praeterea, cur, quaeso, una eademque febris intermittens multiplici adeo ratione variatur, ut modo quotidiana in tertianam, mox in quartanam; modo tertiana, aut quartana in quotidianam vertatur, & saepissime ejusmodi vices subeat, si unus cuique febris generi tantum humor dicaretur? Quem porro humorem Quintanis, Sextanis, Septanis, Octanis, Nonanis aliisque longiora intervalla habentibus assignabunt? Num eas, ut objectionem effugiant, cum GALENO in dubium revocare audebunt? At obstant innumera Auctorum fide dignissimorum testimonia; obstat perspicacissimi, atque in rebus dijudicandis viri longe celeberrimi, MORGAGNII nostri auctoritas, uti infra (§. LXIV) patebit.

* Antiquam esse opinionem, ait GALENUS (*De differ.*

febr. l. 1. cap. V.), omnem febrem consistere ex humorum putredine, & in ea versari eos, *qui* ab *Athenaeo fluxerunt*, non obscuros quidem viros *in hac arte*. Sed ipse ibi excipit *Diarias*, *sive Ephemeras*.

§. LX.

Differentiae rationi magis consonae.

Quas ob res dimissis hujusmodi febrium divisiooibus, & differentiis, praeteritisque aliis bene multis *, quae licet a probatissimis Scriptoribus proferantur, non tamen pluris, quam superiores, aestimaodae nobis videntur, ad eas continuo traoseo, quae mihi magis probantur. Probantur autem divisiooes, quae e naturae ipsius quasi sinu promuntur, & certis quibusdam notis, quae primo statim aspectu observanti se offerunt, sensibusque nostris subjectae sunt, adhaerent **. Si enim ex symptomatum observatione peti debeant, quemadmodum non nulli volunt, non nisi morbo jam provecto, atque adulto innotescoot, quia saepe symptomata, unde desumendae sunt, inter initia non protinus exseruntur. Ac primum quidem compertum est, omnes, quotquot existunt, febres vel toto sui cursus tempore continenter durare, vel aliqood subinde spatium relinquere a febre vacuum. Priores a Cornelio Celso *assiduae*, a nostris *continuae*; posteriores *intermittentes* appellantur. Prima ergo, & generalissima omnium febrium partitio erit in *continuas*, atque *intermittentes* ***.

* Scrip-

* Scriptor Anonymus in Tractatu *de curatione generali febrium*, dividit febres in *inflammatorias*, *intermittentes*, & *nervosas*. Sed deinde rejectis *inflammatoriis*, ut symptomaticis, retinet tantummodo reliqua duo genera, *intermittentium* videlicet, & *nervosarum*; sub quorum primo comprehendit etiam *remittentes*. At *remittentes* verae, & primariae non recte sub genere intermittentium, quantum equidem judicare possum, comprehenduntur, quia, ut jure animadversum est a GORTERIO (*Compend. Med. Tract. 52.*) & natura, & caussa, & curationis modo ab intermittentibus omnino differunt; quod infra patebit. Nervosarum quoque genus ita late extendit, ut nulla per ipsum sit febris non intermittens, quae *nervosa* non habeatur. Qua in re quantum a vero discedat, quisque intelliget ex iis, quae deinceps dicentur; nisi velit omnes febres nervosas esse, quia nervi in ipsis afficiuntur: sed tunc etiam *intermittentes* nervosis erunt adnumerandae. Praeterea idem Anonymus excludit *continentes* omnes, quod minime ab aliis conceditur, nec reapse concedi potest, ut suo loco ostendetur. *Comm. Med. e Filosof. d' Edimb. T. 1. P. 1. cap. 1. ed. Ven.* Video etiam a quibusdam dividi febres in *intermittentes*, in *inflammatorias*, in *putridas*, atque in ex his *compositas*. Verum complures sunt febres, quae neque intermittunt, neque *inflammatoriae*, neque *putridae* vere sunt, saltem eo sensu, quo hodie hujusmodi voces accipiuntur. Quo igitur loco eas disponendas judicabunt?

** Non desunt, qui divisiones febrium ab earum *essentia*, aut a *causis* deducunt. Sed *essentia* febrium, & caussa efficiens non una est omnibus, variatque prout variant theoretica systemata medicorum. Cum igitur hypotheses sapiant hujusmodi divisiones, incertis omnino, & dubiis innituntur fundamentis, multisque erroribus occasionem suppeditant. TODIUS etiam, vir alioquin doctus, atque illustris (*Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hasniae 1769. p. 19. & seq.*) laudat divisionem a causis, atque a curandi ratione ductam, quam Britanni plerique, ut GREGORYUS, HOMIUS, WHYTTIUS, HUXHAMIUS, FORDYCIUS, BROCHESBYUS, PRINGLIUS, aliique amplexi sunt. At causae in primis internae, quas hic intelligunt, vel penitus latent, vel obscurae, & dubiae, aut hypotheticae, ut dicebam,

plerumque sunt. Si unquam tamen sciri possunt, quod interdum evenit, externis licem praeferentibus, hae potius generum, & specierum differentias efficient, quam summa divisionum capita; & sic dirigendae curationi opportuna erit earum cognitio. Nec nuperrima febrium divisio, quam dedit Johannes Veisz in *Tentamine inaugurali Pyretologiae practicae Vienn. 1780.* edito, in *inflammatoriam, biliosam, pituitosam, varioloſam, morbilloſam, interminentem &c.* magis arridet; quia minus hypothetica est, adeoque fallax, utpote magnam partem a causis desumpta. Accedit, quod variolae, morbilli, aliique morbi exanthematici febriles febrium numero perperam adscribuntur.

*** Olim febres intermittentes ab anni temporibus dividebantur in *vernales*, & in *autumnales*, id quod fecerunt post Sydenhamium plerique alii, & faciunt adhuc. Hodie vero etiam *continuae* ratione anni temporum, quibus infestant, dividi passim solent in *vernales*, *aestivas*, *autumnales*, atque *hiemales*, sive *hibernas*; non quidem, ut ego arbitror, quod illae ipsae, quae sunt Ephemerae, aut Synochi, aut Gastricae, aut Tritaeophyae in una anni tempestate, in alia aliam naturam acquirant, & *essentialiter* discriminentur, (sunt enim semper eaedem) sed quod exiguas subeant varietates cum ob causas manifestas, unde gigni videntur, tum ob modum, & rationem, qua solvuntur. Hinc cuilibet generi adjicitur epithetum denotans tempus anni, quo ab aliis ejusdem generis, sed temporis diversi distinguantur. Sic Pringlius, exempli causa, *febrem* quamdam, quam a causa *biliosam* appellavit, a tempore vocat *remittentem aestivam*, aut *autumnalem*, quae nimirum aestate, aut autumno infestat, & corripit, & sic deinceps. Observatum reapse est, eas febres, quae verno tempore ingruunt, plerumque, at nequaquam semper, cum diathesi sanguinis inflammatoria conjungi; quae aestivo, cum bile depravata copulari, aut ab eadem proficisci, & magis ad putridam naturam vergere; quae vero autumno, tam a flava, quam ab atra bile foveri; hiemales demum catarrhalium, & rheumaticarum indolem potius, frequentiusque assumere. Quam ob causam Grantius (*Recherch. sur les fievr.*) vernales *inflammatorias*, aestivas *biliosas*, autumnales *atrabilares*, hiemales *pituitosas* esse universim pu-

tat. Verum divisio haec a quaternis, fictitiisque veterum humoribus capta nec tuta est, nec falsi expers. Adde, bremales a PRINGLIO non *pituitosas*, sed *inflammatorias*, sanguineasque habitas, curatasque fuisse.

§. LXI.

Cum vero continuarum motus in quibusdam aequabilis sit, & pene uniformis, in aliis dispar, & modo invalescens, & modo certis intervallis subsidens, sic ut aliae uno fere circuitu contineri, & toto sui cursus tempore eumdem ferme motus tenorem observare videantur; aliae vero, etsi nullam intermissionem habeant, statis tamen quibusdam temporibus se se remittant, & iterum ingravescant, quasi ex pluribus circuitibus plane distinctis * constarent: sequitur natura ipsa praemonstrante, ut continuae febres perspicuitatis causa subdividi adhuc debeant in *continuas simplices*, sive unius circuitus, & in remittentes, sive ex pluribus circuitibus nulla intermissione discretis coalescentes, aut *compositas*. Illae peculiari nomine *Continentes* **, item *Conclusae* a nostris, a Graecis *Synochi* vocari solent; hae *Remittentes*, aut *Synechae*. *Continuae dividuntur in continentes, remittentes, & compositas.*

* GALENUS (*de Differ. Febr. l. 2, cap. 2.*) *Continuarum vero*, inquit, *quae ex flava bile consistunt, duplex genus est: unum quidem earum, quae Synochi, id est continentes appellantur, quarum omne tempus una accessio est ab initio usque ad finem. Alterum earum, quae nomine generis continuae dicuntur, & multis particularibus circuitionibus continentur.*

** Continentium uniformitas hujusmodi tamen est, ut pro vario decursus tempore ipsae vicissitudinibus, quibus reliqui acuti morbi subjiciuntur, non careant. Initio enim mitius affligunt, progressu ingravescunt, deinde eodem ferme in gradu persistunt, demum inclinant, & defervescunt, donec sensim desinant. Interdum alio incedendi modo circuitum suum absolvunt. Nam aut in eodem ferme gradu permanent, aut semper increscunt, aut post primum impetum in dies remittunt, donec ad finem perveniant; quod in primis veteres tum usuvenire memoriae prodiderunt, quando breviores sunt. Quocunque autem modo processerint, una ferme accessione eas contineri perhibent, quanquam non desint Medici percelebres, inter quos Cullenius (*Gener. Morb. cl. 1. ord. 1. sect. 1.*) & Anonymus Anglus (*Comm. Medic. e Filos. d'una Comp. de' Med. d' Edimb. T. 1. P. 1. cap. 7.*), & Brendelius (*De febr. partic. §. 7.*), aliique, qui febres *continentes* existere negant. Nos vero cum Galeno eas non modo ponimus, verum etiam propugnamus. Qua vero ratione hujusmodi vox accipi debeat, & quae continuitas his tribui possit, dicemus tum, cum spectatim de hac febrium parte agendum erit.

§. LXII.

Remittentium differentia generis.

Accessiones autem, circuitusque, ex quibus constant *Remittentes*, vel statis, & certis quibusdam horis, diebusve redeunt, vel vagis, inordinatisque. Si primum, *continuae periodicae*, & prout singulis, vel alternis, vel quartis diebus exacerbantur, *quotidianae*, *tertianae*, aut *quartanae continuae* dicuntur: si alterum; *erraticae*. Hoc ipso nomine *periodicarum*, aut *erraticarum* donantur *Intermittentes* etiam, prout ordinatis accessionibus, aut vagis, & sine ullo typo, aut ordine suas vices obeunt. Hinc (§. LX. LXI.) sponte ve-

Differentia Intermittentium.

luti ſua profluunt illae tres principes differentiae febrium, *Continentium* videlicet, *Remittentium*, & *Intermittentium*, quas veteres non modo, ſed poſteriores * etiam propria experientia jam cognovére. De ſingulis autem generibus, & ſpeciebus, quae ad quamque earum pertinent, accuratius, diſtinctiuſque agam deinceps ſuis locis. His tribus quartam differentiam adjungi aequum eſt, quae *Compoſitas*, ſive, ut alii nominant, *Proportionatas*, ſive *Complexas*, aut *Complicatas* comprehendit. Frequens enim obſervatio eſt Clinicorum, febres quaſdam perſaepe occurrere, quae ex continuis, & intermittentibus, aut ex continuis ſimplicibus, & remittentibus multifariam conjunctis, & confuſis coaleſcunt. Has igitur eum earum praecipuis differentiis quarto loco exponemus.

* In poſterioribus non ultimum obtinent locum JENSENIUS, HAENIUS, SAUVAGESIUS, LINNAEUS, VOGELIUS, aliique non pauci ex noſtratibus.

§. LXIII.

Sic in quatuor omnino partes commodiſſime ab ipſa natura diducitur univerſa febrium cohors. Quoniam vero ordinis ratio, quo res pertractantur, plurimum habet utilitatis, & ſaepe etiam diſcentibus adjumento eſt, exordiar primum ab *Intermittentibus*, deinde ad *Continentes* deſcendam; ab his ad *Re-*

Ordo, quo febres omnes explicabuntur.

mittentes progrediar, & demum *Compositas* persequar, ut totam febrium tractationem absolvam. Hunc enim ordinem tironibus commodiorem esse censeo, praestantioremque alio quocunque, utpote qui a simplicioribus, notioribusque febrium generibus ad magis composita, aut obscuriora, aut minus perspecta gradum facit, & manu veluti ducit. Profecto si quis attente considerarit seorsum unamquamque intermittentis febris accessionem, & multo manifestiora ejus tempora, initii, augmenti, & remissionis, imaginem brevissimae, & simplicissimae febris omnibus numeris absolutam sibi comparabit. Deinde si mentem converterit ad febres *continentes*, quae pariter una accessione continentur, videbit inter utramque summam affinitatem incessus, & progressionis, hoc solo discrimine, quod in continentibus accessionis tempora, nempe initium, augmentum, & remissio non ad horas aliquot, sed ad dies plures, hebdomadasque producuntur, neque febris, cum semel finem attigerit, redit per vices, ut intermittens. His animadversis, si sibi fingat, intermittentium accessiones sibi ipsis appropinquari, contiguas fieri, & conjungi, expeditissimum ei erit in *Remittentium* notitiam penetrare. Nec valde laborabit, ut quae ex tribus illis generibus fiant complicationes, intelligat.

PARS PRIMA.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

§. LXIV.

FEBRIS quando ita accedit, decedit que, ut inter unam, alteramque acceſſionem vera, & perfecta integritas relinquatur, tunc intermittentis, ut ſupra dictum (§. LX.) eſt, nomen adipiſcitur. Varia autem ſunt genera intermittentium, a vario typo, ſive ordine acceſſionum, integritatiſque profecta. Si enim quotidie acceſſiones fiant, ſibique & tempore, & gradu, & duratione reſpondeant, *Quotidianam*; ſi alternis diebus ſolum, *Tertianam*; ſi quarto quoque die, *Quartanam* efficiunt. Haec praecipua, & frequentiora earum genera peculiarem poſtulant animadverſionem, ſic ut de ſingulis ſeorſum agere oporteat. Non deſiderantur tamen apud Medicos exempla *Quintanae*, *Sextanae*, *Septanae*, *Octanae*, *Nonanae*, & longioribus etiam intervallis diſcretarum; quamquam GALENUS (*a*) praeter *Quintanam* & quidem obſcuram, nullam aliam viderit unquam, & WERLHOFIUS (*b*), & SENACIUS (*c*) propendere videantur ad opinandum, eas vel erraticas febres eſſe, vel ad tertianas, & quartanas, quarum acceſſio aliqua deficiat, atque intermittatur, modo an-

Varia Genera Intermittentium.

ticipantes, modo poſticipantes referendas eſſe; ex eo fortaſſe quod eorum hypotheticae typorum explicationi non viderint, qua ratione accommodari poſſent *. Sed, ut recte animadvertit Morgagnius (*d*), febres *longiora intervalla* habentes, quoniam ſaepe Quartanis ſuccedunt, non ideo *pro Quartanis habendae* ſunt, quarum longiora reddita ſint *intervalla, niſi Quartanas pariter, cum ſuccedunt tertianis, pro Tertianis, quarum tardiores facti ſint reditus*, contra ac jam conſtitutum eſt, *habere velimus*.

(*a*) *De diff. febr. l. 1. cap. 7. ſub fin.* (*b*) *Obſervat. de febrib. ſect. 11. §. 17.* (*c*) *De recondit. febr. intermiſt. & remitt. natura l. 2. cap. 1.*

* Galenus fictitias fortaſſe habuit *ſextanas*, *ſeptanas*, *octanas*, *nonanas &c.* quod nullus ei humor ſupereſſet, cujus putredini earum originem tribueret. Werlhofius vero deſperabat, ſe earum periodos explicare poſſe ex aliqua earum hypotheſium, quas ipſe memorat, & poſtiſſimum ex aeſtu aëris interni, & externi, aeſtu maris non abſimili, quem ad explicandas aliarum periodicas reverſiones commodiorem, probabilioremque reputaverat. Senacius denique ideo de iis ambigebat, quia eas nunquam viderat, quaſi neceſſe ſit, unum hominem cuncta, quae paucis videre contingit, vidiſſe.

(*d*) *De ſed. & cauſ. morb. epiſt. 49. n. 36.*

§. LXV.

Ne tamen quis ſibi perſuadeat, me hic plus auctoritate, & probabili argumento pugnare, quam factis, & experientia, quae una in hac quaeſtione conſulenda eſt, non omittam in rei confirmationem teſtimonia produ-

cere clinicorum, quibus, ut opinor, ſic evincam, ut nullus locus de hujuſmodi febribus dubitandi ſit reliquus. Quod dum præſtare aggredior, ſi copioſiora, & plura, quam ſoleo, videar monumenta conquirere, nolim id affectatæ cujuſdam eruditionis ſtudio, a quo vehementer abhorreo, ſed rei ipſius dignitati tribuatur. Itaque *Quintanam*, *Septanam*, & *Nonanam* HIPPOCRATES (*a*) memoravit. *Quintanæ* etiam TULPIUS (*b*) in chirurgi cujuſdam filia octodecim menſibus diſtinctiſſimo, & numquam intermiſſo circuitu perduranti mentionem facit; eamdem multoties vidit AVICENNA (*c*), aliquando etiam GEMMA (*d*), WERLHOFIUS (*e*), SWIETENIUS (*f*), FORESTUS (*g*), TISSOTIUS (*h*), SACHSIUS (*i*) PANAROLUS (*l*), MARCELLUS DONATUS (*m*), Jo. ARCULANUS (*n*), aliique (*o*). *Sextanæ*, & *octanæ* exempla referuntur in *Ephemeridibus Naturæ curioſorum* (*p*). *Sextanam*, atſi rariſſimam omnium, ut a ſe viſam, & totam per hiemem ordinatos circuitus habentem deſcribit ZEVIANIUS (*q*), & ante eum GENTILIS teſtatur a ſe quoque obſervatam (*r*). *Septanam* non modo HIPPOCRATES (*s*), verum etiam THOMAS A VEIGA (*t*), SPONIUS (*u*), RHODIUS (*v*), BOERHAAVIUS (*x*), MORGAGNIUS (*y*), WERLHOFIUS (*y*), TISSOTIUS (*&*) commemorant. *Octana* crebrius occurrit, eamque obſervarunt SIM. SCHULTZIUS (*aa*), diuturnam, atque

Quintana, ſextana, ſeptana &c.

exquisitam in Judæo AMATUS LUSITANUS (*bb*), PETR. SALIUS DIVERSUS (*cc*), BALLONIUS (*dd*), ETTMULLERUS (*ee*), PAULINUS (*ff*), POMP. CAIMUS (*gg*), CAPRILIUS (*hh*), SPONIUS (*ii*), NIGRISOLIUS (*ll*), SALMUTHUS (*mm*), WERLHOFIUS (*nn*), RIEDLINUS (*oo*), HAENIUS (*pp*), TISSOTIUS (*qq*), HAGENDORNIUS (*rr*), RAZOUX (*ss*), atque alii complures. *Nonana* post HIPPOCRATEM non praeterviſa eſt a ZACUTO LUSITANO (*tt*), a WERLHOFIO (*uu*), atque ab AVICENNA, qui tamen de ea meminit ex fide amici cujuſdam (*vv*). *Decimanam* biennium durantem refert idem ZAC. LUSITANUS (*xx*), & GILB. ANGLICUS (*yy*); *Quindecimanam* GENTILIS, teſte NICOLAO FLORENTINO (*yyy*), RHASES (*a**), BALLONIUS (*b**), NIGRISOLIUS (*c**), & quod mirum eſt, ipſe WERLHOFIUS tam *Quatuordecimanam*, quam *Quindecimanam* propria obſervatione confirmat (*d**). Nec de his dubium ullum cuiquam ſupereſſe poteſt, utrum certa, & conſtanti periodo vere tales ſe ſe oſtenderint.

(*a*) *Epid. l. 1. ſect. 3. text. 2.* (*b*) *Obſerv. medic. l. 3. c. 52.* (*c*) *Canon. l. 4. Fen. 1. tract. 2. c. 67.* (*d*) *Coſmocrat. l. 1. cap. 1.* (*e*) *De febrib ſect. VI. §. IV.* (*f*) *Comm. in Boerh. §. 746.* (*g*) *Obſ. & curat. medic. l. 3. obſerv. 43.* (*h*) *Avis au Peupl. T. 1. chap. XVIII. §. 252. edit. Lauſan. 1768.* (*i*) *Nov. Act. Nat. Curioſ. T. 1. obſerv. 38. p. 388.* (*l*) *Obſerv. med. Pent. 2. obſerv. 45.* (*m*) *De med. hiſt. mirab. l. 3. cap. 14. p. 191. & ſeq.* (*n*) *Comment. in Avicen. text. ſupraciſat.* (*o*) *Ephem.*

Digitized by Google

N. C. Cent. 1. p. 198. & Append. Cent. VII. p. 308. (*e*) *Cent. VIII. observ. 10.* (*g*) *Nuovo Font. da cavar pronostic. P. 2. pag. 27.* (*r*) *Comment. ad Text. Avicen. superallegat* (*f*) *l. c.* (*t*) *Comment. in cap. 4. l. 2. De differ. febr. Galeni.* (*u*) *Observ. de febr. quæstion. 9.* (*v*) *Cent. 1. Observ. observ. 28.* (*x*) *Suieten ipse in comment. l. c.* (*y*) *De sed. & causs. morb. epist. 49. n. 36.* (*y*) *l. 2. l. c.* (*aa*) *Apud Bonet. Med. septentr. T. 2. l. 5. p. 194. & Miscell. N. C. ann. 4. & 5. p. 58.* (*bb*) *Cent. VII. curat. 75.* (*cc*) *Annot. in lib. Donat. Ant. ab Altomare de med. human. corp. malis cap. 12.* (*dd*) *Epid. & Ephem. l. 2. constit. vern. & æstiv. ann. 1576. §. XIV.* (*ee*) *Oper. omn. T. 2. P. 1. Colleg. Practic. prax. spec. l. 1. sect. 15. cap. 2. p. 255.*, cui eam videre contigit quovis die veneris redeuntem. (*ff*) *Ephem. N. C. Dec. 2. Ann. 5. append. p. 39.*, *observ. 64.* (*gg*) *Rhod. observ. citat.* (*hh*) *De febr. putrid. l. 2.* (*ii*) *l. c.* (*ll*) *Ad Sponium not. 3.* (*mm*) *Cent. 3. observat. 13* (*nn*) *l. c.* (*oo*) *Lin. med. onn. 4. Decembr. obs. 18.* (*pp*) *Divis. Febr. divis. 4. p. 3.* (*qq*) *l. c.* (*rr*) *Cent. 2. obs. 57.* (*ss*) *Tabl. Nosolog. & meteorolog. Avril. 1759. p. 150.* (*tt*) *Prax. Med. l. 3. obs. 34.* (*uu*) *l. c.* (*vv*) *l. c.* (*xx*) *l. c.* (*yy*) *Compend. de Febr. l. 1.* (*yy*) *Tr. 2. summ 4. distinct. 5. cap. 5.* (*a**) Referente Foresto *l. 3. observ. 43. schol. pag. m. 190.* (*b**) *l. c.* (*c**) *l. c.* (*d**) *l. c.* §. XXXIV.

§. LXVI.

Hos ultra fines (§. LXIV. LXV.) quae excurrunt, longioresque adhuc periodos obeunt, uti *menstruae*, *bimestres*, *trimestres*, *annuae*; aliaeque hujusmodi febres, ab Auctoribus recensitae non videntur hic locum habere, quia rectius fortasse ephemeris aequiparantur. *Menstruae* mulieribus circa catameniorum tempus, viris vero imminente haemorrhoidum fluxu obvenire consuevit; quanquam citra hasce

Bimestres, *Trimestres*, *Annuae*.

cauſſas incidere eam quandoque, author eſt Sanctorius (*a*). *Trimeſtrem* alii non pauci memınerunt. Hac circa magnas anni temporum mutationes corripi ſolebat Ballonius (*b*), qui non nulla etiam *annuæ* exempla evulgavit. *Annuam* etiam ab Haenio (*c*) curatam legimus.

(*a*) Refer. Haenio *Theſ. de febr. diviſion. diviſ. 4. pag. 10.* (*b*) *Conſult. medic. l. 1. n. 48.* (*c*) *L. c. p. 10. §. 14.*

§. LXVII.

Periodicæ, Erraticæ, Vagæ.

Quaenam *periodicæ*, & quaenam *erraticæ* dici ſoleant ſupra (§. LXII.) indicatum eſt. *Periodicæ* videlicet certum acceſſionum ordinem, certamque periodum obſervant; contra *erraticæ* nulli ſe ordini, aut typo obſtringunt, ſed de uno in alium ſaltitant: ad quas ſpectare videntur *vagæ*, illae nempe, quae inter erraticas magis adhuc errant, & nullius typi ſimilitudinem unquam retinent. Quemadmodum vero typi ratio ordinata, vel inordinata *periodicas*, vel *erraticas* facit, ſic partium, quas febris prehendit, & tenet, diverſitas novum genus diſcriminis affert. Nam quamvis ut plurimum febris totum corpus occupare conſuevit, & ideo morbus *univerſalis* habeatur, interdum tamen unam tantum partem, quod quidem rariſſimum eſt, corripit, afficitque. Hinc *intermittentes febres*

poſſunt diſperiiri in *univerſales*, & in *topicas*, ſive *particulares*. In his poſterioribus, ut teſtes ſunt CNOEFFELIUS (*a*), JACOBAEUS (*b*), BERGIUS (*c*), SWIETENIUS (*d*), aliique, modo brachium unum, modo crus, modo hypogaſtrium, modo dimidium corporis periodice omnibus, aut pleriſque intermittentium febrium ſymptomatibus corripi, & infeſtari, novum non eſt, nec inſolens. Ad hoc *topicarum* genus omnino transferri debent etiam illae, quas *larvatas* non nulli vocant. Dicuntur autem *larvatae*, quod ſub aliorum ſpecie morborum ſine ulla ſenſibili febre, ſaltem quae univerſum corpus comprehendat, periodice recurrunt; eujuſmodi ſunt hemicraniae periodicae, ophthalmiae, odontalgiae, dolores colici, cardialgiae, aſthmata, epilepſiae, hyſteriſmi, chorea S. Viti, aliique affectus typum quotidianum, tertianum, aut quemcunque alium habentes; quanquam, ſi libere loquar, hi ad morbos potius periodicos, quam ad febres reduci ſoleant. Quia tamen ut febres intermittentes cortici peruviano cedunt, & in parte, in qua inſident, febrilia ſaepe ſymptomata percipiuntur, motus v. c. arteriarum auctus, dolor, calor, tremor, aliaque hujuſmodi; ideirco pro *larvatis* febribus & *topicis* haberi quodammodo poſſunt.

Univerſales, & particulares, ſive topicae.

Larvatae.

(*a*) *Ephem. N. C. dec. 1. ann. 3. obſerv. 205. pag. 381.*
(*b*) *Act. Haffnienſ. Vol. 1. obſerv. 119.* (*c*) *Act. Sveciae.*

Vol. XVI. Trimestr. 4. (d) L. c. §. 757. Medic. Essay T. I. p. 295. & T. 2. p. 305. Journ. de Méd. T. XXIX. p. 60. &c.

§. LXVIII.

Divisio in vernales, & autumnales.

Sed quocunque demum ordine, aut modo procedant febres intermittentes, ab anni certe tempore, quo potissimum incipiunt, aut frequentiores sunt, aliae *vernales*, aliae *autumnales* dicuntur. Illae, adnotante SYDENHAMIO, a Februario ad Augustum, hae ab Augusto ad Februarium extenduntur; atque uti vario plerumque more, & symptomatum apparatu differunt, sic varium etiam exitum, variumque durationis tempus habent. *Vernales* passim mitiores, breviores que habentur; quanquam neque semper, neque omnes tales revera sunt: *Autumnales* contra graviores, diuturniores que. Utraeque autem sibi invicem succedunt, adventuque suo plerumque, at non semper, se mutuo fugant. Vidi enim saepenumero vernalibus exortientibus autumnalium symptomata adhuc caput efferre; aut autumnalibus ingruentibus vernarum naturam servari. Ab ipsa quoque observatione petita est alia distinctio barum febrium in *depurativas*, ut loquuntur, sive *perfectivas*, & in *corruptivas*. Priores ideo sic appellantur, quia sanguinem a febrili fomite, sive materie in quavis accessione ita liberant, ut ejusdem nihil intus remaneat; paullatimque quidquid vitiosi

Depurativae & corruptivae.

in sanguinem subinde irrepsit, aut in ipso sanguine evolvitur, iterum expellunt, aut emendant, sanitatemque tuto, & cito restituunt. Posteriores vero fomitem non ex toto subigunt, neque ejiciunt, sed novam semper materiam fomiti suppeditant, aut sanos humores, aut solidas partes ita depravant, commutant, aut enervant, ut tota corporis oeconomia, & constitutio ruat in deterius. Quare a primo febrium genere corpus & purius, & sanius redditur; ab altero magis, magisque inficitur, dissolvitur, atque ad altos morbos pejores proclivius fit, & promtius.

§. LXIX.

Nec est silentio praetereundum, febres intermittentes in *benignas* dividi, & in *malignas*, sive rectius *perniciosas*; quae a *corruptivis* gravitate, & celeritate periculi quam maxime differunt. *Malignarum* autem duplex genus in primis statuitur ex FRANCISCI TORTII, viri experientissimi, sententia, atque (*a*) observatione; alterum nempe *comitatarum*, quae etsi periodice intermittant, & quietis intervalla, ut benignae, habeant; in accessionibus tamen aliquo periculoso peculiari symptomate stipantur, quo aegrum in vitae discrimen celeriter adducunt, perniciemque eidem minantur; alterum *subcontinuarum*, quae scilicet *nullo peculiari symptomate*, unde etiam

Benignae, & malignae.

solitariæ dicuntur, sed *multiplici*, & *vario* comitatae iotermissione paullatim obscurata, & deperdita ad continuitatem acutarum modo *lente*, modo *festinanter tendunt*, extensis videlicet ad ipsummet consuetae integritatis, quietisque tempus gravibus quibusdam, variisque symptomatibus. Benignae porro dicuntur illae, quae ab utrisque hisce, sive *comitatis*, sive *subcontinuis* longissime absunt.

(a) *Therapeutice special. lib. 3. cap. 1. pag. 123. & 124.*

§. LXX.

Pernicioſa Comitata.

Quoniam vero in *Comitatis* (nam de altero geoere dicam postea) quaedam symptomata a *colliquatione*, ut ajunt; quaedam a *coagulatione* pendere Cl. TORTIO visa sunt; ideirco hae febres rursus ab eo in *colliquativas*, & *coagulativas* partiuntur. Ad colliquativas referuntur 1. *Cholerica*, vel *Dysenterica*; 2. *Subcruenta*, vel *atrabilaris*; 3. *Cardiaca*; 4. *Diaphoretica*, quae tamen *coagulativis* interdum adnumerari posse creditur. Ad *coagulativas* vero 1. *Syncopalis*; 2. *Algida*; 3. *Lethargica*, quae *Apoplecticas*, & *Soporosas* aliorum complectitur. Haec sunt praecipua genera *comitatarum* a TORTIO nostro & observata, & descripta *. In his tamen non omnes *pernicioſae comitatae* continentur. Nam a MERCATO, a MORTONO, a MORANDO MORANDIO, imo ab eodem TOR-

TIO

rio aliae, atque aliae rariores quaedam recenſentur, nimirum *pleuriticae*, *catarrhales*, *rheumaticae*, *colicae*, *arthriticae*, *caecae*, *ſcorbuticae*, & *petechizantes*. His addenda eſt illa ſpecies, quam MANHEIMII graſſari vidit FRID. CASIMIRUS MEDICUS (*a*), ob ſpaſmos, & convulſiones, quibus ſtipabatur, *ſpaſmodica* dicenda; itemque illa, quam tumor albus totius cutis qualibet in acceſſione, ſive *paroxiſmo* comitabatur, quamque deſcripſit Cl. STORCKIUS (*b*). Sed de ſingulis hiſce ſpeciatim alibi.

* MERCATUS primus fortaſſe omnium dilucide eas deſcripſiſſe creditur, deinde MORTONUS, & TORTIUS, quin tamen hi duo, dum obſervationes ſuas aggreſſi ſunt, nempe antequam ſcriberent, alter de altero quidquam noſſent. Attamen veſtigia quaedam harum febrium reperiuntur etiam apud vetuſtiores Scriptores, AVERROEM videlicet, AVENZOAREM, VALLESIUM, MERCURIALEM, H. SAXONIAM, RIVERIUM, SYDENHAMIUM, EPIPHANIUM, DONATUM, HORSTIUM, RHODIUM, RESTAURANDUM, SYLVIUM, ETTMULLERUM &c.

(*a*) *Comm. Epiſt. ſuppl.* 2. *ad Decad.* 2. *p.* 204. (*b*) *Ann. Med. ſecund. p.* 163. *edit. Amſtelod.* 1729.

§. LXXI.

Alterum Perniciosarum genus, quas *ſubcontinuas*, & *ſolitarias* TORTIUS vocavit, in una tantum ſpecie, ad *colliquationem* aeque, ac ad *coagulationem* prona, conſiſtit; cujus tota ratio in ea poſita eſt, ut, obſcurata acceſſionum periodo, productaque ad integritatis ſolitae tempus cum periculoſis, malignis-

Alterum genus perniciosarum, ſubcontinua.

que varii generis ſymptomatibus febre, in continuam acutam degenerare paratiſſima videatur. Cum hac vero confundi minime debet illa intermittentium ſpecies, quae ad continuitatem quidem inclinat, anticipante nimirum nova acceſſione ita, ut antecedenti nondum finitae ſuperveniat; ſed facile fertur, & manifeſtas adhuc acceſſionum periodos ſervat, nullumque periculum affert, quaeque *ſubintrans* (*a*) appellatur. Sed de his modo ſatis: fuſius alibi, ubi ſingularum hiſtoriam, ſigna, & curationem trademus. Hoc unum adjicimus, ſaepe hujuſmodi febres quorumdam anni temporum, tempeſtatum, regionumve proprias eſſe, proindeque modo *epidemicas*, modo *endemicas* conſpici; quanquam interdum etiam *ſporadicas* occurrere, non inficiemur. *Malignas* vero, ſive *perniciosas*, cujuſcunque demum generis ſint, cum epidemice debaechantur, contagione in ſanos propagari perhibent MEIBOMIUS, LANZONIUS, CLEGORNIUS, HEUERMANNUS, LAUTERUS, HOFFMANNUS (*b*). Id autem aut incertum valde, aut ſane rariſſimum eſſe crediderim; cum in epidemica quadam graviſſima conſtitutione, quae Bononiae anno 1729 quam plurimos occupavit, nihil contagioſi Cl. BECCARIUS (*c*) invenire potuerit; neque egomet ipſe in aliis ejuſmodi conſtitutionibus, quibus interfui non perfunctorie, unquam deprehenderim quidquam, ex quo certi aliquid con-

Subintrans.

eludi queat. Cauſſa enim, unde quam plurimi eodem tempore, eodem in loco, eodemque ſub tecto febricitant, adeo communis eſt, ut contagione, qua ſani inficiantur, opus non videatur.

(a) TORTIUS *l. c. p.* 130. (b) Locos videre eſt apud TRNKAM *Hiſt. Febr. Intermitt. Vol. 1. P. 1. c. 1. §. XXXIV.* (c) *Act. phyſic. Med. N. C. Vol. III. obſ. 48. p. 142., & ſeq.*

§. LXXII.

Tria ſtadia cujuſvis accęſſionis.

In omni autem vera, & legitima febre intermittente tria tempora, ſive ſtadia, quae pereurruntur ab unaquaque acceſſione, conſiderari ſolent. Primum eſt *frigoris*, ſive principii, alterum *caloris*, aeſtuſque, ſive augmenti, tertium *ſudoris*, ſive remiſſionis. Alii inter augmentum, & remiſſionem intercedere docent medium quoddam ſpatium, in quo febris nec ereſcit, nec decreſcit, atque adeo id a ſtando nomen habet. Sed, quia non facile id percipitur, aut quia cum alterutro confunditur, a nuperis quibuſdam omittitur. In *frigore* tres pariter gradus notantur, primus, quando corpus univerſum, vel aliquae ejus partes frigent quidem, ſed neque tremit cutis, neque membra concutiuntur, & *refrigeratio*, ſive *perfrigeratio* vocatur. Si vero cutis corrugetur, & contremiſcere videatur, *horror*, ſive *horripilatio* eſt; ſecundumque frigoris gradum ſiſtit. Tertius denique eſt, ſi

membra quatiuntur, atque agitantur, *rigor*que dicitur. Cum omnibus hisce frigoris febrilis gradibus proportionata quaedam conjungitur doloris confundentis totum corpus moleſta perceptio.

§. LXXIII.

Cujuſvis ſtadii deſcriptio.

Primum ſtadium.

Primum ſtadium, ſive tempus, cui nomen principium eſt, incipit a crebra oſcitatione, & membra extendendi cupiditate, quam hodie *pandiculationem* dicunt; quibus ſuccedit laſſitudo, gravitas, debilitas totius corporis; pallor, & livor, ungues in primis, apicem naſi, labia, digitoſque occupans; deinde frigus partim verum, partim apparens; dorſi, & artuum dolor; tremor, praeſertim maxillae inferioris; reſpiratio difficilis, & anxia; pulſus primum rarus, tardus, & parvus, poſtea etiam debilis, & frequens, vel ſaltem celer; nauſea; vomitus; ſitis; urina aquea, & tenuis. Haec durant plus minus ad horam unam, aut duas, raro ad tres, quatuor, & rariſſime ad ſex excurrunt, niſi *algida febris* fuerit.

§. LXXIV.

Stadium ſecundum.

Remittente ſenſim frigore, ſive primo ſtadio deſinente, calor exoritur, qui paullatim ita increſcit, ut acer, atque exurens interdum fiat. Hujus tamen gradus non ſemper prae-

greſſi frigoris gradui reſpondet. Reſpiratio tum liberior evadit, deinde magna, & frequens, ſed ſine anxietate; pulſus explicatur, & ſenſim magnus, fortis, & creber redditur. Supervenit cephalalgia, & quandoque leve delirium; ſitis perſevérat; urina coloratior mingitur; atque haec aliquot horas continuantur, donec ad ultimum ſtadium fiat tranſitus.

§. LXXV.

In quo omnia ſtadii ſecundi ſymptomata incipiunt miteſcere; cutis molleſcit, & madet; ſudor erumpit e toto corpore calidus, & copioſus cum ingenti levamine. Nec rarum eſt, eodem etiam tempore vomitum, alvique fluxum incidere. Urina, quae tunc emittitur, rubicunda, & pauca eſſe ſolet, ſedimentumque deponit lateri contuſo ſimile, unde lateritia vocatur, & tamquam ſignum intermittentium febrium pathognomonicum a multis habetur. Verum id minime pathognomonicum eſt; nam interdum ab iis omnino abeſſe lateritiam hanc urinam vidi, viderunt-que alii; quo in caſu ſubrufa, & ſubflava apparet cum nubecula, aut enaeoremate, aut alba hypoſtaſi, imo interdum ſanorum ſimilis: quae tamen non nunquam ejus perturbatur, & jumentorum videtur. Lenis demum ſonus obrépit, e quo ut excitatur aeger, vix praeter debilitatem aliquid incommodi, aut *Stadium tertium.*

moleſtiae queritur, beneque habet, & brevi perfecta integritate, ſive *apyrexia* potitur. Si quid tamen ei ſupereſt quod recte valentem dedecet, id redigitur ad levem capitis dolorem, aut gravitatem, ſitim, aliudve ſymptoma facillime ferendum eum aliqua pulſus perturbatione, aut crebritate.

§. LXXVI.

Exceptiones, & monita.

Scire autem intereſt, febres iſtas non ſemper a frigore initium ducere. Interdum enim calore protinus ſe exſerunt, quod potiſſimum fieri ſolet aeſtiva, calidaque tempeſtate. Quandoque etiam frigus calori jam ineepto, invaleſcentique tantummodo ſupervenit, nec tunc ſudore, ut liquet, finitur aeceſſio (*a*). Imo non nunquam aeceſſioni univerſae finem frigus (*b*) imponit. Schenchius tertianae cujuſdam meminit, cujus aeceſſiones (*c*) quaſi ordine inverſo ferebantur. Exordiebantur ſiquidem a ſudore, quem rigor, deinde calor ſubſequebatur. Monet praeterea Cl. Swietenius (*d*) tria iſta ſtadia (§. LXXIII. LXXIV. LXXV.) cujuſvis Intermittentium aeceſſionis, ſi eum temporibus febrium continuarum comparentur, magnam habere eum iis affinitatem; primum videlicet ſtadium, ſive frigoris reſpondere incremento aliarum, alterum vigori, tertium vero earumdem remiſſioni, in qua criſis, & ſolutio morbi fit. Quod ſi non una

accessio, sed omnes cujusque febris intermittentis simul sumptae considerentur, *tunc ejus febris incrementum adesse, quamdiu paroxismus duratione, & numero & vehementia symptomatum proxime praecedentem excedit*, remissionem vero, cum post coctionis signa, quae Veteres in hujusmodi etiam febribus (jure ne, an perperam, non dixerim) expectabant, morbus se se remitteret.

(*a*) ETTMULLER. *Oper. omn. T. 2. P. 1. Pract. Prax. specim. I. 1. sect. 15. cap. 2. in octan. n. 9.* BORRICHIUS *Act. Medic.* HAFFNIEN. *Vol. III. observ 37.* (*b*) FED. CASIMIR. MEDICUS *Samml. von Beobachtung 1. Band. §. 27.* (*c*) *Lib. VI. p. 817.* (*d*) *L. c. §. 749. 750.*

§. LXXVII.

De Causis, & primum de propioribus.

Jam vero de causis harum febrium aliquid dicamus, oportet. Et primum, ut ab earum causa proxima initium fiat, obscurissimam, & prope impenetrabilem hanc nobis * videri, fatemur. Quid de ea GALENICI senserint, jam supra (§. LVIII.) explicavimus. WILLISIUS eam posuit in peculiari sanguinis fermentatione, quae *succum nutritium*, sive chylum ab ingestis deductum, & non satis assimilatum, tamquam *heterogeneum quoddam, & non exacte congener* vel subjuget, vel foras (*a*) emandet; SYLVIUS in succo pancreatico ob *stagnationem acidiore* reddito, delatoque ad intestinum Duodenum *cum bile* plus minus acri *vitiose* effervescente (*b*); ETT-

MULLERUS in *fermento præternaturali ſalinæ*, & quidem *acidæ proſapiæ*, ventriculo, & primis viis ingenito ex vitio digeſtionis, ſive haec a *fermento digeſtivo*, ſive *ab alimento aſſumpto* depravata (*c*) fit. Ab his non valde diſcrepant quorumdam aliorum hypotheſes, BORELLII videlicet, JONESII & BESANZONII putantium, vel ſuccum nerveum ob impeditum per nervos, glandulaſque tranſitum ſtagnare, fermenteſcere, & refluere, vel *crudas*, *acidaſque ſanguinis particulas in ſuperficie corporis hærere*, & fibras ibi *vellicare*, vel *aciditatem ſanguinis ſuccum nervoſum inficere* (*d*). Verum omnes hae opiniones in tanta hodierna Phyſiologiae luce, ut jure animadvertit Cl. HOMIUS (*e*), vix ullos patronos inveniunt; imo, quia prorſus fictitiae, & fundamentis deſtitutae per ſe jam corruerunt. Sed dum HOMIUS aliorum rejicit opiniones, utinam ea, quam ipſe ſubſtituit de fibrarum laxitate, atque inde imminuta *tranſpiratione* ** tamquam *cauſſa* harum febrium *proxima*, firmiori niteretur pede.

* Hoc ipſum videtur Cl. GORTERIO. Vid. ejus *Prax. Med. ſyſtem. n. 195.*

(*a*) *De febrib. cap. 3. pag. mih. 34.* (*b*) *Prax. Med. l. 1. cap. 30. a §. 58. ad 129.* (*c*) *Oper. T. 2. l. 2. Colleg. practic. ſect. 15. cap. 2. pag. 303.* (*d*) Referente FRANC. HOME *Princip. Medicin. P. 2. ſect. v.* (*e*) *Ibid.*

** Nutat, vacillatque hujuſmodi opinio, 1. quia haec fibrarum laxitas ſaepe commentitia eſt, & plerumque a febribus intermittentibus abeſt; 2. quia frequentius laxitas, ſive atonia fibrarum febrem ſubſequitur, quam

antecedit, atque ideo potius effectus, quam cauſſa videtur; 3. quia cachectici, leucophlegmatici, anaſarcici, in quibus & fibrarum laxitas, & tranſpirationis imminutio manifeſta eſt, non magis obnoxii hujuſmodi febribus exiſtunt, quam alii. 4, quia roborantia, & adſtringentia febrem certius fugarent, quam cortex peruvianus, qui longe minus adſtringit, & roborat; & ſi unquam eam fugant, id non ſine noxa plerumque praeſtant; nec ſatis pater, an fibras roborando, num vero alia facultate, & ratione febrem tollant; 5. quia cortex peruvianus, remedium antifebrile omnium certiſſimum, & efficaciſſimum eſt, quamvis leviſſime adſtringat, nec valde perſpirationem moveat; 6. quia ſudoriſera reliquis in abigenda febre praeſtarent; 7. quia cortex peruvianus qua facultate revera febres edomet, adhuc in controverſia eſt, & indefinitum (1), 8. quia poſita iſtiuſmodi cauſſa, multa febrium phaenomena nec intelligi, nec inde explicari poſſent; 9. quia validae, & roborantes frictiones omnem intermittentem deppellerent &c.

(1) Imo Cl. HAENIUS cum multis aliis fatetur pluries, ſe ejus agendi modum plane ignorare. Vid. *Rat. medend. P. 3. cap. 4. p. 171.* & *lib. cod. cap. 3. p. 136.* & ſeq. ubi etiam appoſite oſtendit, cortice dato tam hominibus *ſtrictiſſimi temperamenti*, quam *laxiſſimi*, utriſque *ex æquo redire ſalutem*; concluditque, *ſi tantummodo adſtringendo*, *laxoſque nervos roborando cortex* ageret, vehementer nociturum potius, quam profuturum *rigido corpori*, *&c.*

§. LXXVIII.

Conjecturæ aliorum auctorum.

His igitur opinionibus, tamquam inanibus, futilibuſque vix delibatis, non committam nunc, ut aliorum quorumdam doctiſſimorum virorum conjecturae, quas hac ſuper re (§. LXXVII.) cum aliqua veri ſpecie in medium protulerunt, deſiderentur. Itaque primum ſunt eorum complures, qui veriſimillimum exiſtimant, materialem harum febrium

cauſſam eſſe aliquid, quod ſanguini ſtatis temporibus, & per intervalla affunditur, eamque excitat commotionem, cui nomen febris inditum eſt. Si enim id ſanguini jam ante inſidére quis opinaretur, hunc profecto a vero longiſſime aberrare, ſatis fidenter credunt, quia vix fieri poſſe rentur, ut tamdiu ſine perturbatione in illo conſiſtat, & quieſcat, quamdiu aeger a febre liber ad intervalla remanet. Sin vero hujuſmodi extranea materies, ubi in ſanguinem inſuſa eſt, tantum efficit turbarum, jam neceſſe omnino eſſe, ſi quies, & integritas ſubſequi debet, ut ea vel corrigatur, vel ita, quod veriſimilius eſt, immutetur, ut facile ſeceerni, atque extra corpus emitti poſſit. Sic enim ſanguinem vel amiſſa nocendi poteſtate, vel prava, noxiaque febrili materie excreta ad priſtinam bonitatem, tranquillitatemque redire, quae tamdiu perſervérat, perduratque, donec nova priori ſimilis cum eo communicetur. Pro varia autem ejuſdem materiei copia, pravitate, craſſitudine, aut vi, & pro ſanguinis ipſius diverſa temperie, aegrotantiſque natura, aetate, & robore tardius, aut citius id vitium emendari, aut expelli, ideoque quamlibet acceſſionem longiori, aut breviori temporis intervallo finiri.

Explicatio accéſſionum.

§. LXXIX.

Quod si vel materiae hujus culpa, vel virium naturae defectu fiat, ut difficilior, & tardior ejus emendatio, aut expulsio contingat; tunc alterutrum futurum esse: nimirum vel uni accessioni longius protractae alteram supervenire, antequam prior illa decedat, vel tantam impurae materiae vim in sanguine cumulari, quae febri continuandae par sit. Priore modo, antequam una accessio desinat, alteram subintrare, eamque tum febrem nasci, quam *subintrantem* dicunt. Posteriore vero, ex intermittente in *continuam* transire. Similiter periodicam extranei fomitis in sanguinem migrationem citius, vel tardius fieri pro varia ejus copia, mobilitate, & natura, aut loci, e quo erumpit, ratione. Copiam enim majorem, aut promptiorem ad fluendum, aut insigniorem acritudinem efficere minora integritatis intervalla: contrarias conditiones, longiora. Cumque modo majus, modo minus temporis spatium ad fomitem colligendum, praeparandumque requiri videatur, non mirum esse, si accessiones modo singulis, modo alternis diebus, modo quarto quovis tantum, modo longiori intervallo revertantur.

Quomodo in continuas, & subintrantes abeant.

Periodorum ratio.

§. LXXX.

Varietas locorum in quibus fomes febrilis.

Praeterea loca, in quibus fomes iſte febrilis tempore integritatis colligitur, varia eſſe poſſe contendunt. Haec autem vel citra ſanguinem ſtatui, & concipi, vel ultra. Citra ſanguinem ventriculus, inteſtina, glandulae meſentericae, ductus chyliferi, hepar, pancreas, aliaque ſi qua ſunt ad id apta, eſſe creduntur. Ultra ſanguinem locantur, aut locatae dicuntur glandulae omnes conglobatae in ambitu corporis, aut in viſceribus ſitae, e quibus venae lymphaticae prodeunt. Verum in his poſtremis ſuſpicatur Tortius congeri materiam febribus mitioris indolis gignendis magis idoneam, quae nempe cum frigore, & rigore quidem, ut aliae intermittentes, ſed ſine ullo alio graviore ſymptomate invadant, & denique ſudore ex univerſo corpore erumpente ſolvantur. Febres vero illae ſuperiores, quae in infimo ventre ferociora ſymptomata excitant, uti nauſeam, vomitum, cardialgiam, alvi fluxum, tormina, borborygmos, infarctus viſcerum, aut horrores, rigoreſque dorſum & lumbos in primis excruciantes, vel a prava victus ratione originem ducunt, illae inquam febres fomitem in ea regione, in qua haec accidunt, habere eidem videntur. At conſiderandum ſane eſt, febrilem fomitem aliquo in loco collectum ſola nervorum, & fi-

brarum irritatione posse febrim movere, quin in sanguinem influat, quemadmodum alicujus partis dolor vehemens, aut inflammatio facit; e loco vero, in quo insidet, dimoveri, & periodice extra corpus efferri per febrilem motum quidem, sed ab antecedenti nervorum irritatione, & spastica fibrarum affectione genitum. Praeterea non desunt, quibus non absurdum videtur, fomitem istum in ipso etiam sanguine oriri, atque in eo consistere, & per vices augeri, & decrescere sic, ut febrilis accessio, & decessio consequatur, quin aliunde in sanguinem derivetur.

§. LXXXI.

Quid obiici his possit.

Sed demus, largiamurque, fomitem illum ex aliqua parte earum, quas enumeravimus, in sanguinem statis circuitibus transduci. Quis tamen certo definiat, quaenam prima sit ejus origo, quique locus eum recondat, & colligat? Nam si loeum istum ponas esse ventriculi, aut duodeni cavum, aut bilis receptaculа, aut quamcunque aliam intestinorum partem; copiosae, iterataeque vomitiones, dejectionesque, quas non modo ipsa natura, verum etiam artis solertia vel sub accessionibus, vel ante eas molitur, nonne omnem febrilem fomitem educerent, exhaurirentque? At, sicuti TORTIUS ipse, & eum eo SYDENHAMIUS, aliique quam plurimi (*a*) testantur,

id minime experientiae conſentaneum eſt, &, ſi quando proſpere factum illud narrant aliqui, ita rarum plane fieri fateantur, neceſſe eſt; ut in eorum ſententiae confirmationem adduci non debeat. Imo compertum non ſemel contra eſt, febres ejuſmodi evacuationibus ne hilum quidem minui, ſaepius vero exaſperari, aut e ſimplicibus duplices fieri: ne quid dicam de *cholericis*, *dyſentericis*, *atrabilaribus*, aliiſque, quarum periculum, aut exitium eo propius, graviuſque accerſitur, quo largiores ejuſmodi evacuationes fuerint.

(a) *Vid. infra §. 115. & ſeq.*

§. LXXXII.

Obſtructiones alio. Ad haec ſi febrilis fomes io iſtiuſmodi locis (§. LXXX. LXXXI.) reapſe inſidéret, colligereturve, quis non videat, utilius, ſatiuſque fore, ebinam chioam quatuor, aut quinque horis ante febris adventum dare, eo quippe tempore, quo tota febris cauſſa a remedio occupari, abſorberi, irretiri, emendari, cogi, aut quocunque alio modo efficaciter affici, (ſi tameo in eam proxime agere credatur) quam tempore ab ventura acceſſione magis diſſito? Et tamen uſus contrarium omnino evicit. Non enim certum, plenumque remedii effectum aſſequimur, niſi quatuor ſupra viginti fere horis, antequam febris ac-

ceſſura ſit, dari coeptum fuerit; nequidquam contra ſentiente (*a*) WERLHOFIO. Quae etſi febrilem materiam in ventriculo, biliferis ductibus, aut inteſtinis, viciniſque partibus non cumulari, nec reſidere ſatis demonſtrant, talia tamen eſſe videntur, ut non ibi ſolum haerere, aut eo derivari, ſed etiam altiori e loco prorumpere, aut profundius latere, aut aliud vitium ſubeſſe, a quo febris gignatur, cuique china china medeatur ſuſpicari debeamus.

(*a*) *L. c. ſect. 4. §. 7. not. 1.*

§. LXXXIII.

Aliae objectiones iterum.

Quod ſi in glandulis conglobatis, veniſque lymphaticis, aut in nervis, aut in exteriore corporis ambitu, aut in ſanguine ipſo (§. LXXVII. & LXXX.) cauſſa omnium febrium intermittentium quaeratur, cur, quaeſo, aperientibus, ſudoriferis, acorem emendantibus, & lignorum, ut voeant, decoctis non illae curantur? Cur e pernicioſis quae *Diaphoretica* (§. LXX.) a TORTIO appellatur, nihil ſudore juvante, adeo celeriter properat ad exitium? Cur febres, quae e lymphae vitiis oriri univerſim judicantur, uti catarrhales, rheumaticae, ſcorbuticae, venereae, arthriticae, ſtrumoſae vulgo dictae, quando intermiſſione alternantur, cortici peruviano ut reliquae intermittentes, non obediunt & ipſae? At quemadmodum loco

in quo febrilis fomes haereat, deeernendo pares nequaquam videmur, ſie neque humori, qui potiſſimum peecet, divinando valemus. Quicunque tamen is fuerit, obſcuriſſimum plane putamus, quo vitii genere laboret, depraveturque, conjectura aſſequi. Poteſt, inquiunt viri doctiſſimi, aceſcere, *alkaleſcere*, eorrumpi, putreſcere, inſpiſſari, copia exeedere, aut deficere, acrimoniam multiplieem arripere, aut alia quaeunque ratione a naturali temperie, motu, eireuitu deſeiſcere, ut febrilem eommotionem eieat; imo ſic eum depravari poſſe arbitrantur non nulli, ut modo veneni corrodentis naturam nactus vomitum, alvi fluxum, ventrieuli, inteſtinorumque aeerbos crueiatus pariat; aut aeerrimus factus totam fanguinis mixtionem, eompagemque diſſolvat, & liquet; modo aeiditate contracta ſanguinem eoagulet, & igneum elementum, vel phlogiſton ita deprimat, aut irretiat, ut intenſiſſimum algorem procreet; modo narcotica vi ſoporem afferat, aliaque pro varia ſui degeneratione phaenomena praeſtet, quibus febres intermittentes, praeſertim *malignae*, ſive *perniciojae*, terrere conſueverunt.

§. LXXXIV.

Quid probabilius videatur.

Quare, eum tot, tamque variis vitiari modis poſſe humores appareat, & probabile admodum ſit, modo ab hoc, modo ab illo vitii,

vitii, aut vitiati humoris genere febrem moveri; consequens est, ni fallor, non unicam, sed plures febrium intermittentium causas esse oportere, & pro varia harum ratione febres ipsas natura, & effectis non parum discrepare, prout supra expositum est. Atqui, si ita revera concludendum sit, qui fieri tamen potest, ut unus, idemque cortex peruvianus omnes, singulasque earum species, a tot, tamque differentibus causis pendentes cohibeat, aut fuget? Nonne rationi magis consonum ideirco videatur ab una solum causa proxima eas omnes proficisci, quoniam uno, eodemque medicamento subjugantur? Verum haec quidem aut mentis pene nostrae aciem exsuperat, aut densissimis involuta adhuc tenebris latet; nam omnes illi, qui cum superioribus, veteribusque de indaganda, assignandaque tam materiali causa, quam ejusdem sede, quemadmodum retuli, disputant; profecto causas remotas quaesisse videntur, non proximam, & continentem, in quam alioquin detegendam plurimum interfuisset incumbere. Non enimvero unum, eumdemque humorem, sed alium, atque alium depravari pro causarum procatarcticarum, febriumque varietate probabili sermone ostendisse videntur.

§. LXXXV.

An bilis cauſſa intermittentium?

At poſtremis hiſce temporibus vidimus Cl. VALCARENGHIUM (*a*), qui unum dumtaxat humorem, bilem nimirum, argueret, & quodammodo in judicium vocaret, tamquam veram, certamque febrilium acceſſionum cauſſam his prope permotus rationum momentis: 1. Quod hae febres ſaepius aeſtivo, & autumnali tempore dominantur, dum bilis videlicet abundantior acriorque eſt, aut plus ſolito effervescit; hieme vero rarius, & tum ſolum, cum autumnales, vel aeſtivae febres eo uſque protrahuntur. 2. Quod evacuationibus ut plurimum biliosis tutius, frequentiuſque ſolvi eaedem ſolent, uti urinae, & ſudores eum odore, tum colore bilem exuberantem oſtendentes documento ſunt. 3. Quod raro ſenes, ſaepius juvenes, & cholericos maxime homines adoriuntur, & gravius affligunt. 4. Quod morbis hepatis perſaepe ſuccedere viſae ſunt, aut eos poſt ſe relinquunt. 5. Quod pleraque earum ſymptomata vel a copia bilis, vel a nimio ejus fervore, vel, ut vocant, *alkaleſcentia*, putridaque corruptione, vel ſimili alia ejuſdem depravatione profluunt, uti conſtat ex bilis porraceae, vitellinae, aeruginoſae excretionibus, quae in ipſarum decurſu maximo cum levamine tam per ſuperiora, quam inferiora contingunt. 6. Quod linguae

flavus color, oris amarities, moleſta circa ventriculum, biliferoſque canales tenſio, & anxietas, aliaque hujuſmodi eas comitantur, bilis effervescentis praeter morem, atque huc illuc diffuſae non dubia argumenta.

(a) *De præcip. febrib.* §. XXVII. p. 180.

§. LXXXVI.

Haec, atque alia non abſimilia a VALCARENGHIO, omnibuſque illis *, qui cum eo bilem accuſant, proferuntur tanta veri ſpecie, ut magnam partem medicorum in ſuam ſententiam traxerint. Et quidem, ſi quid judico, non negaverim, adductis argumentis probari, bilem, & vaſa bilifera in hujuſmodi febribus ſaepe affici; non tamen concedam, ſatis demonſtrari, utrum bilis ipſa primario peccet, febrimque ipſa efficiat, num vero potius ſecundario bilis, & bilaria vaſa a febris ipſius fervore, motu, aut fomite ejuſdem, quicunque demum is ſit **, patiantur? nam ſpaſmi, qui circa imum ventrem febrem comitantur, tremor, horrorque bilem ex hepate, cyſtique fellea exprimunt, excutiunt, in duodenum, imo in ventriculum urgent, propellunt, & per vomitum, aut dejectionem ejiciunt. Deinde nequaquam verum eſt, ſemper bilis evacuationes in hujuſmodi febribus contingere, neque ſemper, ut praedicant, aegros ab his ſublevari, aut curari; quod multorum expe-

Argumenta diluuntur.

rientia evictum est; & si quandoque illud evenit, tum solum evenit, cum febris cum saburra biliosa primarum viarum, ut saepe fit, complicatur, conjungiturque. Croceus porro urinarum color, lingua flava, os amarum, ventriculi morsus, aliaque ejusmodi quando incidunt, non illico id unum significant; febrim nimirum a bile sive exuberante, sive excandescente, sive corrupta, sive stagnante ortum ducere; cum omnia febris effecta esse possint, & non raro a spasmis, ventriculi, duodeni, choledochique, a quibus bilis in sanguinem refluere cogitur, pendeant, & proinde manifestissimum sit, bilem aliena culpa, non propria saepissime a naturali indole, motu, cursu deflectere. Id ita esse, multa *** comprobant, sed in primis vulnera, & contusiones capitis, 2. vehementiora animi pathemata, 3. hypochondriaca, & scorbutica affectio, 4. hydrops, 5. inveteratae viscerum obstructiones, 6. cachexiae, 7. demum morbi acuti omnes febriles, ne inflammationibus quidem ipsis exceptis. Quis enim ignoret, in bujusmodi casibus saepe bilem repente aut depravari multiplici ratione, aut uberius excerni, effundique, licet paullo ante nullo vitio peccaret, nec copia ulla excederet? Quis nesciat, urinas crebro rubescere, crocco interdum, aut saturatiore etiam colore infici, os amarescere, epigastrieam regionem multimodis convelli, bilem sursum, deorsumque educi, quin tamen

bilis primario laboret, aut proxima horum ſymptomatum cauſſa dici poſſit? Quod ſi urgeant bilis accuſatores, a ſymptomatibus circa bilis receptacula animadverſis perſpicuum fieri, eam febrium intermittentium fomitem, cauſſamque eſſe; pari jure in ſoporoſis, lethargicis, aliiſque varias corporis partes peculiariter afficientibus febribus affirmandum eſſet, cauſſam earum proximam in capite, cerebro, pectore, alibique, quoniam circa illas partes ſymptomata graviora cernuntur, conſiſtere, & contineri.

* Non hic de illa bile, quam ſanguinis caliditorem, acrioremque partem veteres Medici putabant, quamque RESTAURANDUS omnium pene febrium, nedum intermittentium (*Hippocr. de uſu Chin. Chin. cap. 4.*) cauſſam eſſe voluit; ſed de bile vera, quae in hepate ſecernitur, ſermo eſt. Ante VALCARENGHIUM etiam ZENDRINUS (*della China China*) ab hac bile intermittentes febres derivavit. Nec ab eorum ſententia valde abfuit MEADIUS, qui in *Monit. & Præcept. Medic. cap. 1. ſect. 8. pag. m.* 22. non dubitavit haec verba ſcripto tradere: *Hunc enim humorem* (bilem nempe) *in intermittentibus maxime peccare mihi minime dubium videtur.*

** SENACIUS febrilem cauſſam per totum corpus diffuſam eſſe, ſed praecipue hepar, bilariaque organa ab ea affici, pluribus argumentis (*De recond. febr. inter. & remitt. nat. l. 1. cap. 6.*) oſtendere enititur.

*** Cl. HAENIUS (*Rat. Med. Continuat. T. 3. pag. 196. 197.*) haec in rem noſtram habet: *Caput percuſſi, contuſi, vulnerati, ſucceſſive bilem varia colore vomunt: flavam, porraceam, aeruginoſam. Qui adverſo corpore curru vehuntur, id inſueti: qui prima vice mare conſcendunt, haud raro bilem per varios hos coloris gradus evomunt. Bilem vero eſſe, quae variis his coloribus prodeat, amarore ſufficienter percipiunt. Probabile* etiam cenſet *quod bilis ab actione veneni in ventriculo & intestinis mota hos ſubire colores, & vario colore tingere urinas poſſit.*

§. LXXXVII.

Sequitur confutatio. Neque concedendum eſt, ſola aeſtate, aut ſolo autumno, cum ſaepiſſime verno, aut hiemali tempore caput efferant; aut in aetate juvenili ſolum, & bilioſa temperie; cum infantes, & pueros aeque, ac quocumque praeditos temperamento invadant, haſce febres inſurgere, & increbeſcere tantum. Teſtes appello quotquot mediemam in frequentiſſimis civitatibus non negligenter exercuerunt. Neque eo quod juvenes, bilioſoſque homines crebrius, atrociuſque divexant, ſi tamen hoc vere affirmaretur, continuo licet inferre, eas a bile permanare; cum exploratum, perſpectumque ſit, quemcumque alium morbum in eo aetatis flore, atque in eo temperamenti genere frequentius, atrociuſque ſaevire, atque homines in eo ſtatu conſtitutos ut robuſtiores, ſic ex quavis cauſſa graviores morbos incurrere. Neque perpetuum eſt, hepatis obſtructiones praeire, aut ſubſequi febres iſtiuſmodi; neque, ſi id detur, hepar ſolum huic malo ſubjectum eſt; cum alia quoque viſcera, & praeſertim lien in eamdem labem, fortaſſe etiam frequentius, incidant.

§. LXXXVIII.

Praetereo demum, id quod ſupra (§. LXXXI.) jam innui, emeticis, & catharticis plus nos profecturos eſſe, ſi febres iſtae bilis exceſſui, aut depravationi originem ſuam deberent. Praetereo item quaerere, cur, ſi bilis aut copia, aut vitiata natura intermittentium fons vere eſſet, in iis morbis, in quibus alterutro, aut utroque modo illa peccat ut in Cholera, in Colica, & Dyſenteria bilioſa, in Ictero chronico, aliuſque ſimilibus illae rariſſime, aut nunquam obſerventur? Illud tamen non praetermittendum eſt, homines vel ſaniſſimos, & bene valentes cujuſque aetatis, & temperamenti, in aëre, & loco a febribus intermittentibus quam maxime libero degentes, ſi in regionem, in qua epidemicae aut endemicae ipſae exiſtant, ſe repente transferant, aërique praeſertim veſpertino, nempe noxiis halitibus referto corpus temere objiciant, citiſſime in eaſdem incidere; quemadmodum id pluries nobis experientia innotuit. Num, amabo, probabile eſt, bilem tam brevi, aut augeri, aut depravari, aut corrumpi ita poſſe, ut febrim conſeſtim procreet? Num loca paluſtria, & frequentes imbres, aut aquarum inundationes, quarum in ſinu intermittentes febres quaſi propria in ſede aluntur, & foventur, bilem uberiorem gignunt, aut

Quaedam liberaliter praetereuntur.

Argumentum novum.

depravant? An vero potius aliquod miasma putridum, aut tetram nescio quam mephitim * exhalant, qua cito inficiamur, aut ita corpus nostrum male afficiunt, ut peculiare quoddam vitii genus in humoribus evolvatur, febri excitandae accommodatum?

* *Vid. infra §. 92. not. *.*

§. LXXXIX.

Hoffmanni opinio.

Itaque mirum non est, si FRIDERICUS HOFFMANNUS aliorum nequaquam acquiescens hypothesibus, causam harum febrium, ut ipse vocat, *fundamentalem* ponendam duxerit in spastica universi generis nervosi, & fibrosi affectione, quae speciatim a spinali medulla incipiat, atque ab exterioribus ad interiora paullatim progrediatur. Id enim docuit pluribus verbis in dissertatione *De vera motuum febrilium indole, & sede*. Ibi nitendere tentavit, hanc suam opinionem confirmari egregie ab omnibus invadentis febris phaenomenis, dolore nimirum dorsi, & lumborum, horrore, rigore, & frigore extremarum praesertim partium, livore unguium, vasorum omnium manus, & pedes perreptantium exilitate, atque occultatione, cutis ariditate, & corrugatione, pallore quodam terro, lividoque facici, nasitatione, crebra membrorum extensione, tremula cordis palpitatione, praecordiorum anxietate, difficili respiratione, in-

quietudine, corporis jactatione, pulsu contracto, parvo, & debili, nausea, vomitione, alvi, & perspirationis suppressione cum urina tenui, & aquosa, sensuque ebullientis veluti sanguinis ad interiora. Atque ex his ut spasticam affectionem luculentissime apparere, tamquam causam *fundamentalem*, sive *formalem* febrium intermittentium sibi persuasit, sic ea omnia, quæ nervosas partes irritare, & convellere possent; uti sunt animi motus, validiora cathartica, acria cum cibis, aut aëre ingesta, caustica, venenata intro suscepta, aut extrinsecus applicata, aut a succis primarum viarum depravatis, aut corruptis subministrata, item fortiora adstringentia, frigida nervis inimica; cum ad eiendam febrem, tum, si cessaverit, revocandam causae materialis, aut procatarcticae instar plurimum conferre opinatus est.

§. XC.

Quid Boerhaavius sentit.

Aliquid etiam vitii in nerveo succo, quem cerebrum, cerebellumque ad cordis fibras transmittere credunt, sibi visus est deprehendisse Cl. BOERHAAVIUS; inertiam scilicet, tarditatemque quamdam, ex qua praecipua harum febrium phaenomena & intelligi, & explicari possent (*a*). Hanc deinde Cl. Praeceptoris sententiam illustrare omni cura, & studio, confirmareque non destitit celeberri-

mus SWIETENIUS. Hic enim asseverat, omnia quae in primo febris accedentis insultu accidunt, talia profecto esse, quae facili negotio demonstrent, turbari sobrium, aequabilemque spirituum animalium in musculos influxum. Ea autem sunt lassitudo, debilitas, tremor, *pandiculatio*, oscitatio, atque alia hujus generis. Hinc consequi putat, ut sanguis nec debita copia, nec vi propellatur ad extrema usque corporis vasa; imo ibi lentescat, atque haereat; uti eluceſcit ex frigore, horrore, rigore, pallore, cordis palpitatione, pulsuum parvitate, aliisque, quae incunte febre aeger patitur. Quare non sine veri similitudine concludit, causam proximam istiusmodi febrium statui cum BOERHAAVIO posse *viscositatem liquidi arterioſi, forte & nervoſi tam cerebri, quam cerebelli cordi deſtinati inertiam* (*b*).

(*a*) *De cognoſc. & curand. morb.* §. 755. (*b*) Ibid. *in comment.*

§. XCI.

Pro Boerhaavio quae afferat Swietenius.

Multa deinde alia vir doctissimus profert, quibus illud comprobet, firmetque. Dum enim initio acceſſionis, inquit, videmus impedimentum quoddam nasci, quo sanguis arterioſus debita copia, & vi ad extrema usque corporis progredi inhibeatur, facile conjectura prospicimus, hoc fieri vel ob nimium lentorem liquoris trajiciendi, vel ob auctam ca-

malium reſiſtendi potentiam, vel ob virium moventium defectum. At quariana laborans homo paucis *minutis* ante incipientem acceſſionem ſaniſſimus ſibi videtur, & vana ſpe lactatur ſaepiſſime, non amplius redituram eſſe febrim. Paullo tamen poſt magno horrore totum corpus concutitur, & febris inopinato reverſa aegrum protinus admonet vaniſſimae ſpei, in qua verſabatur. Vix autem mente concipi poteſt ſanguinis tam ſubita mutatio, qua uno quaſi momento lenteſcat, nequeatque minima vaſcula permeare. Quod ſane quantum hujuſmodi hypotheſeos, cujus BELLINIUS olim & inventor, & propugnator fuit, imbecillitatem patefaciat, quiſque per ſe facile perſpicit. Sed admiſſo etiam ſanguinis lentore periodice recurrente, & abeunte, ut in ea poni ſolet, quomodo inde explicaveris phaenomena febris *diaphoreticae*, *dyſentericae*, *atrabilaris*, aliarumque ſimilium *perniciofarum?* Quid de illis dixeris, quae ſine ullo frigoris, horroris, rigoriſve indicio invadunt? Numquid eas a lentore ſanguinis derivaveris? Quid diſcriminis erit inter alias febres, quae a lentore ſanguinis pendere omnino judicantur, rheumaticas, catarrhales, arthriticas, cachecticas, aut ab obſtructionibus ortas, cortici peruviano nequaquam obtemperantes, & illas intermittentes, aut remittentes, quae cortice certiſſime fugantur?

§. XCII.

Pergit Swietenius suam causſam defendere.

Multo minus, proſequitur Cl. Swietenius (*a*), credibile eſt, tantam repente ſolidis partibus accedere rigiditatem, & duritiem, ut liquores omnes repellant. Tempore enim, nec exiguo, eget huiuſmodi fibrarum, tunicarumque perverſio. Ergo ſupereſt, ut in potentiis moventibus tam ſubitae mutationis cauſſa tantummodo quaeratur, ſive in Hippocratico illo principio, *impetum faciente*, quod mobiliſſimum, & leviſſimis de cauſſis exeandeſcens eſſe reputatur. Hinc ſe vidiſſe narrat ſaniſſimam virginem, cum glire conſpecto contremiſceret, illico primam acceſſionem paſſam eſſe quartanae, quae totam hiemem duravit, nec ſoluta eſt prius, quam ver adventaret; cumque jam binos menſes a febre immunis ſuiſſet, mala fortuna iterum a petulanti puero, qui glirem mortuum ante ejus veſtes projecit, perterritam in aliquot quartanae acceſſiones recidiſſe. Item juniores ſaepenumero obſervavit convelli ut plurimum eo tempore, quo vernae tertianae licet ſalutares incipiunt, non obſcuro indicio, a mutata conditione ſubtiliſſimi humoris totum ſyſtéma nervoſum perturbari, & commoveri. Vidit in medio ptyaliſmo, ſolutis mercurio fere omnibus humoribus, ideoque nullo lentore prae-

fente, tertianam verno tempore obortam *, quae non nisi post quartam accessionem evanuit.

(a) *Ib. in comment.*

* Id saepius supervenit litu mercuriali utentibus, sic, ut intermitti curatio debeat, donec febris desinat, aut cortici peruviano sistatur.

§. XCIII.

Tandem nos provocat ad corticem peruvianum, efficacissimum omnium intermittentium febrium antidotum, qui hysthericis, atque hypochondriacis a nimia systematis nervosi mobilitate, & spirituum *ataxia* ortis affectionibus, praeclare, ut SYDENHAMIUS testatur, succurrit. Parem ergo in utrisque morbis, ac in febribus intermittentibus caussarom esse rationem. Imo hinc fortasse caussam deducendam esse, cur febres pertinacius inhaereant corporibus hisce mobilioribus, vixque curari queant, nisi adhibito cortice peruviano, qui etiam roborandi virtute tunc mirifice prodest. Praeterea advertit, insignes, insolitosque animi motus, in primis ex iis, qui totam mentem occupant, & diu detinent, quandoque febres hujusmodi dispulisse; dum per eos tollebatur, vel corrigebatur illa inertia subtilissimi liquoris, a qua accessionis febrilis exordium videtur haberi. Sic QUINCTUM FABIUM MAXIMUM Consulem Romanum commisso praelio cum Allobrogibus, Averniisque a febre quartana in acie fuisse liberatum.

Provocat ad chinam chinam.

§. XCIV.

Allata argumenta refelluntur.

Atque haec quidem auctoritate viri ingenio, doctrina, usu, nominis celebritate, si quis alius, spectatissimi nituntur. Quo minus tamen omni ex parte praepropere recipiantur, pauca quaedam obstare videntur. Et primum summa me subit admiratio duos aeque claros, aeque sapientes, & expertissimos Medicos, HOFFMANNUM videlicet unum, alterum SWIETENIUM ab eisdem omnino febris phaenomenis, quae uterque eorum ad examen revocavit, in duas prorsus oppositas sententias impulsos fuisse. HOFFMANNUS auctum in nervos spirituum influxum, auctamque solidarum partium resistendi potentiam ex iisdem prope auguratus est symptomatibus, ex quibus contra SWIETENIUS eum eorumdem spirituum imminutionem, atque inertiam, tum vasorum, & fibrarum laxitatem, atoniamque suspicatus est. Adeo magna saepe ingenia in caussis morborum, quae plerumque obscurissimae sunt, eruendis inter se discrepant, atque in contraria ruunt! Deinde nequaquam mirum SWIETENIO videri debuisset, solidas partes momento fere temporis ita rigescere, ut liquori minima vasa perfluenti nimium resisterent; dummodo eas spasmo affici, & sic contraniti repente posse, meminisset.

§. XCV.

Ceterum ſi nervei ſuccí inertia, & inopia pro cauſſa febris intermittentis proxima, & perpetua habenda eſſet, atque ab eadem laſſitudo, debilitas, tremor, & reliqua ſymptomata, quae invadentem febrem comitantur, permanarent; quomodo (licet argumentum retorquere) inertia iſta ſpirituum in cerebro, & cerebello tam repente locum habeat, nulla facultatum animalium laeſione praecedente? Quare, ubi jam ſpiritus inertia laborant, antequam motus in toto corpore deficiant, aut depraventur, mentis etiam functiones non laeduntur? Neque quiſpiam reponat, liquorem cerebri, & cerebelli, qui cordi tantum impenditur, tunc vitio aliquo torpeſcere, & minui, quaſi non is, ſed alius eſſet, qui mentis functionibus dicaretur; nondum enim certo demonſtratum eſt, duplicem hunc ſpiritum, aut duplex nervorum genus dari, animalibus alterum, alterum vitalibus facultatibus addictum. Quid porro dixeris de febribus intermittentibus, aut remittentibus, quae ſine frigore, ſine rigore, alïſque imminutarum virium vitalium ſignis accenduntur, quaeque tamen cortice peruviano ſiſtuntur? Num harum quoque origo ſpirituum vitalium inertiae attribuenda erit, dum interim nullum ejus praeſeferunt indicium ex illis, quorum ſeriem ex SWIETENII mente recenſuimus?

Inertia ſuccí nervei dubia.

§. XCVI.

Alia argumenta confirmantur. Quod attinet ad tertianam medio in ptyalismo obortam, an haec fortasse, dum lentori Belliniano videtur opponi, spirituum inertiam, lentoremque comprobat evidentius? Terror porro, ex quo virginem in quartanam incidisse, memoriae prodidit, an forte spirituum motum inhibet, & coërcet? Nonne potius eos perturbat, agitat, incitat, & commovet? Quid item in suae hypotheseos confirmationem advocat corticem peruvianum? Teste eodem, quem excitat, Sydenhamio cortex inordinatum spirituum motum compescit, & sistit; non incitat, non allicit. Neque, quod juniores viderit tempore verno epilepticis motibus obnoxios, sequitur, ut febres intermittentes, quae tunc accedunt, a cerebro nervisque affectis oriri dicantur. Namque cur non alii item vernales morbi eamdem causam agnoscunt? cur etiam epileptici puerorum insultus autumno, quo intermittentium febrium numerus increbrescit, frequentiores & ipsi non observantur?

§. XCVII.

Nec pluris fiunt reliqua. Neque hystericorum malorum cum intermittentibus jactata similitudo quidquam magis probaverit; nam nec cortex hystericos affectus

ctus facile, ut fertur, domat, & vincit, nec iisdem obnoxiae mulieres in intermittentes procliviores sunt, uti alias esse deberent. Utinam profecto essent; motu enim febrili spasmos saepe tolli vetus observatio est; sed non solae intermittentes id praestant. Incassum tandem objicitur Q. Fabii maximi casus. Quis eum dixerit assiduis mentis contentionibus quartanam a se propulsavisse? nihil vero validiori corporis exercitio, sudorique ubertim inde promoto, nihil aeris mutationi, in qua summa febribus ejusmodi medendi potestas, tribuendum putet?

§. XCVIII.

De caussa proxima conjecturae probabiliores.

In tanta igitur rerum obscuritate, opinionumque dissensione eum integrum minime sit, quidquam certi statuere; illud plane repetendum arbitror, quod SWIETENIUS ipse jam docuit his verbis: *praestat in morborum caussis indagandis progredi tantum, quousque per fidelia observata, & cognitam humani corporis fabricam licet; & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypothesibus quantum libet etiam ingeniosis ludere* (*a*). Si quis tamen conjecturis locus conceditur, id unum fortasse probabile est, intermittentium febrium, quae, si primariae, & legitimae sint, ut corticis unius viribus obtemperant, sic caussam proximam unam esse *, soloque gra-

tiare, ne ad hypotheſes confugere, a quibus quam maxime me temperare debeo, cogerer. Hanc ipſam ſententiam aliis placuiſſe, (*vid. Comm. Med. e Filoſ. d' una Comp. de Med. d' Edimb. T. 1. P. 1. cap. 5.*) novi, qui tamen & ipſi veram miaſmatum horum indolem ſe ignorare fatentur. Auctor anonymus (*ib.*) ab hac cauſſa omnes intermittentes oriri credit; neque diſcrimen ullum eſſe inter intermittentes & continuas putridas, ſive ut ipſe appellat nervoſas, niſi varietatem miaſmatum, quae eas gignunt. Putridae naturae miaſma hoc eſſe, credidit PRINGLIUS (*Malattie d' Armata P. 3. cap. 4. §. 3.*); venenatae, & putredinis non expertis naturae SENACIUS (*L. C. l. 1. cap. 5. & l. 3. cap. 3.*); MORTONUS (*De Feb. exercit. 1. cap. 3.*) venenum hoc eſſe ait, ſed incognitae indolis ſpiritibus, ſive nervis infenſum.

§. XCIX.

Cauſſae manifeſtae.

Hae autem ſunt quaecumque viſcidam, lentam, aut aliter pravam in primis viis materiam cumulare poſſunt, uti alimenta concoctu difficilia, aut craſſiora nimis, aut facile corrumpenda; vina immatura, & faeculenta, aut vapida; quaecumque ſtomachi cruditates, aut ſuccorum abdominis vitia; vita deſes; aer ſqualidus, & paluſter; item quaecumque alia animalem oeconomiam evertunt, uti animi curae graviores, conſuetarum evacuationum ſuppreſſio, imprudens corporis refrigeratio, viſcerum, & glandularum lymphaticarum infractus, halitus, & vapores putridi, inſpirati, aliaque his affinia,

§. CI.

Quo in caſu niſi hypochondriaci mali, aut alius cauſſae manifeſtae ſymptomata, aut effecta illa ſint, metuendum ſane eſt, ne proxima acceſſione vera cardialgia, aut affectio cholerica, aut lethargus inexpugnabilis, vel aliud ejuſmodi ſymptoma graviſſimum palam hominem corripiat. Prae ceteris autem nihil magis ſymptomatis patefacit ſuſpectam, atque inſidioſam naturam, quam pulſus; ſi de primis ſex *pernicioſarum* febrium ſpeciebus loquamur. Septima enim non a pulſu, ſed potius a reſpiratione, quae difficilis, inaequalis, & ſtertoroſa eſſe conſuevit, imo a ſimplici, & ſolitario ſymptomate, videlicet ſopore dignoſcitur. In illis autem pulſus toto tempore, quo ſymptoma urget, itemque illo tranſacto, inſigniter plus minus deprimitur pro majore, vel minore ſymptomatis pernicioſi intenſione. Ex adverſo, ubi ſymptoma, etſi alioquin grave, & non ſpernendum, malignitatis tamen expers eſt, arteria, quae manu explorari ſolet, valide renititur, compreſſaque ſtatim reſilit, & vibrat. Itaque quo magis afficitur pulſus, & languet praeſente ſymptomate, quo minus, eo ſuperato, & diſcuſſo, relevatur, reſurgitque, & quo plus roboris, & virium amiſit, tanto pernicioſius ſymptoma illud habendum eſt. Plena vero

Quomodo praenoſcantur.

pulſus defectio ſummum, atque extremum pernicici gradum deſignabit, eamque ſequetur totius corporis, praeſertim extremorum, refrigeratio, aut livor, facies Hippocratica, demumque mors.

§. CII.

Signa ſubcontinuarum. Supereſt genus *Subcontinuarum*. Hae, quanquam ex intermittentibus paullo diutius protractis coaleſcant, non tamen eamdem acceſſionum manifeſtam naturam retinent, ſed obſcurato paullatim frigore, & horrore, eodem ferme modo, quo verae continuae, ſuum circuitum obeunt, donec ad declinationem perveniant; quae licet ſudore interdum, ut antea, ſtipetur, numquam tamen ad integritatem perducitur. Nec ullo quidem inſueto peculiari ſymptomate, ſed variis, praeter continuitatem, & virium paullo majorem defectum, timorem incutiunt, tanto graviorem, quanto longius ab intermittentium periodo, & ſymptomatibus aberrant. Contra *Subintrantes* eodem prope ordine, quo prius incedunt, etſi non plene intermittant, & non multo aegrius feruntur, quam ferebantur, cum adhuc intermiſſione gauderent.

PROGNOSIS.

§. CIII.

Quod attinet ad prognoſim, extat apud HIPPOCRATEM hujuſmodi aphoriſmus: *Febres quocunque modo intermiſerint, periculum abeſſe, ſignificatur* (*a*). Qui tamen univerſim acceptus experientia refellitur; nam pernicioſae, quae HIPPOCRATI, ſi genuina ejus ſcripta conſulantur, ignotae fuiſſe videntur, quantum periculi afferant, etſi intermittunt, jam ſupra traditum eſt. Vera igitur loquitur Medicinae parens, ſi de benignis, & legitimis intermittentibus ſermo ſit, aut de iis, quae, amiſſa continuitate, intermiſſionem acquiſiverint. Nam benignae, & legitimae generatim periculo vacant, imo ſalutares interdum a quibuſdam habentur, hominemque ad longaevitatem praeparare dicuntur: contra malignae, & ſpuriae *, praeſertim, quae in acutas continuas degeneraverint. Quod auctor *libri ſeptimi epidemicorum*, qui ad HIPPOCRATEM vere non pertinet, jam monuit, dicens: *Cholerica praecipue in aeſtate, & febres intermittentes, & quibus rigores accedunt, hae aliquando malignae fiunt, & ad morbos acutos perveniunt; ſed cavere oportet. Maxime autem tales morbos arguit quinta, ſeptima, aut nona; melius autem uſque ad decimam quartam obſervare* (*b*).

viscerum obstructionum, tumorum varii generis *, oedematum, cachexiae, ascitis, hydrothoracis, anasarcae, ictheri, aliorumque malorum, in quae febres illae, quas supra (§. LXVIII.) *corruptivas* nominavimus, praesertim terminantur.

* Triplex genus tumorum ex HAENII fide, atque auctoritate (*Rat. med. P. XI. cap. I.*) febribus intermittentibus supervenit. Primum genus faciunt lien praedurus, & magnus, pedumque oedémata. Lienis tumor, teste SYDENHAMIO, saepe febrim fugat, maxime in pueris, ut saepe evenit, ideoque salutaris dicitur, quamquam, ut ego arbitror, non semper. Oedémata vel sponte, vel leni frictione evanescere, idem HAENIUS asserit. Sed id quoque minime perpetuum est; saepe internis auxiliis indigent. Alterum genus thoracis, & abdominis viscera afficit, hinc hydrops, ictherus, rhachitis. Haec difficillima curatu sunt. Tertium complectitur scirrhos, & cancros ab obstructionibus viscerum ortos, quibus ascites & hydrops saccatus accedunt. mala item, ut liquet, vix spem ullam relinquentia.

§. CV.

Alia ad Prognosim spectantia.

Errores quoque in diaeta commissi, catharticorum, aut phlebotomiae abusus diuturniores, pertinacioresque has febres reddunt, praesertim quartanas, quarum diuturnitatem etiam appetitus praeter morem auctus praenuncíare solet. Notatu digna sunt, quae auctor *coacarum* praenotionum (*a*) appositè habet. En verba: *Qui per febres intermittentes, inaequaliter incalescentes, alvum habent fluxibus distentam, pauca transmittentem, iis post judicationem lumborum dolore subortο,*

alvi prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardescunt, torpore, sitî, ac corporis incontinenti jactatione vexantur, it alvo intercepta gravati exsolvuntur. Interdum etiam prærubra in pedibus ambusta eadem denunciant. Item huc spectat illud Hippocraticum (*b*): *Intermittens vero febris, eademque errabunda in quartanam mutabitur, præsipue si autumnus proximus est.* Reliqua singulis harum febrium generibus magis propria alibi.

(*a*) *N.* 158. (*b*) *Praesag. l.* 2. *n.* 28.

CURATIO.

§. CVI.

Membra generalia.

Alia esse debet in benignis, & *depurativis*, alia in *perniciosis*, & *corruptivis* (§. LXVIII. LXIX.) curandi ratio. Benignae, exquisitae, & *depurativae* vix medici opera egent. In his enim materia morbifica solis naturae viribus subigitur, singulisque accessionibus dissipatur, aut sensibili aliqua evacuatione sic excernitur, ut paullatim sanitas redeat. Contrarium evenit in reliquis, quae non, nisi arte, & medicamentis feliciter expugnantur, cortice in primis peruviano adhibito. In universum causa materialis, sive fomes febrilis corrigi, atque expelli debet. Regendus praeterea febris motus est, ut etiam ejus ope id consequamur. Demum symptomatibus, atque aliis malis,

quae hiſce febribus interdum ſuperveniunt, mature, prudenterque occurrendum. Si materialis cauſſa latet, aut corrigi, expellique non facile poteſt, aut ejus indolis eſt, quae naturae vires ſuperet, ut in pernicioſis, & malignis, aut corruptivis uſuvenit, tota curatio cortici peruviano committenda eſt, qui mirabili quadam virtute omnes intermittentes, dummodo primariae, & legitimae ſint, non vero ſymptomaticae aut ſpuriae, cito, tuto, & jucunde vicit, & depellit.

§. CVII.

In primis ad cauſſas manifeſtas reſpiciendum.

Advertere in primis animum oportet ad cauſſas remotas, & manifeſtas, quae febri occaſionem dederunt. Ubi ab animi pathemate, veluti ira, vehementi terrore, cupiditate, ſimilibuſque orta febris videatur, tunc vero ſimile eſt, nullum aliud vitium corpori ineſſe, ſi tamen cauſſam ejuſmodi ſufficere crediderimus, quin humoribus aliquid labis illatum ſit. Itaque ut ipſa tollatur, aut conſopiatur, ſufficit animi quies, tempore, aut ſomno procuranda, vel aliud pathema excitatum, quo prioris effectus quodammodo deleatur, quemadmodum ſingultui, aut leviori haemorrhagiae incuſſum terrorem remedio eſſe ſaepe videmus. Si vero a frigore, aut a cohibita tranſpiratione inducta fuerit febris, probabile eſt, lentorem ſanguinis inde natum

per motum febrilem resolutum iri, & perspirabile retentum per sudores exiturum. Cum primae viae peregrinis succis, aut inquinamentis scatent, febrimque alunt, ideoque nausea, lingua sordida, halitus foetens, anorexia, epigastrii, hypochondriorumque tensio, aut gravitas morbum comitantur, aut antecesserunt, aut similia cacochymiae gastricae indicia adsunt; emeticis, cathartics, clysteribus, potu largo, saponaceo, incidenti, salito, atque abstinentia utendum est, ut sordes omnes expurgentur radicitus. Id autem in juventibus corporibus, & sanguine plenis, praemissa venae sectione, promptius, tutius, felicius*que* perficitur. Turgente bile, ut saepe in biliosis temperamentis, aestivoque tempore, quo febres ardentium naturam facile induunt, turgere consuevit, praeter ea, quae leniter sursum, aut deorsum ejiciunt, subacida quoque in usum veniant utpote quae alkalescenti, aut putrescenti humori obsistunt, quidquid contra obmurmurent si qui adhuc sunt sylvianae hypotheseos sectatores. Fieri tamen aliquando potest, ut crudus acida primas vias oppleat; febribusque contumacioribus causam suppeditet. Id vitii cognoscitur ex victu farinaceo, crudo, vegetabili, acido jam, vel ad acescendum prono, ructibus acidis, facie pallida, ventre tumido, exerementis viridibus, acidumve spirantibus, aetate, aut sexu ad acidum spontaneum pro-

Quid si a bile?

Quid si a cruditate acida?

cliviori. Tunc profecto abſorbentia, acidumque emendantia cum eccoproticis rhabarbarinis felicissime cedunt. Hinc magneſiae albae, pulveris oſtrearum in calcem redactarum, ſaliumque alkalinorum fixorum ad intermittentes quaſdam febres fugandas celebrata virtus.

§. CVIII.

Interdum ſanguis diatheſi inflammatoria, ſive lentore calido, aut copia, aut acrimonia bilioſa, aut prava alia ſimili qualitate a naturali ſtatu deflectit, quod praecipue in continuis jam ab initio, aut ad continuitatem pronis non rarum eſt; tunc ſanguinis miſſio, & diaeta ſeverior requiritur, praeter ea, quae diluunt, refrigerant, & acritudinem notam emendant. In diuturnioribus intermittentibus febribus non nunquam lentor humorum frigidus, ſive mucus iners, vix acer, difficulter putreſcens occurrit, qui ultima arteriarum, venarumque reticula, aut circumpoſitas cellulas, in quibus tardior circulationis motus eſſe videtur, infarcit, ac lenteſcendo obſtruit. Hujuſmodi vitium plerunque comitem habet ſolidarum partium atoniam, imo ſaepe ab hac, ut cauſſa, dimánat. Tunc ſolvendus mucoſus humor eſt amaris, ſalinis, acribus, calefacientibus, & leniter excitandus viſcerum, vaſorumque omnium tonus, firmanduſque corroborantium uſu.

Quid ſi cum ſanguine phlegmone phlegmaſia?

Aut mucus iners?

§. CIX.

Quid ſi a noxiis halitibus?

Si vero noxia effluvia, putridi paludum vapores, miaſmata epidemica, aut ſimile quidpiam veneni inſtar febrim genuiſſe videantur, ad antiſeptica, quorum latiſſima ſupellex eſt, confugere illico oportet; ſed ceteris omnibus antecellit cortex peruvianus, dummodo optimae notae ſit, & liberali manu, ut opus eſt, adhibeatur. Si febris demum intermittens, ſecundaria, aut ſymptomatica eſſe cognoſcatur, ut ea eſt, quae a ſtrumis, a ſcorbuto, a lue venerea, ab hyſterica, aut hypochondriaca paſſione, a catarrho, a rheumate, a tuberculis, a phthiſi pulmonari, aut alio morbo primario, ut ſymptoma, interdum pendet; omiſſo tum cortice, utpote ineffica-ci, & febri, licet intermiſſionibus diſtinctae, tollendae impari, tranſeundum ad ea remedia, quae primario morbo accommodata ſunt, diuque in iis perſiſtendum eſt.

Curatio ſecundariae aut ſymptomaticae.

§. CX.

Haec generatim dicta ob oculos ſemper habeat, oportet, quicumque febribus intermittentibus curandis manum rite admovere cupit. Praeterea quaedam ei ſcitu neceſſaria ſuperſunt de recta ſanguinis miſſionem, aliaſque evacuationes inſtituendi ratione, ut fax

aliqua Tyroni quasi praeluceat, cujus ductu syrtes, scopulosque in dubio certamine, incertisque rebus ad rationis, experientiaeque normam vitare possit. Et primum quod ad sanguinis missionem attinet, haec communi fere omnium opinione reprobatur in intermittentibus praesertim epidemicis, etiam vernalibus, quia per eam, uti SYDENHAMIUS testatur (*a*), saepe efficitur, ut pernicioſiores reddantur, longiusque tempus perdurent, adscitis interea gravissimis symptomatibus non sine vitae ipsius periculo. SYDENHAMIO accedit TORTIUS qui eamdem omnino observationem adducit, affirmatque eadem die, qua sanguis e vena missus est, saepe febrem e simplici duplicem * fieri. Fatetur tamen id ipsum sponte, & sine hujusmodi caussa plures evenire; tumque illud a venae sectione praestitum esse, cum eam in febribus aestivis sine prudenti rerum omnium consideratione adhibitam viderit.

Mentio circa sanguinis missionem.

(*a*) *Observ. med. sect.* 1. *cap.* 1.

* Noctum sanguinis missionem repetitam, atque reduplicari inde febres vidit RAMAZZINIUS in *Constitutione epidemica rurali an.* 1690., in qua febres intermittentes ob pluvias immodicas, & annonae caritatem, in primis *corruptivae* grassabantur. Vid. l. c. §. 9. & 41.

§. CXI.

Qua ratione Medicus se gerere debeat in sanguinis missione deliberanda.

Itaque ratio, & eum ratione conjuncta experientia suadent, hic distinctione aliqua opus esse, nimirum neque semper sanguinis missionem in hisce febribus pertimescendam, neque certe in omnibus indiscriminatim & effuse administrandam. Nam & anni tempus, & febris naturam, atque aegri aetatem, temperiemque considerare oportet, antequam quidpiam deliberetur. Verno tempore, quo corpora turgent sanguine, humores rarescunt, & expanduntur, & quodammodo ad se se defaecandum propendent, si febres eo vergant, ut plerumque solent; si aetas, & temperamentum, & reliqua consentiant, cur non poterit utiliter humorum copia per venae sectionem minui, spatium majus in vasis parari, ut naturae motus expeditiores facti, citius, & facilius fine suo potiantur? Quid? si etiam paullo acutior sit morbus, & pulsus vehementior, pleniorque? Nonne in tanta vasorum plenitudine, sanguinisque concitatiori motu inflammationes viscerum, congestiones, canaliumque ruptiones liceat per sanguinis missionem praecavere, atque avertere?

§. CXII.

§. CXII.

At vero aeſtate, cum parcior ſit ſanguinis quantitas ob ſubtiliorem partem in vapores reſolutam; cum humores omnes ad liqueſcendum inclinent; cum ſumma ſe ubique prodat eorum ad alkaleſcentiam, & corruptionem proclivitas; cum bilis copioſior, & ſervidior praevaleat, non temere vena ſecanda eſt; nimirum non, niſi in majore ſanguinis aeſtu, in diatheſi inflammatoria, vaſorum, habituſque plenitudine, atque aliis hujuſce generis conditionibus. Multo minus autumno ſanguinis miſſioni locum eſſe, plerique ſcriptores arbitrantur, quia diſperſa ſubtiliori humorum parte, vapidam, quae remanet, atque effoetam credunt. Quare eo tempore febres profecto lentae, & diuturnae plerumque videntur, ſicut craſſos, lentos, inerteſque liquores decet. Attamen quandoque incidit, ut in tempeſtatibus etiam, quae minus ſanguini mittendo opportunae habentur, ejuſdem conſtitutio ob aliquam intercedentem cauſſam ad inflammationes proniſſima ſit, alterque de venae ſectione ſentiendum jubeat. *Aeſtate, & Autumno S. M. manus convenit.*

§. CXIII.

Prae ceteris febris ipſa, ejuſque ſymptomata animadverſionem merentur. Vehemens *Quando febris per ſe S. M. pejuſat.*

ejus gradus, aut ad continuitatem magna prochivitas venae fectionem expoſcit, item grave aliquod ſymptóma, uti coma, delirium, pleuriticus dolor, ſanguinis ſputum, ſumma ſpirandi difficultas, eamdem exigunt, modo cetera non adverſentur. Neque ſola ſanguinis miſſio, ſed cucurbitulae etiam, atque alia revellentia praeſidia optime tunc adhibentur. Verum haec, ut cuilibet manifeſtum eſt, non ratione febris tantummodo, ſed adjunctorum ſymptomatum cauſſa conveniunt; neque in benignis, atque exquiſitis ſemper, ſed potius in perniciosis, aut corruptivis opportuna vere ſunt.

§. CXIV.

Tempus, quo mitti ſanguis poteſt.

Aliquid etiam dicendum eſt de tempore, quo mitti ſanguis poteſt. Apud Gallos in ſummo aeſtu febrili mitti ſolet, nec aliter faciunt plerique Italorum. Apud alios vero, & praecipue Galeni, veterumque ſectatores die intermiſſionis, aut ſaltem febre ad finem properante tantum. Sed ſi neceſſitas urget, quovis febris tempore recte mittitur, excepto primo acceſſionis ſtadio, quo certe hominem venae ſectio jugulare poteſt; quidquid contra aut agant, aut judicent nonnulli, quos novandi cupiditas audaces reddit, aut temeritas adjuvat.

§. CXV.

Quae de sanguinis missione ex SYDENHAMIO, & TORTIO retulimus, eadem illi habent de purgatione, affirmantes, similes omnino effectus, quos viderunt a venae sectione, etiam purgationem, praesertim in constitutione epidemica, subsequi. Minus tamen noxiam purgationem, & vomitionem fuisse in memorata rurali constitutione (§. CX.) Mutinensi deprehendit RAMAZZINIUS, dummodo prudenter, atque intra moderationis limites adhiberentur. Alias morbum pertinaciorem reddebant, deterioremque. Imo MATHAEUS GEORGI (*Art. piccol. di medicar. p. 61.*) narrat in Dertonensi ditione quodam autumno *febres tertiano typo recurrentes frequenti purgatione tractatas lethales evasisse*; omissa autem purgatione ex consilio *eximii Medici* MORO fere omnes sanatas. Ceterum non pauci vomitionem laudant, in quartanae potissimum initio, & interdum, prout res postulat, repetitam. Ea enim materiam, quae morbum facit, prompte, & celeriter tam e primis viis, quam e remotioribus loeis educi, aut characterem, ut vocant, quem in nervis tamquam febris proximam caussam, aut potius proëgumenam (*) ponunt, tolli, & deleri, & sic contumaciores febres extirpari asserunt. Alii contra cane pejus, & an-

De purgandi ratione.

gue emetica reformidant, aut inutiliter adhibita non semel fuisse narrant, exemplis in medium allatis. At nobis media via incedendum esse videtur; nimirum emeticis tum utendum, quando magna putridae, aut viscidae saburrae copia ventriculum gravat, aut bilioso humore depravato turget cystis fellea, hepar, & duodenum. Id autem indicant caussae antecedentes, & procatarcticae; sapor amarus; nausea, stomachi pondus, de quibus aegri, dum mane evigilant, in primis queruntur; flavus oculorum, faciei, aut utinarum color; appetitus dejectus; hypochondria, aut epigastrium tumidum. Interdum etiam hoc purgationis genus a sola febris diuturnitate, & pertinacia, aut ab autumnali tempore exposcitur, quasi vehementiore quadam concussione opus sit, ut fomes febrilis ab interioribus viscerum latibulis excutiatur. Sed antequam emetica adhibeantur, temperamentum, aetatem, vires, vitae genus, pectoris, & capitis conformationem, morbos antecedentes, aliaque perpendere oportet, utrum confentiant. Lenia item apud nos eligantur, atque ubi vasorum aliqua plenitudo appareat, non nisi post ea per venae sectionem depleta propinentur **. De tempore, quo dari debeant, opportuniore, disceptatur inter auctores. Alii tempus ab accessione remotissimum; alii quam proximum ante accessionem praefetendum existimant; atque his suum quoque calculum

addit HABNIUS (*a*). At ſpaſmi, & turbae, quae incipientem acceſſionem comitantur, ab emetico ita augeri poſſunt, ut Medicum deinde poeniteat temeritatis.

(*) In omnibus morbis ſolent Pathologi ponere cauſſam proëgumenam, ſive praediſponentem, cui ſi ſuperveniat cauſſa pocatarchica, ſive occaſionalis, ex utriuſque confluxu dicunt oriri cauſſam morbi proximam. Cl. SWIETENIUS (*Comm. ad §. 755.*) in febrium intermittentium aetiologia hanc ipſam ſequitur doctrinam, agnoſcitque in nervis quamdam mutationem, ſive characterem, quo praeſente, uti cauſſa proëgumena, facile ex levi quacunque occaſione febris excitatur. Hunc characterem etiam ſufficere ſine humore ullo, ſive fermento, ſive fomite, ad febrim ſtatis horis revocandam, non dubitat. Quare febrili fomiti videtur ipſe quodammodo adverſari. Ejus opinionem amplexus eſt ALBRECHTUS THEAR (*De actione ſyſtem. nervoſi in febribus. Gotting. 1754.*) aliique nuperiores. Sed quae de hujuſmodi hypotheſi in utramque partem dici poſſunt, videantur apud TRNKA *Hiſt. Febrium intermit. vol. 1. a §. 37. uſque ad §. 52.*

** Neglecta hujuſmodi cautione non modo pulmonum vaſa lacerari poſſunt, verum etiam cerebri. Internam cerebri haemorrhagiam inveni in cadavere hominis, qui poſt emeticum ſtupidus factus intra viginti quatuor horas graviſſima ex apoplexia perlit.

(*a*) *Rat. med. T. XI. cap. 1.*

§. CXVI.

Damna validioris purgationis.

Validiorem alvi ductionem complures TORTIUM ſecuti damnant; damnaverat etiam SYDENHAMIUS modo laudatus, nec immerito: nam quod purgationis amatores ſibi proponunt, primas nimirum vias & viſcera a pravis ſuccis, obſtructionibuſque liberare, vix unquam aſſequuntur. Viros potius proſter-

nunt, tonum viscerum labefactant, cruditatem augent, febresque reddunt diuturniores, imo periculosiores, in primis, si corruptivae, aut perniciosae indolis erant. Quamquam vero exercitatissimus Tortius iteratis experimentis id didicit, non tamen is est, qui omnem purgandi rationem rejiciat; blandam videlicet, lenem, & circumspectam. Licet igitur, ubi purgandi indicatio non desit, lenibus medicamentis, & pro humorum peccantium, anni temporis, aetatis, temperamenti, consuetudinis, vitae generis ratione diversis alvum ducere. In biliosa constitutione, fervidiori anni tempore, similibusque casibus Lactis serum aut simplex, aut ex Tamarindis decoctum, aut cremore Tartari imbutum sufficiet. Cremor item Tartari unciae pondere in aquae fontanae ferventis duabus, vel tribus libris solutus, & potui datus blandissime repurgat. Si acres, & tenues succi ventriculum ad inanem vomitionem, aut intestina ad dejiciendum frustra proritent, nec materia turgeat, oleo vel olivarum dulci, vel amygdalino recenter sine ignis ope expresso, & ad tres, vel quatuor uncias ex jure tenui propinato molestiae hujusmodi egregie sedantur. Quod si paullo crassior, aut copiosior materia in primis viis haereat, & tempestas autumnalis, temperamentum pituitosum, aliaque hujus generis concurrant, lenientium virtus augeri poterit. Hinc vel sales medii, &

Laudatur blanda & circumspecta purgatio.

amari cathartici, vel caſſia, vel manna, vel conſerva florum perſici, vel electuarium lenitivum, vel Rhabarbarum, vel ſpecies Hierae ſimplicis Galeni erunt convenientiſſima. Cl. BECCARIO de me, audrore olim ſuo, optime merito in uſu erat bolus, qui recipit florum caſſiae & conſervae malvae, utriuſque drachmas duas, & Rhabarbari electi drachmam ſemis; quem ſuaviſſime purgare ipſe ajebat. Interdum ſolis clyſteribus optatum finem conſequimur, qui tutiſſimi ſunt, &, quoties opus eſt, ſine ullo aegrotantis incommodo iterantur.

§. CXVII.

Expiatis primis viis utilirer uſurpari ſolent quaedam ex iis, quae peculiari humorum, aut ſolidarum partium vitio cognito opponuntur, & veluti remotas cauſſas emendant, quaeque febrifuga vulgo etiam appellantur, quia interdum febrem & ipſa tollunt. Primum locum obtinet ſerum lactis ſimplex, vel incoctis herbis amaricantibus alteratum, & per aliquot dies jejuno ſtomacho ſumendum. Deinde veniunt plantae quaedam, uti Cichoreum, Taraxacum, Fumaria, Agrimonia, Carduus Benedictus, Camaedrys, Centaurium minus, Abſinthium, Ruta, Marrubium album, Cardiaca, Penraphyllon, Securidaca; item flores Chamaemeli (*a*), Tanaceti, Agge-

Febrifuga varia.

rati (*b*), Arnicae montanae (*c*), ſicuti etiam radices Pruni Silveſtris, mali Perſicae, Serpentariae virginianae, Lappae majoris, Gentianae, aut cortex Nucis arboris (*d*), ſecundus Fraxini, Hippocaſtani (*e*), Salicis *, Aurantiorum, Caſcarillae, Lignum Quaſſi, ſive ejuſdem radix (*f*), Baccae Cupreſſi, & plantae omnes antiſcorbuticae in primis Trifolium fibrinum, ex quibus decocta **, dilúta, ſucci, extracta, tinctúrae, pulveres, electuaria, pilulae, mixturae varii generis parantur.

(*a*) Chamaemelum celebratum primum fuit a Nechepo, ab Aetio, deinde a Mortono, a Pitcarnio, a Cartheuskro, a Langeo, aliſque. Vid. Lange *Miſc. veritat. faſc.* 1. *p.* 99. (*b*) Vid. *Saggi di Med. di P. Paolo dall' Arme P.* 2. *p.* 202. *nella nota.* (*c*) Collin. *Arnicae in febribus vires, ſive obſervat. P.* 1. (*d*) Febure *in not. ad Grantium de febrib.* (*e*) Vid. Cl. Ant. Turrae *Lettera, ed alcune oſſervazioni ſulla febbrifuga facoltà dell' Ippocaſtano*, quo in libro hiſtoria hujuſce remedii, quod primus Mistichellius commendavit, uſque ad noſtra tempora comprehenditur; noviſque periculis excellens ejuſdem vis aſſeritur, & vindicatur. Anno vero ſuperiore 1782. prodiit Commentarius Jo. Francisci Zulatti Cephalen., Angeli doctiſſimi viri filii, quo ornatiſſimus adoleſcens duodecim medicas periclitationes remedii hujus vires explorandi cauſſa in Noſocomio Patavino diligentiſſime inſtitutas profert, quarum eventus Cl. Turrae obſervatis omnino adverſatur. Nec rarum eſt, in hujuſmodi experimentis, ex leviſſimis quandoque cauſſis, medicos quamplurimum inter ſe diſſidere. Verum ſi *Hippocaſtano* locum inter febrifuga denegat ſuis experimentis Zulattus, auctoritate tamen Cl. Jo. Marsilii Botanices Profeſſoris Patavini, & periculis compluribus cum Patavii, tum Parmae factis permotus, alio febrifugo ditandam medicinam contendit, Datiſca videlicet cannabina, cujus egregiam adverſus febres intermittentes facultatem con-

celebrare non dubitat. Vid. ejus *Osservaz. sopra la facoltà febbrifuga dell' Ippocastano. Firenze 1782. p. 17.* Antifebrilium quoque medicamentorum classem adaugere studuit Cl. RUDULPHUS BUCHHAVE. Is enim Hafniae ann. 1781. suas *observationes circa radicis Gei Urbani, sive Caryophyllatae vires in febribus praecipue intermittentibus, aliisque morbis infitutas* evulgavit. Centum & viginti tribus medicis historiis praestantissimas novi hujus remedii vires demonstrare annisus est. Si experimentorum numerus, si auctoris fides, si confidentia, quam ubique ostentat, considerentur; nullus profecto de antifebrili Caryophyllatae virtute dubitaverit. Sed nescio, quo adverso fato fiat, ut saepe quae alibi remedia laudibus extolluntur, brevi apud nos in Italia celebritatem omnem amittant. Id ipsum vehementer doleo contigisse Geo urbano, quod a nostris avide receptum, & multiplici ratione tentatum votis nequaquam satisfecerit. Excipio tamen Cl. FELIC. ASTIUM R. Protophysicum Mantuanum, qui miram hujus remedii facultatem antifebrilem expertus est in febribus intermittentibus diuturnis, & admodum recidivis chinae chinae non amplius auscultantibus. Vid. ejus *Mem. epist. intorno le Malattie corse in Mantova nel 1782.* insert. *Volum. VII. Opuscul. med. Prat. p. 98.*

* Species salicis, cujus corticem adhibendum volunt, est *salix vulgaris alba*. Decerpitur cortex ex ramis minoribus trium, vel quatuor annorum, qui crassitiem ab uno ad quatuor pollices habent, siccatusque in pulverem redigitur. Hujus autem pulveris scrupulum unum, vel duo dari debent quarta quaque hora tempore integritatis. Sic quinquaginta aegros, & ultra, sine ulla noxa perfecte a se sanatos asserit ETMUNDUS STONE. Idem in pertinacibus quartanis, aliisque morbis, qui difficulter remediis auscultabant, pulveri corticis salicis addidit quintam chinae chinae partem, qua ita ejus vires augentur, ut aegri repente convalescant. Neque ulla praeparatione ante hujus remedii usum opus esse dicitur. *Philosoph. Transactions. Vol. LIII. p. 195.*

(*f*) Vid. *Sebastiani Severii*, auctoris olim nostri, *Commentarius, in quo medicatae Quassiae vires expendunsur. Ticini 1776.* Sed exiguas omnino Quassiae vires antifebriles esse, suis experimentis ostendit Auctor.

** Cl. HAENIUS ad curandas febres intermittentes commendat sequens decoctum: ℞. *rad. gramin.*

Taraxaci an. ℔ j. ss.
Minut. concis. & contus. indantur in aq. puræ qu. s. Decoq. per bihorium.
Colatur. prælo express. lib. iij. add.
Oxymel. simplic. lib. sem.
Sal. Polychrest. drachm. vj.
M. detur uncia quovis bihorio.
Vid. *Rat. medend. Part. XI. cap. I.*

§. CXVIII.

Sales medii. His, prout e re fore videtur, adjici possunt *sales digestivi* dicti, tartari, absinthii, tartarus vitriolatus, polychrestus, de duobus, sive arcanum duplicatum, nitrum vitriolatum, digestivus SYLVII, mirabilis GLAUBERI, tartarus solubilis, similesque alii. Multa alia commendantur ab Auctoribus, quorum singula persequi longum nimis esset. Non tamen silentio praeteriri pauca quaedam debent, utpote usitatiora, & longa experientia apud multos veluti comprobata. Tale est illud CROLLII & RIVERII ex sale alkalino fixo, & acido vitriolico * conflatum, aut illud aliud, cui nomen *Specificum* MORTONI, ex floribus chamaemeli, sale absinthii, & antimonio diaphoretico constans **, quo Auctor eas intermittentes vicisse narrat, quae cortici peruviano restiterant, quae secundariae, aut symptomaticae, & spuriae fortasse fuerunt. Laudantur quoque Sal ammoniacum ad drachmas duas bihorio ante accessionem datum ***, Camphora collo appensa, aut intrinsecus sumpta,

Riverii & Crollii Specificum.

Specificum Mortoni.

Sal ammoniacum.

femina Paſtinacae ad drachmam unam, itemque teſtae ovorum in calcem igne redactae ad drachmam ſemis bis, aut ter in die adhibitae, quarum SAUVAGESIUS (*a*), aliique teſtantur utilitatem. In Hiſpania frequenti uſu commendatiſſimum eſt AUDONII Febriſugum ex Fabarum *Caffee* ſaturatiore decocto, & citrei mali ſucco compoſitum ****.

Paſtinaca ſemina.

Febriſugum Audonii.

* Sic paratur, ℞. *aq. cichor. unc. iij. Sal. abſinth. alcal. drach. ſem. ſpirit. ſulph. aut vitriol. gutt. XII. vel ſcrup. j. M. hauriatur duabus horis ante acceſſionem.*

** Specificum Mortoni ſic deſcribitur ab auctore ſuo (*De febr. intermitt. cap. VI. exercit. I. p. 52.*)

℞. *Flor. chamæmel. ſubtiliſſ. pulv. (plus minus pro ætate) ſcrup. j.*

Antimon. diaphor.

Sal. abſynth. an. ſcrupul. ſem.

M. f. pulv. ſumendus in hauſtu cujuſcunque julapii temperati, aut in formam boli, aut pil. cum mucilag. gumm. tragacanth. redactus, ſexta quaque hora per biduum vel triduum repetendus. Hiſtorias hoc remedio curatarum febrium vide ſis apud eumdem *l. c. cap. IX. p. 115. & ſeq.*

*** Nocet calidiori temperamento praeditis, & facile intermittentes in continuas commutat; quod non ſemel vidi egomet ipſe, videruntque alii.

(*a*) *Noſolog. cl. 2. Feb. interm. ord. 3.*

**** AUDONII *Febriſugum* ſic habet:

℞. *Caffee toſt., & trit. drachm. ſex, coq. in aquæ unciis tribus ad dimidias. Reſid. decantat. add. ſucci citri uncias binas. M. calide propinatur ægro jejuno apyrexiæ tempore. Alvum, & ſudorem movere dicitur.*

§. CXIX.

WERLHOFIUS (*a*) *non ſpernendum* remedium teſtatur *oleum animale* DIPPELII ad

Quædam alia celebrantur.

guttas quinque, & viginti hauſtum, eoque tertianam fugaſſe refert LINNAEUS (*b*). Sulphur quoque *minerale* a drachma dimidia ad unam aliquoties ante acceſſionem ingeſtum ab ETTMULLERO, RULANDO, RIVERIO, aliiſque (*c*) inter antifebrilia recenſetur. Inter haec locum aliquem invenit pariter *Kermes minerale*, cujus ſemigranum infantibus febre intermittente laborantibus bis, ter, quaterve in die ingeſtum ſummopere prodeſſe, auctor eſt GEOFFROYUS (*c**). Adſtringentia etiam extolluntur. Decoctum Plantaginis poſt DIOSCORIDEM, & GERBEZIUM SENACIUS adhibuit ad febres contumaciores (*d*). Gallas a drachma ſemis ad unam omni quadrihorio RENEAULMIUS (*e*). Alumen crudum a dimidio ſcrupulo ad unum ex decocto centaurei minoris quinque horis ante febris ingreſſum datum ſummopere concelebrant HARTMANNUS, GRUNLINGIUS, ETTMULLERUS, atque alii (*f*). A ſtypticis autem hujuſmodi remediis conſultius putavetim omnino abſtinere. Nec tuta, nec innocua omnino eſſe, ſuadet ratio. Denique Aqua ſola affatim per biduum, aut triduum ſine alio alimento a veteribus primum, nunc a SENACIO (*g*) & DIDELOTIO (*h*) tamquam certiſſimum *antipyreticon* proponitur. Opium etiam non nulli *, & Theriacam ante acceſſionem dandam jubent, nec deſunt, qui venena, & in primis arſenicum, ut FRICIUS, nucem vomicam, cicutam, fabam ſan-

cti Ignatii, araneas, aliaque aut abſurda, aut nauſeoſa, uti urinam humanam, aut vaccinam, pulverem pyrium, piper, ſuadeant. Sed pleraque ex his aut noxia, aut futilia factis periculis deprehenſa ſunt, prae primis arſenicum, a quo Cl. viri HAENIUS, STÖRCKIUS Archiatror. Caeſar. comes, & QUARINIUS plurima, & ferme incurabilia mala profecta (1) teſtantur.

(a) *Obſerv. de febr. ſection.* 2. §. 3. (b) *Diſſertat. de morb. adven. in America vexantib.* §. 84. (c) TRNKA *l. c. P.* 2. *ſect.* 2. *cap.* 7. §. 2. (c*) *Mat. Med. T.* 1. *p.* 126. (d) TRNKA *l. c. cap. VIII.* §. 2. (e) *Acad. Roy. des Scienc. des Paris an.* 1711. (f) TRNKA *l. c.* §. *f. p.* 508. (g) *L. c. lib.* 3. *cap.* 8. (h) *Avis aux Gens de la campag. chap.* 20. *p.* 155.

* CL. BERRYAT quia veroſimilius putat, a ſpaſmis intermittentes oriri, quam ab obſtructionibus, praeſertim quando magno cum horrore invadunt, idcirco medicamentum ex opio, quo ſpaſmi tollantur, praebet. Untur autem laudano liquido SYDENHAMII, in infantibus ad guttas ſex, in adultis ad viginti, ex diluto centaurei minoris, hora una ante acceſſum horroris. Sudorem promovet, ſi aeger lectulo ſe contineat. Ipſe tertianas ſe curaſſe ait, quae corticem chinae ſpreverant. Vid. *Comm. Lipſ. Vol.* VI. *P.* 3. *p.* 517. 518. At neque hoc tutum remedium eſt. Nata inde novi lethalia, & vix ſuperanda ſymptomata. MORISOTUS, etiam DESLANDES multorum experientia annorum edoctus memoratam BERRYATI methodum nuper vituperavit, & rejecit. Vid. *Journal de Méd. Janvier* 1781. *p.* 23.

(1) HAEN. *Rat. med. T.* XI. *p.* 64. 65. STORCKIUS *Ann. med.* 1. *p.* 79. 80. QUARIN. *febr. medend. cap.* XII. *p.* 138.

§. CXX.

Topica sive Epicarpia antifebrilia.

Praeterea a nonnullis topica quaedam & proponuntur, & magno in pretio habentur. Duo tantum *epicarpia* hic commemorabo, quae Mortonus tamquam usu comprobata describit. Alterum ex Terebinthinae venetae, & pulveris Olibani aequis partibus constat; alterum vero ex Chelidonio majore, & Ruta cum suliginis, saponis veneti, & salis marini idonea quantitate contusis, atque aceto acerrimo subactis. Utrumque carpis manuum admoveri solet bihorio ante novam febrim. Neque reticendum est, nuperos quosdam non infimae notae medicos praecipere, ut totum corpus pannis calidis aliquo ante accessum febrilem tempore perfricetur, & deinde decoctum aliquod sudoriferum praebeatur, ut provocato sic sudore frigus arceatur. Id bis feliciſſime tentavit Cl. Störckhius (*a*).

(*a*) *Ann. med.* a. p. 262. *& seq.*

§. CXXI.

Regimen in quavis accessione.

Demum magni interest, quomodo aegri in quavis accessione gerere se debeant. Initio accessionis, quo frigus se exserit, *maturius veste multa* aeger *tegendus est*; admovendaque *ficca & calida fomenta* partibus, quae majori frigore afficiuntur, sic tamen, *ut ne*

ſtatim, ut ait CELSUS, *vehementiſſimi calores incipiant, ſed paullatim increſcant* (*a*). A potu, quoad fieri poteſt, abſtinendum eſſe docent plerique clinicorum, quanquam eo tempore ſitis quam ardentiſſima ad bibendum ſolicitet. A potu enim, praeſertim frigido, & copioſo non modo frigus moleſtius, diuturniuſque redditur, verum etiam nauſea, vomitus, anxietas, & turbationes internae invaleſcunt. Nihilo tamen minus, ubi ſitis intolerabilis eſt, potus calidiuſculus concedi poterit, ſed exigua, & parciori manu; quo fauces humectentur, morbifica materies diluatur, faciliuſque properet ad excretionem, & ſpaſticae interiorum, exteriorumque partium contractiones relaxentur. Quo etiam tendere videntur linimenta nervina, & aromatica, quibus ſcrobiculus cordis, & ſpina dorſi calide inungi poſſunt. Oleum nuciſtae, Balſamum peruvianum, oleum ſtillatitium cerae, ſuccini, terebinthinae, lavendulae, atque alia ejuſdem generis ad id opportuna eſſe ſolent. Intrinſecus vero ea minime dentur, quae caleſaciunt nimis; nam ſaepe febrim exaſperant. Calore autem diffundi coepto, licet largiori potu uti, ſed acidulus ſit oportet, temperans, atque antiphlogiſticus, praeſertim ſi vehementer aeſtuet corpus. Quod ſi poſt aliquot horas ſudor non erumpat, aut lente prodeat, neque calidus potus eum ſatis prolicit; adjuvandus tandem eſt infuſis, aut

incoctis potioni floribus Chamaemeli, Sambuci, Tiliae, Armeae, aut summitatibus Cardui benedicti, Centaurei minoris, Chamaedryos, similiumque.

(*a*) *De Med. l. 3. cap. 11.*

§. CXXII.

Victus ratio. Nec minus refert, qua ratione febricitantes nutriendi sunt. Generatim eo tenuior victus esse debet, quo breviora integritatis intervalla; paullo liberalior, quo longiora. Nihil cibi dandum est prope accessionem, & multo minus in ipsa accessione. Alioquin vomitus, anxietas, aut febris vehementior, & longior subsequitur. Neque eo tempore somno indulgere licet, sed quam longissime ab eo, atque in remissionibus tantum. Remittente febre, aut jam finita accessione, quod tutius est, nostri jusculà concedunt, ovaque sorbilia. Quando vero diuturnior est morbi continuatio aliquid etiam carnium & vini dilutioris dant diebus a febre vacuis. Experientia enim docuit, in hisce febribus tenuiorem victus rationem, quando trahuntur, viribus maxime noxiam esse. Diebus item, quibus accessiones non fiunt, leniter exerceri corpus expedit, in primis ante cibum, aut frictionibus uti, ut ne vires, & solidarum partium, viscerumque robur penitus elangueant.

§. CXXIII.

§. CXXIII.

Hac prope ratione benignae intermittentes, & *depuratoriae* curantur, quin imo ſolo diaetetico ſaepe regimine adhibito, plerumque exactis aliquot circuitibus primum mitescere, deinde penitus desinere conſueverunt. Ni vero hoc eveniat, diuque trahantur; aut in utero gerentes, aut in puerperas cadant; aut contra ſi febres de *corruptivarum*, aut *perniciosarum* genere ſe prodant, cortice chinae chinae, qui omnibus quibuſcunque aliis remediis virtute antipyretica antecellit, mox ſupprimendae ſunt. Itaque aliquid de ejus uſu ad ſiſtendas febres dicere nunc convenit. Primis illis temporibus, quibus divinum hoc remedium innotuit, infundebantur ejus bene in pulverem attenuati binae drachmae in uncias aliquot vini meracioris, & deinde una cum vino propinabantur duabus horis ante acceſſionem, & quidem graviorem, ſi febris duplex erat. Illa acceſſio non cohibebatur, ſed futura, quae ei reſpondebat. Bis aut ter ad ſummum repetitum remedium, ſi optimae notae eſſet, quaſcunque acceſſiones avertebat. Sin minus, augenda erat doſis, ut qualitas quantitate ſuppleretur. Hinc iteratis perichtationibus compertum eſt, corticem, ut ſuam vim exerceat, egere tempore, quod non minus ſit viginti quatuor horis. Quam ob rem

Quando in benignis cortex opus ſit.

De corticis uſu.

non prope ipſam acceſſionem, quo in caſu vomitu ſaepe rejicitur, ſed quam longiſſime a ventura acceſſione dari optimo conſilio coeptus eſt; ut nimirum tantum temporis corpori adhaereat, quantum ad ſuam vim exercendam opus habet.

§. CXXIV.

Ejus adulteratio.

Paullatim autem cortex tanta celebritate inclaruit, ut per totum ferme terrarum orbem non modo ad febres, verum ad alios etiam morbos curandos adhiberetur. Hinc ejus copia & honitas minui coepit; deinde etiam fieri non potuit, quin a Mercatoribus lucri percupidis variis mixtionibus, & artificiis adulteraretur; hinc vires ejus medicae a priſca illa, atque admiranda efficacitate non parum defecerunt. Neceſſe igitur fuit ſenſim remedii doſim adaugere, ut quantitate efficacitatis defectus compenſaretur. Imo noſtris temporibus ea ipſa remedii quantitas, quam Tortius ad febres pernicioſas vincendas neceſſariam ſummo cum generis humani beneficio invenit, & palam fecit, etſi ſatis amplior & validior (ſi cum vetere, & communi illa, quae adhiberi ſolita erat, comparetur) non raro ob remedii adulterati, aut effoeti imbecillitatem, atque inertiam vix expectationi reſpondet. Quare hodie adeo varia,

multiplexque chinam chinam adhibendi ratio eſt, ut non facile duo Medici reperiantur, qui in una, eademque conveniant.

§. CXXV.

Apud pleroſque tamen id unum ratum, fixumque videtur, ad benignam febrim ſiſtendam tres, aut quatuor remedii drachmas, aut, quod ſummum eſt, tres quartas unciae partes ſufficere, in plures vices non valde diſſitas, opportune, & prudenter diviſas. Sed praeſtat in benignis quoque febribus bis ſaltem quolibet die tantum chinae chinae praebere, donec uncia, aut ſeſquiuncia abſumpta ejus ſit. Et quoniam hujuſmodi febres, poſtquam deſierint, facile revertuntur, id praecaveri oportet, continuato ejus uſu, & data per dies aliquot drachma ſemis, vel una, donec alia nimirum uncia abſolvatur. Neque alienum eſt, juſtis intervallis eamdem medendi rationem repetere ad dies uſque quadraginta; quibus praeterlapſis vix unquam recidivae fiunt. At, ubi febris non ſolum benigna eſt, ſed etiam exigua & lenis, & ſola tantum diuturnitate moleſta, tunc cortex minori admodum doſi, & fere in modum alterantis dari poteſt, ut penitus ea extinguatur.

Hodie quaenam ejus doſis in benignis.

§. CXXVI.

In corruptivis quae dosin esse debeat.

Corruptivae vero febres largiorem dosim * postulant, ideoque toto remissionis, intermissionisque intervallo quarta unciae pars bis, vel ter sumenda est, quousque febris decefferit. Febri omnino cohibita, drachmam unam bis in die, mane nimirum, & vespere adhuc sumere expedit, donec ad duarum unciarum pondus perventum sit. In pernicioſis demum, atque ad acutas vergentibus major adhuc remedii vis pro qualibet vice adhibenda est; quae tamen sic definiri haud potest, ut omnibus, & singulis casibus accommodetur; sed pro rerum, & casuum ratione variari debet. Universim tamen scire licet, in pernicioſis communis (§. LXIX. LXX.) unciam chinae chinae requiri, ut accessio proxima, quae exitum afferre potest, avertatur, nec interdum eam satis esse, cum saepe experientia ostenderit, ad accessionem, febrimque omnino tollendam amplius sesquiuncia opus esse. Pro vario autem intervallo, quod inter unam, atque alteram accessionem intercedit, breviori videlicet, aut longiori, ut TORTIUS accuratissime docuit, diverse etiam totum remedium partiri, & dividi debet. Ubi brevius intervallum est, primo statim remissionis tempore uncia dimidia, imo in graviori metu drachmae sex corticis uno hausu propinan-

Largior adhuc in pernicioſis.

Generatim quomodo cortex exhibendum.

dae ſunt, quatuor deinde aliae, aut ſex diviſim reliquo, quod ſupereſt, ſpatio, ſive remiſſionis, ſive intermiſſionis illud ſit; ita, ut ſingulae doſes ſenſim decreſcant, atque earum minima poſtremo loco detur, nempe aliquot ante horis, quam febris accedat. Quando autem longius integritatis intervallum eſt, tunc poteſt remedium in plures adhuc partes dividi, & majus inter unamquamque partem ſpatium relinqui; ut prima & altera aſſumptio tres drachmas non excedat, reliquae vero drachmas duas aequent. Etenim tota artis providentia in eo conſiſtit, ut ſex illae drachmae, aut uncia, aut ſeſquiuncia, quae ad febrem pernicioſam comitatam arcendam opus ſunt, ita dividantur, ut ante exitialem acceſſionem, quae expectatur, & praecaveri debet, ex toto abſumantur, hac tamen cautione, ut prima corticis pars aſſumenda omnium reliquarum ſit maxima. Nam, ſi contrario modo fieret, optato fine non potiretur medicamentum, quia prima ejus doſis impar eſt febri ſiſtendae, etſi temporis, quo agat, conditio ei non deficiat; poſteriores vero ſero nimis ſuperveniunt, ut febrili cauſſae obſiſtere poſſint.

* Cl. RAMAZZINIUS in *rurali conſtitutione epidemica* ann. 1690. narrat corticem peruvianum non ſatis proſpere ceſſiſſe. Febres autem illae de genere *corruptarum* erant, & cum primarum viarum cacochylia complicabantur. Si Cl. vir primas vias rite prius repurgaſſet, deinde largius & diutius corticem cito dediſſet, quemad-

modum *corruptivarum* natura poſtulat, fortaſſe cauſſam non habuiſſet, cur corticis dati eum poeniteret. Id ego expertus ſum in epidemia quam ſimillima, atque ab eiſdem omnino cauſſis profecta.

§. CXXVII.

Eodem ferme modo variatur corticis adhibendi ratio in eo pernicioſarum febrium genere, quae, quia, continuitatem, acutameque indolem aſſumunt, *ſubcontinuae* vocantur. Nam, prout celerior, aut tardior eſt earum ad continuitatem acutam progreſſio, ſic largior, aut parcior eſſe debet ejus oblatio; quam etiam pro re nata praeceedant oportet ſanguinis miſſiones iteratae, aliaque generaliora auxilia, ut ſupra (§. CVI. &c.) traditum eſt. Itaque ſi ex calore, & ſiticula, alinſque ſignis (§. LXXI. CII.) jam memoratis, intermiſſionis die ſuperſtitibus, ſi ex frigoris diminutione, acceſſionum productione, & gravitate cognoſcamus, febrem jam *ſubcontinuam* eſſe factam, circuitu nondum ex toto tamen obſcurato, quod earum proprium eſt; protinus mane dici, quae vacua fuiſſet, dentur drachmae binae, veſperi tantumdem, dic vero venturae acceſſionis, horis aliquot ante, drachma una, aut paullo amplius; acceſſione demum remittente iterum duae drachmae, & ſic porro, donec unciarum duarum pondus inſumptum ſit, febriſque diſcuſſa. Minime vero ex vino tunc corticem dare convenit,

In ſubcontinuis quo modo dandus cortex.

ſed ex aqua quacunque, morbo acuto magis accommodata. Quod ſi continuitas jam invaluerit, obſcurioreſque circuitus facti fuerint, accedentibus inſuper gravioribus ſymptomatibus, videlicet artuum tremoribus, motibus convulſivis, ſubdelirio, urinis ſubjugalibus, voce tremula, ſingultu, aliiſque id genus, validiori forma his obviam eundum eſt. Tum prima corticis doſis ſit trium, vel quatuor drachmarum, altera duarum, deinde ſeſquidrachmae mane, & veſperi, demum drachmae unius, & ſic paullatim imminuenda, donec uncia, aut ſeſquiuncia conſumpta fuerit.

§. CXXVIII.

Febre ſublata continuandus corticis uſus.

Sublata per corticem febre non ſtatim ab ejus uſu deſiſtere oportet, ſed in eo adhuc per aliquot dies continuandum eſt, imminuta paullatim doſi, ut omnis febrilis fomes penitus extinguatur. Quamdiu autem id fieri debeat, prudentis medici, & ſingula attente perpendentis eſto decernere. In univerſum tantum corticis ad febrem praecavendam, nam facile revertitur, dari debet, quantum ad ſiſtendam adhibitum fuit. Iſtud autem praeſtat in quatuor partes dividere, quarum una nono & decimo quovis die in minores aliquot doſes partita, & juſtis intervallis tributa ſumatur. Nec diſſimili ratione (§. CXXVII.) cortex adhibendus eſt iis febribus, quae ob

Quomodo dandus in ſubintrantibus.

anticipantes accessiones continuae fiunt, & peculiari nomine, ut a *subcontinuis* proprie dictis discriminentur, *subintrantes* (§. LXXI.) appellari solent.

§. CXXIX.

An parca manu datus praeferri debeat?

In more medicorum positum est apud quasdam nationes chinam chinam parca manu, sed brevibus intervallis repetitam, adhibere, ad drachmam unam nimirum tertia, vel quarta quaque hora, donec febris cessaret, vel ad idem pondus singulis diebus per aliquot hebdomadas, ut febris reversio arceatur *. Sed experientia docuit, utilius certiusque largiori eam dosi pro qualibet vice, quanquam longioribus intervallis, adhiberi. Priori enim modo, cum febrili somiti supprimendo non valeat, aut febrim non sistit, aut sub ipsomet remedii usu, quando desierit, eam repullulare & recidivam fieri, nequaquam impedit. Accedit praeterea, quod somni molestissime interrumpantur, capiendique cibi hora difficilius inveniatur. Quae omnia, altero, quem dixi, modo, commodissime evitantur. At ubi ampliori utimur cortieis dosi, saepe accidit, ut alvus laxetur. Si hoc post primas tantum doses, ut plerumque fit, eveniat, finere oportet: sin vero ulterius alvi fluxus producatur, aut ingravescat, tum *Diascordio Fracastorii*, aut *Theriaca Andromachi*, aut *Lau-*

Quid agendum, si alvum laxet?

dano liquido Sydenhamii seorsum datis, vel chinae chinae prudenter adjectis cohiberi debet; fluente enim alvo, cortex prius descenderet, prodiretque, quam morbi causam emendasset.

* Haec methodus, si unquam locum habet, in pueris, morosisque foeminis, & nauseantibus aegris tantummodo tentari poterit.

§. CXXX.

Cortex cum cathartieis non debet commisceri.

Pessime igitur consulunt suis aegrotantibus, qui corticem cum alvum ducentibus conjungendum proponunt, aut eo maximam curam dirigunt, ut confestim alvo demittatur. SYDENHAMIUS (*a*), & TORTIUS (*b*), multique alii (*c*) observarunt febrim jam cohibitam dato cathartico, quin etiam emetico iterum excitari. Id negant alii, aut felicius cathartieis admixtis, quae depravatos humores educant, aut obstructiones, nescio quas, referent, aut mala quae a ligneo, & styptico medicamento sibi confingunt, avertant, febrem tolli contendunt. Ego vero priorum, experientia ductus, sequor rationem, &, si purgandi indicationes adsint, alvum blande, & repetitis vicibus ut supra (§. CXV. CXVI.) posui, expiare soleo, antequam ad corticem deveniam. Tum a cathartieis aegros prohibeo, itemque ab iis omnibus, quae alvum laxare possunt, fructibus nempe, oleribus, bellariis,

similibusque. Quod si alvus praeter modum adstricta molliri quandoque debeat, soli clysteres, aut rhabarbari grana aliquot innoxie id praestabunt. Non omittam tamen cum Sydenhamio (d) & Swietenio (e) advertere, febres autumnales, postquam china china suppressae fuerint, catharsim saepe requirere; nam ea neglecta, vel recidivae fiunt, vel alii morbi succedunt, ut arbitrantur. Purgationem autem hanc post quadragesimam a febre finita diem instituendam solum monet Sydenhamius dandumque vesperi paregoricum, ne catharseos irritatione febris revocetur. Cavendum praeterea a nimia elborum repletione est, atque ab aere frigidiore ad aliquot hebdomadas, ne depravata digestio, aut inhibita traspiratio causam praebeat, cur febris recidiva repullulet.

(a) *Epist.* I. *responsor. p.* 331. (b) *L. c.* (c) Geoffroy *Mat. med. T.* I. *p.* 280. Swieten. §. 757. Gorter *comp. med. Tr.* 52. §. 33. (d) *Ib.* (e) *Ibid.* §. 766.

§. CXXXI.

Pulvis cuicunque praeparationi praestat.

Praesentissimum Chinae Chinae praesidium, quocunque modo usurpetur, sive dilúti, sive decocti, sive tincturae, extracti, elixyrii, syrupi, electuarii, pilularum, aut pulveris forma, tam ore sumptum, quam ano injectum miros semper effectus praestat. Fidissimis tamen ex observationibus constat, nullam prae-

parationem ſimplici ejus pulvere, dummodo recens * ex optimo, & tenuiori cortice peruviano ſit confectus, efficaciorem, aut praeſtantiorem eſſe. Peculiares vero circumſtantiae interdum faciunt, ut una potius forma, quam alia aegrotantibus commodior, jucundiorque exiſtat, ideoque altera alteri praeferatur. Et quamquam ore aſſumptum & glutitum valentius procul dubio agat; non tamen effectu caret, ſed lentiori, etiam elyſteris ope ſubter datum. Tum decoctum ſaturatius, aut extractum in aqua, aut lacte ſolutum magis huic uſui accommodatum eſt, & pueris in primis, qui a remediis etiam edulcatis, atque elegantioribus interdum invicte abhorrent, adultiſque, quos vomitus perpetuus, aut ex morbo, aut ex medicamento vexat, non parum proficuum.

Quando alia forma dandus cortex.

* Pulvis chinae chinae, licet in pyxide, aut vaſculis clauſis ſervetur, plurimum deperdit ſuarum virium. Oportet igitur eam in pulverem tum ſolum contundi, & redigi, cum eadem uti volumus. Jo. FRID. MAUTTII *Diſſert. de Cortice peruviano* extat in *Theſauro Diſſertation. Programmat. &c.* EDUARDI SANDIFORTII *Vol.* I. *p.* 297. *Roterodami* 1758. *in* 4. in qua diligentiſſime traditur hiſtoria corticis hujus botanica, chymica, & medica cum notis bonitatis ejuſdem. Notae bonitatis ſunt hujuſmodi: externus cortex peruvianus eſſe debet ſcaber, aſper, fuſcus, pallidis punctis hinc illinc maculatus, muſco quandoque canefcens, interius laevis, politus, colore cinnamomi, ſed paullo obſcuriori, & ferrugineo; in fruſta diffractus, & ſoli adverſus oſtendat puncta ſplendentia, ac ſi meſſet nitrum cryſtallinum, odore ſit mucido, & leviter aromatico, ſapore aromatice amaro, leviter ſtyptico, dentibus friabilis, non

viscidus, non glutinosus, non ligneus. Addi potest, oportere, ut sit e ramis minoribus, junioribusque decerptus. Contra suspecta est exterior facies alba, aut plane flava, quam flavedinem inducere solent curcumae radice adulteratores lucri caussa, ut quoscunque alios cortices peruviano similes reddant. Si sapor ejus sit nimium amarus, tum indicium est, corticem fusco aloes fuisse imbutum, ne effoetus appareret. Rejiciendus omnino est vetus, vermibus exesus, corruptus, crassus nimis, & nimis lignosus, itemque ille qui jamdiu in pulverem redactus obsoleverit. De variis ejus speciebus, & adulterationibus, itemque viribus, usibusque consulatur Cl. MURRAYUS, *Apparat. Medicamin Vol.* I. sub nomine *Cinchnae officinalis Linn.*, sive *Chinchiae n.* 201. *pag.* 546. nam ibi locupletissima auctorum series opportune invenietur commemorata. Legi quoque debent ea, quae de variis chinae chinae speciebus, earum analysi, & viribus traduntur in *vol.* 3. *pro ann.* 1779. *Reg. Soc. Med part. historic. p.* 252. & *seqq.* ubi praestantior corticis species quaedam rubri coloris celebratur, quae olim adhiberi solita fuit, sed rarior facta apud nos deinde desuevit. Nunc iterum in Anglia in usum revocatur, postquam SAUNDERSIUS ejus laudes typis vulgavit.

§. CXXXII.

Innocuum remedium est.

Non ergo audiendi sunt imperiti quidam homines, qui multis de caussis praestantissimum hocce remedium criminantur, neque fides habenda vituperationibus quorumdam Medicorum, qui ex praeconceptis opinionibus de eo judicium tulerunt; quorum tamen hodie exiguus adeo est numerus etiam apud Germanos, & Gallos, apud quos olim male audire solebat, ut ejus osoribus silentium jam imposuisse optimam magistram experientiam, dicendum sit. Non obstructiones, non infar-

ctus progignit, & si qui a febre ipsa, in primis diuturniore geniti fuerint, eos paullatim resolvit, & referat; non ventriculo infensum est, cum potius, exceptis paucis casibus *, eum firmet, & recreet; nec febrim sopit tantummodo, sed penitus extinguit, dummodo satis valida manu, & quamdiu opus est, adhibeatur, & crises, quas promovere certo solet **, non impediantur neglectu diaetetici regiminis.

* Interdum tanta est ventriculi sensibilitas, aut talis ejus idiosyncrasia, ut revera ferri id remedium non possit, nisi arte quodammodo contemperetur. Tum vel infusi, vel extracti forma, vel cum mucilaginosis, aut demulcentibus junctum saepe tutius assumitur.

** Modo hanc, modo illam excretionem promovet, sed praecipue & semper perspirationem auget. ALBERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T. 1. p. 405.* GORTER *Comp. med. Tr. 52. §. 27.*

§. CXXXIII.

Febris reversio communis est cum aliis evacuatis.

At, inquis, eo curati saepe in febrem relabuntur. Hoc vero nec perpetuum est, nec solius corticis peruviani vitium; cum alias quoque medicamentis, quae febres intermittentes propulsant, commune id esse soleat. Sed quando post febres, eo sublatas, relapsus hujusmodi contingit, non ideo inefficax, aut infida ejus virtus illico dicenda est. Plerumque aut medici culpa, qui effoetum nimis remedium, aut nimis parca manu, aut non satis diu dederit (*a*), aut aegroti, qui

diaetetica praecepta neglexerit, revocari febrim crediderim. Saepissime etiam id fieri verosimillimum est, quod causae remotae, a quibus febris primum orta est, uti aeris, regionisque constitutio, aut cibi, & potus deterior indoles, aut humorum cacochymia, aut vetus viscerum prima labes perseverant; nec mirum proinde est, si ut primum, sic iterum, & tertio, & quarto febrim non revocent modo, sed etiam excitent, atque inducant. Quare saepissime accidit, ut aegri non perfecte reconvalescant, nisi & aërem, & regionem, & victum, & potum cum salubriore commutent, peregrinentur, equitent, vehantur, & antiqua vitia, quae morbum fovent, aperientibus, antiscorbuticis, martialibus, aut antivenereis medicamentis oppugnent. Hinc fortasse ratio petenda est, cur contumaciissimas interdum febres intermittentes, tam periodicas, quam erraticas, & vagas, aut recidivas, aut chronicas devictas narrent Chinicorum non pauci, adjectis cortici succis antiscorbuticis, salibus mediis, chalybe, mercurio * dulci, aliisque alioquin nullo modo necessariis (*b*). Aquis quoque medicatis tam salsis, & catharticis, quam acidulis, & ferratis febres hujusmodi extinctas novi. Semestrem tertianam aqua *S. Christophori* in Aemilia, quae salsis adnumeratur, potui largiter data radicitus fustuli. Neque rarum est, ruricolas a febribus aestivis ad autumnum protensis solo continua-

Causae recidivarum.

to, & largo esu uvarum, mane rore adhuc madentium, e vitibus recens decerptarum quibusdam in regionibus convalescere solitos esse.

(*a*) GORTERIUS *Compend. med.* Tract. 52. §. 32. inquit: *cortex si magna copia detur, febrim sistit sine recidiva*. Verum id esse, pluries, & pluries comperi. Confirmatur id observatione, & experientia Cl. GUSMANI GALEATII, qui (*Comment. Instit. Scient. Bonon. T. V. P. 2. p. 224.*) in quibusdam febribus perdifficilibus ad quinque, sex, & ultra uncìarum quantitatem ascendere debuit, ut eas infringeret, & cohiberet. Hac eadem quantitate opus fuit in epidemica constitutione ann 1765. quam alibi (*Sagg. di Med. Prat. di P. P. Dall'Arm. P. 1. p. 37.*) descripsi.

* Mercurium dulcem praeter RIVERIUM, laudant adversus febres intermittentes SCHULZIUS, VOGELIUS, BÜCHNERUS, LUDWIGIUS aliique; sed praecipue tum mirifice prodesse, ait FRIDERICUS CASIMIRUS MEDICUS, cum labes venerea simul subsit. Nec Mercurius crudus sua fraude fraudandus est. Cl. JOSEPH BENVENUTUS in quadam epidemica constitutione febrium perniciolarum, quae in continuas petechiales facillime degenerabant, corticem solum imparem iis subigendis deprehendisse narrat; efficacissimum vero factum additione hydrargyri. Addebat autem Hydrargyri scrupulum cuilibet corticis drachmae, sicque ejus vim novo, & felici experimento auctam summopere fuisse testatur. Videatur ejus *Dissertatio historico-epistolaris ad Cl. virum Bartholomaeum Beccarium, qua epidemicae febres in Lucensi Dominii quibusdam pagis grassantes describuntur &c. Lucae 1754.* Aliquot ante annis DUMONIUS coepit chinae chinae adjicere magnam Tartari emetici dosim, nempe singulis chinae chinae unciis grana quindecim, aut viginti, aut etiam viginti quinque Tartari emetici, ut quartanas contumaciores expugnaret. Ejus exemplum sequuti sunt alii non pauci deinceps. Mirabantur autem omnes, tam magnam Tartari emetici dosim nec vomitum, nec catharsim movere. Sed scire convenit, corticem ipsum, ut styptica reliqua, resolvere, sive, ut ajunt, decomponere tartarum emeticum, & praecipitare

ejus partem regulinam ab amplexu acidi tartarei dejectam. Experimenta, quae id oſtendunt, a Cl. CORNETTO referuntur in *vol. 3. Reg. Soc. Med. Pariſ. in part. hiſtoric.* p. 249. Hinc Tartari emetici vis emetica omnino deſtruitur; ut deſtruitur, ſi cum magneſia alba, aliiſve abſorbentibus probe miſceatur.

(*b*) GORTER l. c. §. ead. *cortici nihil addendum, niſi ſymptoma aliter exigat*. Symptomata autem ſaepe aliter exigunt, quorum ni ratio habeatur, ſaepe cortex ipſe effectu caret. His igitur medendum quandoque eſt idoneis medicamentis, aut haec cortici adjicienda ſunt, ut votis reſpondeat. Hoc etiam animadvertitur a Cl. GALEATIO loco ſupra citato, quod in tertiana dyſenterica & ſanguinis miſſionem, & caſcarillam, & paregorica adhibere debuerit, praeter chinam chinam, ut morbum depelleret, quamquam dyſenteria fortaſſe tum complicata potius cum tertiana, quam ejus ſymptoma dicenda fuit.

§. CXXXIV.

Nulla eget plerumque additione.

Nulla enim per ſe indiget additione, ſi febres purae, ſimplices, primariae, non complicatae ſint; aegrique aut venae ſectione, aut purgatione, aut aliis praeſidiis rite ad ejus uſum praeparati, ut decet, fuerint. Amplius triginta annis hoc pene divino remedii genere uſus ſum, nec unquam vidi in hiſce, quos memoravi, caſibus aut effectu caruiſſe, aut mala poſt ſe reliquiſſe, quorum falſo inſimulatur. Neque ejus laudibus quidquam detrahit, quod minime notum ſit, qua ratione febres iſtas proffliget; nam ſive acido ſale, ſive alkalino, ſive utroque, ſive gummoſo, aut reſinoſo principio, quo ſcatet, illud agere velis, ſive antiſeptica vi, ſive ſtyptica, ſive nervina, ſive ſtomachica, ſive uno modo,

modo, ſive alto malueris, nobis perinde videtur. Id unum certe novimus, quamquam modum, quo agit, ſapientiores ſe ignorare fateantur, tutiſſimum, efficaciſſimumque in manu exercitati, & periti medici eſſe, & noſtra hac aetate ab ignari vulgi calumniis ſatis, ſuperque per doctiſſimos viros * vindicatum.

* Innumeri fere ſcriptores extant, qui de corticis peruviani viribus, rectoque uſu non modo in febribus, verum in aliis etiam morbis praeclariſſimas obſervationes ediderunt. Sed pro millenis profecto erit I. H. RAUN M. D., qui *Volumen primum*, quod inſcribitur *Adverſaria Medico-Practica*, Turici an. 1779. editum impendit, ut abſolutiſſima eruditione undique conquiſita, & interpoſito ubique aequiſſimo judicio oſtendatur *uſus Corticis Peruviani ſalutaris, & noxius*. Sciendum tamen eſt hoc eodem volumine, quod paginis 408. in 8. conſtat, contineri tantum priorem partem, quae ſiſtit *Corticis Peruviani uſum in Febribus* tam intermittentibus, quam continuis cujuſque generis; alteram avidiſſime a nobis expectari, qua de ejus uſu in aliis morbis Cl. Auctor, ut ſperamus, diſſerens, parem doctrinae ubertatem communi omnium bono nobiſcum communicet.

QUOTIDIANA INTERMITTENS.

§. CXXXV.

QUOTIDIANA intermittens * quodnam febris genus ſit, vel nomen ipſum ſtatim ſignificat. Eſt autem febris, quae ſingulis diebus eaſdem, ſimileſque habet acceſſiones, & deceſſiones. Diſtingui ſolet in *veram*, ſive *exquiſitam*, & in *ſpuriam*, ſive *notham*. *Quotidiana differentiae.*

Utraque a tempore diei, quo invadit, videtur indicari; sed hac de re non satis convenit inter Auctores. Quidam enim, inter quos veterum plerique, illam horis pomeridianis, vespertinis, aut nocturnis suos circuitus obire tradunt; alii contra, in primis neoterici *exquisitam* vocant eam, quae matutinis horis, *spuriam*, quae vespertinis accedit, & decedit. Rectius fortasse illam *diurnam*, hanc *vespertinam*, & *nocturnam*, cum Hippocrate dicerent. Attamen, quoniam quae vespere, aut noctu accedunt, plerumque longiores esse solent, quam *matutinae*, sive *diurnae*, & non parum a reliquarum intermittentium indole, si communia spectentur symptomata, discrepant; ideo hae, sive vespertinae frequentius *spuriarum* nomen, illae, sive diurnae *exquisitarum* mereri videntur.

* Negant non nulli scriptores quotidianam intermittentem vere inveniri; quod ipsi eam non viderint. Sed accurata aliorum, nostraque observatio eos deceptos fuisse evincit.

§. CXXXVI.

Quotidiana item vel est *simplex* vel *duplex*, & fortasse interdum *triplex*, prout nempe semel, bis, aut ter intra unius diei naturalis spatium, sive nychthemerum recurrit. Duplicem, sive reduplicatam egomet ipse pluries observavi. Scire autem licet, raro in hac inter unam, atque alteram accessionem

veram intercedere integritatem. Praeterea huic quoque febri communes sunt reliquarum intermittentium differentiae; atque adeo *benigna* esse potest, vel *perniciosa* *, & *maligna*; vel *corruptiva*; *primaria*, vel *secundaria*; vel *symptomatica*; *periodica*; *erratica*; *larvata*; *partialis*; *sporadica*; *endemica*; *epidemica*; & sic porro.

* Perniciosae quotidianae mirum exemplum profert in *Diario Medico ann. 1757. mens. Aug. p. 98.* Ipsemet Diarii Auctor VANDERMONDIUS eam memoriae prodidit. En brevem morbi historiam. Juvenis quidam viginti annorum ceterum sanus, primum aliquot febris quartanae accessiones passus est, quae deinde in tertianam transmutata est. Sanguinis missione, emesi, cathartis, & demum cortice peruviano febris depulsa siluit per binos, vel tres dies. Sed ei mox supervenit quotidiana continua, vesperi quotidie accessiones habens a delirio vehementi comitata, & calore magno. Mane, id est, in remissionibus aeger immobilis, & stupidus, fere aphonus videbatur. Toto corpore rigebat, nisi quod subinde tendinum subsultibus convellebatur. Nullus in toto corporis habitu calor erat praeter naturam, pulsus debilis, parvus, & celerrimus; abdomen planum, & rigidum, penis tentus, ut chorda, sed sine tumore, obstitus defixus; verba interrupta, mutilata, incongrua, querelae de difficultate mingendi; os siccum, aridumque, lingua, cum vellet eam exserere, tremula, & motibus variis impedita, alvus clausa, lotium paucum, & rarissime emissum; & jam ab aliquot diebus haec eum conflictabant. Enematibus blandis, & laxantibus, potu aqueo temperanti, sale sedativo Hombergi, & corticis peruviani usu largiore in remissionibus adhibito febris, quae ab intermittenti originem ducebat, cum omnibus pravis ejus symptomatibus profligata est. Hanc speciem *Amphimerinam spasmodicam* nominavit SAUVAGESIUS. Mihi videtur fuisse *quotidiana subcontinua perniciosa* tam ob continuitatem, quam ob delirium, & spasmos, a quibus stipabatur. *Quotidianam* pariter *perniciosam*, spas-

mis, & convulſionibus *comitatam*, extenſam, & *ſubintrantem* vidit Casimirus Medicus. Vid. *Comm. Lipſ. Supplem. 2. ad Decad. 2. pag. 204. & ſeq.* Ante hunc vero Galeatius deſcripſit miram quotidianam febrem cum ſopore, & convulſiva quadam, & ſpaſmodica affectione conjunctam, comitatis perniciosis adnumerandam, & propera corticis uberioris exhibitione curavit. Vid. ejus deſcriptio in *Vol. 7. part. 2. Comm. Acad. Bonon. p. 220.* Novum genus *quotidianæ perniciosæ* albo cutis tumore *comitatæ* a Cl. Störckio (*Ann. Med. 2. p. 163.*) deſcriptum hic addam. Quotidie eadem hora aegri per omnia membra primo formicationis ſenſum percipiunt, deinde dolorem tenſivum, dilacerantem. Huic ſuccedit totius cutis tumor albus, ſed mollis, & flaccidus cum magna pectoris anxietate, ſiti ingenti, pulſu parvo, inaequali, intermittenti. Increſcente acceſſione anxium delirium, & continua membrorum jactatio ſupervenient. Haec plerumque quinque, vel ſex horas perdurant, poſtea ſomnus, & quies ſponte obrepit, ſudor copioſus emanat, & tumor univerſae cutis cum ipſa febre evaneſcit. Poſt ſomnum aegri valde debiles remanent, cum pulſu lento, & parvo, & appetitu languido. Saturata infuſa amaricantia abſinthii, centaurei minoris, chamaedryos, ſumariae, cardui benedicti, radicum helenii, pyrethri, gentianae pleriſque remedio eſſe teſtatur auctor. Quibus vero poſt paucos paroxiſmos vires dejici vidit, cortice peruviano opus fuiſſe fatetur, *qui tantos illico præſtitit effectus, ut non tantum febris ceſſaverit, ſed & omnis tumor diſparuerit, & brevi rederint vires, & ſanitas.* Notandum eſt, frictiones in paroxiſmo auxiſſe febrem, & anxietatem, extra paroxiſmum vero ad reliquias tumoris reſolvendas multum contuliſſe.

Cauſſæ & Symptomata.

§. CXXXVII.

Cauſſae, & ſymptomata non differunt a generalibus iis, quae de intermittentibus uni-

verſim loquentes enumeravimus. Speciatim vero in hac frigus tenue eſt, ut LODOCI LOMMII verbis utar; nempe ſine rigore, aut exiguo tantum horrore incipit; calor ſegnius, & magis inaequaliter ſe exſerit, & mitior, humidiorque apparet, licet aliquam acrimoniam manui tangenti exhibeat. Febrilis motus plerumque lento paſſu progreditur; ſaepe ad horas octodecim, & ultra protrahitur, antequam deſinat. Id vero nequaquam, ut perpetuum, accipi debet; nam extant apud clinicos exempla quotidianarum, quae breviſſimis circuitibus continebantur. Phlegmatici, torpidiores, cacochymici, pueri, foeminae frequentius in eam incidere dicuntur, praeſertim autumnali, atque hyberno tempore, aut tempeſtate praehumida. Neque rarum eſt, quotidianam ab aliis intermittentium generibus per ſucceſſionem & quamdam periodi mutationem derivari. Sudor, ſi *legitima*, & *exquiſita* fuerit, licet non multus, ea tamen remittente erumpit; nullus vero, aut ferme nullus, ſi *ſpuria*, & *notha*. Urina pariter poſt remiſſionem in illa prodit pauca, ſubjugalis, lateritia; in hac vero multa, alba, tenuis & minime ſubſidens.

§. CXXXVIII.

Ad ſpurias in primis ſpectare videntur *Quotidianae ſecundariae*, & *ſymptomaticae*; *Secundaria duplex genus.*

quae frequentiſſimae omnium clinicos exercent. Harum duplex genus conſtitui poteſt, alterum, quod a morbo totum corpus afficiente, alterum, quod ab alicujus tantum partis vitio fit. Morbi totum corpus afficientes ſpeciatim ſunt hypochondriaca, hyſterica, ſcorbutica paſſio, aut ſimilis alia totius corporis affectio, ut cachexia, cacochymia, lues venerea, arthritis. Qui vero ab alicujus tantum partis labe pendent, atque huc referri poſſunt, hi in obſcuris praecipue, & latentibus quibuſdam pulmonum, aut viſcerum abdominalium affectibus conſiſtunt, unde hujuſmodi febres & oriuntur, & foventur.

§. CXXXIX.

Quotidiana hyſterica & hypochondriaca ſigna.

Quotidiana ab hypochondriaca, aut hyſterica affectione proficiſcens, frequentiſſime occurrit. Eam plerumque antecedunt graviora animi pathemata, in primis moeror, & triſtitia, & taedium, dyſpepſia, viſcerum imi ventris obſtructiones, alvi adſtrictio, interdum immodicae haemorrhoidum, uteri, alvi evacuationes, ſpaſtici, & convulſivi affectus, aliquando etiam epileptici; ſaepiſſime vero catameniorum ſuppreſſio; aut difficilis, & parcior eorumdem fluxus. Initio acceſſionis pedes frigent; caput calet, & dolet; frequens oſcitatio, & mingendi neceſſitas eſt; urinae tenues & percolatae, ſaepe magna copia,

redduntur; cor palpitat; pulsus inaequaliter subsilit, & crebrius solito micat; tussicula sicca interdum vexat; respiratio quodammodo arctatur, sensus quidam quasi globi oesophago infixi percipitur; ventriculi regio tenditur, atque intumescit, & quasi insolito pondere gravatur. Post aliquot horas omnia remittunt, & paullatim febris sine ulla sensibili evacuatione solvitur. Comitantur eam vigiliae, appetitus dejectio, pravus oris sapor, sitis, & totius corporis languor. Virgines, in primis vestales, hystericae, & vitae genus, cui addictae sunt, jamdiu pertaesae, prae ceteris ea corripiuntur. Saepe eam post vehementes motus convulsivos, aut post sanguinis missionem vidit antiqua amicitia mihi conjunctus, & doctrina medica olim praestantissimus PETRUS PAULUS DALLARMIUS (*a*).

(*a*) Vid. *Saggi di Medicina Pratica P.* 2. *p.* 108. a me edit. cum additam. *Faenza in* 4. 1768.

§. CXL.

Quotidianae scorbuticae diagnosis.

Similia quotidiana laborantibus a scorbutica affectione eveniunt; sed in his praeterea maculae, suggillationes, ecchymoses corpus deturpant; membra, in primis crura, doloribus vagis, & punctionibus conflictantur; halitus oris foetet; gingivae flaccescunt, turgent, nigricant, aut intensius rubent, sanguinem facile fundunt; dentes vacillant, saepe

carie exeduntur, aut decidunt; urinae rubent, cito perturbantur, ſedimentum rubrum, interdum arenulas lucentes demittunt, & ſuperficiem exhibent colore variegatam, & quaſi pellicula quadam pingui, aut ſalinis cryſtallis conſperſam. Major in his quoque crurum imbecillitas, & torpor, palpitatio, pulſuum inaequalitas, & debilitas, & ad quemvis corporis motum anhelatio eſt.

§. CXLI.

Aliae ſecundariae ut cognoſcuntur.

Si a cachexia, aut cacochymia, a lue venerea, ab arthritica labe, aut alia lymphae univerſae dyſcraſia profluat; externus habitus, color cutis, oedematoſi tumores, rheumaticae affectiones, dolores articulorum, modo unam, modo alteram partem occupantes, fluxiones, ut vocant, & diſtillationes catarrhales, glandularum conglobatarum obſtructiones, indurationeſque; aut, cum virus venereum cauſſam praebet, gonorrhoea, ulcera penis, bubones praegreſſi, dolores artuum in primis noctu ingraveſcentes, puſtulae cruſtoſae faciem, & caput praecipue mulcantes, tophi, gummata, exoſtóſes, aliaque ſyphilitica ſymptomata diagnoſim atteotiori, & ſagaciori Medico commonſtrant.

§. CXLII.

Paullo difficilior cognitu eſt ea, quam pulmonum abdita vitia, uti tubercula cruda, incipientia, ſtrumoſa, aut phthiſica alia quaecunque diatheſis fovent. Tuſſicula ſicca, & reſpiratio aliquanto impeditior ſigna haberi ſolent hujus magis propria. Sed haec quoque in *hyſterica*, atque *hypochondriaca* (§. CXXXIX.) praeſto eſſe ſolent. Si tamen hyſtericae, aut hypochondriacae, ſpaſmodicaeve alius affectionis ſigna deficiant; ſi habitus corporis tenuior, & gracilior ſit; ſi collum longum, pectus depreſſum, atque anguſtum contra obſervetur; ſi hereditariae labis timor aliquis adſit; ſi morbi antecedentes pectori praecipue vim intulerint; ſi tuſſicula, & reſpirandi difficultas etiam extra febrim aegrotantem non deſerant, aut ad quemvis corporis citatiorem motum excitentur, aut intendantur; ſi decubitus in alterutro latere tuſſim magis moveat, aut reſpirationem laedat; ſi ſputa glutinoſa, aut ſalſa, aut dulcia, aut ſtriis ſanguineis tincta interdum prodeant; ſi demum febris erratico, & vago typo ſuos circuitus obeat, ſi macies corpus extenuet; ſi haec, inquam, omnia, aut plura concurrant, de pulmonum abdito quodam vitio, a quo quotidiana febris ſymptomatica * oriatur, jure, & merito erit judicandum.

Notæ quotidianæ pulmonicæ.

* Ad hanc ſpeciem pertinet *febris intermittens pectoralis*, quam vidit deſcripſitque Cl. STORCKIUS (*Ann. med. 2. p. 167. edit. nov. Amſtelodam.*). In hac pulmones muco viſcido, & glutinoſo obſtruebantur; iſque erat morbus primarius; febris vero ſymptomatica. Nil mirum ergo, ſi cortex fruſtra datus fuit.

§. CXLIII.

Secundaria a viſceribus imi ventris.

Abdominis viſcera, quando ab his quotidiana eſt, plerumque antiquis infarctibus, atque obſtructionibus laborant. Hepar, pancreas, lien, meſenterium frequentius hujuſmodi vitiis obnoxia videntur. Deteguntur aut manus exploratione, aut functionum noxa, & laeſione. Si igitur alicubi manus offendat aut tumorem, aut duritiem, aut dolorem, aut inflationem, ibi ſedem habere morbum, facile patet. Sin autem nihil horum manui objicitur, aut ambiguum negotium videtur, proſpiciendum eſt, utrum ciborum concoctio, chylificatio, bilis ſecretio, faecum egeſtio, urinae color, murmura ventris aliquid vitii praeſeferant, quod viſcerum illorum oppilationi tribui poſſit. Luridus quoque faciei color, aut ſubflavus, aut ſubviridis, abdomen undequaque tumidum, urinae paucitas, prava victus ratio praecedens, aquarum paluſtrium potus, glutinoſorum ciborum abuſus, regio, atque aër ipſe, in quo aeger degit, non parum lucis afferent.

Prognosis.

§. CXLIV.

Omnis quotidiana febris diuturnitatem, & longitudinem affectat; sed prae primis symptomatica, & secundaria. Hinc facile in continuam lentam, aut hecticam degenerat, nisi, cum pura, & primaria est, ejus progressionem intercipere artis adjumento enitamur. *Hysterica, hypochondriaca*, aut *spasmodica* (§. CXXXIX.) contumacior est, magisque medicamentis obsistit, facilusque, si aliquando substiterit, revertitur, ad magnas speciatim anni temporum mutationes. *Scorbutica*, etsi pertinax & ipsa, & diuturna sit, minus tamen periculi habet, dummodo sanguinis dyscrasia nondum confirmati scorbuti naturam attigerit. Ceterum haec quoque, uti & ea, quae a viscerum abdominalium vitiis (§. CXLIII.) gignitur, non raro in hydropem, aut alia exitiosiora mala, acutas nimirum febres, inflammatorias, suppurationes, abscessusve terminatur. In phthisim vero saepius, aut tabem *pulmonica* (§. CXLII.) *syphilitica, rheumatica, arthritica*, & *cacochymica* (§. CXXXVIII. CXLI.) transeunt.

Diversarum specierum prognosis.

Curatio.

§. CXLV.

Primaria, ſimplex, pura curari debet, quemadmodum in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) praeceptum eſt. Lenium tamen purgantium, & ſalium neutrorum uſum haec magis expoſcit, & bene fert, quia plerumque primarum viarum pituitoſa ſaburra eam, niſi gignat, certe alit, & fovet. Saepe his ſolis extirpatur, aut ſaltem ita miteſcit, ut cortici peruviano confeſtim cedat. *Maligna*, & *pernicioſa*, aut *corruptiva* continuo poſt venaeſectionem, aut purgationem, ſi indicentur, antidoto ſupprimenda eſt. *Spuria*, etſi primaria, catharſim adhuc magis requirit, at per epicraſim, & quandoque, quia eum lymphae vitiis conjungitur, aut ab his originem trahit, anticatarrhalia, & ſudorifera remedia etiam expoſtulat. In ſecundariis, & in ſymptomaticis ad morbos primarios animum advertere oportet. Quae pulmonum infarctus, catarrhum, rheuma, aut eruda & lymphatica tubercula pro cauſſa agnoſcit, (§. CXLII.) chinae chinae vim aſpernatur, imo ab ejus uſu intenditur, atque ingraveſcit. In hac contra proficuum plane eſt, ſanguinem paree, ſed iteratis vicibus & per intervalla mittere; bechicis oleoſis, mu-

gilaginis, & demulcentibus tuſſim lenire; congeſtiones, concretioneſque lymphaticas ſero lactis, decoctis herbarum pectoralium leniter aperientium, atque attenuantium, ſapone veneto, aſellorum pulvere cum ſucco ſumariae, aut hederae terreſtris ſubacto reſolvere. Interdum jura tenuia ranarum & cancrorum fluviatilium, quibus ſuccus naſturtii ad aliquot cochlearia adjectus ſit; alias lac dilútum, & radicis chinae, aut arundinis montanae decocta magis profuiſſe viſa ſunt.

§. CXLVI.

Hyſtericae, & hypochondriacae curatio.

Quotidianae hyſtericae, aut hypochondriacae (§. CXXXIX.) cauſſa cum multiplex ſit, pro ejus varietate curandi etiam ratio differat, neceſſe eſt. Quando a nervorum ſyſtemate nimium mobili, atque ad ſpaſmos prono ea fit, neque febrilis fomes valde multus, neque valde conſpicuus arguitur, utpote animo potius affecto, quam corpore, tunc *ſpaſmodica, ſive convulſiva, ſive nervoſa* vulgo nominari conſuevit, curarique debet animi quiete, atque hilaritate, anthyſtericis, & nervinis, uti caſtoreo, camphora, moſcho, ſuccino, galbano, & praecipue opio ante acceſſiones dato. Mox ab initio SELLIUS (*a*) ſuadet uſum corticis peruviani cum cardiacis, & chalybeatis copulati. Verum hocce remedium vix aliquid praeſtat boni in febre hujus

ſpeciei, quae cortice plerunque nequaquam tollitur; & ſi quando cardiaca, & chalybeata dari debent, tum ſolum debent, cum malo corporis habitu, chloroſi, viſcerum atonia ſtipatur, aut diuturnitate corpus univerſum fregerit. Hotis a febre vacuis ut extra lectum aegri maneant, & deambulent, quoad fieri poteſt, imperandum eſt. Sic enim viribus proſpicitur, & febris paullatim tempetatur, obſervante DALLARMIO. At ſi nimiae evacuationes morbo occaſionem dederint, tum debilitati inde natae, humorumque actitudini occurrendum eſt analepticis, corroborantibus, & euchymis alimentis. Contra ubi conſuetae evacuationes deficiunt, aut imminutae ſunt, aut viſcera obſtructa videntur, omni cura illae revocentur, haec veto referentur aperientibus, ſaponaceis, gummoſis, & tonicis. Hic purgantia, ni mitiſſima fuerint, ſummopere noxia eſſe ſolent. In caſu pertinaciore aëris mutatio, vectio, ruſticatio, animi quaevis oblectamenta omnibus reliquis artis praeſidiis antecellunt, fenſimque febrem arcent.

(a) *Rudim. Pyretolog. method. p. mihi 315.*

§. CXLVII.

Scorbuticae quae conveniant, & reliquis ſpeciebus.

Scorbuticae (§. CXL.) ſucci recentes, aut concreti herbarum cichorei, becabungae, acetoſae, naſturtii aquatici, cochleariae, raphani ruſticani, trifolii fibrini, ſimiliumque tem-

peramento aegrotantium accommodati, potus acidulati, fructus maturi, victus vegetabilis, peregrinatio, aquae thermales, lactis serum, lac ipsum egregie prosunt. Succos plantarum antiscorbuticarum cum china china subactos summis laudibus efferunt adversus diuturnas, rebellesque febres; ideo fortasse quod saepe a scorbutica labe ortae, aut complicatae chinae chinae purae, & soli renituntur, nisi ejus vis additione antiscorbuticorum acuatur. *Rheumaticam, arthriticam, cacochymicam, veneream*, sive *syphiliticam* tollunt ea, quae morbis primariis tollendis idonea sunt. Demum de quotidiana dicam, quam viscerum abdominalium obstructiones (§. CXXXVIII. CXLIII.) anteeedunt, non subsequuntur; quamque ideo ad symptomaticas retulimus. In hac obstructiones, ut ejus causa, prius auferendae sunt salibus neutris, rhabarbaro, extractis amaris, decoctis aperientibus; deinde cortice peruviano utendum, & ferro. Raro sanguinis missione opus est. Interdum tamen si febris vehementior videatur, & timorem inflammationis incutiat, nec quidquam aliud contra indicet, sanguis tum e brachio, tum e venis haemorrhoidalibus mitti potest. Sin vero sanguinem educi omnino vetent res aegrotantis in summo discrimine positae, tunc antiphlogistica, atque enemata servorem, aestumque febris, SYDENHAMIO observante, mirifice compescunt. Ceterum quando obstru-

Quotidiana ab obstructionibus.

ctiones febri superveniunt, ut ejus symptómata; inutiliter deterenda viscera non sunt, neque cathartieis, neque aperientibus, sed ad corticem illico properare expedit. Eo enim non solum febris, sed etiam ejus effecta protinus evanescunt; quod millies expertus sum. Lienes praegrandes, qui in accessionibus enormiter intumescebant, detumescebant vero non parum finita accessione, solo cortice peruviano, quo febris sistebatur, continuato ad pristinam molem, & sedem saepissime redegi.

TERTIANA INTERMITTENS.

§. CXLVIII.

In hoc febris genere accessio tertio quoque die, sive alternis redit, deceditque, sic, ut inter unam, alteramque dies integer excurrat a febre vacuus. Hinc *tertiana intermittens simplex* tunc ei nomen est. Si vero accessiones quotidie fiant, & quotidie eas integritas, sive intermissio subsequatur, ita tamen, ut alternis solum diebus tam hora invasionis, quam circuitus gradu, & duratione similes inter se reperiantur, atque adamussim sibi respondeant; non simplex, sed *duplex tertiana intermittens* habetur. Haec autem duplex tertiana, etsi quotidianum typum, sive ordinem servet, differt tamen a Quotidiana (§. CXXXV.)

Tertiana simplex & duplex.

Quomodo differat a quotidiana.

(§. CXXXV.), in qua acceſſiones quotidie quidem recurrunt, ſed non alterne, uti in illa, ſibi invicem reſpondent.

§. CXLIX.

Tertiana duplicata.

Interdum in ea die, qua tertianae ſimplicis acceſſio redire deberet, unius loco binae contingunt acceſſiones, intermedia die libera relicta. Hanc SAUVAGESIUS (*a*) ut a tertiana duplici, de qua ſupra, diſtingueret, *tertianam duplicatam* vocavit. *Triplex* vero *tertiana* eſſe dicitur, quando alterno quovis die binae acceſſiones, uti in *duplicata* redeunt, intermedio vero una, ut in *ſimplici*. Talem deſcripſit SCHENCKIUS, & BRENDELIUS, quos excitat idem SAUVAGESIUS.

Triplex.

(*a*) *Noſolog. method. cl. 2. O. 3. G. 2. ſp. 27.*

§. CL.

Legitima & notha.

Animadverſione prae ceteris digna eſt Tertianae febris communiſſima diſtinctio in *legitimam*, ſive *exquiſitam*, ſive *puram*, ut alii vocant, & in *notham*, ſive *ſpuriam*, ſive *extenſam*, quam IUNCKERO placuit etiam *ſubcontinuam* appellare. *Tertiana* igitur *legitima* ea exiſtit, quae ſex, vel octo horis acceſſiones ſingulas abſolvit, vel ſaltem non ultra duodecim horas producit, nulliſque pravis ſymptomatibus ſtipatur. Haec verno, & aeſti-

vo tempore frequentius corripit, atque his fere signis se prodit.

Tertiana legitima.

§. CLI.

Signa tertianae legitimae. Protinus ab initio, sicque deinceps, alternis diebus, modo nocturno tempore, modo diurno accedit cum rigore, vel frigore brevi, quod toti corpori punctionum quarumdam sensum affert. Rigor interdum tantus est, ut aegri non modo contremiscant, verum etiam dentes dentibus allidant, & membris omnibus, speciatim toto dorsi, & spinae tractu vehementer doleant. Saepe frigoris tempore quaedam constrictionis, anxietatisque species a dorso ad scrobiculum cordis usque protenditur, respirationisque adimit libertatem. Interdum frigus refrigerationi similius est; quod potissimum incidit, ubi levior morbus tenet. Sub rigoris finem plerumque nausea movetur, aut vomitus biliosus; aut solvitur alvus, bile fortasse copiosius in duodenum per febrilem spasmum expressa. Tum calor per totum corpus, exteriores praesertim partes se diffundere incipit, & paullatim ita increscit, acerque fit, ut aeger ob aestum, quo exuritur, stragula, & membra quaquaversum incondite projiciat. Hinc sequitur respiratio frequens, ingens sitis, dolor capitis

pervigilium, & quandoque vaniloquentia, & levis mentis aberratio. Pulſus ingruente acceſſione eſt parvus, contractus obſcurus, ſaepe rarus; mox magnus, vehemens, elatus, frequens evadit, non tamen inaequalis, aut certe parum. Poſt aliquot horas laxatur univerſa cutis; arteriae placidius micant, atque oborto ſudore febris cum ſuis ſymptomatibus ſe ſe remittit, deinde penitus definit. Quod intra memoratum octo, vel duodecim horarum ſpatium accidit. Tum aeger bene ſe habet, viribus ſolum aliquanto languidior.

§. CLII.

Quae urinae ſint & quae magis ejus propriae.

Tempore frigoris, ſive in primo ſtadio urinae prodeunt tenues, decolores & aqueae; in altero, & tertio, ſive augmenti, & remiſſionis ſubflavae, aut rubrae, pauciſſimae, maleque olentes, ſed non ita croceae; ut in aliis tertianae ſpeciebus. Neque adeo foedatur lingua bilioſo glutine, neque ſtomachus valde ſubvertitur. Peculiare vero, & fere proprium huic febri eſt, qualiber acceſſione, poſt primas, breviorem & mitiorem paullatim fieri; juvenes ut plurimum, ſanguineos, bihoſoſve, alioquin ſanos, & nulla ſanguinis aut viſcerum alia labe affectos corripere; horis matutinis potius, quam veſpertinis exacerbari, noctemque futurae acceſſioni praeviam, inſomnem reddere, atque irrequietam. Quod

etiam cognoverat Auctor libri sexti Epidemiorum, ubi scriptum est: *quae febres propius ad tertianae naturam accedunt, his nox ante accessionem implacida est*. Hinc qui duplici tertiana laborant, noctes plerumque insomnes transigunt, si horis antemeridianis accessiones habeant: sin vero pomeridianis, cum potior noctis pars a febris ingressu longius absit, in eamque cadat remissio, aut integritas, majorem noctu quietem obtinent, & placido somno reficiuntur.

Prognosis.

§. CLIII.

HIPPOCRATES (*a*) *Tertiana*, inquit, *exquisita in septem ad summum circuitibus judicatur*. Item Auctor Coacarum (*b*): *Tertiana exquisita quinto, aut septimo, aut ad summum nono circuitu terminatur*. Hippocraticis oraculis adstipulatur SYDENHAMIUS, qui non solum quatuordecim diebus hanc febrim sponte solvi testatur, sed etiam salutarem esse pronunciat (*c*). Id ipsum docuerat antea LOMMIUS (*d*), & nuper SENACIUS, qui scriptum reliquit, his *quandoque* tolli *stagnationes*, aperiri *vasa minima quibus imminebat obstructio*, addi *robur partibus*, & *imprimis vitalium functionum organis*; eliminari *per sudoris spiracula noxios humores*; *liquidis remanentibus*

novam induci *craſim*, *ſeu totum* immutari *corporis* (*e*) *habitum*. Morbi ſolutionem ex urinis ominabatur GALENUS (*f*); ſi rubrae eſſent, aut flaveſcentes cum enaeoremate, poſt quartum circuitum eam expectabat; ſi rubrae tantummodo prodirent, poſt ſeptimum; & poſt tertium futuram, ſi prima die dejicerent ſedimentum leve, & aequale. Verum incerta haec omnino eſſe ſolent; neque melius ex urinis febrim ſolutum iri, noſcitur, niſi tum, cum copioſiores fiunt, & ad naturaliorem ſtatum redeunt. Frequentius criſeos imminentis indicium praebent puſtulae, vel ſciſſurae circa labia apparentes. Quandoque in ſummo febris ardore maculae ad cutim erumpunt, *morbillos*, aut *purpuram urticatam* aemulantes, aut *peticulis* ſimiles; ſed minime hae terrere debent, nam ſudore manante, remittenteque febrih motu evaneſcunt, nec quidquam mali porrendunt in tertiana legirima, a qua alias malignitatis noras, quibus eae ſuſpectae reddantur, abeſſe pro certo habemus.

(*a*) *Aph.* 59. *ſect.* IV. (*b*) *N.* 148. (*c*) *Oper. p.* 89. (*d*) *Med. Obſerv. l.* I. *p.* 118. (*e*) *De recondit. febr. intermitt. &c. l.* I. *cap.* 20. *p.* 126. 127. (*f*) SENAC *l. c. l.* I. *cap.* 10. *p.* 64. & 65.

Curatio Tertianae exquisitae.

§. CLIV.

Plerumque sola quiete, potu aqueo, acidulo, resolventi, victuque tenui curatur. Reliquum suis viribus, motibusque praestat natura. In plethoricis sanguinis missio; in aliis, si saburra, aut biliosa colluvies primas vias inquinet, purgatio lenis naturae conatus feliciter adjuvat. Interdum utraque opus est. Raro cortiecm peruvianum postulat, & tunc solum, cum febris moras nectit, & diutius, quam solet, trahitur, aut eum e simplici in duplicem commutatur. SAUVAGESIUS ejus drachmam quarta quaque hora, integritatis tempore, die, noctuque sumendam jubet, donec accessiones non amplius redeant; deinde per dies septem bis quotidie, & tandem semel per septem alios. Verum, quod supra (§. CXXIX.) monitum est, incommoda, & taedii plena haec corticis adhibendi ratio est. Rectius binae drachmae mane & vesperi, die intermissionis, dantur, donec sesquiuncia, aut unciae duae eaptae sint, & simul abacta febris; deinde alia uncia in octo partes tributa prophylaxeos causa.

Tertiana notha.

§. CLV.

Absoluto de tertiana exquisita sermone, supereſt, ut de *notha* dicamus. Habet haec, ut illa acceſſiones alternis diebus, ſed longiores; calorem vero, ardoremque, ſi pleriſque ſcriptoribus credere velimus, minorem. Sin JUNCKERO aures praebeantur (*a*), calor major, & diuturnior in *notha* eſt, quam in *exquiſita*. Id vero fortaſſe evenit in ea, quae ad ardentis naturam accedit, ut quandoque fieri poſſe arbitramur. Sudor etiam in *notha* citius erumpit, ſed minori copia, & parum levans; interdum nullus. Nullus item anticipantium, aut cunctantium acceſſionum certus ordo obſervatur, nec rigor valde magnus eſt; diutius vero protrahitur; non tamen aequaliter univerſum corpus affligit. Quilibet circuitus ad decem & octo horas, interdum ultra extenditur. Nunquam ſeptimo, raro quartodecimo, ſaepius primo & vigeſimo circuitu finitur. Circa veſperas ut plurimum adoritur; noctu invaleſcit, & ſomnum ſaepe aufert. *Signa tertianae nothae*

(*a*) *Conſpect. medic. Theoretic. Practic. Tab. 82, n. 2.*

§. CLVI.

Non ſolum lingua mueo flavo obducta cernitur, verum etiam tota facies flaveſcit quaſi, ut in ictericis. Exſetto calore, concitatus quidem pulſus, & frequens deprehenditur, non vero magnus, ut in exquiſita. Crocea magis urina apparet, & ſedimentum lateri confuſo ſimile deponit. Cibi praeterea faſtidium, amarus oris ſapor, & ſtomachi dolor, ſive gaſtrodynia, imo cardialgia ipſa aegros perſaepe diſcruciant. Addit JUNCKERUS, tuſſim quoque adeſſe, & poſt quamlibet acceſſionem aegros conqueri de languore ſuperſtite, de laſſitudine artuum, vertiginoſa capitis gravitate, ſiti, calore, ſtomachi debilitate, agrypnia, aut ſomno interrupto, & perturbato. Quae ſi quando incidant, me quidem judice, de pernicioſa natura ſuſpicari liceret. SAUVAGESIUS meminit de aliis etiam ſympromatibus, tamquam huic febri propriis, nempe de linguae ſiccitate, dolore capitis, & facili typi permutatione. Saepe enim poſt quatuor, aut quinque circuitus eam continuam remittentem, hoc eſt, tritacophyam fieri, ſcribit; quam mutationem, ubi imminet, indicari a breviſſima intermiſſione, ſive apyrexia, ſudoris defectu in remiſſionibus, nulloque levamine, quo aeger ad teſidendum allevetur.

Prognoſis.

§. CLVII.

Rariſſimum tamen eſt, eam in continuam mutari, quouſque ſimplicis tertianae ordinem ſervat; frequentiſſimum vero, ubi duplex facta fuerit. *Pernicioſa* etiam ratione ſymptomatum, videlicet vomitus, cardialgiae, alvi fluxus dyſenterici, delirii, aliorumque, quae eidem interdum ſuperveniunt, fieri poteſt: at tum non *ſpuriae* ſolum, ſed etiam malignae, & *pernicioſae comitatae* naturam induit. Communiter *tertiana notha* e corruptivarum genere eſt, ideoque diutiſſime protrahitur, & pluries, ſi quando ſuppreſſa fuit, revertitur, & reerudeſcit. Hinc ſaepiſſime, poſtquam diu ipſa vexaverit, tonuſque viſcerum labefactatus ab ea ſit, hepar, lien, pancreas, meſenterium infarciuntur, intumeſcunt, indurantur ſic, ut deinde cachexia, hydrops, & febris lenta ſubſequantur. Non ſemper tamen obſtructiones ejuſmodi habendae ſunt pro effectis, quae ejus diuturnitati debentur, ac ſuccedunt. Interdum enim eam antecedunt, & comitantur, & tunc ab his flavus ille faciei, totiuſque corporis color, quem in ea obſervari ſupra adnotavimus, repeti fortaſſe poteſt; quamquam is ut plurimum a ſpaſmis abdominalium viſcerum, & duodéni impri-

Prognoſtica Tertianae Nothae.

mis, qui cholédochi ostium claudunt, bilemque refluere in hepar, venasque cogunt, proficiscí * videatur; nisi etiam malueris interdum id vitii in pituitosam, viscidamque saburram, quae in ventriculo non minus, quam in duodeno collecta sit, choledochique orificium obstruat, transferre; vel in ipsam bilem, quae copia & lentore, praeter naturam peccet, atque in biliferis canalibus congesta resistet, haereatque. Quemadmodum enim in tertiana *legitima*, ut ejus concitatior motus, calorque acrior ostendit, acrimoniam quamdam calidam, bilioſamque sic in *notha* pituitam potius, crassosque humores, & bilis inertiam praepollere, verosimile est.

* Quando ictericus color ab ejusmodi causa, ut febris symptoma tantum est, in qualibet accessione ipse appareat, aut in ea intensior evadit, & contra in intermissionis intervallo evanescit, vel saltem multum diluitur; sicque cum ipsa febre accedit, recedítque.

Curatio tertianae nothae.

§. CLVIII.

Quare si ex antecedentibus pateat, jam pridem obstructa viscera esse, si temperamentum, corporis habitus, vitae genus, victus ratio, aetas, anni tempus eruditatibus congerendis, lentisque humoribus accumulandis, & condensandae, coacervandeque bili accommodata videantur; illico prosperendum est,

ut plenitudine primum vaſorum, ſi qua eſt, per venae ſectionem ablata, aut ſymptomatibus, quae eam poſtulent, per eamdem mitigatis, ſaburra primarum viarum deturbetur; pituitoſi & viſcidi humores, nec non amurcoſa bilis attenuentur, ſolvantur, & foras emittantur; atque obſtructa viſcera liberentur. Itaque id praeſtari oportet aut emetico, ſi aetas, temperamentum, anni tempus aeſtivum, aut autumnale, & reliqua ferant, aut cathartico, etiam iterato; quod ſemper tutius eſt; & ſaponaceis, incidentibus, amaris, atque in primis ſalibus neutris apte, prudenter, ordinateque ut alibi praeceptum eſt, adhibitis. Si his, quamdiu opus viſum fuerit, uſurpatis febris neque decedat, neque miteſcat, mature ad corticem peruvianum tranſeundum eſt, ut ea quantocius deſinat. Neque expedit expectare donec obſtructiones omnino ſublatae ſint; nam quae remanſerint, poſtea commodius, & tutius aperientibus medicamentis, atque amaris, in quorum uſu diu perſeverandum eſt, auferentur; & contra quae diuturniori morbo ſupervenire poſſunt, ſic optime praecaveri poterunt.

§. CLIX.

Cum vero flavus faciei, corporis, aut urinarum color (§. CLVII.), rebus omnibus bene perpenſis, a bile ob ſpaſmos re-

gurgitare coacta, aut a febrili fomite hepar (§. LXXXVI.) aggrediente * potius, quam a lenta bile, eraſſiſque obſtruentibus humoribus oriri videatur, cortice item audacter febris oppugnanda illico eſt; quo non modo febris, ſed etiam ejus ſymptoma icterieum evaneſcunt. Quod ſi pernicioſarum *comitatarum*, aut *ſubcontinuarum* graviori aliquo ſymptomate, aut continuitate ſimilitudinem praeferat, ſine ulla cunctatione vel in ipſis initiis ad corticem pariter confugere oportet; quo nihil ad pernicioſum, venenatumque principium, quod morbum facit, ſive emendandum, ſive expellendum valentius, nihil praeſtantius, nihil innoxius. At febris haec ſaepe recidiva revertitur, praeſertim autumnali tempore. Tum lenia purgantia, inciden-tia, & amara iteranda ſunt, & demum, ni deceſſat, china china diu, liberaliterque adhibenda, cui tandem ceſſat, neceſſe eſt; modo diaeteticum regimen ejus uſum fruſtraneum non reddiderit, aut infirmaverit.

* Mos vulgarium eſt medicorum, ſimul ac vident aurigine corripi febri intermittente laborantes, a cortice peruviano eos prohibere, & ſolis purgantibus, atque aperientibus addicere. Interim febris in dies fit gravior, aut pertinacior, & non modo morbus regius, ejus ſymptoma, altiores radices figit, ut ex periodico, qualis ab initio erat, aſſiduus, perpetuuſque evadat, verum etiam hepar obſtruitur, atque intumeſcit, & quae fortaſſe prius aberant mala, vere accedunt. Quae omnia evitari ſine moleſtia, & ſine noxa potuiſſent, dato propere antipyretico; quod centies mihi feliciter ceſſit. Non me tamen latet, viros doctiſſimos, experientiſſi-

moſque docuiſſe, ſaepe in febribus hujuſce generis, praeſertim autumnalibus, idericum hunc colorem levioris, occultaeque hepatitidis, quam lentus, craſſus, inerſque ſanguis venas portarum opplens inducit, indicium eſſe, tuncque datum corticem exaſperare malum, perniciemque afferre. Ego vero arbitror diſquirendum eſſe, utrum iſta hepatitis, ſive levis, ſive gravis fuerit, primaria dicenda ſit, an ſymptomatica? Si primaria videatur, profecto tunc nocet cortex peruvianus, utpote qui febrim, quae hepatis inflammationis eo in caſu ſymptoma eſt, nullo modo fugare queat; augeat vero ipſam inflammationem. Sed tum febris continua potius eſſe ſolet, neque verum tertianae intermittentis typum, atque ordinem tenet. Sin autem febris primarius morbus eſt, hepatitis vero ſymptoma, tolle febrim cortice peruviano, & tolletur quoque hepatitis. Quo vero certius vim ſuam cortex exerceat, neceſſe prius eſt, ut ſanguis ſemel, iterumque mittatur, quemadmodum in *tertiana pleuritica* fieri oportet, de qua infra opportunius. Diatheſis enim inflammatoria, niſi cura antiphlogiſtica, & praecipue ſanguinis miſſione imminuatur, corticis antifebrilem facultatem irritam facit.

Tertiana Cholerica.

§. CLX.

Ex perniciosis febribus comitatis TORTII pleraeque typum tertianae ſervant. Ergo de his, ut earum diagnoſis, tum curatio recte inſtitui poſſit, agam ſingillatim initio a *Tertiana cholerica* facto. Haec circa acceſſionis ingreſſum, in quo de more vomitum billioſum, interdum etiam copioſum, & ſimilem alvi dejectionem cieri, ſupra (§. C. CI.) praemonui, vehementi ſtipatur, & ſimultanea ſurſum, deorſumque excretione humorum

tam qualitate, quam quantitate peccantium, qui modo *ſynceri* ſunt, modo *varieguti*, & *bile ut plurimum praſina, vel æruginoſa referti*. His *vomitibus*, & *dejectionibus copioſis & crebris* non nunquam *adjungitur* ſingultus, *vox rauca*, & quaſi elangori ſimilis, oculorum depreſſio, *angor ſtomachi, ſudatiuncula circa frontem, pulſus exilis, extremorum perfrigeratio*, aut lividus color, cuncta ſcilicet, quae propria ſunt cholerae morbi, a qua tamen diſtingui debent, quia ſymptomata haec febris ſolito gravioris effecta ſunt, eamque ſequuntur; ea vero remittente paullatim ceſſant, neque redeunt, niſi nova ejus acceſſione periodice redeunte (*a*).

(*a*) Tortii *Therap. Special. l. 3. cap. 1.*

Curatio.

§. CLXI.

Curatio Tertianæ cholericæ.

Haec igitur, quocunque tempore apparent, quamquam neque omnia una concurrant, neque ſemper ejus, quam diximus, intenſionis ſint, ſequenti tamen circuitu intenſiora fiunt, & mortem minantur, niſi eodem, proximo non evitandam, *intermedia quiete* nequidquam juvante. Quare protinus, ac choleriea hujuſmodi affectio ſe prodit, non ſolum eam cardiaeis, alexipharmacis, & paregoricis compeſcere oportet, verum, ab-

ſoluta acceſſione, cortice validiſſimo modo (§. CXXVI.) adhibere, ut proxima acceſſio, fortaſſe exitium allatura avertatur, aut ſaltem ita infringatur, ut tempus deinde ſuppetat ad ſubſequentem aliam penitus inhibendam. Praeſtat vero hoc in caſu corticem ex vino porrigere, aut in bolos ſyrupo quodam gratiore redactum; ſic enim facilius remedium retinetur, & fertur, ut optatum effectum conſequamur. Quod multo certius evenit, ſi aliquid etiam cortici adjiciatur Theriacae, aut Diaſcordii FRACASTORII, ut quae remanet ad vomendum, & egerendum propenſio conſopiatur.

Tertiana Dyſenterica.

§. CLXII.

Tertianae cholericae valde affinis eſt *affecto, fere dixerim, ſemidyſenterica pottus, quam cholerica*; in qua nimirum qualibet acceſſione, *humores in primis biliosi, & alius etiam naturae tam acres ac erodentes excernuntur, ut poſt ipſos mucus cruentus exeat tam ſurſum, quam deorſum cum teneſmo, & torminibus, ſtomachique dolore, perinde*, ac ſi *illius membranae divellerentur*, atque eroſionem ſubirent; & revera oeſophagus ab *humoris excreti tranſitu, & vomendi conatu* erodi videtur. Haec tamen cruenta, & do-

Quo differat a cholerica.

lorifica excretio *minus* habet *periculi*, quam choleriea ipſa, modo deſcripta (*a*). Febris enim etſi intenſior videatur, & *ſingultum*, & *jactationem irrequietam*, & croceum *urinarum* colorem, & *linguæ ariditatem*, & *ſcabritiem* ſecum trahat; ab ea tamen abeſt *funeſta illa extremorum perfrigeratio*, angor, & ſudatiuncula, quarum in deſcriptione cholericeae mentionem fecimus; & pulſus magis, quam in illa, expanduntur. Quoniam vero facile ex ſimplici in duplicem, & ex duplici in continuam migrat, aut inflammationem aliquam infert, non parum & ipſa diſcriminis continet, atque eamdem omnino (§. CLXI.) medelam requirit. Cl. GALEATIUS (*b*) duas obſervationes haber, in quibus utiliter cortici peruviano admiſcuit caſcarillam. Sine hac additione cortex mitiorem quidem febrim reddere viſus eſt, non vero dyſenteriam ſiſtere. Hinc Cl. vir in eam ſententiam vergit, interdum non ſatis ipſam Chinamchinam valere ad pernicioſas febres penitus ſubigendas. Sed animadvertere oportet, febrem iſtam, de qua ille ſcribit, fuiſſe continuam remittentem, & fortaſſe proportionatam, ſic, ut non mirum videatur, ſi morbus corrici ex toto non obtemperarit, niſi multo ſerius, quam in vere intermittentibus, & ſimplicibus evenire ſoleat.

(*a*) TORTIUS *l. c.* (*b*) *Comment. Acad. Bonon. T.* V. *P.* 2. *p.* 221. & 222.

Tertia-

Tertiana ſubcruenta, vel *Atrabilaris*.

§. CLXIII.

Aliud ſymptóma pernicioſum, quod Tertianae comitatae ſpeciem conſtituit, eſt quidam alvi fluxus aquae, in qua caro lota ſit, perſimilis, *qualem* nimirum *veteres fluxum hepaticum* dixerunt. Hinc febris *ſubcruenta* appellatur. *Solet* autem *non nunquam vel invadente*, vel *etiam declinante acceſſione* placide, & frequenter laxari alvus, tantaque ſeroſae, & ſubcruentae materiae copia dejici, ut *intra paucas horas nullo fere ſenſibili ægrotantis incommodo* eum *nil tale* primo *timentem* ad *ſummam* tandem deducat *virium imbecillitatem*. Tunc pulſus fit minutus, & exilis; extrema inſigniter frigeſcunt; vox gracileſcit; oculique veluti incavantur. Interea nulla *ſitis moleſtat*, mens viget; *nec de alia re* aegre *conqueritur*, *niſi de ſumma virium proſtratione*, *ac proclivitate in lipothymiam*; ſive animi defectionem, *quae facile quoque* vel e lectulo ſurgere volentem corripit. Decedente febri *ſenſim ſedatur tumultus*, *qui raro ad diem intermiſſionis* producitur. At ſi producatur, *væ* aegro *die ſequenti*, in quam cadit proxima acceſſio. Recurrente igitur cum acceſſionibus pernicioſo hujuſmodi alvi fluxu, & vires cum febris augmento acquirente,

brevi, hoc eſt, *intra duos, vel tres ab invaſione ſymptomatis* circuitus aeger certiſſimo exitio ſuccumbit. Interdum tamen in obeſis hominibus, non adeo exitiale malum deprehenditur; ſed, primo morbi impetu quodammodo ſuperato, potius in diuturnitatem deſinit. Verum ſi loco ſerofi, & ſuberuenti fluxus, ſanguis ater & nigricans, modo concretus, modo diffluens, modo ex utroque genere coaleſcens copioſe, & ad libras aliquot dejiciatur; tunc febris *atrabilaris* dici poteſt; & certius, citiuſque ſub placidae cujuſdam deſectionis ſpecie mortem accerſit (*a*). Utraque autem ſpecies cortice adhibito (§. CLXI.) feliciſſime, & prodigii inſtar curatur.

(*a*) Tort. *l. c. ib.*

Tertiana Cardiaca *.

§. CLXIV.

Cardiacæ, ſive potius *cardialgicæ* nomen, & lethalitatem accipit tertiana a cardialgia, quae eam comitatur. Initio enim acceſſionis, rigente, aut horreſcente adhuc aegro, aut incaleſcere jam incipiente *acerrimus oris ventriculi morſus*, ſive ſtomachi dolor exoritur, cum exigua *ut plurimum aut inani* vomendi cupiditate. Si cum eodem frequens animi deliquium, pulſus exilis, facies Hippocratica, luctuoſa ſuſpiria conjungantur; *ſitque dolor*

ille, seu mordicatio tam ferox, ut quandoque pro expiratione reddantur clangores, & ululatus (nam sic vera cardialgia a simplici gastrodynia distinguitur); vitae periculum imminet, eo certius, & propinquius, quo longius symptomata haec protrahuntur, & contra. Quacunque autem in accessione, sive secunda, sive tertia (nam raro in prima id accidit) haec insurgant, *metuendum est, ne uno adhuc, vel altero ingruente* circuitu *de vita sit actum* (*a*). Vix enim quintam accessionem tale symptoma attingit, quin interficiat. Scire autem licet, quando enarrata phaenomena una concurrunt, *legitimam* esse *tertianam cardiacam*; quando pauciora, & leviora *spuriam*.

* Ad hanc fortasse speciem referenda est illa, quam describit MORTONUS *exercitat. 1. de pretetiform. febr. intermitt. gen. cap. IX. histor. 13.* etsi a spasmo diaphragmatis, & partium respirationi inservientium eam appellet.

(*a*) *Id. ib.*

Tertiana emetica Sauvagesii.

§. CLXV.

Huc referenda videtur *Tertiana emetica* SAUVAGESII, in qua sub accessionis initium ingens vomitus bilis flavae, & viridis, aut mucosae pituitae ejicitur cum non levi cardialgia, calore, atque intensissima siti per plures horas graviter affligentibus. In *Car-* *Curatio.*

diaca aeque, ac in *Emetica* vitentur omnia, quae vomitum, aut alvum movent, exceptis tantummodo diluentibus potionibus, atque enematibus blandiſſimis. Solo Cortice peruviano, omiſſis aliis inutilibus, quibus ſruſtra uſos eſſe interdum medicos obſervatione conſtitit, curatio tentetur. Sanguinis miſſio non nunquam in febrilis acceſſionis augmento, ſi pulſus validi, & vehementes ſint, ſi inflammationis, in primis ventriculum occupantis ſuſpicio urgeat, locum habere poteſt. Non raro enim ventriculum in hujuſmodi febribus inflammari vidi, *Lypiriamque* morbum aemulari; quo in caſu ante corticis uſum venam ſemel, aut bis ſecari in brachio oportet.

Tertiana Diaphoretica.

§. CLXVI.

Fraudulentior, & cognitu difficilior eſt febris *tertiana diaphoretica*, utpote quae *nullo praecedente pravitatis indicio* tertianae benignae inſtar *invadit cum horrore, & rigore, & frigore, cui deinde* ſolitus calor ſuccedit. At *ſtatim ſudor aliquantum* certe *praecox erumpit*, quo febris primum ſublevari videtur, licet poſtea reapſe intendatur. Intenditur vero, quo uberior ſudor manaverit. Poſtea ſudor refrigeſcit, id quod fraudem in primis detegit. *Sudat* enim *perpetuo aegrotans &*

diffluit undequaque frigido ſudore perfuſus, ſicque perpetuo algens, & ſudans ſicut cera liquatur, diſſolvitur, & deficit. Interim *pulſus celer eſt, minutus, ac debilis; reſpiratio fit anheloſa & frequens*; vires univerſae exſolvuntur; *ſola mens lucidiſſima* perſtat, & *ſentit homo ſe pauliatim mori*. Quod niſi in *illa ipſa acceſſione* mors accedat, in proxima certiſſime expectanda eſt. Non nunquam diaphoréſis non ita mature apparet, ſed tantum circa acceſſionis remiſſionem. Quod etſi rarum, non minus tamen perniciei, & malignitatis recondit. Nam, fere tota feliciter tranſacta acceſſione, & jam ad *tempus declinationi proximum* perducta, incipit aeger minuto, pauco, viſcido, & frigido *ſudore perfundi*, inalgeſcitque totus, ut marmor, & morte, quam facies Hippocratica praemonſtrat, declinationis loco ſuccedente de medio tollitur (*a*). At tantam perniciem ſola china china praepropere adhibita poteſt avertere.

(*a*) TORT. *l. c.*

Tertiana Syncopalis.

§. CLXVII.

Syncope vera, ſimplex, & ſolitaria, nimirum nec cardialgiae comes, nec diaphoréſim ſubſequens, ſaepe ſe pernicioſae, tertianae acceſſionibus adjungit. *Syncopalem* tunc

febrim vocant. Qui tali febre corripitur, licet nullo dolore conflictatur, *frequenter* tamen, *graviter*, *& abſque cauſſa manifeſta languet*, *exſolvitur*, *& animo deficit*, dum praecipue ſe de latere in latus convertit, vel *brachium*, vel *manum* tantummodo tentat *loco movere*. Pulſum praeterea exhibet languidum, parvum, celerem, obſcurum, ſubinde deficiemem; ſudore tenui circa collum, & frontem madet; oculis eſt cavis, & caligantibus; atque ita viribus omnibus deſtituitur, ut odoramentis, cardiaciſque perpetuo indigeat, quibus reficiatur, recreetur, &, quoad fieri poteſt, deliquium imminens, quo tamen crebro afficitur, praecaveat. Si haec durante febris augmento, aut ſtatu perſiſtant, etſi deinde omnino ceſſent, & tranquilla integritas ſubſequatur; ni tamen futurae acceſſioni dato largius cortice proſpiciatur, fortaſſe ultima inſtabit vitae dies.

Tertiana algida.

§. CLXVIII.

Frigus etiam quoddam mortiferum ab initio ad finem uſque acceſſionum quaſdam tertianas comitatur. Hinc *algidae* appellantur. In his nec corpus, ut ſolet, recaleſcit, nec pulſus attollitur. Sitis ingens interea urget; anxietas ſumma angit; & facies cadaveris

imaginem refert. Si in ipſa acceſſione, qua ferale iſtud ſymptoma ſe primum ſiſtit, febricitans non pereat, aegre poſtea, & poſt longum tempus incipit pauxillum calefieri, & pulſus, qui antea erat depreſſus, ſe ſe non nihil expedit, ita tamen, ut parum naturali frequentior, humidior, celeriorque percipiatur, cum *miti* ad manum *calore*, voce paululum rauca, *lingua non nunquam ſcabra*, *urina* aut *copioſa*, & *tenui*, aut *pauca*, & intenſius *rubra*. In eodem ferme ſtatu totum integritatis tempus perſeverat alioquin ſatis tranquillus; at redeunte novo circuitu, ut plurimum ſatis concedit. Interdum algor nec valde protrahitur, nec pulſus adeo ſubit, nec deſideratur quaedam vaporoſi caloris redintegratio, Quando haec fiunt, diuturniorem potius fore morbum, quam lethiferum, quandoque ſignificant. Quam citiſſime ergo huic quoque per corticem peruvianum eo, quem diximus, efficaciori modo occurendum eſt.

Tertiana Lethargica.

§. CLXIX.

Gravium denique ſymptomatum, quibus pernicioſae febres TORTII ſtipantur, agmen claudit ſoporoſus affectus, modo *cómatis* ſomnolenti, modo *lethargi*, modo *Cari*, imo interdum *apoplexiæ*, *hemiplegiæ*, affinium *Deſcriptio.*

morborum ſpeciem referens: qui non uni ſolum tertianae, ſed omnibus aliis intermittentibus febribus ſuperuenire conſuevit. Hinc febris *comatoſa, lethargica, carotica, apoplectica, hemeplegiaca*, aut ſimpliciter *ſoporoſa* pro diverſo ejus ſymptomatis gradu apud Auctores nominantur. Pernicioſum hoc ſymptoma incidit tam in initio, quam in augmento acceſſionis, & cum eadem proportionate increſcit, donec, remittente ea, paullatim & ipſum diſcutitur. Non evaneſcit tamen ex toto, cum etiam intermiſſionis tempore ut plurimum aliqua in ſomnum propenſio remaneat; *quæ*, ubi id contingit, *affectum paullatim* radices agere, atque in *idiopathicum tendere ſatis admonet*. Quapropter, *ſi negligatur*, lethargus *una*, *vel altera acceſſione* lethalis, nullaque arte ſuperandus, *fortis apoplexiæ inſtar*, evadet, in primis ſi aegri, ut Werlhofius (*a*) animadvertit, ſenes jam ſint.

(*a*) *Obſervation. de Febrib. præcipue intermittent., & ex earum genere continuis. Sect.* 1. §. 3.

§. CLXX.

Soporoſus autem hujuſmodi affectus quando incipit, aeger quidem ab eo facile excitatur primum, ſed mox in eumdem recidit; paullo poſt magna oblivione rerum omnium ante geſtarum tenetur ſic, ut ſi quid aut dixerit,

Sopitis diverſa vallo.

aut petierit, non amplius recordetur, interim dormitans, & nonnumquam obloquens, aut balbutiens, & verba mutilans, aut unum pro alio proferens, *non secus ac si levi apoplexia in linguae paralysim degenerante foret detentus*. Tandem sic veterno opprimitur, ut supinus jaceat, & naribus stertat, nec ulla voce, aut arte, aut vellicatione excitari queat, aut, si aliquantulum excuti videatur, iterum statim profundiori sopore occupetur, donec remittente accessione paullatim mens, & sensus redeant. *Quod si una, vel altera vice* reviviscat, id *semper paullo difficilius* fit, & serius; aut si sopori accedat singultus, tum *tertia ad summum, vel quarta accessione*, certissimam fere mortem, ni cortice antevertatur (a), occumbit. In ipso autem soporis tempore ea omnia in usum vocari possunt, quae lethargo, aut apoplexiae opportuna sunt, nimirum sanguinis missiones, cucurbitulae, epispastica, frictiones, clysmata acria, atque odoramenta naribus admovenda. Hace tamen nequaquam impediunt, quo minus proxima accessione teterrimus affectus revertatur. His igitur omnibus, quae symptomati aliquo modo levando serviunt, curatio per corticem superaddi debet, ut febris symptomatis illius causa removeatur. Hic vero non praetermittam, seniores hac febre correptos, quamquam admirabili hoc remedio semel, iterumque servati fuerint, interdum tamen

Curatio.

Observatio.

poſt aliquod tempus in eamdem relabi, & praecipiti apoplexia rapi, quin antidoto uti liceat, vel lenta & continua febri conſumi, quemadmodum mihi pluries obſervare contigit. Credibile enim eſt, cerebrum tantam labem a graviſſimo hujuſmodi ſymptomate accepiſſe, ut deinde levi negotio idiopathice afficiatur, ſine ulla ſalutis ſpe.

(a) Tort. *l. c.*

Tertiana catarrhalis Morandii *.

§. CLXXI.

Atque hae ſunt praecipuae, & frequentiores *comitatarum* ſpecies, quas Tortius obſervavit, & poſterorum memoriae concredendas duxit: quamquam non negarit, alias, atque alias eſſe, quas cum Ludovicus Mercatus, tum Richardus Mortonus commemorarunt. Ex his totidem, ac habet Tortius, deprompſit Morandus Morandius, quarum quatuor propria experientia illuſtravit, etſi ab aliis jam viſas; tres vero ipſe primus omnium protulit, illiſque addidit (a). Harum igitur prima eſt *tertiana*, ut ipſe vocat, *catarrhalis*, quia catarrho quaſi ſuffoeativo ſtipatur. Accidit enim quandoque, ut, ineunte tertianae febris acceſſione aliqua, pulmones veluti catarrhali colluvie obrui videantur; ſive id vere a ſeroſo, mucoſoque

humore in pulmones irruente, ſive a ſpaſmodica tantum pectoris oppreſſione pendeat. Hinc ſenſim *reſpiratio* fit *perdifficilis* cum intus quaſi ebullientis, & ſpumantis materiae ſibilo, & ſtrepitu. Huic ſenſim *juxta febris motum* adjungitur *pectoris plenitudo*; *& jactatio irrequieta*; *vox humide rauca*; *facies turgida*; *oculi fulgentes*; *ſudores circa frontem*, *& pectus*; *pulſus exilis*, & demum *virium defectus* tam ad extuſſiendum, quam ad exercandum; ita ut *catarrhum ſuffocativum* praeſentem diceres. Remittente, atque evaneſcente acceſſione omnia iſta ſymptomata ſedantur; redeunte vero, iterum refurgunt, atque exacerbantur, ut jure metui poſſit, ne intra quatuor, aut quinque circuitus, ex quo primum apparuerunt, exitium inevitabile afferant. Remedio vero eſt cortex mature, & valide datus, quemadmodum ſupra praeſcriptum eſt, aut infra dicetur, ubi cl. Auctoris eo utendi rationem exponemus. Non tamen durante acceſſione negligenda ea ſunt, quae catarrho ſuffocativo mederi ſolent, uti venae ſectio, balnea pedum tepida, frictiones artuum, vapores aquae ealentis inſpirati, bechica incidentia, oxymel ſcilliticum, ſpiritus fuliginis, gummi ammoniacum, dilúta herbarum reſolventium, & ſimilia.

* Ad hanc ſpectat tertiana perniciosa *catarrhalis*, & *aſthmatica* BONETI, (*Polyalth. T. 1. p. 250.*) quando nimirum catarrhus, vel aſthma eam comitatur, & per-

nicioſam efficit. Aſthmaticae pariter ab aſthmate comitante pernicioſae binas hiſtorias refert Galeatius (*l. c. p. 217.*), in quibus torricem peruvianum utiliter adhibuit. Sed in his febris non intermittebat, ſed remittebat tantum. Tortius quoque de ejuſmodi pernicioſae ſpecie mentionem facit, ſed ex Mergati tantum & Corghii medici Mantuani experientia, a quorum altero miram *aſthmaticae* febris hyſtoriam mutuatus eſt.

(a) *De quibuſdam tertianis pernicioſis commentatio, cap. 3.*

Tertiana Colica.

§. CLXXII.

Deſcriptio. Interdum tertiana, inchoante acceſſione, uterum, vel inteſtina ſpeciatim aggreditur; atque hinc dolores vehementes earum partium cum ſenſu *modo torſionis*, modo moleſtiſſimae *tenſionis*, modo *fremitus cujuſdam & tremoris*, pulſu parvo, anxietate ſumma, ſpaſmis, convolutionibuſque internis, vomituritione, vagis corporis exterioris viciſſitudinibus, ſudore non nunquam frigido, ſiti, & linguae ariditate ingenti eam comitantur. Haec veto non ſemper omnia, ſed modo plura, modo pauciora conveniunt, & prout febris decedit, revertiturque, abeunt & ipſa, & redeunt. Dolores autem hujuſmodi ſemper magnum periculum portendunt, & tum potiſſimum, cum obſcurato acceſſionum typo, aſſidui eum ipſa febre facti ex ſymptomate in morbum *eſſentialem* tranſeunt, brevi lethalem futurum. Mortonus *colicas* hujuſmodi ſaepe

cum immodico vomitu, lipothymiis, extremorumque algore conjungi vidit (*a*), interdum etiam cum aphthis tum oris, tum fauci-um. Tempore acceſſionum nihil utilius videtur, enematibus, fomentis, jure pulli copioſe hauſto, theriaca, laudano, aliiſque ſpaſmis laxandis idoneis; & ſi timor inflammationis ſubſit, pulſuſque, & vires conſentiant, ſanguinis miſſione. Soluta vero acceſſione, ſtatim cortici tota ſalus committatur. Interdum poſt fugatam ope corticis febrem oculorum ophthalmia ſuccedere viſa eſt (*b*), quae phlebotomis, & eatharticis de more curanda eſt, atque iterum, ſi febris redeat, cortice, quod ſine noxa deinde fieri ſolet, expugnanda. *Curatio.*

(*a*) *De proteiform. febr. interm. genio, Hiſt. 16. 17. 18.* (*b*) *Id. ib.*

Tertiana arthritica.

§. CLXXIII.

Pernicioſam quoque febris indolem indicant dolores, univerſum corpus infeſtantes, rheumatiſmi, aut arthritidis inſtar, & febrilium acceſſionum circuitum ſequentes. Initio hi *tenſivi*, *gravativi*, *preſſorii* ſunt, & liberum membrorum motum impediunt; deinde *vibratiles*, *lancinantes*, *vellicanteſque* fiunt. Ad hos accedunt *æſtus modo volatici*, *modo ardentes*, *circa febris ſtatum præcordiorum* *Deſcriptio.*

anxietates, pulſus depreſſio, virium collapſus, & ſitis inexplebilis. Solent dolores iſti eum febre evaneſcere, iterumque cum ea redire periodice. Sed ſi, finita acceſſione, aliquid eorum ſupereſt; nova redeunte, ita increſcunt, ut *facile in ſpaſmum* definant univerſalem. Praeterea interdum acceſſiones diutius protrahuntur, & continuitatem affectant, obſcuriori quotidie earum typo reddito. Quo in caſu periculoſa circa abdominalia viſcera ſymptomata enaſcuntur; *unde hepatis, lienis, aut ventriculi inflammatio* imminet, vel *ſaltem febri lentae, & habituali ſplenica pathemata* ſuperveniunt. Haec omnia data tempore china china avertit, febrimque de more jugulat. Sub ipſis autem dolorum, & ſpaſmorum cruciatibus in hac febris ſpecie, quae dolorem univerſalem Rheumatiſmo ſpaſmodico ſimilem inducit, ut ait Mortonus (*a*), ipſe non timet venaeſectione, emeticis, *veſicatoriis*, & paregoricis, in primis laudano liquido eum mitigare, & demulcere.

Curatio.

(*a*) *L. c. Hiſtor.* 22. & 23.

Tertiana Pleuritica.

§. CLXXIV.

Nec minus pernicioſa eſt tertiana, quaeum dolor pleuritidem adamuſſim referens conſociatur. Acceſſiones ut plurimum antecedit vertiginoſa capitis perturbatio; deinde horror incipit, qui magis, magiſque increſcit, uſquedum nauſeam, cardialgiam, & vomitum excitet. Interim paullo infra mamillam, aut circa eam dolor acutus, & pungens, quandoque obtuſus tantum, & gravans, ſed jugis, interdum cum ardoris ſenſu conjunctus, plerumque inſpiratione recrudeſcens ſupervenit, quem reliqua pleuritidis ſigna non deficiunt, uti pulſus celer, durus, non raro inaequalis, reſpiratio parva, frequens, difficilis, erecto capite, tuſſis moleſtiſſima, ſitis fere inextinguibilis, cum oris non dubia amaritudine. *Circa febris ſtatum* aegri vehementer aeſtuant, delirant, ſputa excernunt varie colorata, cruenta, & puri ſimilia, urinaſque emittunt craſſas, turbidas, quales jumentorum. Nec rarum eſt, adeo malum augeri, ut peripneumoniam ſuffocantem cum exteriorum partium perfrigeratione imitetur (*a*). Quando haec febris ipſius vices ſubeunt, ideoque ejus ſymptomata haberi debent, non ſolum corticis citum uſum poſtulant, ut in aliarum

Deſcriptio.

Curatio.

curatione febrium, perniciem minitantium, verum ea quoque omnia, quae verae pleuritidi conveniunt, atque in primis iteratam sanguinis missionem; quae adeo necessaria est, ut saepe ipse viderim, febrem cortici non obtemperasse, nisi sanguine prius largiter misso, hoc est diatheſi inflammatoria per sectionem venae quodammodo retusa. Nec quidquam metuendum tum est ab remedio, quod alias in inflammationibus vulgo male audit. Tutissime, atque salubertime tunc adhiberi, certissima observata evicere.

(a) MORT. l. c. Histor. 21.

Tertiana cæca Morandii.

§. CLXXV.

Descriptio. Tres, quae sequuntur, tertianae species, *cæca*, *scorbutica*, & *petechizans* a MORANDIO primum, ut ipse *sine arrogantia* contendit (a), & observatae, & curatae fuerunt *. Et primum, quod ad *cæcam* pertinet, haec incipit a lassitudine, debilitate, oscitatione frequenti, *pandiculatione*; deinde se exerit *horrore, rigore, tremore, pallore extremorum, anxietate, nausea, dolore capitis gravativo, obtuso, vomitu, pulsu depresso, citato, duro, aliquaque vertiginosa affectione visionem aliquantisper hebetante.* Calore, & febre invalescente, succedunt inquies, garrulitas,

litas, oblivio, visus obfuscatio, sitis, sopor, linguae tarditas, delirium, coecitas, facies luctuosa, urina sedimentum habens lateritium. Simul ac vero remittit febris, paullatim visus restituitur, objectorum imagines primum confuse, mox clare, & distincte cernuntur, mens redit, & respiscit, superstite aliqua in soporem modo, modo in garrulitatem propensione: quae, ubi remanet, superestque, opportune admonet, non omnem e cerebro caussam excussam esse, sed ibi figi, ac stabiliri, remediaque *illico, vel saltem ante quartam* opportuna exposcere, ne sera nimis poenitentia nos subeat. Necesse ergo est continuo alvum lenire, venam secare, alioque epispasticis revellere, & corticem validissime propinare. Coecitatem ex hujusmodi caussa in quodam medico aetate, atque ingenio florente, patria Caesenate ortam, & post febrem discussam corticis ope, diu adhuc permanentem solo continuato antidoti hujus usu tandem curatam perfecte laetus memini. *Curatio.*

(a) MORAND. *l. c. cap.* 3.

* Nempe jam ab anno 1729., quo epidemicae cuidam febrium pernicioſarum constitutioni ipse interfuit, multosque servavit.

Tertiana scorbutica ejusdem *.

§. CLXXVI.

Haec a *scorbuto*; cujus symptomata praesefert, nomen habet; sed *pernicioſa* ut dici *Descriptio*

poſſit, (nam maculae *regularis figuræ*, *coloriſque rubeſcentis*, quae remittente acceſſione evaneſcunt, a legitima, & benigna tertiana ſaepe non abſunt) hiſce ſe debet patefacere ſymptomatibus. Initium acceſſionis facit ſenſus quidam ſpaſticus perfrigerationis, qui a regione lumborum orſus, ſenſim juxta totius *dorſi longitudinem* ad *ſcrobiculum cordis* uſque porrigitur, proceditque, cum *vomendi conatu*, *cum rigoribus toto acceſſionis tempore inordinatis*, *& in ſtatu exaſperatis*, *cum anguſtiis & anxietatibus præcordiorum*, *difficili reſpiratione*, *cum deliriis*, *aut ſomni profunditate*, *cum parvitate pulſus*, *ac depreſſione*, *cum urinis nimium craſſis*, *cum maculis irregularibus*, *latis*, *violaceis*, *parumque in die quietis evaneſcentibus*. Ubi febris hanc ſequitur ſymptomatum rationem, non temere fidendum eſt; nam verſus *quintam* acceſſionem *hæmorrhagia narium vel inteſtinorum* occidet, *vel poſt ſeptimam*, ſi non occiderit, *in alium* ipſa *morbum*, *& præcipue in tabem*, *vel hydropem* migrabit. Salus hic quoque a china china ** expectari debet, quamquam non me latet, non defuiſſe olim medicos, & quidem non ignobiles, qui ejus uſu viam Scorbuto parari crediderint, idque poſteros etiam, atque etiam monuerint, ut caverent. Sed hodie, poſtquam compertum eſt, ſcorbuto quoque chinam chinam remedio eſſe, vix fidem ullam amplius obtinent. Graſſaba-

Curatio.

tur hieme ann. 1765. Faventiae ſcorbutus epidemicus, & graviſſime graſſabatur. Omnes ab eo immunes exitere, quibus cortex peruvianus ob praegreſſas febres autumnales pernicioſſimas, & ſummopere recidivas diu, & liberali manu (*a*) datus fuerat.

* Tertianae ſcorbuticae meminit quoque ETTMULLERUS, quem deinde ſequutus eſt SAUVAGESIUS. Verum Tertiana ſcorbutica ETTMULLERI maxime differt a tertiana ſcorbutica MORANDII. Illa ſcorbuti ſymptóma eſt, begnigna plerunque, ſaepe ſpuria, pertinaciſſima, diuturna, facile recidiva, ſolis antiſcorbuticis curanda, raro chinae chinae obtemperans. Vid. ETTMULL. *Colleg. Prad. ſect. XV. cap. 2. oper. T. 2. pag.* mihi *324. & ſeq.* Contra haec MORANDII primaria eſt, pernicioſa, brevi exitium afferens, cortice illico fuganda, cujus ſymptoma, non cauſſa, ſcorbutus apparet. Vid. ſupra §. CXL. CXLVII.

** Si quis tamen eodem tempore antiſcorbuticis putridae diſſolutioni occurrat, & praecipue acidis mineralibus, eo felicior erit eventus.

(*a*) *Sagg. di Medic. Prat. di Pietro Paolo Dall' Armi P. 1. p. 37. Giunta*; nempe hiſtoria epidemicae conſtitutionis ann. 1765. a me addita.

Tertiana petechizans ejuſdem.

§. CLXXVII.

Horror in hujus febris acceſſionibus dimidiam circiter horam, aliquando integram, raro diutius aegrum pertinaciter concutit; interimque doloribus torquetur dorſum, ut inquiunt, *tenſivis*, repente viribus exſolutis, *Deſcriptio* & crebris lipothymiis intercedentibus. Calor

horrori mox succedit, nunc satis quidem tolerabilis, nunc ingens, sed semper cum praecordiorum anxietate conjunctus. Pulsus esse solet parvus, celer, depressus; somni imminuti; caput imbecillum, *parumque dolens*; urina aurantio colore tincta, crassum sedimentum exhibens. *Tertio*, aut *octavo*, quod tardissimum est, *febris circuitu efflorescunt peticulae rubicundae, vel livescentes, & circa collum, pectus, humeros copiosae, cum insigni animi angore, delirioque febris statum praemonstrantibus*. Quae omnia intermissionis tempore mitescunt quidem: nova vero accessione resurgunt, atque exacerbantur, exceptis peticulis, quae etiam intermissionis tempore assiduae perstant. Quamquam haec febris, teste Morandio, ut plurimum prospere finiatur *, interdum tamen exitium vitae comminatur. Quare ab eodem monemur, caute prognosim tamdiu differendam esse, donec certa boni, aut mali exitus indicia se praebeant. Bonum augurari licet in primis ex peticulis, si post *septimam* eruperint, atque ex pulsu, si magnus, si validus, si aequalis fuerit: contra malum ex iis *circa tertiam* prodeuntibus, & pulsu parvo, inordinato, inaequali, & imbecillo. Praestabit ergo, si quid judico, in tam anticipiti rei eventu ad corticem **, ut ad sacram anchoram, confugere; quandoquidem tutissimum, & certissimum est istiusmodi praesidium -

* Peticulae enim quandoque benignae ſunt, nec perniciem aut malignitatem recondunt. Tales fuere in tertiana petechiali MARCELLI DONATI *de med. hiſtor. lib. 3. cap. 14.* quam excitat SAUVAGESIUS. Sed tertiana ejuſmodi non erat perniciosa, ut ea, quae a MORANDIO *petechizans* vocatur. *Petechizans* vero huic propius accedit *tertiana epidemica petechialis*, quam obſervavit an. 1652. in Dania BARTHOLINUS. Vid. *Bonet. Polyalth. T.* I. *p.* 252. Igitur, ut dignoſcamus, utrum peticulae ſymptoma perniciosum exhibeant, nec ne, reliqua etiam ſymptomata ad examen vocentur, ne errore implicemur.

** MORANDIUS (*l. c. cap. 4.*) hanc proponit corticis peruviani adhibendi rationem *adverſus ſingulas*, de quibus egit, *intermittentium febrium ſpecies*, plus minus efficacem pro majore, vel minore periculi proximitate. Cum citius ad exitum properant *catarrhalis*, *colica*, *pleuritica*, & *caeca*, ſic validiore methodo indigent: contra leniore *arthritica*, *ſcorbutica*, & *petechizans*, quia hae leniore paſſu vitam adimere ſolent. Itaque ſi prava ſymptomata, quae antecedentes omnes acceſſiones, praecipue poſtremam, comitata ſunt, ita intenſa viſa ſint, ut in celerem mortem tendere morbum ſignificent, totis viribus futurus acceſſus illico arcendus eſt. Cum primum igitur febris acceſſio praeſens remittere incepérit, mox chinae chinae drachmae ſex uno hauſtu porrigantur, deinde aliae tres poſt tres circiter horas, iterumque eadem quantitas poſt alias tres horas, & demum poſt quatuor iterum eadem doſis. Profligara ſic certiſſime proxima acceſſione, datur drachma una quotidie per octiduum, deinde alternis diebus uſque ad vigeſimam diem. Tum quinque vel ſex fine cortice tranſactis diebus, iterentur drachmae duae, & demum quinto quoque die ſemidrachma per tres alias vices. Cum vero non adeo proximum urget periculum, leniorique modo agere licet, tunc prima vice quatuor corticis drachmas dare ſatis eſt, dainde binas alias poſt quatuor horas, & unam non modo quotidie per ſex dies, verum etiam poſtea alternis diebus ad vigeſimum uſque; demum quinto quoque die ſemidrachmam ad diem uſque quadrageſimum.

§. CLXXVIII.

Tertiana urticata scarlatina &c.

Huc fortaſſe ſpectat *tertiana urticata* Planchonii (*a*), in cujus quavis acceſſione apparebat purpura urticata; & decedebat, febre ſudoribus evaneſcente. Curatur haec quoque cortice peruviano, diluentibus, & blandis cecoproticis. Fortaſſe quae a Wedelio viſa; & *ſcorbutica tertiana* (*b*) appellata fuit, aut ad *urticatam*, aut ad *petechizantem* referenda eſt. In quovis enim ejus circuitu erumpebant maculae *inſtar petechiarum*. Curata autem fuit jure viperino. Symptoma *purpuram ſcarlatinam* referens tertianis addi poſſe, non eſt, cur dubitemus; nam *quotidianam* eum hujuſmodi exanthemate conjunctam, & mali moris, vidit Mortonus (*c*). Exanthemata quoque *miliaria* non raro intermittentibus ſuperveniunt (*d*), nec ſemper ſudori, & regimini calefacienti debentur. Quidni ergo & tertianis? Ego equidem quibuſdam in conſtitutionibus pluries vidi ſine regimine calefaciente, imo cum refrigerante, tertianis intermittentibus ſupervenire puſtulas miliares, papulas urticatas, petiolas, aliaſque exanthematum ſpecies.

Miliaris,

Error Sauvageſii & Cullenii.

Sauvagesius, & Cullenius ſpeciebus tertianarum adnumerant *Tertianam Miliarem* Walthieri (*e*), ſed perperam; nam Walthierius veram febrem miliarem eo, quo

citatur, loco deſcripſit, non tertianam comitatam exanthemate miliari: nec obſtat, ab initio febrem illam primis diebus ſub tertianae intermittentis ſpecie luſiſſe; eum hoc ſaepe eidem ſolemne ſit, nec ideo cortici obtemperare ſoleat, niſi tum, eum revera intermittens ſua natura fuerit; exantema vero ſymptomaticum (*f*).

(*a*) *Journal de Médec. Tom. 17. pag. 75.* (*b*) *Medicina Septentrion.* BONETI *T. 2. p. 552. obſ. 22. ſub finem.* (*c*) *De proteiſ. febr. intermitt. genio exercit. 1. cap. 9. hiſtor. 24.* (*d*) GASTELLIER *Eſſai ſur la fièvre militaire. Intro duct. p. 21.* (*e*) *Noſol. meth. claſſ. 2. ord. 3 Gen. 20 ſpec. 21.* CULL. *Gen. morb. cl. 1. Sec. 1. Gen. 2. Tertiana efflorescentia cutis ſtipata 1.* (*f*) *Vid.* RONCALLI *Europ. Medicin. p. 152.* ubi *Walthieri epiſtola.*

§. CLXXIX.

Comitatis accenſeri debent non paucae aliae tertianae, etſi non ſemper, neque adeo, ut ſuperius expoſitae, perniciosae, neque valde frequentes, quarum tamen aliquam mentionem faciunt Noſologi. Interdum acceſſiones vel hyſtericiſmum, vel ſuffocationem, vel flatus immodicos, & borborygmos, vel motus convulſivos, vel ſpaſmum, vel epilepſiam periodice comitem habent. Hinc tertianam hujuſmodi ſymptomate comitatam vocant *hyſtericam* (*a*), *hypochondriacam* (*b*), *convulſivam* (*c*), *ſpaſmodicam* (*d*), *epilepticam* (*e*). Nec deſunt, qui *lyngodem*, nempe ſingultum excitantem (*f*) viderint, quam

Aliae comitatis febribus addi poſſunt.

alii *verminoſam*, utpote a vermibus ventriculum irritantibus ortam, licet non ſatis id compertum eſſet *, vocare maluerint (*g*). Quae autem *ſyphilitica* a DEIDIERIO (*h*), aut *ſcabioſa* a JUNCHERO (*i*), aut *ſcorbutica* ab ETTMULLERO (*l*), & BARTHOLINO (*m*) dicuntur, ſimileſque aliae, aut *ſymptomaticæ* tantum ſunt, aut *complicatæ*, ſic ut ad comitatas minime pertineant.

Quæ excludi debeant.

(*a*) WEDELIUS *A. N. C. Dec.* 1. *A.* 2. *obſ.* 193. & *Medic. ſept.* BONETI *P.* 2. *lib.* 7. *Paralelpom. obſ.* 22. *p.* 552. (*b*) DUNCAN-BAINE *Eſſais de Méd. d'Edimb. T.* 5. *P.* 2. *p.* 137. (*) Quotidie recurrebat febris cum morbus convulſivis & ſpaſmis. An tertiana duplex? (*c*) WEDEL. *l. c.* (*d*) *Beobacht.* 1. *Band. p.* 24. FR. CASIMIR. MEDIC. *T.* 1. *vid. comm. Lipſienſ. ſuppl.* 2. *ad decad.* 2. *p.* 204. & ſeq. ubi tamen Auctor obſervationes habet de *quotidiana* ſpaſmis, & convulſionibus *comitata*, extenſa, & ſubintrante, *maligna*, niſi fortaſſe mavis, eam fuiſſe tertianam duplicem perniciosam, communicantem, convulſionibus, & ſpaſmis ſtipatam. (*e*) CALDERA *Trib. med. p.* 225. LAUTTER *Hiſt. med. bienn. cap.* 12. *caſ.* 2. (*ff*) RAMAZZINIUS *l. c. §. XI. p.* 14.

* RAMAZZINIUS enimvero, eo quod in illa epidemica conſtitutione ſaepe vermes complicari viderat, facile conjecturam fecit, ſingultum, quo febris tertiana ſimplex ſtipabatur, a vermibus excitatum eſſe. Sed quonam remedio eum ſedatum fuiſſe credis? Febre nimirum per corticem ſublata. Ni ergo ſingultus febris ſymptoma fuiſſet, cortici non certe obtemperaſſet. Quae enim ei tribuitur vis anthelminthica, incerta valde, ſi non fictitia, eſt. Nec ex ejuſmodi febrici curatione, meo quidem judicio, magis ea evincitur, aut elucescit.

(*g*) SAUVAG. *l. c. ſpec.* 18. CULLEN. *l. c.* 4. (*h*) *De morb. ven. ſect.* 4. (*i*) *Tab.* 82. HOFFM. II. *p.* 22. (*l*) *l. c.* (*m*) *l. c.*

§. CLXXX.

Singulis hiſce *comitatis* (§. CLXXIX.) varia pro ſymptomatum ratione adhibenda quidem curatio eſt, qualem nempe hyſteriſmus, hypochondriaſis, convulſiones, motuſve epileptici alias poſcunt, & prae ceteris antiſpaſmodica, nervina, atque antepileptica, praeter generales evacuationes, quae a plethora, aut cacochylia indicantur. Sed cortex peruvianus his quoque neceſſarius eſt, qui eas vel ſolus, vel aliis, quae modo memoravi, remediis admixtus certiſſime diſcutit. *Symptomaticae* vero iis curantur, quibus morbi primarii, quorum ſymptomata ſunt; vel ſi *complicatae* fuerint, mixta curatione opus eſt, febri nimirum, & morbo, quocum copulatur, accommodata. Hinc *ſyphiliticae*, *ſcorbuticae*, *verminoſae* antivenerea, in primis mercurialia, antiſcorbutica, anthelminthica, & ſic porro, opem afferunt praeſtantiſſimam. *Quae ratione curandae ſint.*

QUARTANA INTERMITTENS.

§. CLXXXI.

Cum acceſſiones quarto quovis die ordinate fiunt, & vacuum duorum dierum intervallum relinquunt, tunc febris *Quartana* *Deſcriptio.*

intermittens eſt. Haec autumno praeſertim, atque hieme inſoleſcit; horiſque ut plurimum pomeridianis ſuos habet circuitus. A frigore ingenti, dolorifico, delaſſante, atque oſſa ipſa quaſi frangente, ſive oſteocopo incipit. Poſt primam acceſſionem, in qua plerumque aegri non admodum rigent, tantus in ſubſequentibus rigor, & tremor eſt, ut dentes interdum, etiam ſatis firmi inter ſe colliſi e ſuis alveolis ejiciantur. Solet frigoris tempus ad duas, tres, aut plures horas protendi, diutiuſque affligere, quam in quotidiana, & tertiana. Calor ſuccedens frigoris intenſioni nequaquam reſpondet, ſed levior eſt, quam in tertiana, major tamen, quam in quotidiana, ſaltem ut plurimum, atque ad quinque, vel ſex horas cum aliqua capitis moleſtia, & gravitate protrahitur. Deinde ſenſim remittit, & ſudore exiguo, interdum etiam nullo, ſolvitur acceſſio. Pulſuum micatus inchoante frigore, imo toto ejus curriculo parvi, profundi, inaequales, tardi, & rari exiſtunt, neque, accedente calore, quamquam celeriores, aut crebriores fiant, ad eum unquam gradum perveniunt celeritatis, & frequentiae, qui in tertianae vigore deprehendi ſolet. Vomitus, atque alvi ſolutio plerumque abeſt, quemadmodum ex Sydenhamio animadvertit Sauvagesius. Attamen ante eos aliter viſum eſt Galeno (a), qui copioſiores excretiones

Quartanae attribuit, quam Quotidianae, vomitus in primis pituitoſos, urinas tenues, aquoſas, & albas. Intermiſſio vero nunc perfecta conſequitur, nunc imperfecta, prout ſudor manaverit, vel defuerit.

(a) *Differ. febr. l. 2. cap. 5. de Typ. cap. 5. De crif. l. 2. cap. 4. ex* TRNKA *l. c. P. 1. cap. 4. f.*

Differentiae.

§. CLXXXII.

Atque haec de *Quartana legitima* intelligantur: nam in ea, quam *ſpuriam* ſive *nothan* dicunt, cuncta ſymptomata, praeſertim calor, ſitis, pervigilium, vehementius urgent, acceſſiones diutius trahuntur, & ſaepenumero ad perfectam apyrexiam nequaquam pertingunt. Praeterea utplurimum haec aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus ſuccedere conſuevit. Quartana item alia *ſimplex* eſt, qualem ſupra (§. CLXXXI.) poſui, alia *duplex*, *duplicata*, *triplex*, & *triplicata*. In *duplici* acceſſiones duobus primis diebus revertuntur, tertio libero manente, ſic tamen, ut acceſſioni primae diei acceſſio quarta die rediens; ſecundae vero ea, quae quinta die recurrit, ſimilis ſit, atque ad amuſſim reſpondeat. Si quarto quovis die non ſemel, ſed bis accedat febris, recedatque intermedio bi-

duo libero, *duplicata* dicitur. *Triplex* autem ea eſt, in qua ſingulis diebus quotidianae in modum acceſſiones habentur, ſed primae quarta, ſecundae quinta, tertiae ſexta aequari debent. *Triplicata* demum vocatur, quae quarto quolibet die tantummodo corripit, ſed tres habet intra idem nychthémerum acceſſiones. Hac per ſex menſes conflictatum fuiſſe FEOVIUM narrat SAUVAGESIUS (*a*), tandem ope chinae chinae cum ſalibus alkalinis fixis commixtae curatum.

(*a*) *Noſol. cl.* 2. *g.* 12. *ſpec.* 16.

§ CLXXXIII.

Quartana inſuper, ut de quotidiana, & tertiana dictum eſt, communibus illis differentiis, toties jam inculcatis ſubjicitur. Quare & ipſa diſtinguatur neceſſe eſt, in *benignam*, *perniciosam*, *comitatam*, *primariam*, *ſecundariam*, *ſymptomaticam*, *complicatam*, & ſic porro. Quartanam *catalepticam* vide ſis apud BONETUM (*a*), *comatoſam* apud CAROLUM PISONEM (*b*), *epilepticam* apud SCHOLZIUM (*c*), *hyſtericam* apud MORTONUM (*d*), *nephralgicam* apud LEMERTUM (*e*), *amentem* apud SYDENHAMIUM (*f*), *ſplenéticam* apud SENNERTUM (*g*), & ETTMULLERUM (*h*), *arthriticam* apud MUSGRAVIUM (*i*), *ſyphiliticam* apud MONROUM (*l*),

& BAILONIUM (*m*), & PLATERUM (*n*), *ſcorbuticam* apud BARTHOLINUM (*o*), & TIMAEUM (*p*); quod SAUVAGESIUS, & CULLENIUS erudite advertunt.

(*a*) *Polyalt. vol.* I. *p.* 805. & SAUVAG. *Noſol. method. Cl.* VI. *ord.* V. *gen.* XXIV. *catalepſis, ſpec.* 7. (*b*) *Obſerv. de morb. a colluv. ſeroſ. obſ.* 167. 168. & *ſeq. ad* 174. (*c*) *Conſ.* 379. 380. (*d*) *Pyretol. exerc.* I. *cap.* IX. *h.* X. & XI. (*e*) *Sauvag. ſp.* 9. *qui* citat *Diar. erudit.* (*f*) *De morb. acut. cap.* V. (*g*) *De febr.* (*h*) *Colleg. Conſult. caſ.* 25. (*i*) *De arthrit. ſymptom. cap.* IX. *hiſt.* 4. & 5. (*l*) *Eſſ. d' Edimburg. vol.* VI. *art.* 49. *obſ.* 9. (*m*) *Epid. l.* 2. *p.* 131. (*n*) *Obſerv. l.* III. *p.* 696. (*o*) *De med. Danic. Diſſ.* IV. (*p*) *Lib.* VIII. *caſ.* 18.

Prognoſis.

§. CLXXXIV.

Quartana alias omnes febres diuturnitate longe ſuperat, excepta fortaſſe quotidianae ſpecie aliqua, ac in primis ſymptomatica, & ſpuria, quibus conveniunt ea, quae paſſim memoriae prodita ſunt de ejus pertinaciſſima natura. Plerumque autumno incipit, & iora hieme, ſi ſibi ipſi relinquatur, proſequitur, donec vere adventante paullatim deſinat. *Æſtiva*, & *ſpuria* breviores eſſe ſolent; ideoque ſcripſit HIPPOCRATES (*a*): *Quartanae æſtivae plerumque fiunt breves; autumnales vero longae, & maxime quae prope hiemem incidunt.* Raro ultra annum producitur; quamquam plurium etiam an-

norum quartanae contumaciores, interdum viſae fuerunt. Inſolita, & vix credenda diuturnae quartanae exempla, per octodecim ſcilicet, triginta tres, & quadraginta etiam octo annos afflitgentis extant apud Jo. Wierum, & Wolphangum Gabelcoverum, alioſque mirabilia ſectantes (*b*). At non audiendus omnino eſt Hippocrates, ubi inquit (*c*), *omnium febrium* tutiſſimam, & placidiſſimam eſſe quartanam; neque tanti Galeni locus, in quo eam periculi expertem pronunciat (*d*), faciendus eſt, ut obliviſcamur alterius (*e*), in quo graviter eam etiam vexare, & in lethalem hydropem interdum deſinere fatetur, experientia quotidiana id confirmante.

(*a*) *Aphor.* 25, *ſect.* 2. (*b*) Vid. haec fuſius allata a Cl. Trnka *in Hiſtoria Febr. Intermittent. omnis ævi Vol.* I. *P.* I. *cap.* 9. §. LXXIV. *& ſeq.* (*c*) *Epid.* l. III. 17. (*d*) *De art. curand. ad Glauconem l.* 1, *c.* 8. (*e*) *Comment. III. in Hipp. Epid. l.* 1. *n.* 4.

§. CLXXXV.

Quartana interdum maligna & mortifera.

Imo quandoque epidemicas, & malignas, mortiferaſque eſſe quartanas, praeſertim ſenibus, qui plerumque in ipſo frigoris ſtadio enecantur, non modo Forestus (*a*), atque alii multi (*b*) aſſerunt, verum etiam nos ipſi pluries obſervavimus. Quare ad *benignas, legitimas, depuratiuaſque* coarctanda ſunt ea, quae a Boerhaavio (*c*),

HOFFMANNO (*d*), aliisque dicuntur de Quartanae salubritate, & de longaevitate ab eadem expectanda. Limitandae item sunt laudes, quas ei impertit HIPPOCRATES hisce verbis: *A quartana correpti non admodum convulsionibus capiuntur; si vero prius capiantur, & quartana supervenerit, liberantur* (*e*). Nam non modo epilepticus insultus cum ea conjungi, supra indicatum est; verum etiam alios spasticos nervorum affectus ab eadem natos non raro vidimus. Neque universim, & absolute vera sunt, quae habet auctor *sexti libri epidemiorum* (*f*), sic loquens: *Qui quartana vexantur non ullo magno aliquo morbo corripiuntur. Quod si aliquo corripiuntur, quartana fuctedente, liberantur.* Utrumque enim saepe falsum experientia demonstravit. Extant apud clinicos observationes, ex quibus discimus, quartanae, praesertim hibernae pleuritidem, aut alios morbos acutos non raro supervenire, neque ab eadem eos, qui jam erant, semper depelli. Noverunt id vel antiquissimi (*g*) Medicorum. Neque quidquam boni est fortasse a quartana profluxurum, quod ab aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus expectari, aut haberi non possit, ut variis in locis HIPPOCRATES (*h*) spopondit.

Limitandae laudes Quartanae.

Si quid boni a Quartana expectatur, id commune cum quavis intermittente alia febre.

(*a*) *L. III. observ.* 32. *schol. & 35.* (*b*) Vid. TRNKA *l. c.* (*c*) *De cognosc & curand. morb.* §. 745. (*d*) *Med. Syst. T. IV. P. I. sect. I. c.* 2. *Thes. patholog.* §. IX.

portendit; & multo pernicioſius adhuc eſt, eum concretum magna copia ano dejici; poſtridie enim mortem ſubſecutam, teſtis eſt HEURNIUS (*d*).

(*a*) Vid. loca apud TRNKA *l. c.* (a*) HAEN. *Rat. med. continuat. T. 3. p. 174.* (*) Sed non ſolum Quartanae ſcabie ſolvi viſae ſunt; verum etiam aliae febres intermittentes, maxime recidivae. Hae excretione intermittentes recidivas autumnales anni 1765. verno tempore vidi judicatas. (*b*) *De cogn. & curand. morb. §. XIX.* (*c*) HIPP. *aph. 3. ſect. VIII.* (*d*) *In Hipp. aph. 23. ſect. IV.*

Curatio.

§. CLXXXVII.

Iſthaec febris, antequam cortex peruvianus cognoſceretur, opprobrium medicorum paſſim habebatur, quod ut plurimum quaevis artis adjumenta aſpernaretur. Hodie vero non item; nam ejus ope aeque, ac reliquae intermittentes, facile ſubjugari conſuevit. Parandaſtamen eidem via ſaepe eſt ſanguinis miſſione *; qua ſola in manu inſtituta diuturnas quandoque quartanas devictas perhibent; emeticis, catharticis, ſalibus tam *fixis*, quam neutris, atque aperientibus, amariſque medicamentis, prudenter, & opportune adhibitis. At lectiſſimus, nec effoetus ſit, oportet, ut votis omni ex parte reſpondeat; danduſque eſt liberaliori, quam alias ſolet, manu, ne optato effectu careat. Compertum enim habemus, ſub parciore ejus uſu febrem

aut nihilo minus invictam progredi, aut, si victa eo fuerit, facile post aliquod tempus recidivam fieri, quae iterum largiori, & validiori remedii sumptioni cedere solet. Si igitur febrim, quando ea vehementior urget, largius datus cortex supprimit, cur non eodem modo sumptus ejus reversionem avertat? Augenda igitur ejus dosis ita est, ut causae, quae quartanam efficit, foveatque, sive majori, sive difficiliori subigendae sufficiat. Quod non semel expertus sum ego, exemplo a pernicioſarum curatione ducto, expertique sunt alii exercitatissimi viri (*a*).

* Cl. Störckius (*Ann. Med.* a. *p. 164. ed. Amſtelod.* 1779.) binos ex quartana laborantes habuit, quibus pulsus tempore apyrexiae erat fortis, aequalis; appetitus bonus, & vires validae. Febris qualibet accessione nullo sudore solvebatur. Cum febris vehemens progrederetur & vires infringeret, maciemque induceret, dedit corticem, sed incassum. Uncia ejus data neque mitiorem reddidit febrim, neque frigus imminuit, sed longe majus, & molestius factum est. Altero integritatis intervallo auxit dosim remedii ad unciam cum dimidia, sed frustra. Tum extractum adhibuit eadem dosi, eodemque effectu; nec mirum cum extractum minus efficax est. Multa tentavit, & quidem sudorifera; tandem frictiones in frigoris stadio ad spinam dorsi, & os sacrum pannis laneis vapore camphorae impraegnatis adhibuit, totumque dorsum, & corpus iisdem, stragulisque tegendos curavit. Sic sudore elicito ambos restituit. Nullam mentionem fecit de purgatione, nullam de sanguinis missione. Pulsus etiam apyrexiae tempore erant validi. Num depletis vasis, expiatisque primis viis cortex irritus fuisset? Num sesquiuncia, aut binae etiam unciae cum dimidia corticis summa est dosis, qua data, in quartanis generosiorem fere dosim postulantibus ejus inutilitas appareat?

(*a*) TRNKA *l. c. P.* 2. *sect.* 2. *cap.* X. quod totum legendum est, quia omnium auctorum de chinae chinae usu sententiae ibi afferuntur. Sed nullibi plura, quae ad cortieis delectum, & praeparationem, & vires spectant, reperies, quam apud RAHNIUM *Adv. Med. Pract. Vol.* I. *sect.* I. neque ianiora consilia, quae ad ejusdem usum respiciunt, quam in sect. 2., in qua recte & vere de aliorum observationibus sententiisque iudicium fertur.

§. CLXXXVIII.

Non diffiteor tamen, interdum peculiaria quaedam humorum, aut viscerum vitia cum caussa febrim efficiente consociari, quae non modo, ut cortici pertinacius reluctetur, sed etiam ut levissima de caussa reviviscat, praeter morem faciunt. Quamobrem interdum maxime proficuum est cortici adjicere modo salem ammoniacum, modo radicem gentianae, modo succos concretos plantarum amaricantium, aut antiscorbuticarum, modo extractum Cicutae *, modo mercurium dulcem septies; aut novies sublimatum (*a*), modo chalybem. Hinc innumerabiles apud auctores compositionum hujusmodi formulae inveniuntur, & summis laudibus ad quartanas in primis contumaciores curandas (*b*) extolluntur. His addenda quoque est vis electrica, qua sola Quartanam jam ab aliquot mensibus affligentem media in hieme in Clerico fugavi. Post quamlibet electricitatis applicationem sudor largus manabat. Sic paucos intra dies febris omnino discussa est.

Quae cortici utiliter adjungi interdum possint.

* Qui Cl. Ant. STÖRCKII Archiatror. Caesareor. Comitis *libellum de Cicuta* cum adjectis aliorum observationibus, *Vindobonae ann. 1761.* recusum perlegerit, cognoveritque ejus vires medicas multis in morbis, non mirabitur, Cicutae extractum corticis facultatem in pertinacissimis quartanis augere posse. Narravit mihi Medicus praestantissimus, amicissimusque FRAMBAGLIA, se in quadam epidemica febrium intermittentium constitutione, quando viscera abdominis obstructa reperiebat, usum felicissime extracto Cicutae esse, & quandoque hoc solo febres pertinaciores superasse.

(*a*) Calomelanon TURQUETI RIVERIUS vocabat, ut videre est in ejus observationibus medicis. Hoc intermittentibus diuturnis, & rebellibus feliciter medebatur. Imo celebratissimum ejus specificum *antiquartum*, quo quartanas chronicas cito tollebat, *calomelano* potiorem suam vim debere, verosimillimum est, etsi vera ejus compositio nunquam innotuerit. Si vero conjecturis locus detur, inter varias, quae de *Antiquartio* RIVERII extant opiniones, Cl. TRNKAE in primis videtur probanda, qui illud constare autumat ex *Mercurio vitae*, sive rectius *praecipitato antimonii*, in patina terrea vitreata ad ignem exsiccato, donec non amplius fumet, *Calomelano Turquetі*, & *Diagrydio*. Vid. TRNKA *l. c. P. 2. sect. 2. cap. 3. §. XCII. h.* Sequens etiam compositio a quibusdam habetur pro vero RIVERII Antiquartio. ℞. *Merc. dulc. gr. XII., Mart. diaphor. gr. XV., Sulph. aurat. antim. gr IV. M. f. pulv. Detur quatuor horis ante accessionem; & repetatur deinceps ad tertiam vicem.* Sed RIVERIUS negat, se unquam antimonialis remediis usum esse. Debet etiam consuli JO. HENR. SCHULZII *Dissert. de Mercurialium usu in febre quartana curanda.* (*b*) Vid. TRNKA *l. c. XI. de Febrifugis compositis §. CXXVIII.*, ubi speciatim varii generis formulae ex clarioribus scriptoribus depromptae adducuntur.

§. CLXXXIX.

Mercurii dulcis vis febr fuga.

Mercurii autem dulcis, aut calomelani egregia vis ad quartanas eradicandas merito celebratur, praesertim si luis venereae, sive

ſyphilidis aliquid ſubſit, quod eam alat. Verum etiam extra hujuſmodi ſuſpicionem miros ſaepe effectus praeſtat, tam ſolus, quam cortici adjunctus, non modo *cathartici*, ſed etiam *alterantis* in modum. Utor ego feliciter ad quatuor, vel ſex grana in ſingulos dies, quae cortici admiſceo, diuque ejus uſum produco, ſic tamen, ut etiam minori doſi contentus interdum ſim, aut etiam ſubinde intermittam, ſi ptyaliſmum movcat, aut alvum nimium laxet. Cl. HOFFMANNUS (*a*) commendat pulverem, ut efficaciſſimum adverſus quartanam, in cujus compoſitionem ingreditur Mercurius dulcis. Idem quoque celebrat *electuarium* quoddam (*b*), nec non *Infuſum vinoſum* mirae efficaciae (*c*), ad quorum exemplum quilibet alia, atque alia pro varia indicationum, & circumſtantiarum ratione poterit ſibi componere, & comparare.

(*a*) *Med. Rat. ſiſtemat. T. IV. P. I. ſec. 1. c. 2. method. med. §. VIII.* Pulvis autem eſt hujuſmodi: ℞. *Pulv. cortic. peruv. drachm. iij. Regul. antim. medicin. drachm. ij. Mercur. dulc. rite parat., croc. Mart. tenuiſſ., Arcan. duplicat.* MYNSICHT. *an. drachm. j. ol. deſtilat. Menth. gutt. iv. M. f. pulv.*

NB. Mercurius non terendus cum pulvere, ſed cuſpide tantum cultelli permiſcendus eſt.

Doſis pulveris eſt a drach. ſem. ad drachm. j. cum Roob Sambuci, vel juleb. roſar. in elect. form. redact. D. mane & veſperi tempore apyrexiae. Recens debet parari, ne noceat; ſed non detur, niſi robuſtis, ſervata opportuna victus ratione. Laudatur etiam ab aliis.

(*b*) *L. c. ſect. I. cap. I. §. IX.*

Electuarium antifebrile Hoffman.

℞. *Rad. Sambuc. unc. ſem. Pulv. cortic. peruvian. drachm. vi. pulv. flor. chamom. vulgaris drachm. ij. Extract. cent. min., pulv. caryophyll. an. drachm. ſem., ſyr. acetoſ. citri unc. j. & ſemiſ. M. f. elect.*

NB. addi quandoque poteſt antim. diaphor., Theriac., vel ſal. etiam ammoniaci drach. ſem. Finito paroxiſmo altera quaque hora detur drach. ſem.

Pro iis vero, qui ſunt tenerioris texturæ, & ſtomachum habent imbecilliorem, parari poteſt remedium in forma liquida ſic:

℞. *Cortic. chin. unc. j. caſcarill., cinnam. acuti, ſal. tartari an. drach. j. Aqu. flor. chamom. vulg. lib. j. vini tandumdem. Digerantur leni calore. Colat. add. ſyr. cortic. aurant. unc. ſem.*

Doſ. unc. j. quovis bihorio, vel *unc. ij.*

(c) *L. c.* §. CXI.

Infuſum vinoſum Hoffm.

℞. *Fibrar. hellebor. nigr., rad. polypod. querni, fol. ſenn. e. s. an. unc. j. herb. abſynth., centaur. minor, card. bened., trifol. fibrini an. m. ſem. Raſur. ligni Colubrin., cortic. chin., aurant. recent. an. drach. iij. Etmatur. Mart. unc. ſem. Tart. Tartariſati tantumdem. Cont. contund. irrorentur drachmis duabus ſpirit. ſal. anim. urinoſ. Miſceantur, & duabus vini menſuris infundantur.*

Omnibus indicationibus curatariis ſatisfacit; de quo matutino tempore quotidie liberalis hauſtus ſumatur.

§. CXC.

Quando chalybis uſus locum habeat.

Chalybe vero nihil praeſtantius eſt, ubi febres intermittentes cujuſcunque typi diuturnitate ſolidarum partium tonum, fluidarumque craſim peſſundederint, ſic, ut non ſolum malus corporis habitus, verum virium languor, & coctionum depravatio conſequantur.

Tunc enim tonica corticis vis impar eſt ad corpus firmandum, atque ad febris, etſi eo cohibita ſubinde ſit, reverſionem impediendam. Hinc corticis adaugenda virtus eſt vel chalybis adjectione, vel interpoſito opportune ejus uſu. Hunc in finem ALLENIUS (*a*) *decoctum nigrum* * commendat, cui interdum pro delicatulis adjiciendam ſuadet *Tincturam Burgundicam* **. Ego quoque non ſemel ALLENII auctoritate ductus corticem eum chalybe conjunctum forma liquida ad praecavendos febrium recurſus (*b*) ſummo eum aegrotantium emolumento adhibui, aſſertaſque medicamenti hujuſmodi vires comprobavi.

(*a*) *Synoſp. univerſ. med. pract. cap.* 1. *artic.* 48.

Decoctum nigrum.

* ℞. *Cortic. Peruvian. pulv. unc. ij. chalyb. cum tart. præp. unc. j. coq. in aq. font. lib. iij. lento igne ad lib. j. & ſem. addend. ſub finem coction. cinnamom. acutiſſ. drachm. ij. Colatur. add. aq. abſynth. magis compoſit. lib. ſem. M.*

** *Tinctura Burgundica.*

℞. *Cortic. peruv. pulv. drach. x.*
Calam. aromatic.
Cinnam. an. drachm. j.
Cortic. aurant. drachm. ij.
Cochineil. drach. ſem.
Macera per biduum in vin. alb. Uliſſiponenſ. lib. ij. & ſem. filtretur &c.
Doſ. cochl. n. iij. vel iv.

(*a*) HAMILTONIUS (*de Prax. regul. & febr. miliari c.* 9.) praeſtantiſſimum praedicat ſalem abſynthii ad praecavendas febris reverſiones. Formula vero qua ego cor-

ticem, & chalybem conjungere ſoleo, differt aliquantum ab illa Allenii modo deſcripta. Eſt autem hujuſmodi.

℞. *Cortic. peruvian. contuſ. unc. ij.*
Limatur. Martis unc. ſem.
Tartari albiſſ. unc. j.
Aq. flor. chamom.
Vini albi an. lib. j. ſem.
Decoq. ad tertiæ partis conſumpt. Colat. unc. iij. vel iv. dentur quotid. mane, & repet. per dies xxx., vel xx. Edulcari poteſt additione ſyrupi alicujus grati oris prout libuerit.

§. CXCI.

Oedemata hydropi, obſtructiones quartanæ ſuperuenientes cortice tolluntur.

Si oedémata, aut aqua intercus, aut obſtructiones a diuturniori praeſertim quartana, ſuperveniant, ſola china china diu uſurpata cum ipſa febre tolluntur; in primis ſi aeger non modo a febris diuturnitate, verum etiam repetitis cathartieis fuerit enervatus. Demum chalybis uſu firmandus eſt *. Oedemata praecipue diſcuti dicuntur ſale Tartari ad grana xv vel xx ſingulis diebus mane per hebdomadem dato, feliciuſque id obtineri ajunt, ſi ex diluto Baccarum Juniperi contuſarum ſal iſtud praebeatur (*a*). Qui hiſce (§. CLXXXVII. ad CXCI.) opportune uti noverit; omnibus aliis arcanis, atque antidotis, quae paſſim ab auctoribus celebrantur, facile carebit.

* Laborabat quartana intermittenti ab aliquot menſibus illuſtris quidam Juriſconſultus Alexandrinus aetate florens, & bono alioquin corporis habitu praeditus: ex qua non ſolum ei magno oedemate pedes, crura, & femora intumuerant, verum etiam urinae ſubſiterant, & quae

parciſſime fluebant, rubrae erant, craſſae, & lateritiae cum ejuſdem generis ſedimento. Nec deerat moleſta ſitis. Facies, totiuſque curis color ad pallidum, flavumque vergebat. Abdomen flatibus diſtendebatur. Languebant vires. Appetitus erat pene dejectus. Hinc non ſine cauſſa vehementer timebat aſcitem ſibi imminentem. Hactenus catharticis pluries iteratis, ſalibus neutris magna copia ſumptis, & diu continuatis, decoctis amaris, atque aperientibus febrem depellere tentaverat, nec ſalem eſſentialem Chinae Chinae, quem magni, licet immerito faciebat, experiri neglexerat; ſed incaſſum hercle. A china china in pollinem redacta, & valido modo ſumenda, cane pejus, & angue ſibi caverat. Diuturnitate morbi pene fractus ſe Ticinum transferendum curavit, quamquam jam hiems ingruerat, ut opem ſuis malis, ſi qua eſſet, quaereret. Febris quartanae adhuc regularis typum ſervabat, ad continuitatem tamen aſſumendam propendens. Cuncta coram diligenter ſcrutatus in eam ſententiam veni, morbum principem quartanam adhuc eſſe, cetera incommoda ut ejus ſymptomata habenda, originemque ſuam debere nimiae ſolidarum partium atoniae, fluidarum vero aquoſae diſſolutioni, & tenuitati. Auctor igitur fui, ut dimiſſis quibuſcunque aliis medicamentis, exemplo ſolum chinae chinae pulverem optimae notae, & largiori manu ſumerer, confideretque, eo ſolo febrim non modo deſituram, ſed reliqua etiam ſymptomata continuato ejus uſu profligatum iri. Ita enimvero factum. Hinc illico febris deceſſit, nec amplius reverſa eſt; oedemata paullatim diſcuſſa; urinae ubertim fluere, appetitus revivíſcere, vires inſtaurari, uno verbo priſtina valetudo redire. Poſt quadrageſimam ab incepto, continuatoque remedio diem bene valens domum repetit. Ad corpus vero etiam atque etiam firmandum proximo vere, quod adventabat, ei ſuaſi, ut diu tinctura martis vinoſa Boerhaavii uteretur, ſeque moderato motu pedes, aut vectus exerceret. Quo factum eſt, ut priſtinum robur, firmitatemque recuperaret. Aliquot jam anni exacti ſunt, ex quo convaluit. Nuper cl. virum, qui me peramanter convenit, ita proſpera utentem valetudine vidi, ut quis nunquam aegrotaverit.

(a) LANGE *Miſcel. veritat. Faſc.* I. *p.* 68.

Febres longiora intervalla habentes.

§. CXCII.

Quod ad reliquas intermittentes longioribus intervallis distinctas (§. LXIV. LXV.) spectat, cum hae neque natura differant, neque quidquam habeant, quod curandi rationem variari jubeat, nisi per se sensim omnino desinant, iisdem propemodum artis auxiliis, quae in curatione genetali febrium intetmittentium (§. CVI.) proposuimus, & demum cortici peruviano & ipsae libentissime obediunt. Idem dicito de febribus *larvatis*, & *topicis* (§. LXVII.), sive potius de morbis periodice revertentibus sine manifesta pulsuum mutatione; nam non quidem aliud postulant curationis genus, quam quod febres intermittentes, quarum naturam sequuntur.

Subcontinua, & subintrans.

§. CXCIII.

Quae febris *subcontinua*, quae *subintrans* (§. LXIX. LXXI. CXXVII.) a nobis dicatur, jam supra explicatum est. In eas migrare, & verti potest quaecunque febris intetmittens, sive quotidiana, sive tertiana, sive quartana fuerit. Quando id evenit, proti-

nus poſt generales evacuationes (§. CVIII. ad CXVI.) ad corticem eo, quem tradidimus modo (§. CXXVII. CXXVIII.) deveniendum eſt. Naturam enim intermittentium, etſi non amplius intermittant, adhuc tamen retinent.

FINIS VOL. I. P. I.

00566275